

SOCIAL
FORSKNINGS
INSTITUTTET

ANBRINGELSE AF BØRN OG UNGE UDEN FOR HJEMMET

En forskningsoversigt

TINE EGELUND / ANNE-DORTHE HESTBÆK

03:04

ANBRINGELSE AF BØRN OG UNGE UDEN FOR HJEMMET

En forskningsoversigt

TINE EGELUND
ANNE-DORTHE HESTBÆK

KØBENHAVN 2003
SOCIALFORSKNINGSINSTITUTTET
03:04

FORORD

Forskningsoversigten her udspringer af Socialministeriets projekt Kvalitet i anbringelsesarbejdet med børn og unge (KABU). Hensigten med oversigten er at præsentere centrale forskningsresultater inden for anbringelsesområdet.

Forskningsoversigten skal betragtes som en opslagsbog for alle, der arbejder med anbringelser og for andre interessede i anbringelsesområdet. Oversigten er tillige et input til den politiske beslutningsproces om prioritering af de områder, der særligt skal sættes fokus på i de kommende års forskning og udviklingsarbejde på anbringelsesområdet.

Oversigten omfatter primært forskning fra Danmark, Norge, Sverige og Storbritannien. Den omfatter relevante nordiske undersøgelser uanset deres alder, mens britiske studier er medtaget, når de er publiceret i 1980 eller senere.

Forskningsoversigten er udarbejdet af seniorforskerne Tine Egelund og Anne-Dorthe Hestbæk. Tine Egelund har været projektleder. Herudover har følgende deltaget i litteratursøgning og læsning af litteratur: Seniorforsker Mogens Nygaard Christoffersen, stud.scient.soc. Laila Dreyer Espersen, stud.scient.pol. Annemette Kjærulff, forskningsassistent Dorthe Agerlund Pedersen, forskningsassistent Johanne Steenstrup, stud.scient.soc. Mette-Lise Sørensen samt forskningsassistent Signe Andrén Thomsen.

Følgegruppen takkes for at have stillet sig til rådighed for projektet. Lektor Marianne Skytte, Aalborg Universitet, takkes for sine konstruktive kommentarer til kapitel 10.

Der skal endelig rettes en særlig tak til docent Bo Vinnerljung, Centrum för Utvärdering av Socialt Arbete og Epidemiologiska Centrum, Socialstyrelsen i Stockholm, som har givet værdifulde kommentarer til et manuskriptudkast.

Projektet er finansieret af Socialministeriet.

København, april 2003

Jørgen Søndergaard

INDHOLD

	SAMMENFATNING	12
	Forskningsoversigtens baggrund	12
	Forskningen i oversigten	12
	Anbringelser i Danmark	13
	Sammenfatning af resultater	13
	Anbragte børns sociale baggrund	13
	Effekter af anbringelsen	14
	Skolegang	15
	Stabiliteten i anbringelser	16
	Kontakt med biologiske forældre	16
	Børns og forældres syn på anbringelsen	17
	Udslusning og efterværn	18
	Anbragte etniske minoritetsbørn	18
	Socialarbejderens rolle i anbringelsesprocessen	19
	Prioriteringsforslag	20
1	FORSKNINGSOVERSIGTENS BAGGRUND OG HENSIGT	22
	Baggrunden for anbringelsernes vigtighed	23
	Anbringelser er institutionaliseret i socialpolitisk tænkning	23
	Antallet af anbragte børn	24
	Modsætninger i anbringelsesinstitutionen	25

	Begrænset forskning	27
	Udgifternes himmelflugt	28
	Forskningsoversigtens indhold	29
2	METODE	34
	Forskningsoversigtens afgrænsning	34
	Typer af undersøgelser i forskningsoversigten	36
	Søgning af litteratur	40
	Metode	42
3	ANBRAGTE BØRNS SOCIALE BAGGRUND	44
	Demografiske forhold	45
	Sociale forhold	46
	Boligforhold	46
	Uddannelse og arbejde	47
	Økonomi	48
	Sammenfattende om oprindelsesfamiliernes sociale forhold	48
	Etnisk baggrund	49
	Forældrenes egen opvækst	49
	Konsekvenser for praksis	53
4	EFFEKTER AF ANBRINGELSE	56
	Forskellige typer effektstudier	57
	Sammenfatning om undersøgelsestyper	62
	Forskellige typer anbringelser	62
	Forskellige anbringelsesformer	62
	Forskellige problemfiler	63
	Forskellig alder ved anbringelse	63
	Forskellig varighed af anbringelserne	64

Forskellige måder at måle udfald på	64	
Effekter under selve anbringelsen	65	
Undersøgelser med kontrolgruppe	65	
Sammenfatning om undersøgelser med kontrolgruppe om effekter under anbringelsen	70	
Undersøgelser uden kontrolgruppe	70	
Sammenfatning om undersøgelser uden kontrolgruppe om effekter under anbringelsen	79	
Sammenfatning – effekter under anbringelsen	80	
Effektundersøgelser om tidligere anbragte	81	
Undersøgelser der anvender kontrolgruppe	81	
Sammenfatning af efterundersøgelser med kontrolgruppe	90	
Efterundersøgelser uden kontrolgruppe	91	
Sammenfatning – efterundersøgelser uden kontrolgruppe	100	
Sammenfattende – efterundersøgelser	100	
Anbringelse i familiepleje hos medlemmer af slægten	101	
Specielt om effekten af ophold på lukkede institutioner	104	
Sammenfatning – lukkede institutionspladser	107	
Sammenfatning om effekter af anbringelse	108	
Børnenes udviklingsudfald under anbringelsen	108	
Tidligere anbragte børns sociale situation som voksne	109	
Slægtsplaceringer	114	
Anbringelse i lukket institution	115	
Konsekvenser for praksis	115	
5	ANBRAGTE BØRNS SKOLEGANG	118
	Anbragte børns skolegang forløber dårligt	119
	Konsekvenserne af dårlig skolegang	124
	De anbragte børns egne vurderinger	126
	De professionelle arbejder med anbragte børns skolegang	128
	Socialforvaltningernes arbejde	128
	Døgninstitutionspersonalets arbejde	130
	Forklaringer på anbragte børns skoleproblemer	132
	Konsekvenser for praksis	137

6	ANBRINGELSERS STABILITET	140
	Sammenbrudsstudier	141
	Nordiske undersøgelser	141
	Britiske undersøgelser	144
	Sammenfattende om sammenbrud	150
	Genanbringelser – "svingdørsbørn"	152
	Sammenfatning om genanbringelser	157
	Konsekvenser for praksis	157
7	ANBRAGTE BØRNS KONTAKT MED BIOLOGISKE FORÆLDRE	160
	Kontaktens betydning i teoretisk perspektiv	161
	Formålet med kontakt	164
	Kontakthypighed	167
	Kontakthypighed ved slægtsplaceringer	172
	Samværsbegrænsning i tid og rum	172
	Overvåget samvær	174
	Effekten af kontakt med biologiske forældre	175
	Kritik af den hidtidige forskning om kontakten til forældre	178
	Sammenfattende om effekterne af kontakt	180
	Kontakt set fra de involverede parter synsvinkel	181
	Børn og unges oplevelser af kontakten	181
	De biologiske forældres oplevelser af kontakten	183
	Barrierer for kontakt knyttet til de biologiske forældre	186
	Kontakten set fra plejefamiliens synspunkt	186
	Barrierer for kontakt knyttet til anbringelsesmiljøerne	191
	Sammenfatning om plejeforældres syn på kontakt	191
	Sagsbehandlerens rolle i kontakten	192
	Barrierer knyttet til sagsbehandlingen	195
	Sammenfatning om socialarbejderens arbejde med kontakten	195
	Konsekvenser for praksis	196

8	BØRN OG FORÆLDRES SYN PÅ ANBRINGELSEN	200
	Børn og unge som klienter	203
	Børn og unges oplevelse af anbringelsen	204
	At forholde sig til en ny familie	207
	Sammenfatning om eksistentielle konflikter	209
	Børn og unges involvering, information og indflydelse	210
	Information om anbringelsen	211
	Indflydelse på anbringelsen	212
	Sammenfatning om børns indflydelse	213
	Hverdagslivet som anbragt barn	213
	De biologiske forældre	216
	De biologiske forældres oplevelse af involvering	217
	De biologiske forældres eksistentielle konflikter	218
	Sammenfatning om biologiske forældre	219
	Plejeforældrenes synspunkter	220
	Motivet til at tage børn i pleje	220
	Sammenfatning om motiverne til at blive plejeforældre	221
	Relationer til plejebarnet	222
	Relationer internt i den biologiske familie	223
	Plejefamiliens biologiske børn	223
	Sammenfatning om plejefamiliens biologiske børn	225
	Sammenfatning om brugersynsvinkler på anbringelse	225
	Konsekvenser for praksis	226
9	UDSLUSNING OG EFTERVÆRN	228
	De unges behov/problemer ved udskrivning	229
	De unges alder ved ophøret af anbringelsen	229
	Tidligt forældreskab	230
	Skolegang og uddannelse	231
	Arbejde	231
	Bolig	231
	Fattigdom	232
	Helbred	233

Praktiske færdigheder	234
Kriminalitet og misbrug	235
Ensomhed og isolation	235
Svagt familienetværk	235
Psykiske problemer og lavt selvværd	236
Sammenfatning af de unges situation ved udslusningen	236
Efterværnsindsatsen	237
Ydes der en efterværnsindsats?	237
Virker efterværnsindsatserne?	240
Konsekvenser for praksis	242
10 ANBRINGELSE AF ETNISKE MINORITETSBØRN	244
Etniske minoritetsbørn defineres forskelligt	245
Etniske minoritetsfamiliers sociale baggrund	246
Henvisnings- og anbringelsesårsag	248
Anbringelsesfrekvens og etnicitet	250
Sammenfattende om danske forhold	253
Opsummering om anbringelsesfrekvenser	256
Typen af anbringelsessted	256
Anbringelsens varighed	257
Anbringelse med eller uden samtykke	258
Etniske minoritetsfamiliers møde med anbringelsessystemet	259
At tage hensyn til barnets etniske baggrund	259
Sagsbehandlingen	264
Brug af tolk	266
Barrierer for anbringelse i etniske minoritetsmiljøer	267
Sammenfatning	267
Konsekvenser for praksis	269

11	SOCIALARBEJDERNES ROLLE I ANBRINGELSESFORLØBET	272
	Generelt om socialarbejdernes arbejdsstil i børnesager	273
	Når børn vurderes	275
	Nordiske undersøgelser	275
	Britiske undersøgelser	279
	Sammenfatning om konstruktionen af risikobarnet	281
	Partnerskab med børn og forældre	281
	Partnerskab med børnene	282
	Samtaler med børn forud for en anbringelse	282
	Børns inddragelse i sagsprocessen	282
	Børns deltagelse i møder	283
	Den mangelfulde beskrivelse af børnenes situation	284
	Talsmandsordninger for anbragte børn	285
	Partnerskab med forældre	286
	Sammenfattende om partnerskab med børn og forældre	286
	Planlægning af anbringelsen	287
	Sammenfattende om handleplaner	288
	Valg af anbringelsessted	288
	Sammenfattende om valg af anbringelsessteder	289
	Kvaliteten af kontakten	289
	Kontakten med børnene	289
	Kontakt med forældre	291
	Sammenfatning om kvaliteten af kontakt	292
	Samarbejde mellem professionelle under anbringelsen	292
	Forvaltningernes samarbejde med plejefamilier	292
	Forvaltningernes samarbejde med døgninstitutioner	295
	Ansvarsfordeling mellem de involverede parter	295
	Sammenfattende om samarbejde	296
	Hjælp til familierne	296
	Hjælp til familierne	297
	Hjælp til børnene	298
	Børnekonventionens krav til hjælp	299
	Sammenfattende om ydelse af nødvendig hjælp	300
	Udslusning	300

Sagsbehandlerskift	300
Konsekvenser for praksis	301
12 KVALITETET I ANBRINGELSER	304
Kvalitet i institutionsanbringelsen	304
Sammenligning af familiepleje og døgninstitution	310
Sammenfatning	315
Konsekvenser for praksis	316
13 PERSPEKTIVERING AF FORSKNINGEN OM ANBRAGTE BØRN	318
Anbringelserne i kontekst	318
Sammenfatning af forskningsoversigtens resultater	321
Anbragte børns sociale baggrund	321
Effekter af anbringelsen	322
Skolegang	324
Stabiliteten i anbringelser	324
Kontakt med biologiske forældre	325
Børn og forældres syn på anbringelsen	326
Udslusning og efterværn	327
Anbragte etniske minoritetsbørn	328
Socialarbejderens rolle i anbringelsesprocessen	329
Perspektiver for fremtiden	330
ENGLISH SUMMARY	334
LITTERATUR	344
SOCIALFORSKNINGSINSTITUTTETS UDGIVELSER SIDEN 1.1.2002	398

SAMMENFATNING

Forskningsoversigtens baggrund

Denne forskningsoversigt om anbringelse af børn og unge indgår i Socialministeriets projekt Kvalitet i anbringelsesarbejdet med børn og unge (KABU). Forskningsoversigten sammenfatter og formidler viden om centrale aspekter af anbringelsen og anbringelsesarbejdet fra eksisterende dansk og international forskning.

Forskningen i oversigten

Forskningsoversigten er baseret på 654 empiriske studier om anbringelse uden for hjemmet. I søgningen af relevant forskning har afgrænsningen været, danske undersøgelser, studier fra de andre nordiske lande og Storbritannien.¹ Relevante nordiske undersøgelser er medtaget uanset deres alder, mens britiske studier er medtaget, når de er produceret i 1980 og derefter. Der eksisterer begrænset dansk forskning om anbringelse uden for hjemmet, som følge af det dominerer udenlandske undersøgelser i oversigten.

1. Enkelte amerikanske studier indgår også, hvis de er ofte citerede i andre forskeres arbejder.

Anbringelser i Danmark

En kommune kan med hjemmel i Servicelovens beslutte at anbringe et barn eller en ung uden for hjemmet, når det må anses for at være af væsentlig betydning af hensyn til et barns eller en ungs særlige behov for støtte. Hvis der er en åbenbar risiko for, at barnets eller den ungs sundhed eller udvikling lider alvorlig skade, kan kommunens børn- og ungeudvalg beslutte at tvangsanbringe, dvs. at anbringe uden forældrenes og den ungs samtykke.

Aktuelt er der 14.171 børn og unge mellem 0 og 23 år anbragt uden for hjemmet.² Heraf udgør børn og unge under 18 år 12.733. Samtlige 14.171 børn og unge udgør en andel på næsten 1% af befolkningen i de relevante aldersgrupper. Ser man kun på de 0-18-årige, er anbringelsen lidt højere, nemlig 1,1%. Fordelt på alder er der imidlertid store forskelle. Mens kun ca. 4 promille af de 0-6-årige er anbragt uden for hjemmet, gælder det ca. 1% af de 7-11-årige. Det kulminerer i 15-17-års alderen, hvor ca. 3% af drengene og 2,5% af pigerne er anbragt uden for hjemmet.³

Godt 9% af samtlige anbringelser sker med tvang. Dvs. at langt størstedelen af anbringelserne (91) er frivillige. 46% af børnene og de unge anbringes i familiepleje, 24% på døgninstitution og 16% på opholdssteder. De resterende anbringes på kost- og efterskoler, på eget værelse, skibsprojekter eller sygehus.

Sammenfatning af resultater

Anbragte børns sociale baggrund

Det er forskningsmæssigt veldokumenteret, at anbragte børn kommer fra familier, der på en række socioøkonomiske områder er dårligt stillede. Forældrene har i de fleste studier et dårligere uddannelsesniveau, de er marginaliserede eller udstødte af arbejdsmarkedet, de har dårlig økonomi eller kan direkte karakteriseres som fattige.

2. Seneste opgørelse fra Danmarks Statistik er i skrivende stund pr. 31. december 2001, som alle de følgende tal refererer til.

3. Anbringelsesfrekvensen er meget lille for de 20-årige og derover.

Anbragte børns familier er desuden ofte kendetegnet ved en ophobning af sociale problemer som misbrug, dårligt psykisk helbred, vold i familien o.l.

Anbragte børns familier er således en gruppe, der adskiller sig markant fra børnefamilier som helhed. De har en række problemer og udfordringer at slås med, som æder af overskuddet til børn og hverdagsliv. For mange af disse familier vil en bredspektret, vedholdende indsats være nødvendig for at støtte deres evner til at varetage børnenes omsorg.

Effekter af anbringelsen

Metodologisk velgennemførte effektstudier viser de samme tendenser, både når man ser på effekterne, mens barnet stadig er anbragt, og effekterne for unge voksne efter udskrivningen fra anbringelsen.

Under anbringelsen er der den klare tendens, at anbragte børn har uforholdsmæssigt mange problemer i forhold til børn, som de kan sammenlignes med. De har markant større skoleproblemer indlæringsmæssigt og socialt. Desuden har mange en antisocial adfærd og psykiske problemer, ligesom børnene har konfliktfyldte relationer til andre børn og voksne

Tendensen er også klar for tidligere anbragte børn som gruppe. De udgør som (unge) voksne en uforholdsmæssigt socialt dårligt stillet gruppe. De har opnået dårlige skolepræstationer, et ringe uddannelsesniveau, de er oftere arbejdsløse, har dårligere økonomi og helbred, flere sociale problemer (misbrug, kriminalitet m.m.), og de risikerer hyppigere at dø i en ung alder.

Effektstudierne vedrører ofte langvarige anbringelser. I nogle undersøgelser er anbringelsestiden så lang, at man kan tale om de facto adoptioner. I disse langvarige anbringelser må man dels forvente, at barnet har været udsat for væsentlige belastninger før anbringelsen. Dels må man konstatere, at der har været lang tid til via en samfundsindsats at kompensere barnet for dets u hensigtsmæssige sociale baggrund og skabe bedre udviklingschancer for barnet. Den langvarige påvirkning, som langtidsanbringelser muliggør, formår imidlertid ikke at bringe disse børn på niveau med deres jævnaldrende i almindelighed. Snarere ser det ud, som om langvarigt anbragte børn

efter anbringelsen er bragt på linie med den del af børnebefolkningen, der er socialt dårligst stillet. Dette er ikke et tilfredsstillende resultat af en langvarig samfundsindsats. Det rejser spørgsmålet om, hvorvidt ordinære anbringelsesforanstaltninger imødekommer de ekstraordinære behov, som denne gruppe af anbragte børn har.

Udenlandsk forskning om familiepleje i barnets egen slægt giver grund til opmuntring. Børnene udvikles lige så godt som børn i andre anbringelsesformer, og de har lettere adgang til og mere kontakt med deres biologiske forældre. Mest opmuntrende er det måske, at der sker færre sammenbrud i slægtsplaceringer, dvs. at både børn og plejeforældre ser ud til at overkomme problemerne, når de opstår, ligesom begge parter hyppigere har forventninger om, at plejeforholdet vil forløbe stabilt og eventuelt permanent gennem barnets opvækst. Den større stabilitet i slægtsanbringelser er specielt af betydning for anbringelse af større børn, hvor sammenbrudsfrekvensen i anbringelserne er høj.

Der foreligger ikke megen forskning om lukkede/sikrede institutioner. Den begrænsede forskning, der eksisterer, peger imidlertid på, at lukkede institutioners succes ikke kan måles på deres behandlingsresultater, men kun på deres evne til at fastholde barnet/den unge i anbringelsen. Forskningen sandsynliggør, at virkningen af anbringelse på lukkede institutionspladser kan være negativ i den forstand, at unge, der ikke har svære antisociale problemer, lærer antisocialitet via anbringelsen.

Skolegang

Det er forskningsmæssigt veldokumenteret, at anbragte børn har uforholdsmæssigt mange og store skoleproblemer. Det er også dokumenteret, at socialforvaltningerne i deres anbringelsesplanlægning ikke er tilstrækkeligt opmærksomme på betydningen af støtte til skolegang og indlæring, men i højere grad lægger vægt på børnenes psykiske konflikter. Anbringelsesstederne er heller ikke altid opmærksomme på, at indlæring er en strategisk vigtig faktor for børnenes udvikling og fremtidschancer.

De anbragte børns dårlige skolepræstation og den manglende opmærksomhed herpå er problematisk, fordi en ordentlig skolegang er adgangsbilletten til næsten samtlige sociale goder i voksenlivet. Det

er adgangsbilletten til uddannelse, arbejde, en acceptabel økonomi mm. – alle punkter, på hvilke den tidligere anbragte gruppe adskiller sig negativt fra andre unge voksne.

Stabiliteten i anbringelser

Det er velbelyst forskningsmæssigt, at overraskende mange anbringelser simpelthen bryder sammen og ikke kan gennemføres. Dette gælder specielt for børn, der anbringes i teenagealderen. Flere forsknings-sammenfatninger peger på, at op til 40-50% af anbringelserne bryder sammen for ungdomsgruppen. Det skyldes enten, at barnet ikke vil være på anbringelsesstedet og forlader det, eller at anbringelsesstedet ikke vil have barnet eller synes, at det er fejlanbragt. Dette har dels som konsekvens, at børn udskrives eller “udskrives selv” af forsyrg som meget unge og uden tilstrækkelig planlægning af, hvad der skal ske efter anbringelsen. Dels betyder det et turbulent anbringelsesforløb for de børn og unge, der anbringes igen som følge af en tidligere sammenbrudt anbringelse.

Genanbringeshyppighed er sporadisk belyst forskningsmæssigt. Genanbringelsesfrekvensen ser ud til at være afhængig af børnenes alder ved anbringelsen. I Sverige varierer genanbringelsesfrekvensen fra 25% for de mindre børns vedkommende til 40% for teenagebørnenes, hvilket svarer til andre internationale resultater. Der kan således ikke herske tvivl om, at mange børn anbringes en række forskellige steder og udsættes for gentagne brud.

Samlet er der forskningsmæssigt belæg for, at anbringelser i mange tilfælde ikke er identisk med et stabilt forløb, hvor børnenes egen familie erstattes med et anbringelsesmiljø, der kontinuerligt kan støtte barnet i den tid, anbringelsen varer. Tværtimod er der for en stor andel af børnene tale om, at de udsættes for eventuelt gentagne skift og brud.

Kontakt med biologiske forældre

Betydningen af kontakten med de biologiske forældre har været genstand for megen debat blandt forskere og praktikere i de sidste godt 15 år.

En række enkeltstående undersøgelser finder positive effekter for det anbragte barns udvikling, når det opretholder en god kontakt

med forældrene under anbringelsen. Imidlertid er der efterfølgende sæt forskningsmæssig tvivl om disse resultater. Til nu foreligger ikke tilstrækkelig dokumentation for, at kontakt med forældrene har den positive betydning, som man ellers har antaget. Det er dog vigtigt at understrege, at der heller ikke er dokumentation for det modsatte.

Vi ved altså ikke med sikkerhed, om kontakten med de biologiske forældre er positiv, neutral eller eventuelt negativ for det anbragte barn. Den hidtil manglende dokumentation kan imidlertid ikke tages som et argument for, at man i praksis ikke skal forberede kontakten mellem børn og forældre så godt som muligt. I et sådant forskningstomrum må man tage det udgangspunkt, som også lovgivningen gør, at det er vigtigt, at anbragte børn bevarer forbindelsen til deres rødder, medmindre særdeles vægtige hensyn åbenbart taler imod.

Der er yderst begrænset viden om anbragte børns relation til søskende og anden slægt og om disse relationers betydning. Der er undersøgelser, der peger på, at søskende og andre slægtsmedlemmer fylder meget i anbragte børns bevidsthed. Det er imidlertid et område, der som helhed er dårligt belyst forskningsmæssigt.

Børns og forældres syn på anbringelsen

Undersøgelser, der har et "brugerperspektiv" på anbringelser, belyser mange aspekter af anbringelsesforløbet. Nogle få punkter skal fremhæves her.

I mange undersøgelser er der tegn på, at anbragte børn på en række områder bringes i eksistentielle konflikter i forbindelse med anbringelsen. De skal overkomme en separation fra de primære omsorgsydere; de udsættes ofte for tab af familie; de skal forholde sig til nye mennesker, skikke og kulturer på anbringelsesstedet; de er utrygge overfor fremtidsperspektiverne i anbringelsen, og de er ofte alene og ensomme, når de skal tumle med disse ting.

Et ofte studeret område i "brugerundersøgelser" er børns og forældres syn på deres deltagelse i anbringelsesprocessen. Det overvejende antal af undersøgelser peger på, at der både hos børn og forældre er megen afmagt, følelse af tilsidesættelse, manglende information og manglende deltagelse i processen og i beslutningerne omkring

anbringelsen. Det overvejende perspektiv set med børns og forældres øjne er således et udefra-perspektiv på beslutninger, der træffes om deres liv. Disse resultater fra et brugerperspektiv styrkes af undersøgelser, der har socialarbejderens rolle i anbringelsessager i fokus. Sådanne undersøgelser dokumenterer systematisk, at opmærksomheden på et partnerskab med børn og forældre er begrænset.

Udslusning og efterværn

Det er forskningsmæssigt veldokumenteret, at anbragte unge på udslusningstidspunktet står med en række sociale behov, som de ikke kan formodes at løse alene. Det drejer sig om behov for yderligere skolegang, uddannelse, bolig, penge, helbredsindsatser m.m., men også om netværksskabelse og praktiske færdigheder i at organisere og mestre et hverdagsliv. Udslusningen er et tidspunkt i anbringelsesprocessen, som udenlandske undersøgelser systematisk karakteriserer som en sårbar fase, hvor unge har brug for bredspektret støtte på overgangen mellem anbringelse og selvstændigt voksent liv.

Det er også i udenlandske undersøgelser veldokumenteret, at den efterværnsstøtte, som forudsættes i lovgivningen, tit ikke realiseres, er sparsom eller kortvarig og ikke formår at udgøre en buffer for sårbarheden. For nogle unge har det den konsekvens, at de efter udslusningen frister et kummerligt liv som reelt boligløse og netværksfattige. Der er belæg i udenlandsk forskning for at anse efterværnet for en integreret og strategisk vigtig del af en anbringelsesproces, som ofte ikke ydes den opmærksomhed af de anbringende myndigheder, som den burde.

Anbragte etniske minoritetsbørn

Der er ikke et stort omfang af undersøgelser om anbringelse af etniske minoritetsbørn. På dansk grund vides kun lidt. En så fundamental ting som anbringelsesfrekvensen af etniske minoritetsbørn er ukendt, fordi officiel statistik kun medtager en del af de børn, der ville karakterisere sig selv ved en anden etnisk baggrund end dansk. Det vides fra få undersøgelser, at der kan sættes spørgsmålstegn ved, om Børnekonventionens regler om hensyntagen til barnets etniske, kulturelle, religiøse m.v. baggrund overholdes i dansk anbringelsespraksis. Det vides også, at etniske minoritetsbørn i Danmark i højere grad end andre børn anbringes på institution.

I britisk forskning har interessen for anbringelse i familier med samme eller en anden etnisk baggrund end barnet været stor. Til dato foreligger der imidlertid ikke entydig dokumentation for, at det er bedst for et etnisk minoritetsbarn at blive anbragt i etniske omgivelser, der svarer til barnets egen baggrund. Nogle undersøgelser tyder dog på, at det i hvert fald er vigtigt for etniske minoritetsbørn at have kontakter inden for deres egen kultur under anbringelsen.

Socialarbejderens rolle i anbringelsesprocessen

Mange undersøgelser beskæftiger sig med socialarbejderens indsats i anbringelsessager. Undersøgelserne omhandler imidlertid en broget vifte af arbejds momenter i anbringelsesprocessen. Her skal fremdrages nogle punkter af central betydning for arbejdet med anbringelser.

Der eksisterer fra mange undersøgelser viden om, at planlægningen forud for anbringelsen kan være mangelfuld. Det er desuden veldokumenteret i mange undersøgelser, at handleplaner ofte er holdt i vage vendinger, er generelle og vanskelige at konkretisere.

Det er også veldokumenteret, at forvaltningerne i praksis ikke i tilstrækkelig grad efterstræber det partnerskab med børn og forældre, som lovgivningen pålægger dem. Børn og forældre lades for ofte ude af betragtning som samarbejdspartnere og deltager ikke i forberedelsen og gennemførelsen af anbringelsen. Specielt gælder dette for børnenes vedkommende.

Nogle undersøgelser beskæftiger sig desuden med, om forældre og børn faktisk får den hjælp, de trænger til forud for og under anbringelsen. Et gennemgående træk i resultaterne er, at hjælpen til familierne ofte trækkes tilbage, når barnet først er anbragt. Dvs. at indsatsen for at forbedre hjemmeforholdene med henblik på hjemgivelse kan være mangelfuld og af og til fraværende.

Der er en hel del undersøgelser om samarbejdsrelationerne mellem forvaltningen og specielt plejefamilier. Her er resultaterne imidlertid ikke entydige. I nogle undersøgelser er plejeforældre stort set tilfredse med samarbejdet. I de fleste undersøgelser giver plejeforældre udtryk for en mangelfuld støtte fra forvaltningens side i form af besøgshyppighed, generel støtte til plejeopgaven, høring i forbindelse med vigtige beslutninger, uddannelse, supervision, interven-

tion over for kriser i plejeforholdet og i nogle tilfælde plejevederlagets størrelse.

Prioriteringsforslag

På baggrund af overstående forskningsresultater anbefales det, at følgende punkter tildeles høj prioritet i forbindelse med anbringelsesarbejdet såvel forskningsmæssigt som udviklingsmæssigt:

- Anbragte børns *skolegang* er en central faktor i børnenes udviklingsmuligheder. Der foreligger næsten ingen dansk forskning om anbragte børns skolegang, og der er behov for fordybet viden på dette felt. Resultater om, at socialforvaltningerne systematisk undervurderer børnenes skoleproblemer i planlægningen af anbringelsen, kunne tale for, at der igangsættes udviklingsprogrammer til styrkelse af anbragte børns skolegang
- Placeringer i *familiepleje i barnets egen slægt* er relativt fremmed for dansk praksis i anbringelsessager. Der er imidlertid fra udenlandsk forskning grund til at tro, at slægtsplaceringer kan have fordele for børnene. Dette er også et område, hvor der foreligger forsvindende lidt dansk forskning, virkningerne af slægtsplaceringer under danske forhold er ukendte. Det vil desuden være væsentligt med udviklingsprojekter, der sigter på systematisk at undersøge slægtsmedlemmers kapacitet til at tage et barn i pleje
- En indsats på overgangen mellem anbringelse og selvstændigt voksent liv ser ud fra udenlandske studier ud til at være afgørende for kvaliteten af de unges liv under udslusningen og i tiden efter anbringelsen. *Efterværn* er et felt, som der i Danmark eksisterer meget begrænset viden om. Også her går et forskningsbehov hånd i hånd med behov for udvikling af efterværnsprogrammer i praksis.
- *De professionelle lader ofte børnene alene med de eksistentielle konflikter*, som kan være en integreret del af en anbringelse. Der er behov for forskning, som går i dybden med, hvordan anbringelsen opleves fra børnehøjde. Også udviklingsprojekter, som fokuserer på dette aspekt, kunne være værdifulde.

- Et forskningsmæssigt underbelyst område er *anbragte børns sundhed* og kvaliteten af den sundhedsmæssige indsats, anbragte børn modtager. Internationalt er der få studier om dette, men resultaterne tyder på, at anbragte børn både har mange helbredsproblemer, og at disse ikke i tilstrækkelig grad behandles under anbringelsen.
- Sidst skal nævnes *anbringelse på lukket institution*. Der foreligger kun et begrænset antal undersøgelser om dette, men deres resultater virker foruroligende og peger på, at anbringelse i sikrede pladser kan have negative effekter. Det er i lyset af dette et forskningsmæssigt tomrum, at der stort set ikke findes dansk forskning om lukkede institutioners behandlingsprogrammer og effekterne for de unge.

KAPITEL 1

FORSKNINGSOVERSIGTENS BAGGRUND OG HENSIGT

Denne forskningsoversigt udspringer af Socialministeriets projekt KABU (Kvalitet i anbringelsesarbejdet med børn og unge). Der er tale om et treårigt kvalitetsprojekt, der i perioden 2002-2005 skal sætte fokus på kvalitet og dokumentation i anbringelsesarbejdet med de personligt og socialt udsatte børn og unge.¹

International forskning om anbringelse af børn og unge uden for hjemmet er omfangsrig, og det kan være ganske svært at skaffe sig overblik over resultaterne som travl praktiker eller som studerende. Det har derfor først og fremmest været KABU's hensigt, at forskningsoversigten skal præsentere centrale forskningsresultater, så man på en nemmere tilgængelig måde kan få et overblik over forskningsfronten. Forskningsoversigten skal tjene som information og opslagsbog for alle, der har interesse for eller arbejder med anbringelse af børn og unge uden for hjemmet.

Endnu en hensigt med forskningsoversigten er, at den skal danne et vidensgrundlag for KABU projektet. Det er en forudsætning for projektet, at det skal bygge videre på allerede eksisterende viden, og at aktiviteterne under projektets regi i videst muligt omfang skal informeres af denne viden. Der er derfor som en indledning til projektet sat forskellige vidensindsamlinger i gang, og denne forskningsoversigt skal som led heri opfange væsentlig forskningsbaseret viden om anbringelse uden for hjemmet.

1. Se www.kabuprojektet.dk.

Forskningsoversigten har et kortlæggende sigte. Med dette menes, at det har været vigtig at præsentere, hvad der findes af relevant forskning inden for forskningsoversigtens afgrænsninger. Der er ikke foretaget en så streng metodologisk kvalitetsbedømmelse, som man ville gøre i en Campbell² oversigt. Det skyldes dels, at forskningsoversigten omhandler emner, der som hovedregel ikke er belyst forskningsmæssigt med designs, der modsvarer Campbells krav.³ Dels ville man med en sådan fremgangsmåde udelukke en del af de undersøgelser, som danske læsere kender til og refererer til. Vi bestræber os dog på gennem forskningsoversigten at fremhæve undersøgelser, der metodologisk er mere tungtvejende end andre.

Baggrunden for anbringelsernes vigtighed

Anbringelser er institutionaliseret i socialpolitisk tænkning. Anbringelse uden for hjemmet er både en gammel og en hyppigt forekommende indsats over for socialt udsatte børn og unge. Fra den første danske børneforsorgslov i 1905⁴ har anbringelse været et centralt socialpolitisk redskab i forsøget på at forbedre vilkårene for de børn, der blev anset for at vokse op under normalt accepteret standard. Igennem alle årene og børneforsorgslovgivningerne efter 1905 har anbringelsen bevaret sin status som en integreret del af foranstaltningsrepertoiret. Viften af foranstaltninger, der tjener til at forbedre vilkårene for barnet i familien (de såkaldt forebyggende foranstaltninger) er udvidet og vokset, men den andel af en børneargang, der anbringes uden for hjemmet har trods dette holdt sig relativt

-
2. Campbell er et internationalt forskernetværk, der sigter på at opspore, kvalitetsbedømme og formidle forskningsresultater om effekter af sociale indsatser. I Campbell oversigter stilles så strenge krav til undersøgelsernes metodiske kvalitet, at en stor del af eksisterende forskning på et område må udelades. Et nordisk Campbell Center er oprettet ved Socialforskningsinstituttet i København.
 3. For eksempel indgår i denne oversigt en hel del undersøgelser, der har kvalitativ karakter.
 4. Lov nr. 72 af 14. april 1905 om Behandling af forbryderske og forsømte Børn og unge Mennesker.

konstant.⁵ Man kan således konstatere, at adskillelse af barn og forældre er en traditionsrig og integreret del af tænkningen om, hvordan man kan give børn bedre udviklingschancer end de opvækstforhold, som forældrene kan byde på.

Der har til nu været relativ lille tilskyndelse til at evaluere, hvad dette gamle socialpolitiske instrument betyder for børns udvikling. Forvaltningen af børnereglerne er bygget op i administrative systemer, hvis styrke er at undersøge, om et barn anses for at opfylde anbringelseskriterierne i lovgivningen, og, hvis det er tilfældet, iværksætte en anbringelsesforanstaltning. Det administrative system er bygget op omkring at kunne konstatere afvigelser fra normaliteten og udløse de foreskrevne foranstaltninger på denne baggrund. Det er i mindre grad en integreret del af opgaverne til stadighed at undersøge og vurdere, hvordan de til rådighed stående foranstaltninger påvirker børnenes liv.

Dette er en væsentlig begrundelse for at udarbejde en forskningsoversigt, der fra forskellige vinkler kan belyse, hvad vi ved om anbringelsers betydning for børns liv og udvikling.

Antallet af anbragte børn

Aktuelt⁶ er 14.171 børn og unge mellem 0-23⁷ år anbragt uden for hjemmet. For børn under 18 år er tallet 12.733. Samtlige 14.171 børn udgør en andel på næsten 1% af befolkningen i de relevante aldersgrupper. Andelen af børn, der er anbragt, varierer imidlertid meget i de forskellige aldersgrupper. Den er lavest i aldersgruppen 0-6 år (ca. 4 promille), nær ved 1% for de 7-11-årige, hvorefter den ved 12 år stiger kraftigt (knap 2% for drengenes og knap 1,5% for pigernes vedkommende) for at kulminere i 15-17-års alderen med en anbring-

5. Hestbæk (1997) præsenterer tal, der sandsynliggør, at bestanden af anbragte børn gennem de seneste 50 år har holdt sig nogenlunde konstant på 1% af børnebefolkningen. Hestbæk (ibid) dokumenterer også, at 40% af børnene bliver anbragt som første foranstaltning, uden at andre indsatser er forsøgt forud for anbringelsen.

6. Sidste opgørelse fra Danmarks Statistik vedrører i skrivende stund børn anbragt pr. 31. december 2001 (Statistiske Efterretninger, 2002:18).

7. Danmarks Statistik medregner de unge mellem 18 og 23 år, som efter serviceloven har krav på en efterværnsindsats.

elsesfrekvens på ca. 3% for drengenes vedkommende og 2,5% for pigerne.⁸ Ser man kun på de 12.733 anbragte 0-18-årige er anbringelsesfrekvensen lidt højere end for gruppen som helhed, nemlig knap 1,1%. Fra 2000 til 2001 har vi i Danmark set en tendens til stigning i anbringestallet.⁹

I vore nabolande anbringes en betydeligt lavere andel af en børneårgang uden for hjemmet. Hestbæk (1998) viste i en nordisk sammenligning, at Danmark relativt anbringer groft sagt næsten dobbelt så stor en andel børn som i vore nordiske nabolande, uden at man kan påvise åbenbare forklaringer på denne forskel.

Man kan ikke på det foreliggende vidensgrundlag tage stilling til, om vi i Danmark anbringer for få eller for mange børn. Men man kan konstatere, at anbringelser i absolutte tal vedrører en stor børnegruppe, hvis liv mere eller mindre afgørende påvirkes af anbringelsen.

Modsætninger i anbringelsesinstitutionen

Ingen kan være i tvivl om, at en anbringelse uden for hjemmet er en indgribende beslutning for børnene og forældrene. Samtidig er anbringelse behæftet med mange usikkerheder og indbyggede modsætninger.

Der er opvækstforhold for børn, som kulturelt åbenbart ikke vil kunne accepteres af de fleste mennesker i samfundet. Men i en del tilfælde er situationen mindre åbenbar, og der kan herske tvivl om, hvorvidt anbringelse eller ikke anbringelse vil være den bedste løsning for barnet. Det vil i sidste ende bero på et fagligt skøn, hvad der skader et barn; hvordan barnet vil udvikle sig, hvis det ikke anbringes; og hvilke virkninger en anbringelse vil få for barnet. Naturligvis er afgørelser, der kan føre til opbrud og langvarige adskillelser

8. I de første 2 år af efterværnsperioden er ca. 1% af den relevante aldersgruppe stadig anbragt, mens anbringelsesfrekvensen er meget lille for unge, der er 20 år og derover.

9. Ankestyrelsen (2002) peger dog på en helt ny tendens til, at anbringestallet igen er faldende, mens foranstaltninger i hjemmet anvendes hyppigere. Det tages som udtryk for, at grundtaksmodellen er ved at slå igennem, og at der er en begyndende tilbageholdenhed fra kommunernes side med at anvende de grundtaksbelagte dyre anbringelser.

mellem forældre og børn, omgærdet af visse formelle procedurer, der skal skabe retssikkerhedsgarantier for forældre og børn og sikkerhed for, at afgørelserne er velforberedte. Det egentlige grundlag for at lægge op til en anbringelsesbeslutning er imidlertid, at man fagligt skønner, at omsorgen for barnet er under normal standard, og at barnet risikerer en væsentlig fejludvikling, såfremt det ikke anbringes. Disse faglige skøn er vanskelige at foretage. Der eksisterer i almindelighed ikke utvetydige, faglige redskaber til at bedømme børns risiko og prognose (Lagerberg & Sundelin, 2000), og flere empiriske studier¹⁰ viser, at det ofte ikke er faglige redskaber, der anvendes i bedømmelsen, som i stedet baseres på kulturelle forestillinger om, hvordan et barn bør leve, og hvordan forældreskab bør udøves. I selve vurderingen af, om en anbringelse er nødvendig, kan der således være betydelige usikkerheder.

En indbygget modsætning i anbringelsen er også, at anbringelse sigter på at hjælpe børnene ved, at man flytter børnene fra forældre, som af en eller anden grund ikke magter opdragelsesopgaven, og forventer, at de kan drage nytte af relationer til andre voksne end forældrene. Forskning om børns tilknytning og separationer¹¹ sætter i nogen grad spørgsmålstegn ved denne forventning. Forskningen peger på, at børn mellem ca. 2-4-års alderen skaber indre billeder af de primære tilknytningspersoner, som de integrerer som en del af deres personlighed. Det er også i denne periode under personlighedens dannelse, at børn er mest udsatte ved separationer fra forældrene. Tilknytningen til forældrene kan, når den er etableret, ikke blot brydes og erstattes af andre relationer. Tilknytningen kan i bedste fald suppleres med relationer til andre voksne. Flere undersøgelser¹² i denne forskningsoversigt viser, at anbragte børns relation til forældrene aldrig er neutral, når en tilknytning er skabt. Det gælder ikke blot, hvor relationen er nuanceret og grundlæggende god, men også når tilknytningen er konfliktfyldt og problematisk for

10. For eksempel Egelund (2002) og Parton, Thorpe & Wattam (1997).

11. Inden for rammerne af denne forskningsoversigt er det ikke muligt at gå i detaljer med denne forskning. For kortere gennemgange, der teoretisk hviler på objektrelations teorier, henvises til Andersson (1995) og Lagerberg (1984).

12. For eksempel Cederström (1990) og Rothe (1983a).

barnet. Også når tilknytningen er konfliktfyldt, bruger barnet så megen energi på at tænke på og forholde sig til forældrene, at dette kan stille sig hindrende i vejen for en tilknytning til nye voksne.

Endnu en relevant usikkerhed er, hvad man fra samfundets side kan sætte i stedet for de forhold i hjemmet, der gav anledning til anbringelsen. For nogle børn vil en kvalificeret anbringelse utvivlsomt være et stort gode og en chance for en bedre udvikling. For nogle børn fortsætter deres turbulente liv gennem anbringelsen i form af sammenbrud i anbringelserne, gentagne forskellige placeringer eller manglende kvalitet i anbringelsestilbuddene. Der er også grunde til at tro, at støtten til barnet i adskillelsesprocessen kan være mangelfuld, og at barnet lades alene med, hvorfor det skal anbringes, hvor længe og med hvilket mål. Der er således til stadighed grunde til at vurdere kvaliteten af den offentlige indsats, der bliver anbragte børn til del.

Begrænset forskning

Til trods for at anbringelsesindgrebet har en alvorlig karakter og er behæftet med usikkerhed for udfaldet, har der i Danmark indtil for nylig i begrænset omfang været forsket om anbringelse og anbringelsens virkninger for børnene.¹³ Blandt de nordiske lande har Sverige markeret sig med tidlige, større pionerundersøgelser¹⁴ på anbringelsesfeltet, men også her er størstedelen af forskningen produceret inden for de seneste 10-15 år.¹⁵

Det kan undre, at man har interesseret sig så relativt lidt for forskning om anbringelse. Der er en samfundsmæssig tradition for systematisk at undersøge andre behandlinger, som ydes for eksempel i sundhedsvæsenet. På andre felter stilles der konstant spørgsmål

13. De fleste danske undersøgelser, der ud fra forskellige perspektiver belyser anbringelsesfænomenet, er publiceret fra overgangen til 1990'erne (for eksempel Andersen, 1989; Christensen, 1998; Christoffersen, 1993; Egelund, 2002; Hestbæk, 1997; Jørgensen, Gamst og Boolsen, 1989; Kildedahl, 1995).

14. For eksempel Berglind (1956), Bohman (1971) og Bohman & Sigvardsson (1979).

15. I Storbritannien og USA har forskning om anbringelser haft en solid tradition fra 1970'erne, men også her er mængden af forskning forøget kraftigt op til årtusindskiftet.

om, hvordan indsatserne virker. Den samme tradition har ikke eksisteret på anbringelsesområdet, til trods for at anbringelse må anses for et af de alvorligere indgreb i et menneskes liv. En trolig forklaring på dette kunne være, at anbringelse er så institutionaliseret et redskab i socialpolitikken gennem 100 år, at det til en vis grad tages for givet, at anbringelsen er til gavn for børnene.

Udgifternes himmelflugt

En vurdering af anbringelsesinstitutionen må være orienteret mod de børn, der anbringes. Rationalet i at anbringe børn er et samfundsmæssigt ansvar for, at børn, der lever under dårlige sociale omstændigheder, gives muligheder for så vidt muligt at udvikle sig på lige fod med deres jævnaldrende. Fokus må derfor være på børnene, når anbringelse skal diskuteres.

Der er imidlertid næppe tvivl om, at den aktuelle politiske og folkelige opmærksomhed på anbringelsesområdet, ud over et engagement i børnene, også afspejler, at anbringelser er dyre indgreb. I 2001 blev brugt ca. 6,5 mia. DKK (kilde: Socialministeriet, Økonomisk Statistisk kontor) til anbringelser uden for hjemmet. Samtidigt stiger udgifterne til foranstaltninger i hjemmet (forebyggende foranstaltninger) til børn med særlige behov. I alt anvendtes i 2001 næsten 9 mia. DKK til særlige foranstaltninger for børn og unge inklusive anbringelser. Dette repræsenterer en udgiftsstigning på over 50% siden 1993. Stigningen har først og fremmest fundet sted på foranstaltninger i hjemmet (forebyggende foranstaltninger). På anbringelsesområdet er stigningen på næsten 40% fra 1993. Denne stigning vedrører først og fremmest anbringelse uden for institutioner (i familiepleje, på opholdssteder m.m.). På institutionsområdet har udgiften holdt sig nogenlunde stabilt inden for de seneste 10 år. Stigningen skaber et udgiftspres i kommunerne, som også på andre områder konfronteres med øgede udgiftskrav i disse år, for eksempel på ældreområdet.

6,5 mia. kr. er mange penge. Dermed ikke nødvendigvis sagt, at det er for mange penge. Det afhænger af, hvor effektivt de er givet ud. Man kan sagtens forestille sig, at en effektiv indsats på børneområdet til 6,5 mia. kr. på lang sigt ville kunne spare mange penge, for eksempel til fængselsvæsen og psykiatrisk behandling. De store udgifter skaber imidlertid et legitimt behov for at vide mere om, hvor-

vidt pengene så at sige er givet godt ud, eller om børnene mere effektivt ville kunne hjælpes på en anden måde. Der udtrykkes et stigende behov for at få viden om, hvordan indsatsen virker ind på anbragte børns liv, og under hvilke betingelser indsatsen virker bedst.

Denne forskningsoversigt yder ikke bidrag til overvejelser om eventuelle alternativer til anbringelse og dermed heller ikke til alternativ anvendelse af de midler, der i dag medgår til anbringelse. Opdraget er at belyse forskning om anbringelser og ikke internationale forsøg på at udvikle programmer, der substituerer anbringelse, men er rettet mod nogenlunde de samme målgrupper.¹⁶ Dette ville kræve en særskilt gennemgang af velevnerede programmer. Det, forskningsoversigten imidlertid kan gøre, er at rejse kvalificerede spørgsmål til anbringelse som sådan og til det professionelle arbejde med anbringelser, som forhåbentlig kan bidrage til at skærpe opmærksomheden på centrale aspekter i anbringelsesarbejdet.

Forskningsoversigtens indhold

I nogen grad er det den eksisterende forskning, der har bestemt forskningsoversigtens indholdsmæssige temaer. Man kan simpelthen ikke lave en forskningsoversigt på områder, hvor forskningen er yderst sparsom. Der gøres dog løbende gennem oversigten opmærksom på forskningsmæssigt dårligt belyste områder.

Vi har bestræbt os på at belyse perspektiver på anbringelse, som er centrale i den fortløbende diskussion om anbringelser. Det gælder for eksempel betydningen af, at anbragte børn bevarer kontakt med deres biologiske forældre under anbringelsen. Vi har imidlertid også bestræbt os på at fremdrage temaer, som ikke fylder meget i den danske debat, hvis forskningen dokumenterer, at temaerne kunne være værd at tage op. Dette gælder for eksempel anbragte børns skolegang.

Der er ikke kun medtaget temaer, som er velbelyste forskningsmæssigt. I visse tilfælde refereres også til temaer, der er belyst via et mindre antal undersøgelser, men som vækker til eftertanke i forhold til

16. Durlak (1997) har lavet en let tilgængelig forskningsoversigt om velevnerede forebyggende programmer for børn og unge.

den danske socialpolitiske debat. Dette gælder for eksempel anbringelser i lukkede institutioner.

Endelig er der ikke kun medtaget temaer, hvor forskningsresultaterne er entydige. Som det vil fremgå nedenfor, er der på en række områder modstridende forskningsresultater, som gør, at man til dato ikke har sikker forskningsmæssig viden. Det er imidlertid også en forskningsoversigts opgave at gøre opmærksom på, hvor kundskaben er begrænset, mangelfuld eller modsætningsfuld.

Oversigtens øvrige kapitler fordeler sig som følger.

Kapitel 2: Metode. I metodekapitlet redegøres for litteratursøgning til forskningsoversigten, oparbejdning af litteraturbasen og bearbejdningen af materialet.

Kapitel 3: Anbragte børns sociale baggrund. Kapitlet beskæftiger sig med de sociale karakteristika, der kendetegner de anbragte børns familiebaggrund. Kapitlet redegør for det konsistente resultat på tværs af mange undersøgelser, at anbragte børn i almindelighed kommer ind i anbringelsen med en ophobning af risikofaktorer i deres opvækst. Dette spiller naturligvis – sammen med de påvirkninger børnene modtager under anbringelsen – en rolle for deres udviklingschancer.

Kapitel 4: Effekter af anbringelse. Kapitlet gennemgår undersøgelser om anbringelsens effekter for børnene. Der præsenteres undersøgelser om virkninger både under og efter anbringelsen. Desuden omhandler særskilte afsnit familieplejeanbringelse hos barnets egen slægt og anbringelse på lukkede institutioner.

Kapitel 5: Anbragte børns skolegang. Én virkning af anbringelse, som behandles særskilt i kapitel 5, er børnenes og de unges skolepræstationer. En række undersøgelser peger relativt entydigt på, at skolegang og skolepræstationer udgør et væsentligt problem for mange anbragte børn. Samtidigt er skolegang et felt, som de professionelle i planlægningen af en anbringelse ofte ikke er særligt opmærksomme på.

Kapitel 6: Anbringelsers stabilitet. I kapitel 6 gennemgås undersøgelser, der omhandler stabilitet eller ustabilitet i anbringelser. Her præ-

senteres undersøgelser om omfanget af sammenbrud i anbringelser, samt om de faktorer, der giver anledning til sammenbrud. Desuden præsenteres undersøgelser, der omhandler forekomsten af genanbringelser i børns anbringelsesforløb. Emnet er interessant, fordi stabilitet og kontinuitet ofte er dét, barnets oprindelsesfamilie ikke kan tilbyde barnet, og som anbringelsen skulle sikre.

Kapitel 7: Anbragte børns kontakt med biologiske forældre. Kapitlet omhandler betydningen af børns kontakt med de biologiske forældre under anbringelsen. Det er et af de temaer, der har givet anledning både til diskussioner i praksis og til teoretiske kontroverser. Forskningen på området har til dato ikke afklaret disse kontroverser, idet det ikke er entydigt, hvilken betydning kontakten med biologiske forældre har for tilknytningen til anbringelsesstedet og for barnets udvikling som helhed.

Kapitel 8: Børns og forældres syn på anbringelsen. I kapitel 8 belyses "brugerperspektiver" på anbringelse. Først og fremmest de anbragte børns, men også deres biologiske forældres, plejeforældres og plejeforældres biologiske børns synspunkter på forskellige aspekter af anbringelsen præsenteres.

Kapitel 9: Udslusning og efterværn. Kapitlet omhandler undersøgelser om unge anbragtes sociale situation på udslusningstidspunktet, og om efterværnet, dets kvalitet og betydning for de unge på overgangen fra anbringelse til selvstændigt voksent liv.

Kapitel 10: Anbringelse af etniske minoritetsbørn. Kapitel 10 fokuserer specielt på undersøgelser om anbringelse af etniske minoritetsbørn. En del af undersøgelseerne vedrører, hvordan det påvirker etniske minoritetsbørn, at de anbringes i henholdsvis minoritets- eller majoritetsfamilier.

Kapitel 11: Socialarbejderens rolle i anbringelsesforløbet. I kapitel 11 fremlægges undersøgelser, der belyser, hvad socialarbejderens arbejdsstil betyder for anbringelsesarbejdet og dets succes. Undersøgelser om dette tema fokuserer på en række forskellige arbejdsmomenter, for eksempel inddragelsen af børn og forældre, forberedelsen af anbringelsen, bistand til forældre under anbringelsen, støtte til plejeforældre, opfølgning på anbringelsen af det enkelte barn m.v.

Kapitel 12: Kvalitet i anbringelsen. Kapitel 12 fremlægger undersøgelser, der sammenligner forskellige anbringelsesformer med hinanden.

Kapitel 13: Perspektivering af forskningen om anbragte børn. Kapitel opsummerer forskningsoversigtens hovedpunkter. I afslutningskapitlet diskuteres desuden, hvilke temaer der er forskningsmæssigt velbelyste respektive underbelyste, samt på hvilke områder der er tale om relativt entydige respektive modsætningsfulde resultater.

Desuden peger vi i afslutningskapitlet på områder, der ud fra forskningsoversigten fremtidigt påkalder sig særlig opmærksomhed forsknings- og udviklingsmæssigt. Dette vurderes naturligvis ud fra en dansk kontekst. Kriterierne for at fremhæve områder som “udviklingsområder” både forskningsmæssigt og i praksis er dels, at der eksisterer meget begrænset eller ingen dansk viden på området. Dels fremhæves nogle “udviklingsområder”, fordi (udenlandsk) forskning enten dokumenterer deres betydning for de anbragte børns forløb eller peger på opmuntrende resultater ved at organisere anbringelsen på en bestemt måde.

Bogen kan læses som en helhed for at få overblik over forskningsfronten. Det er imidlertid også muligt at læse kapitlerne hver for sig afhængigt af, hvad man aktuelt interesserer sig for.¹⁷

17. Af hensyn til læsevenligheden er en del referencer placeret i fodnoter. Relevante referencer indgår i teksten, hvis der er tale om henvisning til én undersøgelse. Hvor der henvises til flere undersøgelser på en gang, er disse ført ned i fodnoter, fordi de ellers ville vanskeliggøre den fortløbende læsning. Det betyder imidlertid ikke, at referencer i fodnoter er mindre relevante end referencer i teksten.

METODE

Forskningsoversigtens afgrænsning

Der findes internationalt mange undersøgelser om anbringelse af børn uden for hjemmet, i særlig grad amerikanske undersøgelser. Specielt har anbringelse i familiepleje været genstand for forskningens interesse gennem mange år. Forskningsresultater fra lande med andre socialpolitiske og kulturelle særtræk kan imidlertid være vanskelige uden videre at overføre og lære af i en dansk sammenhæng. Det skyldes, at de problemer, børneforsorgen tager sig af, kan have forskellig karakter og alvorsgrad i de enkelte lande.¹ Det skyldes også, at det foranstaltningsregister, der er til rådighed, er forskelligt, og kvaliteten af foranstaltningerne kan være forskellig fra land til land. Endelig kan der kulturelt herske forskellige opfattelser af, hvor alvorlige børns opvækstforhold skal se ud, for at de begrundet indgreb i familiens private sfære.²

-
1. Det offentlige amerikanske børneforsorgssystem er for eksempel kun indrettet på at vurdere, om børn har været udsat for direkte overgreb i form af mishandling og vanrøgt ("abuse" og "neglect"). Børn, der anbringes gennem systemet, har som hovedregel været udsat for sådanne overgreb og må som følge heraf antages at have problemer af en større alvorsgrad end mange danske børn, der anbringes. Det amerikanske system er således entydigt orienteret mod beskyttelse af børn og ikke mod også at højne familiernes velfærd, som er en del af de nordiske lovgivningers hensigt. De ydelser, børneforsorgssystemerne har til rådighed, er derfor også forskellige. Foranstaltninger, der sigter på at støtte børnene i deres hjem, og ikke har karakter af anbringelse, ydes i USA af en lang række private og frivillige programmer uden for det offentlige system.

Vi har derfor i forskningsoversigten afgrænset os til undersøgelser fra lande, der socialpolitisk ligner os. Det vil naturligvis sige dansk forskning og forskning fra de nordiske lande, der har børneregler, der på centrale områder ligner dansk lovgivning, og har en historisk tradition på børneforsorgsområdet, der ikke afgørende skiller sig fra danske traditioner. Endvidere er inddraget engelsk forskning. Den engelske lovgivning ("The Children Act" fra 1989) ligner på mange måder de nordiske lovgivninger. Den er bygget på den samme dobbelte målsætning som de nordiske lovgivninger om både at beskytte børn mod overgreb og via forskellige foranstaltninger bidrage til at højne familiernes velfærd, så de bedre bliver i stand til at overkomme opdragelsesopgaven selv. Imidlertid er børnearbejdets tradition mere beskyttelsesorienteret i England, og meget arbejde fokuseres på at identificere overgreb mod børn.³ Der er således både forskelle og ligheder mellem det engelske og det danske børneforsorgssystem, som man skal være opmærksom på, når engelske resultater vurderes. Samtidigt har vi vurderet, at forskellene ikke er større end, at engelsk forskning, som har en lang tradition på anbringelsesområdet, er relevant for danske forhold. Som nævnt er amerikansk forskning omfangsrig. Vi har imidlertid både under hensyn til de markant anderledes forhold i USA og af pragmatiske grunde som hovedregel udeladt amerikanske forskningsresultater. Der er dog nogle undtagelser. Nogle amerikanske undersøgelser refereres i næsten al forskning om anbringelser uden for hjemmet. De undersøgelser har vi taget med.

Tidsmæssigt har vi afgrænset os sådan, at nordiske undersøgelser tages med, også selvom de er af ældre dato. Det skyldes ønsket om at medtage nogle undersøgelser, som ikke er nye, men som fortsat på-

2. Gilbert (1997) skelner mellem lande, der entydigt har en beskyttelseshensigt, og lande, der derudover også har en velfærds- eller familieorienteret hensigt. I de beskyttelsesorienterede lande lægges der vægt på at identificere og gribe ind over for overgreb mod børn, i de velfærdsorienterede socialpolitiske regimer lægges der vægt både på beskyttelse af børn og på at yde støtte med henblik på at forbedre barnets daglige omgivelser i hjemmet.

3. Dette betyder efter nogle forskeres opfattelse (for eksempel Berridge, 1997; Howe, 1992; Parton, 1991), at arbejdet fokuseres på at undersøge og skaffe beviser på overgreb på bekostning af iværksættelse af foranstaltninger, der kan bidrage til at øge familiernes velfærd.

kalder sig opmærksomhed på grund af, at de har været banebrydende og anvender et særligt velegnet forskningsdesign til at belyse bestemte problemstillinger. Den engelske forskning er tidsmæssigt afgrænset således, at vi medtager undersøgelser publiceret i 1980 og derefter.

Typer af undersøgelser i forskningsoversigten

I en forskningsoversigt, som skal belyse en lang række indfaldsvinkler til anbringelse uden for hjemmet, er grundlaget undersøgelser af meget forskellig karakter. Undersøgelserne har hver for sig har nogle forklaringsmuligheder og -begrænsninger i forhold til det emne, undersøgelsen vedrører. De nævnte undersøgelsestyper er ikke gensidigt udelukkende. Mange undersøgelser kombinerer forskellige tilgange til at studere samme fænomen. Her skal kort angives, hvilke typer af undersøgelser, der ligger til grund for forskningsoversigten.

Longitudinelle, prospektive undersøgelser, der følger en gruppe af børn (det kan være en fødselsårgang af "almindelige" børn eller en særlig risikogruppe) fra et givet tidspunkt i deres barndom og frem i barndommen, eventuelt ind i den voksne alder. Undersøgelser af denne karakter bygger på kvantitative design og har til hensigt at kortlægge de risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer, der optræder børnenes barndom igennem, og at sammenholde disse faktorer med børnenes senere udviklingsudfald. Undersøgelser af denne art har mulighed for at analysere de "karrierer", som børn, der er udsatte for bestemte samspil mellem forskellige risiko- og beskyttelsesfaktorer, gennemgår. I bedste fald kan denne type af undersøgelser kortlægge årsagsrelationer mellem risiko og beskyttelse i barndommen og forskellige former for udviklingsforløb.⁴

Disse undersøgelser er komplicerede og ressourcekrævende at lave, og der findes derfor internationalt relativt få af dem og endnu færre, der direkte har anbragte børn som deres hovedinteresse.

4. På Socialforskningsinstituttet er aktuelt igangsat den første danske forløbsundersøgelse, der specifikt retter sig mod anbragte børn. Dataindsamlingen går i gang i foråret 2003.

Epidemiologiske studier, der bygger på talmæssigt meget store udvalg indgår i forskningsoversigten. Epidemiologiske studier arbejder ofte med en eller flere kohorter/fødselsårgange af børn, hvis forhold belyses via registeroplysninger. Hensigten med disse studier er at kortlægge forekomsten af et givet fænomen (for eksempel en bestemt sygdom) i den studerede befolkning og at analysere, hvilke faktorer der påvirker forekomsten.

Epidemiologiske studier, der principielt bygger på hele befolkningen, muliggør også statistiske analyser af fænomener, der optræder sjældent. Lavfrekvente fænomener vil ofte ikke kunne fanges tilstrækkeligt ind af sædvanlige surveys, fordi der vil være så få individer i udvalget, der er kendetegnet ved de pågældende fænomener, at en statistisk analyse ikke kan gennemføres.

Surveys (tværsnitsundersøgelser), som kortlægger et emne på et givet tidspunkt. Et eksempel på dette kan være efterundersøgelser af tidligere anbragte børn, der undersøges på et givet tidspunkt i deres tidlige voksenliv med henblik på at finde ud af, hvordan det er gået dem i forhold til en række variable, for eksempel kriminalitet, sundhed, uddannelse, arbejde, indkomst m.v. Surveys bygger på talmæssigt store udvalg, og det vil altid være en ambition, at udvalgene er repræsentative, således at resultaterne fra undersøgelserne kan generaliseres. Surveys giver værdifuld information om størrelsesordener og kan formulere væsentlige hypoteser om sammenhænge (mellem for eksempel anbringelse og uddannelsesniveau), men de kan ikke påpege årsag-virkning relationer eller belyse udviklingsveje over tid.

Der indgår mange surveys i denne forskningsoversigt, men de har forskellig karakter, ikke mindst i forhold til i hvor høj grad de anvender kontrol- eller sammenligningsgrupper. Anvendelse af kontrolgrupper kan sige noget om, hvorvidt den undersøgte gruppe har klaret sig bedre, dårligere eller lige så godt som befolkningen som helhed eller som grupper, de undersøgte kan sammenlignes med, men som de på ét punkt adskiller sig fra, nemlig ved at have været anbragt som barn.

Når effekter af en given behandling skal analyseres, vil man forskningsmæssigt sige, at *eksperimentet* eller det *randomiserede studie* ("randomized controlled trial", RCT) er det mest velegnede forskningsdesign.

Eksperimentelle studier bygger på, at man via lodtrækning afgør, hvem af en given gruppe der skal underkastes en behandling (for eksempel anbringelse uden for hjemmet), og hvem der skal ydes den sædvanlige (eller ingen) indsats. Ved lodtrækningen opnår man en høj sandsynlighed for, at de to grupper ligner hinanden på alle andre punkter end den indsats, de modtager, således at man bagefter kan henføre forskelle i gruppernes udvikling til den påvirkning, behandlingen har givet.

Af gode grunde er det ikke sædvanligt, at der forskes eksperimentelt omkring anbringelse, idet anbringelse er et så alvorligt indgreb, at det ville være uetisk at fordele børn til anbringelse eller ikke anbringelse ved hjælp af lodtrækning. Derfor vil effekter af anbringelse typisk blive søgt kortlagt på andre måder. Det kan være via de ovennævnte efterundersøgelser, eventuelt ved brug af kontrolgrupper, der er nøje matchet med undersøgelsesgruppen i forhold til relevante variable som for eksempel køn, alder, socioøkonomisk baggrund m.v. Også longitudinelle studier kan give information om effekter ved at kunne påvise, at børn, der har været anbragt, klarer sig anderledes end andre børn. Endelig undersøges effekter ofte via "sammenbruds-studier", der kortlægger, hvor mange anbringelser der bryder sammen og ikke kan gennemføres som forventet, og analyserer, hvilke faktorer der påvirker sammenbruddet.

I nogle tilfælde har studier en *quasi-eksperimentel karakter*. Det vil sige, at grupper ikke er fordelt til forskellige typer af indsats ved lodtrækning, men tilfældet har så at sige skabt to grupper af børn, der på mange måder ligner hinanden, men har fået en forskellig indsats. Til denne kategori af studier hører en del undersøgelser⁵, der sammenligner, hvordan det er gået børn med nogenlunde samme baggrund, der henholdsvis er blevet adopteret eller anbragt en stor del af deres barndom i familiepleje. Sådanne quasi-eksperimentelle designs skaber en særlig mulighed for at analysere forskellige udviklingsudfald af forskellige opvækstbetingelser. Der vil imidlertid altid være den risiko, at grupperne i praksis på væsentlige punkter ikke ligner hinanden, sådan at man ikke sammenligner ens grupper. For eksempel

5. Primært britiske, idet man i UK i langt højere grad end i Danmark anvender adoption som et alternativ til langvarig placering i familiepleje.

kunne man tænke sig, at der var sket en negativ selektion af de børn, der blev placeret i familiepleje, i forhold til de børn, der blev anset for egnede til adoption. Man kan imidlertid statistisk et stykke ad vejen tage højde for, om de forskellige udviklingsmønstre skyldes negativ selektion eller de forskellige opvækstmiljøer, børnene har levet i.

Brugerundersøgelser optræder ofte i denne forskningsoversigt. Det kan være studier, der belyser de anbragte børns synspunkter på forskellige elementer i deres anbringelseserfaring. Det kan også være de biologiske forældres synspunkter, plejeforældres syn på deres opgave og samarbejdet med de biologiske forældre og plejeforældrenes biologiske børns synspunkter på at have et plejebarn i familien.

Brugerundersøgelser som kategori går lidt på tværs af de andre undersøgelseskategorier, idet mange forskellige designs kan anvendes til at give brugerne en stemme. Man kan indhente brugersynspunkter ved surveys, men der vil hyppigt være tale om kvalitative undersøgelser, der går i dybden med den betydning, mennesker tillægger anbringelsen. Oftest har disse undersøgelser karakter af kvalitative interviewundersøgelser, enkelte benytter sig af observationer af for eksempel børns adfærd.

I det hele taget er *kvalitative studier* væsentlige i forskningen om anbringelse uden for eget hjem. De fleste er som nævnt interviewstudier, men fælles for dem er, at de med større dybde og autencitet end surveys kan belyse oplevelser, følelser, betydninger og meninger, som knytter sig til den erfaring, en anbringelse er. Der er også en del kvalitative studier, der belyser sagsbehandlerens refleksioner i forbindelse med anbringelsesarbejdet og skaber grundlag for at begribe, hvorfor sagsbehandlingen får den karakter, som den får.

Kvalitative studier arbejder oftest med talmæssigt små og ikke repræsentative udvalg. Resultaterne fra dem kan således ikke generaliseres. Deres åbenbare værdi består i, at de kan belyse komplekse og modsætningsfulde forhold og processer i dybden.

Der er således mange typer af forskning, der bidrager til den eksisterende viden om anbringelse uden for hjemmet. Forskellige typer af undersøgelser er velegnede til at skabe viden om forskellige aspekter af det komplekse fænomen, en anbringelse er. Hver for sig har

disse typer af forskning nogle styrkesider og begrænsninger, som er belyst kortfattet ovenfor. Igennem forskningsoversigten vil det blive præciseret, hvilken type af undersøgelse, der er tale om, når der refereres til enkeltundersøgelser.

Søgning af litteratur

Litteratur er søgt på de nationale biblioteksbaser (Danbib, Bibliotek, Bibsys, Libris og British Library) og i internationale artikelbaser, primært Ebsco.

Desuden er en række relevante tidsskrifter, som enten ikke indgår i artikelbaser, eller først for nylig er lagt ind, således at lidt ældre numre ikke indgår, gennemgået manuelt.

I alle referencer, der er læst og registreret som led i forarbejdet til forskningsoversigten, er litteraturlisterne desuden gennemgået og relevante referencer, som ikke var opfanget via den øvrige søgning, er taget med. Denne sidste søgning var nyttig af flere grunde. Dels fordi den har givet tilgang til litteratur (blandt andet afhandlinger), som nogle gange ikke indgår i den almindelige distribution. Dels fordi den, efterhånden som læsningen skred frem, viste, at vi var "mættet" med referencer i den forstand, at gennemgangen af litteraturlister gav meget få nye referencer, der ikke allerede var lagt ind i databasen.⁶

Endelig har vi undervejs (dog mere tilfældigt) spurgt nordiske kolleger, om nye ting var på vej.

Der er søgt på en lang række nøgleord med relevans for anbringelsesområdet⁷ og på kombinationer af disse. Der er søgt på dansk, svensk, norsk og engelsk, og det er via udenlandske kolleger sikret, at søgninger på andre sprog end dansk anvendte de korrekte betegnelser for de søgeord, vi ønskede at bruge.

6. Teknisk har vi arbejdet med Reference Manager for at strukturere registreringen af referencerne.

7. Eksempelvis familiepleje, tvangsanbringelse, socialpædagogiske opholdssteder, døgninstitutioner, anbringelse uden for hjemmet, efterværn, skolegang m.m.

I første fase arbejdedes der inklusivt med søgningen. Dvs. at alle titler blev taget med, selvom der kunne være tvivl om relevansen. Hensigten var først at tage stilling til relevansen, når bogen eller artiklen forelå, og grundlaget for bedømmelsen var sikrere. Alle artikler og bøger er derefter gennemgået af projektlederen for at sikre konsekvens i kriterierne⁸ for til- og fravalg af titlen. De titler, der herefter er bedømt relevante, er læst og registreret som en del af forskningsoversigten. Men selv i denne sidste fase har nogle titler vist sig ikke relevante, fordi deres forskningsmæssige fundament var begrænset.

I alt har søgningen frembragt godt 1.740 titler. På grund af den inklusive tilgang er ca. 863 skilt fra som ikke relevante. Omkring 650 titler er læst og registreret som en del af forskningsoversigten.⁹ Der kan naturligvis ikke specifikt refereres til alle disse titler i en forskningsoversigt. Der vil ske en sortering, så betydningsfulde undersøgelser får mere plads end andre. Alligevel har alle titler haft betydning for arbejdet med forskningsoversigten, fordi undersøgelserne som helhed har skabt overblik over forskningsfronten og desuden en samlet oversigt over variationerne i resultater om forskellige aspekter af anbringelsesfænomenet. I litteraturlisten til sidst opføres kun de titler, der direkte er citeret i teksten.

8. En lang række hjemkomne titler viste sig at være irrelevante. Mange engelske titler faldt uden for den tidsmæssige eller geografiske afgrænsning af undersøgelsen. Mange viste sig også at være canadiske, australske m.v. Lige så mange var ikke relevante, fordi de viste sig ikke at være primært forskningsbaserede. Mange lærebøger eller undervisningsmaterialer havde denne karakter, de var praksisbaserede og gav på denne baggrund råd til "best practice" på området. Nogle titler skiltes fra, fordi de vedrørte offentlige betænkninger, der heller ikke har forskningskarakter. Desuden skiltes en del titler fra, fordi de vedrørte meget specielle problemstillinger, for eksempel de særlige helbredsmæssige hensyn der skal tages til multihandicappede anbragte børn. Endelig er en del små selvalueringer (af for eksempel en bestemt institution) skilt fra på baggrund af en konkret vurdering af materialets kvalitet og generelle interesse.

9. De resterende titler har ikke kunnet skaffes hjem, fortrinsvis fordi der var tale om titler, der ikke var publiceret på almindelig vis, eller titler der forelå i en form (for eksempel microfilmet), som vanskeliggjorde fremskaffelse.

Metode

Flere personer¹⁰ på Socialforskningsinstituttet har været involveret i søgning, læsning og registrering af litteratur. Der har derfor hele tiden været udfoldet bestræbelser på at ensarte arbejdet. Søgningen er foregået efter de samme søgeord, der er opstillet fælles kriterier for registreringen af undersøgelsesernes indhold, og en andel af registreringerne er gennemgået med projektlederen for at sikre et fælles niveau og en ens detaljeringsgrad af registreringerne.

Hver titel er læst og registreret af mindst én medarbejder. Det centrale i registreringen har været en beskrivelse af undersøgelsens metode (og eventuelle metodemangler), af undersøgelsens empiriske resultater og en kategorisering af undersøgelsen ved de relevante nøgleord fra en fælles oversigt over følgende relativt grove nøgleord: familiernes sociale karakteristika, effekter af anbringelse, skolegang, kontakt med biologiske forældre, sagsbehandlerens rolle, brugerperspektiver på anbringelse, familiepleje, institutionsanbringelse, socialpædagogisk opholdssted, lukkede pladser, slægtsplaceringer, sammenligning mellem forskellige anbringelsesformer, overgreb under anbringelsen, efterværn, stabilitet eller ustabilitet i anbringelserne og etniske minoritetsbørn.

Ved bearbejdningen af materialet er alle titler sorteret efter nøgleordene, således at der er skabt overblik over alt materiale vedrørende bestemte aspekter af anbringelsesforholdet. Disse samlede lister over materiale om et bestemt aspekt, for eksempel anbragte børns skolegang, har dannet udgangspunkt for forskningsoversigtens disposition og for forfatternes skriveproces.

I bearbejdningen af materialet og i skriveprocessen er der lagt vægt på at fokusere på centrale forskningsoversigter og udvalgte enkeltundersøgelser. Der eksisterer på udvalgte områder allerede forskningsoversigter,¹¹ som har været en væsentlig inspiration i arbejdet.

Der er i bearbejdningen lagt vægt på at fremhæve nuancer og forskelle i forskningsresultaterne. Det har således ikke været et mål at præsentere et samlet facit om et aspekt af anbringelsen, med mindre forskningsresultaterne på området er entydige. Målet har været at

præsentere den eksisterende viden med de huller, tvetydigheder eller uenigheder, der er. Sagt på en anden måde anser vi det for lige så centralt at pege på, hvad man ved, som på hvad man ikke ved, er usikker på eller har modsætningsfuld viden om. Der er også i bearbejdningen lagt vægt på at identificere forskningsresultater, der kan danne basis for at overveje en ændret praksis. Ofte har forskningsresultater ikke den karakter, at de umiddelbart kan oversættes til handlingsanvisninger for praksis, men i det omfang, det er tilfældet, har vi bestræbt os på at drage nogle konsekvenser af resultaterne for praksis på området.

-
10. I alt har fire forskere og fem studenter givet bidrag til søgning, læsning og registrering i forskellige faser af arbejdet.
 11. Eksempelvis kan fra de nordiske lande nævnes Vinnerljungs (1996a) oversigt over svensk forskning om familiepleje, Vinnerljung, Sallnäs & Kyhle-Westermarks (2001) oversigt over international forskning om sammenbrud i anbringelser, Andreassens (2003) norske oversigt om anbringelse af antisociale unge på institutioner og Havik & Backe-Hansens (1998) norske oversigt om international forskning om familiepleje. Der er dog ikke i vores forskningsoversigt refereret enkeltundersøgelser fra andre forskningsoversigter, medmindre de originale undersøgelser er læst som en del af arbejdet med denne forskningsoversigt.

KAPITEL 3

ANBRAGTE BØRNS SOCIALE BAGGRUND

Anbragte børn kommer fra familier, som af den ene eller anden grund ikke kan klare børnenes opvækst på en samfundsmæssigt acceptabel måde. Deres baggrund adskiller sig på væsentlige punkter så meget fra andre jævnaldrende børns, at de som udgangspunkt må siges at have dårligere udviklingschancer end børnebefolkningen som helhed.

I dette kapitel sammenfattes undersøgelser om hvilke sociale baggrundsfaktorer, der er karakteristiske for børn anbragt uden for hjemmet. Også undersøgelser om familiernes etniske baggrund og forældrenes egne opvækstvilkår vil blive omtalt. Der indgår således i kapitlet en belysning af demografiske forhold, boligforhold, uddannelse, arbejde, økonomi, etnisk baggrund samt forældrenes egne opvækstvilkår.

I kapitlet vil enkeltundersøgelser ikke blive gennemgået grundigt hver for sig. I stedet tager vi udgangspunkt i de enkelte sociale karakteristika (demografiske forhold, boligforhold, uddannelse m.m.) og nævner, hvilke undersøgelser der understøtter forskningens resultater, fordi der er så stor entydighed i forskningsresultaterne om børnenes oprindelsesfamiliers dårlige sociale situation. I andre kapitler, hvor forskningsresultaterne afviger mere fra hinanden, vil der blive lagt vægt på at præsentere enkeltundersøgelser i en højere detaljeringsgrad.

Kapitlet bygger primært på kvantitative undersøgelser, som giver en vis sikkerhed for, at de sociale karakteristika er repræsentative for

anbragte børn og ikke bare gælder for en mindre gruppe børn og deres familier. Der suppleres dog også med undersøgelser, der baserer sig på et mindre kvalitativt udvalg og kan uddybe de kvantitativt baserede konklusioner.

Danske og nordiske undersøgelser er prioriteret højst i kapitlet, idet det må antages, at resultaterne fra de nordiske lande har større gyldighed for danske forhold, specielt hvad familiernes sociale baggrund angår. Enkelte britiske undersøgelser vil dog også blive inddraget, specielt hvis resultaterne adskiller sig fra nordiske forhold.

Demografiske forhold

Et dominerende karakteristikon ved familier med anbragte børn er, at der ofte er tale om ustabile forældrerelationer og mange eneforsørger-familier, primært enlige mødre.¹

Ifølge *Hestbæks (1997)* repræsentative danske undersøgelse indgår 19% af forældre til anbragte børn i en kærnefamilie bestående af begge biologiske forældre. 30% bor i en såkaldt sammenbragt familie, hvor en ny stedfar eller stedmor er kommet ind i familien. Endelig er 52% aktuelt enlige forsørgere. Disse tal skal sammenholdes med, at 76% af alle 0-17-årige i Danmark på undersøgelsens tidspunkt boede i en kærnefamilie, 8% i sammenbragte familier, mens 16% boede med en enlig mor eller far. Det er ligeledes karakteristisk, at forældrene har relativt mange parforhold bag sig.

Der er desuden tale om større familier end gennemsnittet. *Hestbæk (ibid)* finder, at de interviewede forældre i gennemsnit har 2,6 barn, mens det gennemsnitlige antal biologiske børn pr. børnefamilie i Danmark var på 1,7 barn. I gennemsnit rummer familier til anbragte

1. Resultater om demografiske forhold bygger blandt andet på følgende primært kvantitative undersøgelser: Andersen (1989), Andersson (1984), Backe-Hansen (1995a), Bebbington & Miles (1989), Börjeson (1976), Davila & Landgren-Möller (1991), Ebsen (2001), Flaatten (1984), Hansen (2000), Hesse (1983, 1988), Jonassen, Clausen & Kristofersen (1997), Jørgensen, Ertmann, Egelund & Hermann (1993), Miller, Kolvin & Fells (1985), O'Higgins & Boyle (1988), Oxenstierna (1997), Quinton & Rutter (1988), Rowe, Cain, Hundelby & Keane (1984), Veland (1993), Westlund, Wik & Lilja (1991), Wittendorf & Bloch-Jespersen (1989) og Ydebo (1988).

børn således ét barn mere pr. familie end landsgennemsnittet. Det afspejler sig også i antal børn pr. mor, idet 22% af de interviewede mødre i Hestbæks (1997) undersøgelse var mor til fire børn eller flere. På landsplan har kun 4% af kvinderne født 4 børn eller flere.

Endelig er der tale om relativt mange unge mødre. Næsten hver tredje kvinde, nemlig 32% af kvinderne i Hestbæks (ibid) undersøgelse, var under 20 år ved første barns fødsel. Dette gælder i gennemsnit kun 4% af kvinderne i Danmark.²

Anbragte børn vokser således op i familier med relativt ustabile forældrekonstellationer, og mange vil leve med flere forskellige stedforældre i kortere eller længere perioder af opvæksten. Det betyder også, at anbragte børn og unge tit har relativt komplekse familieforhold med skiftende forældrefigurer og muligheden for mange søskende, både hel-, halv- og stedsøskende. Mange anbragte børn vokser også op sammen med deres enlige mor, hvilket betyder, at der kun er én voksen i hjemmet til at organisere hverdagen, forsørge familien og imødekomme børnenes behov. En relativt stor andel vokser også op hos unge mødre, der måske er præget af mindre modenhed og livserfaring.

Sociale forhold

Boligforhold

Relativt mange forældre til anbragte børn vil opleve at bo under dårlige boligmæssige forhold.³ Der kan være tale om utilstrækkelige boliger (for eksempel lejligheder, der er små, kolde, dårligt vedligeholdte, mangler faciliteter etc.), om dyre boliger eller om midlertidige boliger, jf. *Thoburn, 1980*. Især en række af de britiske undersøgelser fremhæver dårlige boligforhold, hvilket kan indikere, at der er en højere grad af boligmæssig forarmelse i Storbritannien end i de nordiske lande. Således finder *Bebbington & Miles (1989)* i en under-

2. Her er taget udgangspunkt i året 1994, som var anbringelsesåret i de sager, der indgår i undersøgelsen (Hestbæk, 1997).

3. Bebbington & Miles (1989), Carlsson (1972), O'Higgins & Boyle (1988), Quinton & Rutter (1988), Rowe, Cain, Hundleby & Keane (1984) og Thoburn (1980).

søgelse af 2.528 børn fra 13 britiske anbringelsesmyndigheder, at over halvdelen bor i fattige ghetto-områder. Også i nordiske undersøgelser ser man dokumentation for dårligere boligforhold hos familier til anbragte børn end hos resten af befolkningen.

Et andet aspekt af boligforhold er, at familier til anbragte børn skifter sig ud i kraft af relativt mange flytninger.⁴ I nogle tilfælde kan mange flytninger være et resultat af, at familien flytter væk fra dårlige eller midlertidige boliger. I Danmark har man imidlertid også haft fokus på, om mange flytninger kan være udtryk for, at familierne "flygter" fra kommune til kommune for at undgå socialforvaltningens opmærksomhed på deres barn, og eventuelt bosætter sig i kommuner, der har ry for i mindre grad at gribe ind over for børnefamilier med problemer (nomadeproblemet). Endelig peger nogle undersøgelser på, at familier til anbragte børn især bor i storbyer.⁵

Uddannelse og arbejde

Mange studier finder, at forældre til anbragte børn er uddannelsesmæssigt underprivilegerede.⁶

Hestbæk (1997) finder i sin repræsentative undersøgelse af over 750 forældre til anbragte børn imidlertid ikke dokumentation for et efterslæb i anbragte børns forældres erhvervsuddannelse, bortset fra hvad videregående uddannelser angår.⁷ Forældre til anbragte børn har i noget mindre udstrækning end befolkningen som helhed en videregående uddannelse.

4. Backe-Hansen (1995a), Davila & Landgren-Möller (1991), Fratter, Rowe, Sapsford & Thoburn (1991) og Jonassen (1996).

5. Clausen (2000) og Flaaten (1984).

6. Caspersen & Holm (1988) (der er tale om en kvalitativ undersøgelse), Clausen (2000), Ebsen (2001), Hesse (1983, 1988), Jonassen, Clausen & Kristofersen (1997), Jonsson (1967) og Oxenstierna (1997).

7. Det bemærkes dog, at fraværet af et uddannelsesefterslæb muligvis kan forklares ved, at det er de forældre, der har den laveste uddannelse, der udgør en relativt stor del af bortfaldet (Hestbæk, 1997).

De anbragte børns forældre indtager en marginal position på arbejdsmarkedet.⁸ Der er en høj andel af arbejdsløse og mange af forældrene til anbragte børn står helt uden for arbejdsmarkedet. Hver tredje forælder (34%) i Hestbæks (1997) undersøgelse er ledig, og over en fjerdedel (26%) står helt uden for arbejdsmarkedet. Alt i alt forsørges 60% af forældrene til anbragte børn ifølge deres egen oplysninger af overførselsindkomster. Der er en stor kønsforskel i marginaliseringen, idet de 60% af de forældre, der er på overførselsindkomst, består af 43% mænd og 65% kvinder. Ligeledes ses også den alment kendte sammenhæng mellem uddannelse og arbejdsløshed, idet forældre med mindst uddannelse har den højeste ledighed og omvendt.

Økonomi

De materielle vilkår kan ikke adskilles fra de øvrige levekår. Når forældrene har så marginaliseret en position på arbejdsmarkedet, er det nærliggende at konkludere, at det også kommer til udtryk i en ansændt økonomi. Kun få danske undersøgelser har imidlertid oplysninger om forældrenes økonomi.

Den nordiske og engelske kvantitative forskning og mange kvalitative undersøgelser viser dog, at mange familier til anbragte børn har en dårlig privatøkonomi baseret på overførselsindkomster (for eksempel arbejdsløshedsdagpenge, pension eller kontanthjælp).⁹ Nogle betegner den økonomiske forarmelse som egentlig fattigdom.¹⁰

Sammenfattende om oprindelsesfamiliernes sociale forhold

Sammenfattende er anbragte børns oprindelsesfamilier en socialt set stærkt disfavoriseret gruppe. Børnene vokser i hjemmet op med en række sociale handicaps, der som udgangspunkt stiller dem ringere

8. Andersen (1989), Bebbington & Miles (1989), Ertmann (1994), Hessle (1988) og Malmström (1993).

9. Andersen (1989), Backe-Hansen (1995a), Carlsson (1972), Clausen (2000), Davila & Landgren-Möller (1991), Ertmann (1994), Flaaten (1984), Hollander (1984), Kanter (1993), Malmström (1993), Thoburn (1980) og Ydebo (1988).

10. Jonassen, Clausen & Kristofersen 1997.

end andre børn, og som desuden betyder, at forældrene har næsten samtlige klassiske sociale problemer at slås med i hverdagen.

Etnisk baggrund

Af en række undersøgelser fremgår det, at børn og forældre med etnisk minoritetsbaggrund udgør en relativt stor andel af familierne til anbragte børn.¹¹ I flygtningefamilier og asylsøgende familier er der ifølge en norsk undersøgelse en særlig stor overrepræsentation af anbragte børn (*Jonassen, Clausen & Kristofersen, 1997*).

For de fleste af de lande, der indgår i denne forskningsoversigt, (Danmark, Norge og de britiske stater) mangler der imidlertid landsdækkende, repræsentative data om omfanget af anbragte børn med etnisk minoritetsbaggrund samt om sammensætningen heraf på forskellige minoritetsgrupper.¹² Det er en plausibel antagelse, at anbringelsesfrekvensen varierer meget på tværs af forskellige minoritetsgrupper, bl.a. som en afspejling af gruppernes forskellige grad af integration i samfundet (eller snarere mangel på samme).

I kapitel 10 redegøres nærmere for, hvad der særligt karakteriserer anbragte etniske minoritetsbørn.

Forældrenes egen opvækst

Det er et interessant spørgsmål for forskningen, i hvilken udstrækning forældres egen opvækst reproduceres i børnenes liv. Der har da også været betydelig forskningsmæssig interesse for den sociale arv. I britisk forskning taler man om "inter-generational links" (for eksempel *Quinton & Rutter, 1988*).

11. Blandt de nordiske undersøgelser, der peger på en overhyppighed af etniske minoritetsfamilier er Ebsen (2001), Hagen & Qureshi (1994), Hesse (1988), Jonassen, Clausen & Kristofersen (1997), Lundström & Vinnerljung (2001), Oxenstierna (1997) og Sarnecki (1996). Fra England kan desuden nævnes Barn (1990).

12. I Sverige findes sådanne tal, herunder om udviklingen i anbringelsesfrekvensen for anbragte etniske minoritetsbørn, bl.a. i Lundström & Vinnerljung (2001), som dokumenterer en stærkt øget oversandsynlighed for at blive anbragt for ikke-svenske børn.

Indledningsvis skal dog siges et advarende ord om undersøgelsesernes mulighed for at opfange "social arv" eller "inter-generational links". Langt de fleste af de undersøgelser, der refereres til i dette kapitel, er surveys, som giver et øjebliksbillede af en klinisk populations (nemlig de anbragte børns og deres familiers) sociale situation. Sådanne undersøgelser kan i almindelighed ikke belyse social arv eller reproduktion af livsomstændigheder i næste generation.¹³ Hvis man ser på den aktuelle (eller forudgående/retrospektive) situation for en klinisk population, der allerede er kendetegnet ved problemer, vil man næsten uden undtagelse finde en ophobning af sociale problemer. Det kan forlede til at drage den forkerte slutning, at alle, der er udsat for de problemer, man fokuserer på i den pågældende undersøgelse, vil udvikle bestemte problemer.

Hvis man i stedet undersøger alle, der er udsat for de samme problemer (for eksempel fattigdom og dårlige familierelationer) og følger dem prospektivt frem i deres liv, vil man opdage, at mange ikke udvikler problemer.¹⁴ I almindelighed vil man se, at børn, der har været udsat for en eller flere risikofaktorer, som gruppe har en højere sandsynlighed for at få problemer (som for eksempel kan føre til anbringelse), men et flertal vil ikke få kliniske problemer eller blive fejludviklet. Man må se social arv eller reproduktion af problemer over generationer som en proces, og den proces kan ikke opfanges via surveys, men kun via longitudinelle, prospektive studier.¹⁵

13. For en grundig gennemgang af social arvs begrebets anvendelse i forskning, se Vinnerljung (1999).

14. Nord-Larsen (1977), Jørgensen, Ertmann, Egelund & Hermann (1993) og Vedel-Petersen, From, Løve & Pedersen (1968).

15. Der findes ikke mange longitudinelle, prospektive studier om anbragte børn. De relevante vil blive gennemgået i kapitel 4 om anbringelsers effekter. Disse studier er en del af et større forskningsfelt, som beskæftiger sig med risiko- og beskyttelsesfaktorer i børns (og ikke blot anbragte børns) opvækst. Dette forskningsfelt benævnes "developmental psychopathology". Det ligger uden for denne forskningsoversigts rammer at gennemgå studier inden for feltet "developmental psychopathology" bredt. For interesserede henvises til to oversigtsartikler af Rutter (1989) og Sroufe & Rutter (1984), samt til Egelund (1999).

Det kan altså ikke belyses ud fra de her anvendte studier af anbragte børn, om forældre reproducerer deres egne barndomstraumer (for eksempel vold i hjemmet) i næste generation. Det ville kræve, at man havde et billede af alle forældre, der havde oplevet vold i deres barndomshjem, også dem, hvis børn ikke risikerer fejludvikling i et omfang, så anbringelse kommer på tale. Det, der kan belyses her, er imidlertid, at anbragte børns forældre som hovedregel selv har en ophobning af problemer med sig hjemmefra.

I Hestbæks (1997) landsdækkende undersøgelse havde minimum 21% af forældrene til anbragte børn selv været anbragt uden for hjemmet ifølge deres egne oplysninger.¹⁶ Dette er 3-4 gange så stor en andel som den andel af en almindelig fødselsårgang, der vil erfare at blive anbragt i løbet af opvæksten. *Christoffersen (1999)* har på baggrund af registerstudier af bestemte fødselskohorter fundet, at 5,4% af pigerne og 6,6% af drengene vil opleve at blive anbragt i løbet af deres opvækst. Der er altså en tydelig indikation på, at børn, der anbringes uden for hjemmet, også har forældre, hvoraf en uforholdsmæssigt stor del selv har været anbragt.

Jonassens (1996) norske studie, som er baseret på en samkøring af filer fra børneværnet med den nationale befolknings- og uddannelsesstatistik, viser tilsvarende, at 43% af mødrene til børneværnsbørn i storbykommuner selv har været klienter i børneværnet som børn.¹⁷

Rothe (1983b) har i et kvalitativt studie af 40 mødre til børn, der aktuelt er eller tidligere har været anbragt, undersøgt, hvordan disse mødres forældre er påvirket af deres egen opvækst. De 40 mødre har alle haft opvækstforhold præget af et liv på overførselsindkomster, forældres misbrug, mange skoleskift, ustabile forældrerela-

16. Forskningen viser, at en del tidligere anbragte som voksne ikke betragter sig selv som anbragt uden for hjemmet (*Christoffersen, 1993*), selvom de formelt har været det. Det er derfor muligt, at andelen af forældre, der selv har været anbragt uden for hjemmet, er større end de anførte 21%.

17. At være klient i børneværnet betyder ikke nødvendigvis, at man har været anbragt uden for hjemmet. Der kan have været iværksat forebyggende foranstaltninger.

tioner med skiftende stedforældre i hjemmet, egne anbringelser, tidligt moderskab m.v. Rothe deler mødrene ind i fire kategorier på baggrund af deres opvækstvilkår og viser, at mødrenes opvækstvilkår spejler sig i deres relation til barnet. Mødre fra kaotiske familier forsøger at få opfyldt deres egne behov og kan ikke respektere barnets grænser. De overfører de forventninger, de selv engang havde til deres forældre, til barnet. Mødre med hyppige opvækstbrud har svært ved at knytte sig til nogen, herunder også til deres barn. De mødre, der blev forstødt i barndomshjemmet, støder også selv andre fra sig og kan ikke tage vare på deres børn. Endelig er der mødre fra de "pæne" hjem med dominerende mødre. De har lavt selv-værd, føler at deres døtre er utaknemmelige, og døtrene får ikke mulighed for at løsrive sig. Undersøgelsen viser, at de u hensigtsmæssige mønstre fra mødrenes egen barndom kan videreføres i næste generation med den følge, at børnene anbringes uden for hjemmet. Men den siger omvendt ikke, at alle mødre, der har oplevet sådanne mønstre i barndomshjemmet, overfører dem til næste generation.¹⁸

Quinton & Rutter (1985, 1988) bygger både på retrospektive og aktuelle data i undersøgelsen af 93 unge kvinder, der som små piger blev anbragt uden for hjemmet. Forfatterne sigter på at belyse de processer, som medvirker til, at nogle af de unge mødre bryder mønstrene fra forrige generation, mens andre gentager de relationsmønstre, de selv har oplevet som børn. Der er tale om en kæde af mange forskellige begivenheder i barne- og voksenlivet, der bidrager til enten en særlig sårbarhed, nedsatte mestringsfærdigheder og eventuel opgivelse eller til, at de unge kvinder klarer deres forældrerolle kompetent.

De 93 unge kvinder er som helhed uforholdsmæssigt ofte udsat for, at deres eget forældreskab bryder sammen, og at deres børn anbringes. En tredjedel af kvinderne har således betydelige vanskeligheder ved at klare deres forældreskab. Til dette forløb bidrager både kvindernes sociale deprivation som små piger, deres forældres komplicerede

18. Det kan undersøgelsen ikke gøre, alene fordi den er kvalitativ. Caspersen & Holm (1988) har også gennemført en kvalitativ undersøgelse af sager om 50 tvangsanbragte børn og unge i Nordjylland. Også denne undersøgelse peger på, at 24 ud af de 50 mødre selv er vokset op under vanskelige forhold. Også her skal man tage forbehold for, at der er tale om en kvalitativ undersøgelse, hvis fund ikke kan udsættes for kvantitative ræsonnementer, og dermed ikke generaliseres til en større gruppe.

relationer til dem som børn, opholdet på børnehjem med skiftende omsorgspersoner, dårlige sociale levekår som voksne, tidlige graviditeter og ikke støttende og antisociale partnere. De øvrige to tredjedele klarer deres forældreskab, halvdelen af disse lige så godt som en kontrolgruppe af kvinder. For deres vedkommende er kæden af begivenheder, der har bidraget til at kompensere for barndommens erfaringer og anbringelsen, at pigerne havde gode skoleerfaringer; en deraf følgende bedre selvfølelse og tro på, at de kunne planlægge deres eget liv; planlagte senere graviditeter, uddannelse, kontakt med prosociale miljøer og støttende, prosociale partnere.

Undersøgelsen er illustrativ for, at risiko såvel som beskyttelse er en proces, og at "the making and breaking of intergenerational links" (Quinton & Rutter, 1988), altså henholdsvis at fortsætte eller bryde med uhensigtsmæssige sociale mønstre over generationer, udgøres af så komplekse mønstre, at det ikke giver megen mening at tale om social arv i forhold til enkeltfaktorer.

Konsekvenser for praksis

Hessle (1988) skriver i en svensk undersøgelse under Barn-i-kris projektet konkluderende om de familier i hans undersøgelse, der har fået et eller flere børn anbragt uden for hjemmet, at de er kendetegnet ved:

"Avbruten skolgång – aldrig innsläppt i arbetslivet – nederst på samhällsstegen" (ibid:56).

Mange af disse forældre var desuden vokset op med bevidstheden om, at de var uønskede fra deres forældres side – et forhold, som Hessle vurderer er af betydning livet igennem.

De to engelske forskere *Colton & Hellinckx (1994)* skriver i et komparativt europæisk studie, at der er sket en ændring i anbringelses-klientellet i Europa. De anbragte børn er ikke længere forældrelose eller børn af ugifte mødre, men kommer fra brudte familier præget af fattigdom, arbejdsløshed, misbrug og etnisk minoritetsstatus.

Alt i alt er der solid forskningsmæssig dokumentation for, at familier til anbragte børn er socioøkonomisk særdeles dårligt stillet.

Lundström & Wiklund (2000) diskuterer i en svensk forskningsoversigt, om fattigdom i sig selv er årsag til børns problemer, eller om andre faktorer har en større forklaringsværdi.¹⁹ De mener ikke, at forskningen i dag utvetydigt kan afgøre dette spørgsmål, men finder størst belæg for at mene, at fattigdom og dårlige sociale kår er én væsentlig risikofaktor blandt andre væsentlige risikofaktorer i børnenes opvækst. Familier til anbragte børn er ud over de socioøkonomiske problemer ofte præget af et konfliktfyldt hverdagsliv og forskellige former for sociale og psykiske afvigelser, der tærer på kræfterne i hverdagen og overskuddet til børnene. Disse faktorer spiller sammen med de risikofaktorer, som den dårlige sociale situation i sig selv betinger.

Endnu et kendetegn ved familier med anbragte børn er, at familien ofte har været klient i det sociale system gennem mange år²⁰, og at familien er underlagt en ophobning af forskellige problemer.²¹ Det er ikke det, at barnet bor hos en enlig mor, der er udslagsgivende. Ej heller, at der er mange børn i familien, at moren er dårligt uddannet, at faren er arbejdsløs eller andre enkeltstående sociale faktorer, der gør familiens situation uholdbar (jf. Quinton & Rutter, 1988). Sårbarheden opstår først og fremmest, når barnet og familien er udsat for mange samtidige belastninger, der spiller sammen (Jonassen, Clausen & Kristofersen, 1997). I så fald kan man ikke blot lægge de negative virkninger af de forskellige risikofaktorer sammen. Ved udsættelsen for flere samtidige risici bliver belastningen større end summen af risikofaktorerne.²²

Man kan ikke ud fra forskningen argumentere for, at risikofaktorer i barndommen altid fører til belastninger senere i livet. Man kan altså ikke med nogen sikkerhed forudsige, om børn, der i barndommen udsættes for bestemte risikofaktorer, nødvendigvis vil undergå en ugunstig udvikling i barndommen eller i det voksne liv. Som gruppe

19. Fattigdom er i deres forskningsgennemgang operationaliseret ved langvarig modtagelse af kontanthjælp.

20. Kajava, 1997.

21. Se for eksempel Kanter (1993).

22. Goodyer (1990) og Quinton & Rutter (1985).

vil børn, der er udsat for risici, have en forøget sandsynlighed for udviklingskader, men mange (de fleste) vil ikke udvikle sig uhensigtsmæssigt. Dette er imidlertid ikke et argument for, at man ikke skal tage risikofaktorer i opvæksten alvorligt. Børn, der udsættes for risiko og specielt en ophobning af risici, har en højere sandsynlighed for at blive dårligere psykosocialt stillet end deres jævnaldrende, der ikke udsættes for de samme risici.

Konsekvensen af Lundström & Wiklunds (2000) konklusion om, at socioøkonomiske problemer udgør én risikofaktor blandt andre faktorer, taler for at reducere socioøkonomisk stress i anbragte børns familier på linie med andre familieproblemer. Dette gælder såvel før som under anbringelsen, idet en sådan indsats også kan spille en rolle for, om belastningsniveauet som helhed reduceres så meget, at barnet kan komme hjem igen.

En konsekvens for praksis kan som følge heraf være:

- at de socioøkonomiske forhold i familien indgår som en integreret del af undersøgelsen og handleplanen i forbindelse med en anbringelse. Herunder bør det overvejes, hvordan familiens socioøkonomiske pres kan lattes. Det kan lyde som en selvfølgelighed, men er det næppe altid. Flere undersøgelser viser, at familiernes sociale situation ikke indgår i vurderingen af deres samlede situation i samme grad som for eksempel familiernes relationer og psykiske befindende.²³
- at man – også før anbringelse er på tale – ved en grundig gennemgang af familiens samlede situation skaber sig et billede af, om familien på grund af en ophobning af belastninger befinder sig i en højrisikogruppe. Et højt antal belastninger kan skabe en høj risiko, og der kan derfor være grund til at yde reduktion af antallet af belastninger en særlig opmærksomhed.

23. For eksempel Christensen & Egelund (2002), Ebsen (2001), Egelund (1997) og Sørensen (2001).

KAPITEL 4

EFFEKTER AF ANBRINGELSE

Det mest centrale spørgsmål i forbindelse med anbringelse af børn uden for hjemmet er, om anbringelsen er til gavn for børnene. Anbringelse væk fra hjemmet i et andet miljø, som forventes at opdrage, resocialisere og integrere barnet i det almindelige samfundsliv, har i ca. 100 år været en hovedforanstaltning i børneforsorgen. Siden den første børneforsorgslov fra 1905 om "Behandling af forbryderske og forsømte Børn og unge Mennesker" har en alternativ opvækst uden for hjemmet været et centralt redskab i arbejdet med socialt udsatte børn, når forældres opdragelse og varetagelse af barnet blev anset for under normal og acceptabel standard. I årenes løb er viften af foranstaltninger i eget hjem udvidet betragteligt.¹ Den andel af en børneårgang, der er anbragt uden for hjemmet, har imidlertid trods et større udvalg af indsatser i hjemmet holdt sig nogenlunde konstant på 1% i de seneste 50 år (Hestbæk, 1997:52). Anbringelsens centrale placering i indsatsen over for børn og unge er således stadig en realitet.

Der er således gode grunde til for det første at stille det generelle spørgsmål, om det kan dokumenteres, at anbringelse uden for eget hjem i dag har positive, negative eller neutrale virkninger på børnenes udvikling sammenlignet med, at børnene ikke blev anbragt. For det andet er der, hvis der kan påvises negative effekter af anbring-

1. Specielt ved lovændringer i 1964 (Lov nr. 193 af 4. juni 1964) og 1992 (Lov nr. 501 af 24. juni 1992).

else, grund til at spørge om det skal være sådan, eller om man kan gøre noget ved det.

Strukturen i dette kapitel er således:

- Der indledes med en oversigt over, hvilke typer af effektstudier der findes, og hvilke der bliver lagt mest vægt på i dette kapitel.
- Dernæst gennemgås studier, der omhandler effekten af anbringelsen, mens børnene stadig er anbragt.
- Desuden gennemgås en række studier om effekterne af anbringelse for unge voksne, der tidligere har været anbragt.
- Et særskilt kort afsnit omhandler effekterne af at være anbragt i familiepleje hos medlemmer af barnets egen slægt.
- Endnu et særskilt afsnit vedrører effekterne af anbringelse i lukkede institutioner.
- Afslutningsvis sammenfattes resultaterne af de vigtigste undersøgelser. Desuden opregnes nogle konsekvenser af forskningsresultaterne for praksis.

Forskellige typer effektstudier

Der findes mange forskellige typer undersøgelser, som søger at opfange og vurdere virkningerne af en anbringelse for børnenes udvikling.

Der er tradition for at mene, at det mest hensigtsmæssige forskningsdesign, når man skal undersøge virkninger/effekter af en indsats, er *eksperimentet (det randomiserede studie)*. I et eksperimentelt studie trækkes der i princippet lod om, hvem der skal tildeles den indsats, man ønsker at studere, og hvem der skal have den sædvanlige eller ingen indsats. Ved lodtrækningen sker der en tilfældig fordeling (en randomisering) af undersøgelsesgruppen og den gruppe, der ikke modtager indsatsen (kontrolgruppen). Den tilfældige fordeling har til hensigt at bevirke, at de to grupper bliver ensartede på alle relevante variable (køn, alder, socioøkonomisk situation m.v.) bortset netop

fra den indsats, de modtager. Det er derfor alene de forskellige indsatser, der forventes at adskille de to grupper, og det er forskellene mellem undersøgelsesgruppens og kontrolgruppens udvikling, der siger noget om, hvorvidt indsatsen har positive, negative eller ingen virkninger.

I medicinsk forskning er det randomiserede studie det dominerende forskningsdesign, når man skal skaffe sig viden om forskellige behandlingsformers virkninger. Af indlysende grunde er eksperimentelle studier imidlertid ikke sædvanlige på anbringelsesområdet. Anbringelse er en så alvorlig foranstaltning, at der ikke er etisk accept af at trække lod om, hvilke børn der skal anbringes, og hvilke der skal blive derhjemme. På anbringelsesområdet findes da heller ikke eksempler på randomiserede studier. Andre undersøgelsesmetoder dominerer, når man skal søge at skabe kundskab om anbringelsens virkninger for børnene.

I nogle tilfælde bestemmer tilfældigheder, at der opstår en situation, der kan studeres quasi-eksperimentelt. Et *quasi-eksperiment* bygger på den samme tankegang som eksperimentet: at der findes to eller flere grupper, som har ensartede træk, men udsættes for forskellige interventioner. Forskellen mellem disse to gruppers udvikling formodes da at være et udslag af den forskellige indsats, og virkningerne af indsatserne kan da sammenlignes. Eksempelvis har Colton (1988a) sammenlignet børn anbragt af de samme kommuner (i UK) i henholdsvis familiepleje og på institution, ud fra en antagelse om, at det måske var relativt tilfældigt, om børnene blev anbragt det ene eller det andet sted, og at deres problembilleder ikke adskilte sig væsentligt fra hinanden.

Quasi-eksperimentelle studier giver imidlertid ikke samme sikkerhed som eksperimentelle for, at grupperne faktisk er ens. For eksempel kan der i realiteten ligge forskelle i børnenes problembilleder til grund for, at man vælger at anbringe på institution eller i familiepleje. Man står derfor i quasi-eksperimentelle studier tilbage med en usikkerhed overfor, om en eventuel forskel mellem de to grupper skyldes andre faktorer end forskellen i indsats, for eksempel om den gruppe, det går dårligst, som udgangspunkt havde mere komplicerede problemer. I dette kapitel indgår ikke quasi-eksperimentelle studier.

Internationalt findes nogle få *longitudinelle, prospektive studier* af anbragte børn. I disse studier følges anbragte børn prospektivt, dvs. fra et givet tidspunkt (eventuelt børnenes fødsel) og frem gennem barndom, ungdom og måske voksen alder. I dette kapitel defineres longitudinelle studier som undersøgelser, hvor der har fundet mindst tre selvstændige dataindsamlinger sted over tid.

Hensigten i de fortløbende opfølgninger er at kortlægge udviklingen i barnets helhedssituation, specielt de risiko- og beskyttelsesfaktorer – inklusive risiko- og beskyttelsesfaktorer under anbringelsen – som barnet udsættes for igennem opvæksten. Denne tilbagevendende kortlægning gennem børnenes opvækst giver en enestående mulighed for at analysere, hvilke komplekse samspil mellem forskellige faktorer, der skaber forskellige udviklingskarrierer for børnene.

Longitudinelle, prospektive undersøgelser skaber i bedste fald grundlag for kausale hypoteser, dvs. velbegrundede antagelser om, hvilke processer der er årsag til bestemte udviklingsudfald hos børnene og de senere voksne. Undersøgelser af denne art er, som nævnt, imidlertid få, idet de efter sagens natur er krævende at udføre teoretisk, metodisk og ressourcemæssigt.

De fleste studier, der har effekter af anbringelse som hovedsigte, er *efterundersøgelser (follow-up studier)* af anbragte børn, oftest af kvantitativ karakter. En del efterundersøgelser har den karakter, at der foreligger data om en gruppe anbragte børn fra et tidligere tidspunkt i deres liv (for eksempel fra socialforvaltningsjournaler), og disse børn følges som unge voksne op (via interview, registre m.m.) med henblik på at kortlægge, hvordan det er gået dem.

Idéen i efterundersøgelser er, at man studerer, hvordan det er gået (unge) voksne, der tidligere har været anbragt, nogle gange sammenlignet med en kontrol- eller sammenligningsgruppe af ikke anbragte, der i forhold til socioøkonomisk baggrund og problembelastning ligner de anbragte. Via efterundersøgelser kan man kortlægge, hvordan det er gået de tidligere anbragte børn på en række variable (sundhed, uddannelse, arbejde, indkomst, sociale problemer m.v.).

Det volder i efterundersøgelser ofte problemer at identificere en kontrol-/sammenligningsgruppe, der faktisk er lig med de tidligere

anbragte børn. Der er mange måder at gøre det på: at bruge hjemmевærende søskende som kontrolbørn, at sammenligne med adopterede børn med en lignende baggrund, at anvende socialt dårligt stillede ikke-anbragte børn som sammenligningsgruppe eller blot matche med klassekammerater af samme køn. Under alle omstændigheder er en kontrolgruppe en væsentlig forudsætning for, at man kan sige noget om, hvorvidt det går anbragte børn lige så godt som, bedre eller dårligere end andre børn.

I dette kapitel ligger hovedvægten på efterundersøgelser, der har et nogenlunde stort udvalg, der giver grundlag for statistisk bearbejdning, og som betjener sig af kontrolgrupper.

Endnu en type undersøgelser er store *epidemiologiske studier*. Epidemiologiske studier anvender store udvalg (for eksempel samtlige i en eller flere fødselskohorter). Undersøgelserne har til sigte at kortlægge forekomsten af et givet fænomen og de faktorer, der spiller sammen med forekomsten (for eksempel dødelighed blandt tidligere anbragte unge). Epidemiologiske studier har pr. definition indbygget kontrolgrupper, som udgøres af enten hele den gruppe, der ikke er kendetegnet ved det studerede fænomen, eller andre veldefinerede undergrupper i materialet.

Endnu en type studier, der belyser virkningerne af anbringelser er *sammenbrudsstudier (breakdown studier)*.² I disse undersøgelser er sigtet ikke så meget at belyse konsekvenserne af anbringelsen for børnenes udvikling. I stedet er hensigten at belyse, i hvor høj grad anbringelsesbeslutninger overhovedet kan gennemføres, samt hvilke faktorer, der bidrager til, at anbringelser bryder sammen (ved at barnet/den unge simpelthen forlader anbringelsesstedet, eller ved at anbringelsesstedet opgiver barnet). Man kan sige, at disse undersøgelser har et myndighedsperspektiv i den forstand, at kundskabsinteressen er, hvorfor anbringelsesbeslutningen ikke kan effektueres i en ganske stor del af anbringelserne.

2. Det skal bemærkes, at denne type af studier, ligesom de nedennævnte "leaving care" studier og brugerundersøgelser, kan betjene sig af mange forskellige forskningsmetoder. Der er mere tale om forskningstemaer, som på forskellig vis søger at belyse effekterne af anbringelsen. De tages med her, selvom det i en vis forstand er at sammenblande forskningsmetoder og forskningstemaer, for at belyse bredden i den forskning, som på den ene eller anden måde beskæftiger sig med effekter af anbringelse.

Sammenbrudstudier behandles ikke i dette kapitel, men gennemgås i kapitel 6 om anbringelsers stabilitet.

Britisk forskning har traditionelt interesseret sig for de unges situation ved udskrivning af forsorg. Traditionen kaldet "*leaving care*" studier. Ofte beskæftiger "leaving care" undersøgelser sig med evaluering af de efterværnsindsatser, de unge modtager eller ikke modtager, når de skal stå på egne ben. Men undersøgelserne belyser også elementer af effekter af anbringelse, ikke mindst de unges uddannelses-, arbejds- og bolig-mæssige situation, når anbringelsen ophører. "Leaving care" studier bliver dog ikke belyst i dette kapitel, men særskilt i kapitel 9 om efterværn.

Endnu en kategori af undersøgelser udgøres af *brugerundersøgelser*. Ikke så sjældent omhandler studier af børnenes anbringelseserfaringer også deres syn på, hvilke virkninger anbringelsen har haft for dem. Brugerundersøgelser arbejder ofte med små grupper af anbragte eller tidligere anbragte børn og har for det meste en kvalitativ karakter.

Ud fra et demokratisk synspunkt er det væsentligt at inddrage brugersperspektiver, når man skal vurdere kvaliteten af offentlige indsatser.

Der er imidlertid visse forbehold over for at anvende brugerundersøgelser til at belyse, om en indsats har positive, negative eller neutrale effekter. Det viser sig nemlig i brugerundersøgelser,³ at klienters tilfredshed ikke altid afhænger af, om de har modtaget adækvat og effektiv hjælp til løsning af deres problemer. Tilfredsheden afhænger i højere grad af, om de er blevet mødt på en respektfuld og medmenneskelig måde.⁴ Dvs. at klienter kan have en positiv oplevelse af forsorgen, selvom de ikke har modtaget en hjælp svarende til deres behov.

3. En klassiker på området er Mayer & Timms (1970).

4. Også i nyere engelske undersøgelser går dette resultat igen. Colton, Drury & Williams (1995) og Sharland, Seal, Croucher, Aldgate & Jones (1996) fandt, at klienter gennemgående udtrykte tilfredshed med sagsbehandlingen i børnesager. Når de efterfølgende blev spurgt, om de havde fået hjælp til løsning af deres problemer, var der imidlertid mange af de tilfredse, der ikke havde fået dette.

Det, brugerundersøgelser imidlertid kan sige noget om, er den betydning, de anbragte børn selv (eller deres forældre) tillægger deres anbringelse, og den mening, de har skabt ud af hændelserne i deres liv. Brugerperspektiver vil blive behandlet i kapitel 8.

Sammenfatning om undersøgelsestyper

Der er således mange forskellige typer undersøgelser at forholde sig til, når effekter af anbringelse skal analyseres, og antallet af undersøgelser (og forskningsoversigter) er stort. Dette er imidlertid ikke den eneste vanskelighed.

Forskellige typer anbringelser

Effektundersøgelser vedrører forskellige typer anbringelser. De fleste undersøgelser vedrører anbringelse i den klassiske familiepleje, hvor plejeforældre ikke hører til barnets slægt, langt færre vedrører institutionsanbringelse (heraf nogle få anbringelse på lukkede institutionspladser) og slægtsplaceringer i familiepleje. Nogle undersøgelser omfatter flere kategorier af anbringelsessteder, og enkelte undersøgelser specificerer ikke klart, hvilken type anbringelser de beskæftiger sig med.

Forskellige anbringelsesformer

Desuden er de anbringelsesformer, som undersøgelserne vedrører, hver for sig ikke entydige. Familiepleje, institutionsanbringelse m.v. omfatter en mangfoldighed af påvirkninger, som børn kan modtage. Plejefamilier findes for eksempel i alle grader af professionalisering fra "almindelige" familier, der har overskud og lyst til at tage et udsat barn til sig, til professionelle plejeforældre, der måske oven i købet har specialiseret sig i bestemte problemstillinger. I nogle undersøgelser blandes plejefamilier, som hører til barnets slægt, med familier, der ikke gør det, og sådanne placeringer adskiller sig fra hinanden på væsentlige punkter. Sådanne ting gør, at det kan være vanskeligt at sammenligne resultater fra forskellige undersøgelser om familiepleje, der måske ikke engang specificerer, hvilke karakteristika plejefamilierne har.

I en tidlig dansk forskningsoversigt (*Lihme & Palsvig, 1977*), der omhandler effekterne af institutionsbehandling, er en af konklusionerne, at effekten vanskeligt lader sig bedømme, fordi institutioner i ringe grad har et specificeret, måske endog bevidst, behandlingsindhold. Denne konklusion er stadig relevant. I en del undersøgelser opregnes, hvordan det går tidligere institutionsanbragte børn, men

hvilket behandlingsregime de har gennemgået, er ikke specificeret. *Andreassen (2003)* skriver i en ny norsk forskningsoversigt om institutionsbehandling af antisociale unge, at det er et væsentligt problem i systematiske evalueringer af institutioners effekter, at institutioner ofte ikke handler ud fra en klar og fælles behandlingsstrategi. På denne baggrund vil det i almindelighed kun være muligt at sige noget om, hvorvidt det går de institutionsanbragte børn godt, uændret eller dårligt, men sjældent være muligt at præcisere, hvilke faktorer i behandlingen der fører til det ene eller det andet udfald.

Forskellige problemprofiler

På samme måde beskæftiger forskellige undersøgelser sig med børn, der har forskellige problembilleder. Det er ikke ligegyldigt, om en effektundersøgelse omhandler børn, der på anbringelsestidspunktet havde alvorlige psykiske eller adfærdsmæssige vanskeligheder, eller om der er tale om børn, der ikke selv opviser problemer, men anbringes på grund af deres forældres forhold. Man må gå ud fra, at børn, der både selv har alvorlige symptomer, og hvis forældre har væsentlige problemer og få ressourcer, har højere risiko for at udvikle sig ugunstigt, end børn uden markante problemer, hvis forældre også kun har moderate problemer.

Forskellig alder ved anbringelse

Endnu en væsentlig vanskelighed er, at undersøgelserne belyser børn, der er blevet anbragt i forskellige aldre. Der er tale om forskellige grupper af børn, og de har forskellige problembilleder. Når små børn anbringes, kan man som udgangspunkt regne med, at deres forældre er massivt psykosocialt belastet, og at børnene har svære erfaringer (blandt andet forskellige former for vanrøgt) forud for anbringelsen. Anbringelsesfeltet domineres imidlertid af de yngre og ældre teenagere, der anbringes første gang som større børn. *Vinnerljung, Langlet, Zaar & Gunnarsson (2000)* viser i en stor epidemiologisk undersøgelse af fem svenske fødselskohorter (i alt ca. 500.000 personer), som følges fra 0-18 år, at halvdelen af de anbragte børn anbringes første gang efter de er fyldt 13 år.⁵ De store børns problemer er af en anden karakter, de er ofte udadreagerende og antisoci-

5. Se også Vinnerljung, Sallnäs & Oscarsson (1999).

ale, mens deres familier i gennemsnit er mindre socialt belastede end forældre til børn, der anbringes som små.

Forskellig varighed af anbringelserne

Yderligere er der tale om undersøgelser, der omhandler børn, hvis anbringelse har haft forskellig varighed. De fleste anbringelser er kortvarige, og de er meget mindre indgribende end de langvarige anbringelser, som dominerer i effektundersøgelserne. Vinnerljung, Langlet, Zaar & Gunnarsson (ibid) dokumenterer, at 68% af de anbragte børn gennem deres 18-års barndomsliv var anbragt mindre end 3 år. Ca. 20% var anbragt mere end 5 år, ca. 10% mere end 10 år og ca. 5% mere end 15 år. Af den gruppe på ca. 15%, der har været anbragt over 10 år, blev 71% anbragt i alderen 0-3 år. Det er således en relativt lille gruppe af børn, der er anbragt en stor del af deres barndom eller, for nogle fås vedkommende, anbragt nærmest fra fødslen til voksenalderen. *Vinnerljung, Sallnäs & Kyhle-Wétsermark (2001)* dokumenterer i et studie af mere end 1.000 svenske unge, der blev anbragt i alderen 13-16 år, at 51% var anbragt under 1 år, 34% var anbragt under 3 år, mens 15% var anbragt i en længere periode end 3 år.

I flere af de studier, der indgår i dette kapitel, er der tale om anbringelser, der er så langvarige, at de næsten får karakter af de facto adoptioner. Det er, som nævnt, en lille gruppe af de anbragte børn, der er anbragt igennem det meste af barndommen, og det må antages at være en særligt udsat gruppe. Der kan således være den slagside, at effektundersøgelser ofte vedrører de mest udsatte af de anbragte børn. Dette er kun til dels et forbehold over for resultaterne. Hvis man har in mente, at resultaterne kan have en slagside mod de mest belastede børn, er der megen viden at hente om, hvordan man skal tage særligt vare på denne udsatte gruppe.

Forskellige måder at måle udfald på

Endelig behandler forskellige undersøgelser forskellige udfaldsmål. Undersøgelserne kan dreje sig om børnenes skolepræstationer, deres psykiske velbefindende under anbringelsen, deres senere socioøkonomiske forhold (uddannelse, arbejde, indkomst m.m.), sundhed, sociale problemer m.v., men også om mere ekstreme udfaldsmål som for eksempel dødelighed. At udfaldsmålene er så forskellige, er imidlertid kun et problem, hvis sammenhængen mellem anbring-

else og forskellige udfaldsmål også viser store forskelle. Hvis man kan se den samme tendens i forhold til forskellige udfaldsmål, bekræfter udfaldsmålenes forskellige tendensen.

Effekter under selve anbringelsen

De fleste studier af effekterne af anbringelsen, mens den endnu står på, vedrører mindre børn, der endnu ikke har nået teenagealderen. Nogle få studier vedrører børn i alle aldre, idet børnene longitudinelt følges fra fødsel eller småbarnsalder op gennem barndommen og ungdommen. Kun et enkelt studie drejer sig om teenagebørn.

Relativt få af undersøgelserne i denne gruppe er gennemført med kontrolgrupper eller har karakter af store epidemiologiske studier.

De fleste undersøgelser på dette område er svenske. Der findes ikke danske undersøgelser af effekterne af en igangværende anbringelse.

Først gennemgås undersøgelser, der er gennemført med kontrolgrupper, dernæst undersøgelser der ikke anvender kontrolgrupper.

Undersøgelser med kontrolgruppe

Bohman (1971) og Bohman & Sigvardsson (1979, 1980a, b) har gennem mange år fulgt oprindeligt 624 børn, som på grund af morens uønskede graviditet ønskedes bortadopteret, inden de var 1 år gamle. Der er altså tale om en longitudinel, prospektiv undersøgelse, der i sin helhed omfatter børn i forskellige aldre.

I løbet af det første leveår blev 168 adopteret, 208 kom tilbage til moren, som havde opgivet sit adoptionstilsagn, mens 203 blev anbragt i pleje.⁶ De fleste af sidstnævnte gruppe forblev langtidsanbragte, og en majoritet blev igennem barndommen adopteret af plejeforældrene. Sammenligningsgruppen bestod af udtrukne skolekammerater af samme køn. Børnene er fulgt op, da de var 11 år og 15 år, og drengene er tillige fulgt op i 22-23-års alderen efter sessio-

6. De resterende 45 repræsenterer bortfaldet i undersøgelsen.

nen. Der er på samme tidspunkt foretaget et registerstudie over hele populationen vedrørende kriminalitet og misbrug.⁷

I børnenes skolealder bygger vurderingen af børnene på deres karakterer i skolen og på lærernes bedømmelse af dem ud fra deres adfærd i skolen. Ved opfølgningen i den tidlige voksenalder er anvendt registerdata.

Ved opfølgningen som 11-årige havde plejebørnene lavere skolepræstationer end adoptiv- og "hjemme" børnene. Ca. en femtedel af drengene i alle tre grupper blev betragtet som problembørn af deres lærere. Det samme gjaldt piger, der var i pleje, men ikke adopterede eller hjemmeboende piger.

Ved opfølgningen som 15-årige var der sket en udvikling i den adopterede gruppe. De adskilte sig næsten ikke fra sammenligningsgruppen i forhold til psykiske vanskeligheder, adfærdsproblemer og skolepræstationer. To til tre gange så mange af de plejebragte og hjemmeboende børn bedømtes som problembørn sammenholdt med sammenligningsgruppen. De plejebragte drenge opviste klart de dårligste skolepræstationer, men heller ikke hjemmeboende drenge klarede sig så godt i skolen som adopterede drenge. Både hjemmeboende og plejebragte piger klarede sig lidt dårligere end adopterede.

Quinton (1998) har i en efterundersøgelse med to opfølgninger undersøgt børn mellem 4 og 10 år, altså mindre børn, der er henvist til adoption eller langvarig familiepleje via lokale myndigheder i London. Der var tale om 84 børn, hvoraf 61 deltog i undersøgelsen.⁸ Skolebørnene blev hver især matchet med et kontrolbarn, som var en klassekammerat af samme køn. Af 27 mulige kontrolbørn indgik 18 i undersøgelsen. Børnene er fulgt op henholdsvis 6 måneder og 1 år efter anbringelsen. Datagrundlaget er interview med plejeforældre og socialarbejdere, spørgeskemaer til plejeforældre og lærere og

7. Den sidste opfølgning, hvor børnene er unge voksne omtales under afsnittet om undersøgelser efter plejens ophør.

8. Bortfaldet afviger fra udvalget i øvrigt, idet pleje- eller adoptivforældre, der ikke ønskede at deltage, oftere havde egne biologiske børn og oftere havde flere børn i pleje hos sig.

undersøgelse af børnene med en række redskaber til måling af intelligens, psykiske problemer og adfærdsvanskeligheder.

Efter et år var børnenes problemer gennemsnitligt uforandrede. Gennemsnittet dækkede imidlertid over store variationer. Nogle børns situation var forbedret, andres var uforandret, atter andres var forværret. Specielt fik børn, der var afvist af deres biologiske forældre, forøgede adfærdsproblemer i løbet af det første års anbringelse. Børnenes udvikling var ikke påvirket af det antal anbringelser, de tidligere havde oplevet, af hvor længe de havde været anbragt eller af typen af overgreb, de havde været udsat for i hjemmet. Den faktor, der klartest påvirkede udfaldet, var afvisning fra biologiske forældre, der gjorde det vanskeligt for børnene at falde til i pleje- eller adoptivhjemmet og at gøre fremskridt.

Børn placeret hos pleje- eller adoptivforældre, der havde egne biologiske børn i hjemmet, udviste større problemer relations- og adfærdsmæssigt, hvilket forskerne tager som udtryk for, at disse familier ikke var forberedte på opdragelsen af et barn, der viste symptomer på fejludvikling. Der var i undersøgelsen ikke klare sammenhænge mellem sagsbehandlerens støtte og information til plejefamilien og barnets udviklingsudfald.

Efter 12 måneder var 5% af plejeforholdene brudt sammen, fordi barnets vanskeligheder oversteg familiernes kapacitet, og en nogenlunde lige så stor andel var så presset, at sammenbrud var på tale.

Rushton, Dance, Quinton & Mayes (2001) har efterundersøgt 133 børn, der er blevet permanent anbragt midt i barndommen (to tredjedele blev anbragt, da de var mellem 5 og 10 år) med henblik på at se, om anbringelse sammen med søskende spiller nogen rolle for udfaldet. 101 af børnene var anbragt sammen med søskende, 32 uden. Henholdsvis 3 og 12 måneder efter anbringelsen blev socialarbejderne og plejeforældrene interviewet. Forældrene skulle også svare ud fra redskaber til at måle børnenes psykiske og adfærdsmæssige vanskeligheder. Der blev anvendt en kontrolgruppe på 100 ikke anbragte børn, der lignede de anbragte på alder, køn og socioøkonomiske karakteristika.

Resultaterne fra undersøgelsen er tvetydige.⁹ Der er en tendens til, at børn anbragt sammen med deres søskende gennemsnitligt klarer sig bedre end børn, anbragt adskilt fra søskendeflokken. Anbragte børn har imidlertid oftere søskendekonflikter end kontrolgruppens børn, og børn, der har massive søskendekonflikter, har en risiko for at klare sig dårligere, når de anbringes sammen med søskende. Der er oven i købet en tendens til, at disse plejeforhold kan bryde sammen under byrden af konflikterne.

Gibbons, Gallagher, Bell & Gordon (1995) vurderer i en efterundersøgelse udfaldet for en speciel gruppe af 170 børn, der i en alder af under 5 år har været udsat for fysisk mishandling, og som følge af det er opført i Child Protection-registret.¹⁰ Opfølgningen finder sted i børnenes 10-års alder, hvor godt 40% er anbragt permanent i familiepleje, og godt 40% er adopterede. Der anvendes i undersøgelsen en kontrolgruppe bestående af klassekammerater af samme køn og alder med bolig i samme lokalområde.

Undersøgelingsgruppen havde som helhed flere adfærdsproblemer både hjemme og i skolen, de havde flere konflikter med kammerater og scorede lavere på kognitive tests. Men der var ingen forskel på selvrapporteret angst og depression.

Børnenes udfald viste ikke sammenhæng med de fysiske overgreb, med alder ved anbringelsestidspunktet eller med flytninger og skoleskift. Derimod var forældres (både biologiske, pleje- og adoptivforældres) opdragelsesstil af betydning for børnenes udvikling. Hvor forældre straffede fysisk og var meget kritiske, viste børnene flere adfærdsproblemer, depressive tendenser og havde flere konflikter med kammerater.

9. I flere forskningsoversigter understreges de flertydige resultater i forbindelse med anbringelse af søskende sammen. Det gælder Berridge (1997), der dog finder, at der er tilstrækkeligt belæg for, at kontinuiteten i anbringelsen og børnenes udvikling bliver bedre, hvis de anbringes sammen med søskende. Forfatteren konkluderer på denne baggrund, at man kun bør skille søskende, hvis særligt væsentlige hensyn taler for. Også Havik & Backe-Hansen (1998) peger på tvetydige resultater, mens Wolkind & Rushton (1994) understreger behovet for yderligere forskning.

10. I Storbritannien registreres børn, der har været udsat for alvorlige overgreb, i et offentligt register.

Osborn & Clair (1987) henter i en epidemiologisk efterundersøgelse deres data fra en database over 16.000 britiske børn født i 1970. Basen indeholder oplysninger om socioøkonomiske forhold, sundhed, skolepræstationer, udvikling af adfærd og brug af offentlige ydelser. I 5-års alderen er godt 13.000 af disse børn fulgt op, det samme gælder knap 15.000 af børnene, da de er 10 år gamle.

I undersøgelsen sammenlignes børn, der har været anbragt uden for hjemmet, med børn, der er bortadopteret, børn, der har været skilt fra deres mor i mindst en måned uden at have været anbragt, og kohortens børn i øvrigt, som fungerer som kontrolgruppe.

Ved 5-års opfølgningen var aktuelt eller tidligere anbragte børn dårligere stillet end kontrolgruppen for så vidt angik: socioøkonomiske forhold, boligforhold, familiestørrelse, handicaps, samt social og kognitiv udvikling. De adopterede børn, der før adoptionen var vokset op under uhensigtsmæssige forhold, der lignede de anbragte børns, klarede sig ved 5-års opfølgningen bedre end de anbragte børn. Ved 10-års opfølgningen klarede de adopterede børn sig også bedre end de anbragte børn, men ikke så godt som kontrolgruppen i henseende til kognitiv og adfærdsmæssig udvikling.

Forfatterne mener, at den dårligere kognitive og adfærdsmæssige udvikling hos både anbragte og adoptivbørn i hvert fald delvist kan forklares med de sociale baggrundsfaktorer. Også børn, der havde været adskilt mindst 1 måned fra moren uden officielt at have været anbragt, udviste kognitive og adfærdsmæssige problemer sammenlignet med kontrolgruppen. Disse børn levede også under dårlige sociale forhold. Tilbage står, at ikke alle forskelle kan forklares med sociale baggrundsfaktorer. De store forskelle mellem anbragte og adoptivbørn kan tyde på, at også anbringelsesformen kan spille en rolle.¹¹

11. I undersøgelser, der sammenligner udviklingen hos anbragte børn og adoptivbørn, er der altid den usikkerhed, at de to grupper kan have set forskellige ud fra starten. Det diskuteres også af *Osborn & Clair (1987)*, der kan påvise, at opvækstforholdene for de adopterede børn forud for adoptionen var ringe, men ikke helt så ringe som for de anbragte børn. Der kan altså være en negativ selektion, dvs. at de anbragte børn som udgangspunkt er mere problembelastede end de adopterede.

Sammenfatning om undersøgelser med kontrolgrupper om effekter under anbringelsen

Sammenfattende vedrører disse undersøgelser med kontrolgrupper effekterne af en igangværende anbringelse for børn, der er anbragt langvarigt eller permanent i en relativ ung alder. Det må antages at være en gruppe, der er særligt udsat og har været underkastet forskellige risikofaktorer forud for anbringelsen.

Undersøgelserne viser, at anbragte børn klarer sig dårligere end kontrolbørn (adoptivbørn, klassekammerater med samme socioøkonomiske baggrund m.m.) på en række områder.¹² Ikke mindst fremtræder dårligere skolepræstationer som markant. Men også adfærdsmæssige og psykiske problemer og konflikter i relationen til andre børn og voksne fylder i beskrivelsen af børnene. Nogle af de nævnte undersøgelser følger kun børnene relativt kort tid efter anbringelsen, hvilket kunne give håb for, at anbringelsen over tid kunne kompensere børnene for de skader, de har lidt. Et sådant håb gør det eneste longitudinelle studie til skamme (Bohman, 1971; Bohman & Sigvardsson, 1979, 1980a, b). De anbragte børns situation forbedres ikke via den langvarige pleje. Barndommen igennem klarer de anbragte sig dårligere end adopterede børn, "hjemmebørn" og kontrolbørn.

Undersøgelser uden kontrolgruppe

Også de fleste af disse studier er svenske. Der findes en enkelt lidt ældre dansk efterundersøgelse. Det er *Rothes (1983a)* kvalitative studie af en mindre gruppe børn. Rothes (ibid) kundskabsinteresse er, i hvilket omfang og hvordan flere på hinanden følgende anbringelser påvirker børnenes personlighedsudvikling på forskellige alderstrin. Hun undersøgte 28 børn (af 51 mulige) via et bredt projektivt testbatteri, interview med mødre og børnenes journaler.

De undersøgte børn havde været anbragt mindst to gange. Børnene udviser oftest en mangelfuld emotionel udvikling. De er angste for følelsesmæssig kontakt, aggressive eller depressive. Mange børn opbygger en skal af ydre tilpasning, ikke mindst børn anbragt i familiepleje, samtidig med at den emotionelle tilknytning til plejefami-

12. Bortset fra Rushton, Dance, Quinton & Mayes (2001), hvis hovedinteresse er effekterne af anbringelse sammen med søskende.

lien ofte er begrænset. De hjemgivne børn udviste forskellige tilpasningsmønstre, men havde ofte en pseudovoksen adfærd.

Børnenes bånd til de biologiske forældre og primært moren er altid meget stærke, også selvom de kan have en negativ karakter. Børnene bærer ofte på skyld, splittelse og loyalitetskonflikter over for forældrene, og disse ubearbejdede konflikter ser ud til at stille sig hindrende i vejen for at børnene kunne knytte bånd til andre end forældrene.

En betydningsfuld svensk longitudinel undersøgelse er *Anderssons (1984, 1988, 1991, 1995, 1999b)* kvalitative studie. Hun har fulgt 29 børn, som i begyndelsen af 80'erne i en alder af mellem 0 og 4 år anbragtes (i mindst 3 uger) på børnehjem i Malmö. Undersøgelsen er vanskelig at referere kort, fordi den formidler et væld af detaljer om børnenes opvækst og udvikling og om det sociale arbejde med forældre og børn. Dette studie bliver derved til en slags "forstørrelsesglas", der kvalitativt uddyber de kvantitative studiers resultater.

Børnenes tilknytning til deres biologiske forældre og plejeforældre er et omdrejningspunkt for vurderingen af, hvordan det er gået børnene. I undersøgelsen kan man således følge de samme børns udvikling i detaljer over år. Der bruges ikke en kontrol- eller sammenligningsgruppe i undersøgelsen.

Første dataindsamling fandt sted ved den oprindelige anbringelse på børnehjem, da børnene var 0-4 år gamle, og opfølgninger har fundet sted 3 og 9 måneder efter udskrivning fra børnehjemmet. Siden er børnene fulgt op 5, 10 og 15 år efter. I dataindsamlingerne er anvendt interview med alle involverede parter (barnet selv, biologiske forældre, plejeforældre, sagsbehandlere), og der er desuden anvendt en række redskaber til måling af barnets tilknytning, selvfølelse m.v.

Ved udskrivning fra børnehjemmet blev ca. halvdelen af børnene placeret i familiepleje, halvdelen hjemgivet. Sagsbehandlernes bedømmelse af mødrene var afgørende for, om barnet blev hjemgivet. Hvor sagsbehandlere bedømte situationen som "håbløs", blev børnene anbragt. På dette tidlige tidspunkt af anbringelsen kunne Andersson konstatere, at de anbragte børn skilte sig i tre grupper i forhold til deres tilknytning til betydningsfulde voksne. En mindre gruppe havde ingen relation til de biologiske forældre. Relationen

var aldrig påbegyndt. De fleste børn i denne gruppe havde knyttet sig til plejeforældrene og trivedes godt. En anden gruppe af børn udgjordes af dem, der havde bevaret et bånd til de biologiske forældre, men hvis tilknytning var konfliktfyldt ikke mindst på grund af rivalisering mellem biologiske og plejeforældre.¹³ Disse børn udviste udviklingsproblemer. Den tredje gruppe var børn, der havde bevaret en relation til de biologiske forældre, som kunne rummes uden konflikter i plejefamilien. Børnene i denne gruppe havde ikke væsentlige udviklingsproblemer.

Ved opfølgningen (Andersson, 1988), da børnene var mellem 5 og 10 år, viser det sig, at de fleste børn har skiftet opholdssted op til flere gange, selvom også ca. halvdelen boede hjemme på dette tidspunkt. Kun ca. en fjerdedel boede i den plejefamilie, hvor de oprindeligt var anbragt. Alle andre børn, også blandt de hjemgivne, havde skiftet opholdssted i den 5-års periode, der var gået. Børnene havde ved dette opfølgningstilfælde ikke en højere problembelastning end befolkningen som helhed. Børnene havde udviklet forskellige mønstre for psykologisk forældreskab, som havde indflydelse på, hvordan de havde det. Alle børn, der på undersøgelsestidspunktet var hjemgivet, havde en af eller begge de biologiske forældre som psykologiske forældre. For de anbragte børn var billedet mere blandet. Nogle børn havde entydigt plejeforældre som psykologiske forældre og havde aldrig udviklet relationer til deres biologiske forældre (enkelte af disse børn havde dog i realiteten ikke nogen bæredygtig relation til nogen voksen). Nogle børn havde både en biologisk og en plejeforælder som deres psykologiske forældre, mens andre entydigt havde biologiske forældre som psykologiske forældre uanset anbringelsen. De børn, der på undersøgelsestidspunktet gik dårligt, var børn, der ikke havde en relation til nogen voksen eller befandt sig i en konflikt mellem biologiske og plejeforældre.

Ved opfølgning i børnenes 10-15-års alder (Andersson, 1995), der omfatter 21 af børnene, har kun 4 af børnene boet stabilt i samme

13. Holman (1980) taler om "inclusive" og "exclusive" attituder til biologiske forældre fra plejeforældrenes side. De inklusive attituder omfatter en positiv opfattelse af biologiske forældre og en kapacitet til at inddrage dem omkring barnet. De eksklusive attituder udgøres af en kritisk eller fjendtlig indstilling til forældrene og et forsøg på at lukke dem ude fra barnets hverdag. Vinterhed (1985) karakteriserer plejeforældre med inklusive attituder som "gode" og med eksklusive attituder som "onde".

plejefamilie, hvorimod de andre er flyttet mellem anbringelsessteder, hjem og forældre. Ca. halvdelen af børnene har det godt, mens den anden halvdel viser åbenbare tegn på psykiske og adfærdsmæssige problemer. Både antallet af børn med symptomer og graden af symptombelastning er højere end i børnebefolkningen som helhed. Også i denne opfølgning bedømmes børnenes tilknytning i forhold til deres udviklingsudfald. Børn, der har mistet båndet til deres biologiske forældre, men har knyttet sig til plejeforældrene, er ikke mere problembelastede end andre børn, men deres selvfølelse kan være lavere. Børn, der er knyttet til både biologiske og plejeforældre har både en lavere problembelastning og en højere selvfølelse. Anderssons konklusion er derfor, at børn formår at knytte sig til flere familier, hvis omgivelserne tillader det, og at de har godt af det.

Ved seneste opfølgning (Andersson, 1999b), da de unge er mellem 15 og 20 år, har igen ca. halvdelen det godt, mens den anden halvdel har tydelige symptomer på psykiske eller adfærdsmæssige problemer. Disse unge har problemer i så udtalt grad, at de modtager professionel behandling eller på forskellige måder får tildelt ekstra ressourcer. Ca. halvdelen af børnene har boet stabilt det samme sted i mere end 10 år. Ca. en fjerdedel har boet stabilt det samme sted i mere end 5 år, mens den sidste fjerdedel har været placeret ustabilt forskellige steder. Igen viser der sig forskellige mønstre for, hvem børnene opfatter som deres rigtige familie: den biologiske familie, plejefamilien eller begge dele. Andersson understreger betydningen af bevarelsen af biologiske familieband, som ikke nødvendigvis for børnene konkurrerer med opfattelsen af også at høre til i plejefamilien.

De svenske Barn-i-kris undersøgelser, som er godt kendt i faglige kredse i Danmark, beskæftiger sig også med børn anbragt i familiepleje. Barn-i-kris undersøgelserne har en longitudinel ambition, idet de anbragte børn følges i 2 år. Det er imidlertid nok mest korrekt at karakterisere dem som efterundersøgelser, idet der er tale om to opfølgningstilfælde. Barn-i-kris undersøgelserne er primært af kvalitativ karakter, selvom visse kvantitative bearbejdningsforetages i nogle af undersøgelserne.

Cederströms (1990) undersøgelse er en del af Barn-i-kris projektet, der gennemførtes af forskere med tilknytning til Barnbyn Skå. Undersøgelsen beskæftiger sig med den sociale, emotionelle og kog-

nitive udvikling hos 25 børn mellem 4 og 12 år, anbragt i familiepleje. Ved to opfølgningstilfælde med 2 års mellemrum er børnene testet med et psykologisk testbatteri (inklusive projektive tests). De biologiske forældre og plejeforældrene samt sagsbehandlere er interviewet. Cederström kategoriserer med et teoretisk udgangspunkt de biologiske forældres relation til barnet som henholdsvis: nuanceret, forsømmelig, afvisende, ambivalent og symbiotisk. De forsømte drager nytte af plejeopholdet og får det bedre. For de nuanceret tilknyttede gør plejeforholdet ingen forskel. For de tre resterende grupper viser anbringelsen negative virkninger i form af uforandret negativ eller forværret relation til både biologiske forældre og plejeforældre og af uforandret eller forværret social, kognitiv og emotionel udvikling. De afviste (rejicerede) børn søger desperat kærlighed og tenderer til at udviske deres identitet i plejeforholdet. De symbiotiske børn kan ikke skille sig fra de biologiske forældre og overlever i anbringelsen ved at bruge deres energi på tanker om forældrene. De ambivalent tilknyttede prøver at tilpasse sig, trænger deres egne behov i baggrunden og bliver ekstremt sensitive over for andres behov, men kammer efter en tid ofte over i aggression. Den pessimistiske konklusion, der kan drages af Cederströms (ibid) undersøgelse, er, at plejeanbringelsen har negative konsekvenser for de børn, der som udgangspunkt har det sværest.

Et nærmest diametralt modsat resultat kommer en anden Barn-i-kris undersøgelse til (*Börjeson & Håkansson, 1990*). Undersøgelsen beskæftiger sig med 89 børn i alderen 0-16 år, som blev anbragt i Malmö i en bestemt periode af 1982. Datamaterialet i denne undersøgelse er gentagne dybtgående interview med børnenes sagsbehandlere. Som udgangspunkt kategoriseres børnene som henholdsvis: truede, afviste, forsømte, svigtede (opgivet) af forældrene eller som børn af forældre med en begrænset kapacitet. Ved opfølgning 2 år efter anbringelsen bedømtes 40 børn til at have "en betragteligt forbedret situation", 26 havde en forbedret situation trods nogle uløste problemer, seks børns situation var uforandret, seks børn var svære at bedømme, og kun fire børn opviste en klart forværret situation. Dvs. at 75% af børnene havde det "betragteligt bedre" eller "bedre" efter to års anbringelse. De biologiske forældre så ud til at være anbringelsens tabere. Ca. 35% havde fået en meget eller noget forbedret situation under anbringelsen, mens de resterende 65% havde en uforandret eller forværret situation.

Det er værd at bemærke, at denne undersøgelse har et systemperspektiv i den forstand, at den benytter sagsbehandlerne vurderinger som grundlag for bedømmelsen af anbringelsens effekter. Dette kan være en forklaring på, at denne undersøgelse bedømmer børnenes udviklingsudfald noget mere optimistisk end de fleste andre undersøgelser.

Lindén (1998) er en udløber af Barn-i-kris forskningen, som undersøger 27 af de 89 børn, der indgik i Börjeson & Håkansson's (1990) undersøgelse, og som på anbringelsestidspunktet var 13-16 år gamle. Fokus i dette studie er, om forældres uhensigtsmæssige relationer til børnene ændres via anbringelsen, og hvordan børnene under anbringelsen håndterer deres forældres henholdsvis afvisende, indifferente, ambivalente eller overinvolverede/dominerende forhold til dem. Datagrundlaget er stort og hviler på interview og psykologiske og intelligencetest med de unge, interview med forældre og plejeforældre, samt telefoninterview med sagsbehandlerne.

Ingen af de 27 børn havde oplevet forældre (fortrinsvis mødre), der gav dem mulighed for en nær og bekræftende kontakt med en voksen. Det relationsmønster, moren havde etableret til børnene som små, holdt sig relativt konstant gennem børnenes opvækst. De afviste børn er dem, der har den kraftigst udadreagerende adfærd og de alvorligste problemer.

Ved anbringelsen har de fleste mødre helt opgivet kontakten med de unge. I nogle få tilfælde forbedres morens relation til barnet, og da altid som følge af et stort arbejde fra plejeforældrenes side for at involvere de biologiske mødre og skabe en bedre kontakt mellem mor og barn.

2 år efter anbringelsen ser forældrenes relation til de unge uforandret ud. Det er oven i købet sådan, at forældre, der i anbringelsens start forbedrede deres relation til barnet, er faldet tilbage i det gamle relationsmønster. En fjerdedel af de unge bor fortsat i plejefamilien, mens en anden fjerdedel er hjemgivet til familien og de i almindelighed uændrede dårlige relationer der. I halvdelen af tilfældene er anbringelsen brudt sammen, enten ved at den unge ikke har villet være i plejefamilien, eller ved at plejefamilien har opgivet den unge. I de fleste af disse tilfælde er den unge også flyttet hjem til en uændret relation til forældrene. Et fåtal er flyttet for sig selv og har ikke voksenkontakter, hvilket ifølge forfatteren giver sandsynlighed for en dårlig prognose for den unge.

Hessle (1988) er forfatter til endnu en Barn-i-kris undersøgelse, som omhandler forældrene til de 89 børn, der indgår i Börjeson & Håkansson's (1990) studie. Han gør anbringelsens succes op på en lidt anden måde. Han skelner mellem "ønskværdige" udfald af anbringelsen (hvilket vil sige, at familien har det bedre, og barnet er kommet hjem), "uønskværdige" udfald (som er lig med, enten at familien har det bedre, men barnet fortsat er anbragt, eller at familien har det værre, mens barnet på trods heraf er hjemgivet) og "ikke ønskværdigt udfald, som efter omstændighederne er acceptabelt" (nemlig at familiens situation er forværret, og barnet stadig er anbragt). Ud fra disse tre kategorier er 22% af børnene efter 2 år i en ønskværdig situation, 23% i en uønskværdig, 39% i en ikke ønskværdig, men acceptabel situation, mens 16% er svære at bedømme.

Hessles (ibid) undersøgelse kaster lys over, at hjemgivelser eller forbliven i pleje ikke altid er rationelle i den forstand, at barnet hjemgives, når forholdene forbedres i hjemmet, eller at barnet forbliver i pleje, når forholdene er uændrede eller forværrede i familien. Der er næsten lige så mange børn i undersøgelsen, der hjemgives til en forværret som til en forbedret situation.

Backe-Hansen (1995a, b) har longitudinelt fulgt 46 børn mellem 0 og 7 år. Opfølgningstiden er imidlertid relativt kort (2-3 år). Men omfatter til gengæld fire opfølgningstilfælde for dele af gruppen. Gruppen udgør samtlige, der er blevet indstillet til tvangsanbringelse i Oslo i en 12 måneders periode i 1987-88. Undersøgelsen interesserer sig for, både hvilken baggrund børnene kommer fra, og hvordan det går børnene ud fra et udviklingspsykologisk perspektiv. Børnene er fulgt 1/2, 1 og 2 år efter indstillingen. 22 af børnene, som på indstillingstidspunkter var 3-7 år gamle, er yderligere fulgt efter 3 år. Datagrundlaget er børnenes journaler, interview med den nuværende omsorgsgiver, eventuelt lærer, børnehavepædagog, biologiske forældre og for de 18 ældste børns vedkommende interview med dem selv ved den sidste opfølgning. Desuden er børnene observeret på deres bopæl.

De hyppigst forekommende risikofaktorer i børnenes opvækst i biologisk familie vedrørte forældrenes relationer til barnet. Knap 70% af børnene havde været udsat for ustabile og uforudsigelige relationer og godt 60% for utilstrækkelig stimulation. De børn, som havde

været udsat for flere belastninger (hvilket ofte var de ældste børn), havde flest problemer og den vanskeligste overgang til anbringelsen.

Omkring halvdelen af børnene havde problemer af en størrelsesorden, som under forløbet nødvendiggjorde ekstra indsats. Ved forløbets afslutning trivedes 55% godt. 20% havde moderate til alvorlige problemer. Forfatteren understreger, at alder på anbringelsestidspunktet er vigtigt, idet chancen for en normal udvikling er større, jo tidligere barnet placeres permanent.¹⁴

Af longitudinelle, ikke nordiske undersøgelser skal først undtagelsesvist nævnes en amerikansk undersøgelse, fordi forskere hyppigt refererer til den. Det er *Fanshel & Shinns* studie fra 1978, der med objektrelationsteorien som inspiration dannede teoretisk forbillede for de svenske Barn-i-kris studier. Undersøgelsens hensigt er primært at belyse, hvad kontakt med biologiske forældre betyder for anbragte børns udvikling og hjemgivelse. Fanshel & Shinns udvalg bestod af samtlige 624 børn mellem 0 og 12 år, der i 1966 blev førstegangsanbragt i familiepleje i New York og forblev mindst 90 dage i plejefamilien. Børnene blev fulgt prospektivt gennem 5 år. Undersøgelsens datagrundlag er klinisk psykologiske undersøgelser af børnene og interview med biologiske forældre og plejeforældre, lærere og socialarbejdere. Der arbejdes ikke med kontrolgruppe i undersøgelsen.

Efter 5 år var 36% af børnene fortsat anbragt, uden at der var formuleret langtidspaner (permanency planning) for deres fremtid. Af disse havde 57% mistet kontakten med de biologiske forældre, og 60% opfattede plejeforældrene som deres biologiske forældre, hvilket forfatterne ser som et argument for, at plejeforældrene bør adoptere børnene.¹⁵ De anbragte børns kontakt med biologiske forældre

14. Det er vanskeligt at tolke dette resultat sammenholdt med, at de yngste som udgangspunkt også havde færre belastninger. Den større sandsynlighed for en normal udvikling, hvis barnet anbringes tidligt, kan skyldes både, at barnet bringer færre konflikter med sig ind i anbringelsen, og at anbringelsen har større udsigt til positive effekter, hvis barnet får et langt forløb på samme anbringelsessted.

15. Adoption af anbragte børn er ikke praksis i Danmark, men er det i mange andre lande. Det gælder Norge og de angelsaksiske lande og er grunden til, at relativt mange studier kan sammenligne, hvordan det går anbragte børn sammenlignet med adoptivbørn.

anses i denne undersøgelse for vigtig for børnenes udvikling og velbefindende. Børnenes psykiske velbefindende var afhængigt af jævnlig kontakt med deres forældre. Børn, som blev besøgt hyppigt, opnåede højere IQ, en bedre emotionel tilpasning til plejefamilien, færre adfærdsproblemer og en mere positiv bedømmelse fra lærernes side. Hyppig kontakt er også væsentlig for, om barnet hjemgives. 86% af de børn, der blev hjemgivet i undersøgelsesperioden, havde forældre, der besøgte dem jævnligt.

Selvom de langtidsanbragte børn opnår en bedre IQ end dem, der hjemgives, opnår de ikke en bedre skolegang. Over halvdelen af samtlige børn har ved undersøgelsens afslutning en skolepræstation, som ligger under aldersniveauet. Der er heller ikke forskelle mellem de anbragtes og de hjemgivnes børns emotionelle situation. Ved undersøgelsens afslutning vurderes det, at mellem en fjerdedel og en tredjedel af de anbragte børn har sværere emotionelle og adfærdsmæssige konflikter, hvilket forskerne betragter som svarende til underklassebørn i almindelighed i USA. Dvs. at anbringelsen hverken har stillet børnene bedre eller værre end andre børn med en fattig baggrund.

Rushton, Quinton & Treseder (1989, 1993) har longitudinelt fulgt en mindre gruppe på 18 drenge fra det indre London, der blev anbragt i familiepleje i alderen 4-9 år på grund af adfærdsmæssige forstyrrelser. Drengene er fulgt op fem gange henholdsvis 1 og 6 måneder, 1 år, 5 år og 8 år efter anbringelsen. Der er anvendt interview med plejeforældre og socialarbejdere og forskellige redskaber til at bedømme børnenes udvikling.

Ved opfølgningen efter 6 måneder er en del af de problemer (hyperaktivitet, adfærdsproblemer, ulydighed, spiseforstyrrelser m.v.), som drengene har bragt med sig ind i plejeforholdet svagt reducerede. Efter 1 år er problemerne mere markant reducerede. Ved opfølgningerne 5 og 8 år efter anbringelsen er det mest iøjnefaldende resultat, at det er vanskeligt at forudsige, hvilke drenge der har gavn af anbringelsen. Nogle drenge udvikler sig forbavsende godt på trods af deres svære baggrundsforhold, andre gør det ikke. De oprindelige forudsigelser om børnenes prognose er således uhyre usikre. Forfatterens konklusion er, at det ikke er uden risici at anbringe lidt større, adfærdsvanskelige børn uden for hjemmet, men at resultaterne trods dette giver anledning til nogen optimisme.

Undersøgelsen beskæftiger sig også med vanskelighederne for plejefamilierne ved at modtage relativt store børn med udtalte adfærdsproblemer. Forfatterne slår til lyd for mere systematisk støtte til denne plejeopgave, hvis plejeforældre skal kunne blive ved med på en hensigtsmæssig måde at klare de store veksler, der trækkes på dem.

Sammenfatning om undersøgelser uden kontrolgruppe om effekter under anbringelsen

Resultaterne af undersøgelser uden kontrolgrupper er *sammenfattende* mere varierede end resultaterne af undersøgelser med kontrolgrupper.

Rothe (1983a) og Cederström (1990) er i deres kvalitative studier yderst pessimistiske i forhold til, om det er muligt for børn med komplicerede relationer til de biologiske forældre at knytte nye relationer til andre voksne under anbringelsen. Specielt Cederström (ibid) påviser, at de børn, der har størst brug for hjælp, opviser en uændret eller forværret udvikling 2 år efter anbringelsen. Også Lindéns (1998) svenske kvalitative undersøgelse peger på, at de unges komplicerede og smertefulde relationer til forældrene ikke forbedres via anbringelsen. Undersøgelsen peger også på et turbulent liv for de unge, hvor en stor del af anbringelserne bryder sammen uplanlagt, og de unge oftest må flytte tilbage i den uændret dårlige relation til forældrene.

Andersson (1988, 1991, 1995) peger dels på det omskiftelige liv, mange anbragte børn lever, hvor anbringelser ofte erstattes med hjemgivelser og fornyede anbringelser. Hun peger også på, at ca. halvdelen af børnene, når de bliver lidt større, har udtalte udviklingsproblemer. Det er imidlertid ikke til entydigt at tage stilling til dette resultat på grund af mangelen på kontrolgruppe. Det kan vurderes som et positivt resultat i lyset af børnenes belastninger, og det kan omvendt vurderes som en meget høj forekomst af problembelastning efter mange års samfundsindsats. Det samme gælder Backe-Hansens (1995a, b) resultat om, at godt halvdelen af børnene efter 2-3 år trivedes godt.

Fanshel & Shinn (1978) kaster lys over et principielt problem omkring langvarige anbringelsers effekter. Deres påvisning af, at anbragte børn præsterede (dårligt) på niveau med underklassebørn i USA, er tankevækkende. Det tyder på, at anbringelsen måske kan løfte de allerdårligst stillede børn op på niveau med de samfundsmæssigt dårligst

stillede, fattige børn. Dette må siges at være under ambitionsniveauet for en så indgribende foranstaltning, som anbringelse er.

Også *Rushton, Quinton & Treseder (1989, 1993)* peger på et principielt problem, nemlig umuligheden af at forudsige børnenes prognose på anbringelsestidspunktet. Dvs. at man i det praktiske arbejde står med det problem, at man, når anbringelsen besluttet, ikke med nogen sikkerhed kan vide, hvilke børn, der vil drage nytte af anbringelsen. Forfatterne er dog behersket optimistiske, fordi nogle børn med svære konflikter faktisk viser sig at profitere af en anbringelse.

Hessle (1988) viser, at lige så mange børn efter 2 års anbringelse befinder sig i en "uønskværdig"¹⁶ som en "ønskværdig"¹⁷ situation. Desuden viser han, at den største gruppe lever under den situation, som han kalder "ikke ønskværdig, men efter omstændighederne acceptabel", hvilket vil sige, at forvaltningen ikke har støttet forældrene så meget, at deres situation er forbedret i en sådan grad, at børnene kan komme hjem igen. Dette peger dels på, at hjemgivelse eller forbliven i anbringelse ikke altid beror på en nøje vurdering af forholdene i hjemmet, dels på at arbejdet med at forberede en hjemgivelse via forbedring af forældrenes sociale situation i mange tilfælde ikke foregår eller slår fejl.

Den mest optimistiske undersøgelse er *Börjeson & Håkansson (1990)*, der finder, at ca. tre fjerdedele af børnene havde en forbedret situation 2 år efter anbringelsen. Denne undersøgelse er som nævnt imidlertid præget af, at det er sagsbehandlerens vurderinger, der ligger til grund for succesraten.

Sammenfatning – effekter under anbringelsen

De undersøgelser, vi i en effektsammenhæng vil tillægge størst vægt, er undersøgelser, der anvender kontrolgrupper, der er sammenlignelige med de anbragte børn. Disse undersøgelser viser entydigt, at anbragte børn under deres anbringelse er betydeligt mere problem-

16. Familien har forbedrede forhold, men barnet er stadig anbragt, eller familien har forværrede forhold, men barnet er hjemgivet.

17. Familiens situation er forbedret, og barnet er hjemme igen.

belastede end de grupper, de sammenlignes med skolemæssigt, adfærdsmæssigt, psykisk og i forhold til relationer til andre mennesker.

Disse problemer bliver ikke mindre igennem børnenes opvækst på anbringelsesstedet, hvilket resultater fra longitudinelle studier dokumenterer.

Effektundersøgelser om tidligere anbragte

Igen vil først undersøgelser med kontrolgrupper blive præsenteret, dernæst undersøgelser uden kontrolgrupper.

Undersøgelser der anvender kontrolgruppe

Der foreligger nogle væsentlige danske studier om tidligere anbragte børns forhold som unge voksne. *Christoffersen (1993, 1996)* sammenligner 700 tidligere anbragte børn født i 1967 med 321 hjemmeboende børn fra samme årgang, hvis forældre havde modtaget længevarende bistandshjælp og 443 børn fra årgangen, der ikke opfylder betingelserne for at høre til i de to andre grupper. De anbragte børn har været anbragt såvel på institution som i familiepleje. De unge, nu ca. 25 år gamle, er interviewet enten ved telefoninterview eller i hjemmet.

De tidligere anbragte børn adskiller sig fra de to andre grupper på en række områder. Skolegang, uddannelse og arbejdssituation har som hovedregel været problematisk. En fjerdedel har gået på fem eller flere skoler.¹⁸ Mange har haft problemer med at koncentrere sig og med mobning. En relativt stor andel har forladt skolen før afslutningen af 9. klasse, og kun få har taget studentereksamen eller lignende ungdomsuddannelse. 43% har ikke påbegyndt eller fuldført erhvervsuddannelse, og 33% er ikke i arbejde eller i gang med en uddannelse.

Blandt pigerne fik 10% børn som teenagere mod 4% og 1% i de to kontrolgrupper. Disse unge kvinder har som regel ingen erhvervsud-

18. Det har også en fjerdedel af børn af langtidsmodtagere af bistandshjælp, men kun 2% af normalgruppen.

dannelse og lider ofte af følelser af tomhed og afvisning og manglende selvfølelse. En tredjedel af de tidligere anbragte piger har også været udsat for vold i deres samliv.

40% af de tidligere anbragte drenge har fået en dom eller tiltalefald på grund af kriminalitet, dette gælder først og fremmest institutionsanbragte drenge. Relativt mange har prøvet hårde stoffer, og sandsynligheden for dette øges, hvis man har været anbragt på institution.

En del af de unge rapporterer psykiske problemer. 22% havde overvejet eller forsøgt selvmord. Relativt mange har følelser af ensomhed, tomhed eller lavt selvværd.

På et punkt adskiller de tidligere anbragte sig ikke fra andre. De har lige så ofte venner og lever i parforhold.

I en dansk, epidemiologisk undersøgelse undersøger *Christoffersen (1999)* via registre 155.000 unge født i 1966 og 1973. Undersøgelsen er et led i et større projekt: Risikofaktorer i barndommen. Kundskabsinteressen i denne undersøgelse er, hvordan unge påvirkes af at være vokset op med en sindslidende forælder. Det viser sig imod forventning, at forældres sindslidelse kun har en marginal betydning for de unges udvikling. Et overraskende resultat er imidlertid, at anbringelse uden for hjemmet viser en markant sammenhæng med tidlig død, selvmord og narkomani. Der er også en sammenhæng, dog mindre markant, mellem anbringelse uden for hjemmet og en senere domfældelse for vold. Anbringelse uden for hjemmet ser ud til at være en selvstændig risikofaktor i alle de ugunstige udfald, som *Christoffersen (ibid)* studerer.

Bohman & Sigvardsson (1980c, 1985) har longitudinelt fulgt 624 svenske børn, anbragt i langvarig familiepleje, gennem barndommen og op i den voksne alder.¹⁹ Ved opfølgningen i tidlig voksenalder *Bohman & Sigvardsson (1980c, 1985)* er de tidligere plejehjemsanbragte drenge dårligere stillet end både de adopterede og de

19. Resultaterne om børnenes situation under anbringelsen er præsenteret ovenfor i afsnittet om undersøgelser med kontrolgrupper.

hjemmeboende, selvom det på en række områder heller ikke går de hjemmeboende drenge godt. For eksempel var 30% af plejebørnene registreret for kriminalitet mod 16-18% af de to andre undersøgelsesgrupper og sammenligningsgruppen. For pigernes vedkommende viser dette billede sig ikke. Bohman & Sigvarsson (1980c) konkluderer, at de tidligere plejeanbragte børn klarer sig klart dårligst, på trods af at de fleste var anbragt i det samme plejehjem under opvæksten, og 70% blev adopteret af plejefamilien, hvilket må anses for en næsten ideel stabilitet i et anbringelsesforhold.

Forskerne diskuterer, om det dårlige udfald (specielt for de plejeanbragte drenge) skyldes negativ selektion i beslutningen om, hvem der skulle bortadopteres og anbringes i pleje. Negativ selektion vil sige, at der i adoptionsbeslutningen er lagt vægt på, at adoptivbørnene har lidt færre problemer, mens de børn, der bliver anbragt, som udgangspunkt har flere problemer. Hvis de adopterede børn som udgangspunkt var mindre problembelastede, ville dette kunne forklare en del af forskellene. Bohman & Sigvardsson udelukker, at en negativ selektion alene kan forklare forskellene mellem adopterede og anbragte børn, fordi forskellene er for store. De mener således, at forskellene beror på de forskellige anbringelsesformer.

Vinnerljung (1992, 1996b) har i et svensk studie efterundersøgt 107 tidligere plejebørn, der havde været anbragt mere end 5 år af deres barndom og på undersøgelsestidspunktet var 29-38 år gamle. Undersøgelsen er bemærkelsesværdig derved, at kontrolgruppen består af 128 søskende til de anbragte børn, som voksede op i forældrehjemet. Der er tale om en registerundersøgelse, og børnenes baggrundsfaktorer før anbringelsen kendes fra socialforvaltningsjournalerne.

Det ganske overraskende resultat er, at der i voksenalderen næsten ikke forekommer signifikante forskelle mellem de børn, der blev hjemme og dem, der blev anbragt. Begge grupper er på en række effektmål (kriminalitet, dødelighed, forsørgelse, uddannelse, sygelighed) dårligere stillet end normalbefolkningen, men adskiller sig kun lidt fra hinanden. Dette resultat kan tolkes således, at anbringelsen ikke adskiller sig fra at lade være med at gøre noget. Anbringelsen ser ikke ud til at kompensere for de opvækstvilkår, der gav anledning til anbringelsen, selvom der er tale om børn, der for langt de flestes vedkommende var langvarigt og stabilt anbragt i samme plejefamilie.

Vinnerljung (ibid) rejser med denne undersøgelse i en nutidig nordisk sammenhæng den samme problemstilling, som nævntes i forbindelse med Fanshel & Shinns (1978) amerikanske undersøgelse. Spørgsmålet er, om anbringelsen kun formår at bringe langtidsanbragte børn på linie med befolkningens socialt dårligst stillede befolkningsgrupper. Vinnerljungs (1996b) unge havde været anbragt i det meste af deres barndom i en slags adoptionslignende forhold. Men denne lange påvirkning gav ikke som resultat, at det gik de unge bedre end de hjemmeboende søskende.

Vinnerljung (1995) og *Vinnerljung & Ribe (2001)* har undersøgt familieplejeanbragte børns dødelighed, som må siges at være det mest ekstreme effektmål. Vinnerljung (1995) arbejder her med et materiale på 13.891 børn, der har været anbragt mellem 1968 og 1973. Hver person følges op til 1991 eller til sin død. De tidligere anbragte drenge viser sig at have en signifikant overdødelighed. De har en dobbelt så høj sandsynlighed for at dø unge som i normalbefolkningen. Den største overdødelighed skyldes misbrugsrelaterede faktorer. For begge køn er der en signifikant overdødelighed på grund af fysiske skader, mens overdødeligheden på grund af selvmord kun er signifikant for drengene.

Hjern & Vinnerljung (2003) har også på et stort epidemiologisk materiale undersøgt dødelighed med henblik på at analysere, om børn, der har været underkastet anbringelse og forebyggende foranstaltninger, har højere dødelighed end udenlandsk adopterede børn og "almindelige" børn i samtlige fødselskohorter fra 1973-1982. Der er undersøgt dødsfald i alderen 13 og 27 år i årene 1991-2000. I alt indgår i undersøgelsen 12.240 udenlandsk adopterede børn, 6.437 børn anbragt i familiepleje, 16.868 børn, der har modtaget forebyggende foranstaltninger og 955.326 "almindelige" kohortebørn.

De udenlandsk adopterede børn har en højere sandsynlighed for tidlig død ved selvmord sammenlignet med normalgruppen. Højest sandsynlighed for tidligt selvmord har de anbragte børn, men også børn, der har modtaget forebyggende foranstaltninger, har en højere sandsynlighed for tidlig død end normalgruppen. Når forskerne korrigerer for forældres socioøkonomiske forhold, reduceres de anbragte børns sandsynlighed for overdødelighed, men forskellen er fortsat signifikant. Anbragte børn og børn, der har modtaget fore-

byggende foranstaltninger, adskiller sig desuden fra udenlandsk adopterede børn og normalgruppen ved at have en overdødelighed på grund af andre typer dødsfald, blandt andet misbrugsrelaterede dødsfald og drab.

Forfatterne mener, at en stor del af denne overdødelighed er "undgåelige dødsfald", der ville kunne forebygges ved en styrket adgang til psykiatrisk hjælp til de unge.

Malmström (1993) efterundersøger 298 børn, som blev anbragt ved tvang (i alderen 0-20 år gamle) i Stockholm i 1970. Børnene er fulgt fra 1970 gennem deres journaler, Stockholms kommunes socialregister og oplysninger fra de kommuner, de hører til på opfølgningstidspunktet i 1991. I undersøgelsen indgår en kontrolgruppe af 249 søskende, som voksede op hjemme.

64% af børnene blev oprindeligt anbragt på grund af deres misbrug eller kriminalitet. I løbet af de første 10 års opfølgning aftager forekomsten af misbrug og kriminalitet. En fjerdedel af dem, der var misbrugere eller kriminelle før 1970, var det ikke mere. Denne tendens holder i de følgende 10 år. Ved opfølgningens afslutning er under en tredjedel af dem, der oprindeligt var misbrugere, det fortsat.²⁰ Størstedelen af dem, det går dårligst målt på kriminel adfærd og misbrug, er drenge, som anbragtes i teenageårene på grund af deres egne adfærdskonflikter.

Der er ifølge undersøgelsen en overdødelighed blandt de tidligere anbragte børn. Børn, der anbragtes i teenageårene på grund af deres egne adfærdsproblemer, har en seks gange så høj sandsynlighed for tidlig død som normalbefolkningen.

Halvdelen af de tidligere anbragte har fortsat kontakt med socialforvaltningen på grund af økonomiske problemer, arbejdsløshed eller misbrug ved undersøgelsens afslutning.

20. Dette resultat skyldes til dels den store overdødelighed i forbindelse med misbrug. I 1991 var 34 døde.

I en lidt ældre svensk undersøgelse har *Andersson (1976)* efterundersøgt 222 "almindelige" Stockholms-drenge og 100 tidligere anbragte drenge fra Barnbyn Skå ved ca. 20-års alderen og igen ved 26-34-års alderen. Der forelå desuden oplysninger om drengene fra en tidligere dataindsamling, da de var 7-16 år gamle. Ved de to opfølgningstilfælde er der tale om et registerstudie omhandlende dødelighed, bopæl, civilstand, helbred, IQ, uddannelse, forsørgelse, kriminalitet og misbrug.

Ved 20-års opfølgningen befandt godt halvdelen af Skå-drengene sig "under normen" mod de 10%, der var under normen ud af normalgruppen. 16% klarede sig overgennemsnitligt. Disse drenge havde haft lidt bedre hjemmeforhold end de øvrige Skå-drenge.

Ved den senere opfølgning, da drengene var 26-34, så billedet endnu mere dystert ud, idet to tredjedele klarede sig under normen mod de 10% under normen af normalgruppen. Kun knap en femtedel af de tidligere Skå-drenge var selvforsørgende.

Jo mere gennemgribende indsatser drengene havde modtaget, jo større var sandsynligheden for, at de klarede sig dårligt ved begge opfølgninger. Kriminalitet efter det fyldte 18. år var også almindeligst blandt dem, der havde fået de mest vidtgående indsatser. Næsten halvdelen af dem, der klarede sig dårligt, havde haft kontakt med socialforvaltningen, før de fyldte 15 år.

En engelsk efterundersøgelse er central (*Quinton & Rutter, 1984a, b, 1985, 1988; Rutter, Quinton & Hill, 1990*) i forståelsen af effekter af institutionsanbringelse. Undersøgelsen vedrører 93 pigers anbringelse på institution i en tidlig alder (før de var fyldt 2 år). De blev anbragt på grund af sammenbrud af forældreskabet i deres oprindelsesfamilie, og mange af dem tilbragte en god del af deres barndom på institution.

Undersøgelsens kundskabsinteresse er først og fremmest, hvordan anbringelsen har påvirket de nu voksne (21-27 år) kvinders kapacitet til selv at opdrage egne børn.

Datagrundlaget er dybtgående interview med kvinderne og deres ægtefæller, anvendelse af testredskaber, gentagne observationer i hjem-

met af mødrenes samspil med deres børn, journalmateriale og registerdata. Der anvendes en kontrolgruppe af 51 tilfældigt udvalgte kvinder, matchet for socioøkonomiske faktorer og alder.

Resultaterne viste, at mødre, der tidligere havde været anbragt, som gennemsnit havde sværere problemer i opdragelsen af deres børn end kvinder, der også havde haft en række problemer i barndommen, men ikke havde været anbragt. En tredjedel af de tidligere anbragte kvinder bedømtes til selv at have en ringe forældreevne. De viste oftere mangel på varme eller lav sensitivitet over for deres børn, kombineret med problemer med at kunne sætte grænser for børnene. Der var dog stor spredning blandt de tidligere anbragte mødre, idet et mindretal ikke udviste nogle problemer i deres forælderrolle. Forfatterne forklarer den mangelfulde forældreevne med faktorer, der lå forud for pigernes anbringelse, ikke mindst den meget konfliktfyldte situation op til familiesammenbruddet, som førte til pigernes anbringelse. Men også faktorer på de to børnehjem, hvor pigerne havde været anbragt, havde en betydning for udfaldet. Til trods for at børnehjemmene på mange måder var kvalitetsinstitutioner, var der en stor gennemgang af personale, således at omsorgen ikke var kontinuerlig. Desuden kom omsorgen overvejende til at vedrøre ydre ting som for eksempel fysisk pleje.

Den gruppe af tidligere anbragte kvinder, der klarede deres forælderrolle godt, var karakteriseret ved tre ting: 1) de havde haft gode oplevelser og succes i skolen, 2) de havde en støttende og ikke afvigende ægtefælle, og 3) deres boligforhold var lidt bedre end de andre dårligt stillede mødres.

Forfatterne beskriver forskellige karrierer for de anbragte piger til trods for deres fælles sårbarhed fra de tidligste barneår og fra opvæksten på institution. Piger, der har succes i skolen, opnår mere tillid til sig selv og til, at de kan planlægge deres livsløb. Dette fører oftere til, at de går i gang med en uddannelse og derved får en bredere tilgang til prosociale miljøer efter anbringelsen. Denne kontakt med prosociale miljøer fører også ofte til et andet partnervalg. Som et led i planlægningen er kvinderne oftere i stand til at undgå tidlige, uønskede graviditeter. Hertil kommer, at støtten fra partneren styrker de unge kvinders forældreskab. Piger, der ikke har skolen som en beskyttende faktor under anbringelsen, planlægger i mindre grad de-

res forløb, bliver ofte gravide i en ung alder og har større sandsynlig-
hed for at få ikke støttende og socialt afvigende ægtefæller. Det er en væ-
sentlig værdi ved denne undersøgelse, at den kortlægger forskellige
karriereforløb, hvor mange faktorer indvirker på udfaldet, og hvor
beskyttende faktorer for nogle kan virke som buffere mod de risi-
kofaktorer, pigerne har været udsat for før og under anbringelsen.

Hodges & Tizard (1989a, b) følger longitudinelt 65 engelske børn,
der var anbragt på børnehjem, hvor forskellige omsorgspersoner tog
sig af dem, inden for de første 2 år af deres levetid. Børnene følges
op, da de er 4, 8 og 16 år.²¹ Børnene sammenlignes med matchede
kontrolbørn. Der er anvendt interview med forældre og børnene
selv og anvendt redskaber til vurdering af emotionelle og adfærds-
mæssige problemer.

Børn, der havde været institutionsanbragt mindst de første 2 år af
deres liv, havde flere adfærds- og emotionelle problemer end andre
anbragte børn, dog havde de adopterede fra denne gruppe færre
problemer end de ikke adopterede.

Alle de tidligere anbragte børn bedømtes af deres lærere ved både 8-
og 16-års opfølgningen til at have skolemæssige problemer af både
faglig og social art. Begge grupper havde også emotionelle proble-
mer. De adopterede børns vanskeligheder var oftest af neurotisk art,
mens de hjemgivne børn oftere udviste antisociale vanskeligheder.

Børnenes IQ var ikke påvirket af den tidlige anbringelse. Intet barn
var begavelsesmæssigt placeret under normalområdet²².

De adopterede børn kunne som hovedregel trods deres kontaktbrud
i en ung alder etablere en nær tilknytning til adoptivforældrene. Det
samme gælder ikke de hjemgivne børn, der trods stærke følelser for
forældrene, har en væsentligt dårligere relation til forældre og søs-
kende end både adoptiv- og kontrolbørn.²³ Begge de tidligere insti-
tutionsanbragte grupper har dog træk i deres kontakt med andre,
der ligner hinanden. De er hyppigere "overvenlige" og orienterede

21. Der sker dog et bortfald undervejs, således at der ved 16-års opfølgningen kun er 42 af de oprindelige 65 børn tilbage.

mod andres behov, de har sjældnere en nær ven/veninde og har oftere konflikter med kammerater.

Triseliotis & Russell (1984) sammenligner i en britisk efterundersøgelse 40 tidligere institutionsanbragte børn med 44 adopterede børn, hvis baggrund er nogenlunde sammenlignelig.²⁴ Hensigten er dels at sammenligne de to gruppers udviklingsudfald, dels at analysere om forældres sociale handicaps af forskellig art videregives over generationer, selvom børnene ikke bor hjemme. Det er en kvalitativ undersøgelse, og der er anvendt journalmateriale fra forvaltninger og anbringende ideelle organisationer og kvalitative interview med de adopterede og tidligere institutionsanbragte unge.

Adoptivbørnene var mere tilfredse med deres opvækst end de institutionsanbragte børn. En stor majoritet af adoptivbørnene havde knyttet nære bånd til adoptivforældrene og følte sig fortsat som en del af familien. Ca. en femtedel udtrykte utilfredshed med adoptionen, fortrinsvis fordi de ikke kunne leve op til adoptivforældres forventninger. Det kunne ikke påvises, at tidspunktet for barnets anbringelse, antallet af brud før adoptionen, adoptionstidspunktet,

-
22. Børn, der var adopteret før 41/2 år (men ikke efter denne alder) viste dog betydelige IQ fremskridt i årene efter adoptionen, hvilket også holdt sig ved 16 års opfølgningen. Hjemgivne børn udviste ikke forbedringer af deres IQ, hvilket forfatterne tager som udtryk for, at det ikke er udskrivningen fra børnehjem som sådan, der udvikler børnenes IQ, men de forhold, de udskrives til.
 23. De hjemgivne børn genanbringes også ofte, fordi forældrene er ambivalente over for at have dem hjemme. Det gælder specielt børn, der hjemgives, når de er blevet ældre. Forfatterne mener, at det ofte vil være bedre at genanbringe børnene i en plejefamilie, der ønsker at have dem, end at hjemgive dem til ambivalente forældre. Dermed slutter de op om den såkaldte behovsline (Goldstein, Freud & Solnit, 1973), inden for hvilken der argumenteres for børns ret til at etablere andre psykologiske forældre, hvis de biologiske forældre ikke kan byde på en tilstrækkeligt god opvækst.
 24. Helt sammenlignelige er grupperne dog ikke. De institutionsanbragtes familier var mere socialt belastede end de adopteredes (to tredjedele mod to femtedele). Der er også forskel på anbringelsestidspunktet. Adoptivbørnene blev anbragt, før de var 1 år med henblik på adoption, mens de institutionsanbragte blev anbragt senere (omkring 4 år).

barnets opførsel og helbred, samt baggrundsfaktorer i det biologiske hjem havde indflydelse på adoptionens succes.²⁵

De institutionsanbragte udtrykker kritik over for en række forhold i forbindelse med anbringelsen. De har følt sig afskåret fra omverdenen, stigmatiseret, adskilt fra søskende og har manglet information om deres biologiske familie. De institutionsanbragte, der udtrykker tilfredshed, peger på nære forhold til personalemedlemmer og kontinuitet i personalet.

Begge grupper har haft emotionelle problemer under opvæksten, men de institutionsanbragte har flest problemer, og der er en tilbøjelighed til, at deres problemer i højere grad fortsætter ind i voksenlivet. De institutionsanbragte har større sandsynlighed for at være arbejdsløse og utilfredse med deres aktuelle liv, herunder deres arbejds- og boligsituation. De har desuden problemer med at relatere sig til egne børn. Begge grupper har vanskeligheder med at bevare parforhold, men vanskelighederne er mest fremtrædende for de institutionsanbragte.

Det kunne ikke påvises, at der var klare sammenhænge mellem de biologiske forældres misbrug, kriminalitet, psykiatriske problemer og parforholdsproblemer og de unges situation.²⁶ Dette kunne tale for, at forskellene mellem de adopterede og de institutionsanbragte ikke primært bunder i baggrundsfaktorerne, men i de forskellige anbringelsesformer.

Sammenfatning af efterundersøgelser med kontrolgruppe

Sammenfattende kan man om de undersøgelser, der betjener sig af kontrolgrupper og vedrører unge voksnes situation efter anbringelsen sige en række væsentlige ting om effekterne af anbringelse.

Først og fremmest viser en række af undersøgelserne, at det går de unge som gruppe dårligere end kontrolpersonerne, der ikke har været

25. Derimod så det ud som om, at adoptivforældres alder (over 45 år) og indkomst (over middel indkomst) indvirkede negativt på adoptivforholdet.

26. Dog kom unge med egentlige psykiatriske problemer og alvorlige parforholdsproblemer fra specielt turbulente baggrundsforhold.

anbragt, i en del henseender: uddannelse, arbejde, indkomst, sygelighed, forældreevne, sociale problemer, livskvalitet, dødelighed m.v.

Endvidere peger undersøgelserne på en entydig tendens i forhold til alle de udfaldsmål, som undersøges. Både for så vidt angår mere "almindelige" udfaldsmål, som for eksempel livskvalitet, og for ekstreme udfaldsmål, som dødelighed, går det den tidligere anbragte gruppe dårligere.

Det står også klart, at langvarige stabile anbringelser, der må ses som idealet i anbringelsespraksis, ikke forandrer dette billede. Både Bohman & Sigvardssons (1980c) og Vinnerljungs (1996b) unge har været anbragt stabilt igennem så lang tid, at der er tale om en slags de facto adoption. Dette rejser uvægerligt det spørgsmål, om anbringelse, som kvaliteten er i dag, kan opfylde målet om en udvikling på lige fod med socialt begunstigede børn, eller kun en udvikling på lige fod med andre socialt dårligt stillede børn.

Der er dog resultater (Quinton & Rutter, 1985), der sandsynliggør, at de dårlige udviklingsudfald for anbragte børn ikke nødvendigvis er en skæbne, som ikke kan undviges. Forfatterne peger for eksempel på, at gode skoleerfaringer for et mindretal er i stand til at skabe et vendepunkt, således at en positiv spiral igangsættes i disse pigers udvikling.

Efterundersøgelser uden kontrolgruppe

Der eksisterer kun én dansk undersøgelse af denne karakter, og der er tale om en mindre undersøgelse. *Andersen & Wagner (1992)* har efterundersøgt 18 unge (af 30 mulige) over 18 år, som blev tvangsfjernet i Odense Kommune siden bistandslovens ikrafttræden i 1976.²⁷ Data bygger på spørgeskemaer til alle, og 7 personer har deltaget i uddybende kvalitative interview. I enkelte tilfælde er journaloplysninger inddraget.

Specielt de børn, der blev anbragt i en ung alder, har været anbragt mange steder (det højeste antal anbringelsessteder er 12).

27. Bortfaldet er kønsmæssigt skævt fordelt. Blandt de 30 var lige mange drenge og piger. Med i det endelige udvalg var 12 kvinder.

Børnene gik i gennemsnit på 5 forskellige skoler. De, der blev anbragt i førskolealderen, har dobbelt så ofte som dem, der blev anbragt senere, ikke fået gennemført 9. klasse. Ca. en fjerdedel har gennemført uddannelse ud over folkeskolen. Arbejdsløsheden var på 75% blandt de tidligere anbragte mod ca. 10% i den almindelige befolkning på undersøgelsestidspunktet. En tredjedel forsørgede sig selv, mens resten levede på overførselsindkomster.

Børn, der blev anbragt i førskolealderen, og børn, der har været anbragt mange steder, opfatter deres barndom som mest negativ.

Forfatterne argumenterer for, at anbringelser, der sker mellem 6 måneders og 4-års alderen, hvor personligheden er under dannelse, ser ud til at være problematiske.

Berglinds (1956, 1961, 1963) undersøgelse er en pionerundersøgelse af voksne, født mellem 1919 og 1930, der tidligere var anbragt i familiepleje. Børnene blev som hovedregel anbragt i en tidlig alder, og de fleste forblev i samme plejefamilie i lang tid. I denne undersøgelse er både medtaget børn anbragt i pleje hos slægten og børn i traditionelle plejefamilier. Mere end to femtedele var således anbragt hos deres slægt. Efterundersøgelsen er tredelt og omfatter dels et statistisk studie af 930 tidligere plejebørn, udvalgt så de er repræsentative for Sverige som helhed. Desuden er gennemført to interviewstudier med henholdsvis 125 og 94 af de tidligere anbragte børn.

Som hovedregel går det de anbragte børn i denne undersøgelse godt. For 90% af børnene blev deres opførelse i skole og plejehjem bedømt som god. Det samme gælder deres værdi som voksne. Den andel af plejebørnene, der opnår uddannelse, svarer nogenlunde til befolkningen som helhed, dog opnår plejebørnene uddannelse på lidt lavere niveau end gennemsnittet. Godt 12% af drengene blev registreret for kriminalitet eller alkoholmisbrug, hvilket er 2,5 gange højere end i den øvrige befolkning på dette tidspunkt. Børn, der bedømtes som dårligt begavede, og børn, der var på flere anbringelsessteder, klarede sig dårligst.

I interviewundersøgelserne uddybes nogle specifikke forhold. De børn, der var anbragt hos slægten, bevarede en tættere kontakt med deres biologiske forældre end børn i traditionel familiepleje. De havde

også som voksne hyppigere kontakt med de tidligere plejeforældre. Der var gennemgående tilfredshed med plejeforholdet, og en stor andel af de tidligere plejebørn følte en stærkere tilknytning til plejeforældrene end til de biologiske forældre.²⁸

Carlsson (1972) har også i en ældre svensk undersøgelse fulgt 123 af 342 børn, som blev anbragt i familiepleje i årene 1952 og 1953, gennem journalmateriale²⁹ om børnene, registeroplysninger og spørgeskemaer³⁰ til de unge, da de var 18-19 år gamle. Carlsson konstruerer nogle kriterier for et "godt" eller et "dårligt" udfald³¹ og konstaterer på denne baggrund, at 83 % af børnene havde et godt udfald, mens det var gået 17 % af børnene dårligt. De variable, som forfatteren mener kan forklare forskellene i udfald, er børnenes begavelse og graden af hjemlige problemer før anbringelsen. Carlsson konstaterer desuden, at de fleste plejebørn har et godt forhold til deres plejeforældre, kun få har ingen kontakt og en negativ indstilling til plejeforældrene.

Både Berglinds (1956, 1961, 1963) og Carlssons (1972) undersøgelser handler om anbringelser, der i tid ligger langt tilbage. Det er tvivlsomt, hvor stor relevans resultaterne på denne baggrund har

28. Tilfredsheden afhæng dog ikke af, om børnene havde været anbragt i eller uden for slægten, men af, i hvilken alder de var blevet anbragt. Børn anbragt før 7-års alderen var markant mere tilfredse med plejeforholdet end børn anbragt som ældre.

29. Der er brugt en varieret vifte af akter: erklæringer om børnenes somatiske og psykiatriske status ved anbringelse, skoleudtalelser, indberetninger om barnet under anbringelsen, tilsynsrapporter m.v. Desuden er anvendt registeroplysninger fra Kriminalregistret og Kontrolstyrelsen (et register om misbrug).

30. Svarfrekvensen var dog lav, kun 64 af 123 mulige skemaer blev returneret. 45 unge fulgtes udelukkende op via journal- og registeroplysninger, dvs. at der foreligger oplysninger om 109 børn til ca. 20-års alderen. Datagrundlaget er imidlertid ikke ensartet for de 109 unge.

31. Et godt udfald kendetegnes ved, at barnet opfylder mindst tre af fem kriterier: 1) god tilpasning til plejefamilien, 2) kontakt med plejefamilien efter eventuel fraflytning, 3) forbedring af adfærdsproblemer, 4) at barnet har arbejde/uddannelse og 5) at barnet ikke er registreret i Kriminalregistret eller Kontrolstyrelsens register. Et dårligt udfald er kendetegnet ved, at barnet opfylder mindst to af tre kriterier: 1) barnet har fået flere psykiske problemer under anbringelsen, 2) barnet viser asocialitet, og 3) barnet har skiftet anbringelsessted..

i dag. Anbringelser længere tilbage i tiden vedrørte børn med et andet problembillede end i dag. Mange blev anbragt, fordi deres mødre var ugifte eller boligløse. Det er også et andet samfund børnene er vokset op i, for eksempel var uddannelsesniveaue generelt så meget lavere, at dette kan være en forklaring på, at de voksne i Berglinds (1956) studie ikke adskilte sig uddannelsesmæssigt fra befolkningen i øvrigt.³²

Nyere svenske efterundersøgelser peger i en noget anden retning. *Hessle & Wähländer (2000)* har efterundersøgt en totalpopulation på 180 børn (97 familier), der fra 1974 til 1985 blev indskrevet på Barnbyn Skå.³³ Der er tale om en registerundersøgelse, hvor data fra strafferegister, kontanthjælpsregister, socialforvaltningsjournaler og Skås egne journaler er anvendt. Desuden er forældrene telefoninterviewet, og de unge over 18 år er interviewet.³⁴

Der er blandt drengene en kraftig overdødelighed i teenageårene (10% mod 0,6% i normalbefolkningen). De unges ydre tilpasning er kendetegnet af, at tre fjerdedele af pigerne og halvdelen af drengene er lovlydige og selvforsørgende. De resterende deler sig i to lige store grupper, der enten er 1) i en marginalsituation (pigerne i forhold til helbred og drengene i forhold til kriminalitet) eller 2) er inde i en kriminel løbebane (det gælder kun drengene). Børnenes forældre har en bedre situation i forhold til misbrug og kriminalitet, som tidligere var karakteristisk for deres situation. Økonomi og fysisk helbred er dog problematiske for forældregenerationen.

32. Det samme resultat genfindes i Alin-Åkermans (1972) ældre svenske studie af små børn på spædbørnehjem. Børnenes udvikling motorisk, socialt, emotionelt og sprogligt adskilte sig kun lidt fra et normalmateriale. Dog forringes den sociale og emotionelle udvikling, jo længere børnene har været anbragt.

33. Der er foretaget et udvalg ud fra det kriterium, at mindst et barn i hvert familie skal være over 18 år, hvilket giver et endeligt udvalg på 142 børn (68 familier).

34. Der er et ganske stort bortfald i undersøgelsen. 62 af 93 mulige forældre og kun 31 af 127 mulige unge er interviewet. Bortfaldsanalysen viser, at det er de dårligst stillede, der siger nej tak til interview.

Forskerne opfatter resultaterne som relativt optimistiske for en gruppe af børn, der for de flestes vedkommende har haft et ekstremt turbulent barndomsliv.³⁵

Bonnier & Kälvesten (1990) har via registre efterundersøgt, hvordan 445 børn, der blev anbragt i familiepleje i 1960, havde det 20 år efter. I opfølgningen er undersøgt bolig, indkomst, sygdom, civilstand, dødsårsager, førtidspension, kriminalitet og misbrug. Undersøgelsen redegør også for antallet af anbringelser/anbringelsessteder, det enkelte barn har været udsat for.

Forfatterne deler de unge op i fire grupper: 1) de, som klarer sig godt, 2) de, der klarer sig nogenlunde,³⁶ 3) de, der klarer sig dårligt og 4) de, der klarer sig dårligst. Halvdelen af de tidligere anbragte klarer sig godt. En fjerdedel klarer sig nogenlunde, mens den resterende fjerdedel klarer sig dårligt eller dårligst.³⁷ Tallene er dog ikke ens for mænd og kvinder. Der er næsten dobbelt så mange mænd som kvinder, der tilhører den gruppe, som klarer sig dårligst.

For mændenes vedkommende klarer de sig dårligere i forhold til kriminalitet, indkomst, sygelighed, familiebrud og mortalitet. For kvindernes vedkommende er sygelighed og familiebrud de områder, hvor de primært klarer sig dårligt.

35. Jonsson (1990) har lavet en mindre kvalitativ interviewundersøgelse også af 20 tidligere Skå-drenge. De nu voksne mænd kan opdeles i tre nogenlunde lige store grupper. En gruppe klarede sig godt i familieliv, som fædre og på arbejdsmarkedet og havde ikke sociale problemer. En gruppe havde en blandet tilpasning. De havde oplevet både gode og brudte relationer, var usikre i deres faderrolle og havde større vanskeligheder ved at håndtere deres arbejdsliv. Den sidste gruppe havde været udsat for gentagne fiaskoer i det private liv, misbrug, kriminalitet, institutionsophold som voksne m.m. og havde en kompliceret og utilfredsstillende faderrolle.

36. Denne kategori omfatter voksne, der har sygemeldinger 30-90 dage årligt og har begået kriminalitet i højest to tilfælde.

37. Forfatterne sammenligner dette resultat med Anderssons (1976) efterundersøgelse af drenge, der tidligere var anbragt på Barnbyn Skå. De konstaterer på denne baggrund, at det går de familieplejeanbragte i deres undersøgelse dårligere end normalgruppen i Anderssons studie, men bedre end drengene anbragt på Skå.

Forfatterne prøver at finde mønstre for, hvem der klarer sig godt eller dårligt i forhold til antallet af placeringer og børnenes alder ved anbringelsen, men finder meget få sådanne mønstre. Generelt kan man sige, at de, der klarer sig bedst, på et tidligt tidspunkt er blevet anbragt permanent i en familiepleje og/eller eventuelt bliver adopteret af den. Det omvendte: at mange placeringer fører til et dårligt udfald, var mindre entydigt.

Undersøgelsen beskæftiger sig også med den gruppe, der er anbragt uden samtykke, og dokumenterer, at tvangsanbringelse for mændenes vedkommende kan forudsige alvorligere problemer, idet 53% af denne gruppe tilhørte dem, der klarede sig dårligst. 74% havde begået kriminalitet inden for de seneste 10 år, 54% grov kriminalitet. Kvinder, der havde været tvangsanbragt, klarede sig bedre end mændene. 74% af kvinderne klarede sig enten godt eller nogenlunde.

Hansson & Knutsson (1998) har efterundersøgt 29 tidligere anbragte børn fra Göteborg, der på undersøgelsestidspunktet er unge voksne (i 30'erne). Undersøgelsen bygger på kvalitative interview og et standardiseret redskab til at bedømme psykisk velbefindende. For gruppen som helhed har under halvdelen (12) af de 29 en "base" eller en "familie for livet" i form enten af biologiske forældre eller plejeforældre. Seks har etableret en "base" via ægtefællens familie, mens 11 af de voksne har en sporadisk familiekontakt eller er helt uden familienetværk.

Alle, undtagen en person, har en bolig, men af meget varierende standard. Halvdelen har kun grundskole, men to tredjedele er enten i arbejde eller studerende. 17 har svære eller visse helbredsproblemer, kun 12 anser sig selv for helt raske. En tredjedel har begået kriminelle handlinger, halvdelen af disse alvorlig kriminalitet. Seks personer har eller har haft problemer med alkohol og narkotika.

Veland (1993) har det sigte at undersøge, hvordan det er gået tidligere anbragte, norske børn, og hvilke prædiktorer der er velegnede til at forudsige klientkarrierer. Anbragte børn født fra 1966-1971 i fem kommuner undersøges, i alt 138 børn (af 162 mulige). Datagrundlaget er dokumentoplysninger fra de kommunale socialforvaltninger m.m. og kvalitative interview med de sagsbehandlere, det var muligt at opspore.

De tidligere anbragte børn kan deles i to nogenlunde lige store grupper. Den ene gruppe er selvforsørgende, har ikke sociale problemer og har en stabil familiemæssig situation. Den anden gruppe har begrænset uddannelse og arbejde, er belastet af sociale problemer og har vanskeligt ved at tage vare på egne børn.

Veland (ibid) finder ingen sammenhæng mellem en succesfuld anbringelse på den ene side og tidlig anbringelse eller kontakt med biologiske forældre på den anden. Der er sammenhæng mellem børnenes positive udviklingsudfald og varigheden af anbringelsen, idet de langvarigt anbragte klarer sig bedre. Der er også sammenhæng mellem et positivt udfald og det forhold, at barnet ikke har været hjemgivet undervejs, samt at barnet ikke i væsentlig grad selv er problembelastet. De væsentligste forudsætninger for en gunstig klientkarriere er, at barnet har gode skolepræstationer, et godt kammeratskabsnetværk og ikke har skiftet anbringelsessted mere end fire gange.

Triseliotis (1980) har i en britisk undersøgelse på kvalitativ grund efterundersøgt 40 tidligere familieplejeanbragte børn, der på interviewtidspunktet var 20-21 år gamle.³⁸ Børnene var født i 1956-57 og havde været anbragt mellem 7 og 15 år i familiepleje.

Generelt går det de tidligere langtidsanbragte børn godt. 60% går det godt, 15% nogenlunde godt og 25% dårligt. Forudsætningen for, at det går dem godt, er, at de har været integreret i plejefamilien. Barnets viden om sine biologiske rødder bidrager også til et godt udfald. De fleste af børnene ønskede, at de var blevet adopteret af plejefamilien.³⁹

De "gode" plejeforældre er karakteriseret af at være varme og åbne, at have et fast samliv og stabil beskæftigelse og også ofte af at have

38. Se også Triseliotis (1989), som er en forskningsoversigt, i hvilken han også refererer til sin undersøgelse fra 1980.

39. Triseliotis (2002) sammenfatter i en artikel udfaldene af adoption og af langvarig familieplejeanbringelse. Børnene har som udgangspunkt relativt identiske problemer. Forfatteren peger på, at adoptivbørn giver udtryk for en højere grad af emotionel sikkerhed, veltilpashed og tilknytning til familien. De langvarigt anbragte børn kæmper ofte med usikkerhed og angstelighed overfor, at plejeforholdet kan blive ustabil. En anden forskel er, at adoptivforældre er mere indstillede på at kæmpe imod eventuelle problemer, mens plejeforældre oftere giver op.

egne børn. De børn, som det gik dårligt, havde haft plejeforældre, som selv levede under stress (økonomiske, bolig- og samlivsproblemer). I børnenes øjne manglede disse "dårlige" plejeforældre desuden varme og konsekvens.

Forskeren deler plejeforældrene op i fire grupper: 1) plejeforældre, der etablerer en gensidigt tilfredsstillende relation til plejebarnet, 2) plejeforældre med besiddende relationer, der enten er overbeskyttende eller eksklusive over for de biologiske forældre, 3) plejeforældre med en professionel relation til familien, og 4) plejeforældre med ambivalente relationer til barnet, som også ofte fører til sammenbrud af plejeforholdet. De 60% af børnene, det går godt, er opvokset i gruppe 1 eller 2. Dem, det går nogenlunde, er opvokset i gruppe 3, mens gruppe 4 producerer plejebørn, som det går dårligt.

Fanshel & Finchs (1990) amerikanske såkaldte Casey⁴⁰-undersøgelse nævnes, fordi der ofte refereres til den. Efterundersøgelsen indeholder en retrospektiv journalundersøgelse af 585 anbragte børn og en interviewundersøgelse af 106⁴¹ af disse børn, da de var blevet 20-35 år gamle (1-15 år efter anbringelsens ophør). Der er ikke anvendt kontrolgruppe i denne undersøgelse.

De faktorer, der først og fremmest kunne forklare situationen ved udskrivningen, var børnenes baggrund i deres oprindelige hjem og deres attitude til anbringelsen. Jo sværere baggrundsfaktorer og jo mere negativ attitude til anbringelsen, jo dårligere var barnets psykosociale situation ved udskrivningen fra forsorg. Forskellige karakteristika ved plejefamilierne havde derimod ikke betydning for den psykosociale situation, bortset fra i de foruroligende mange tilfælde, hvor børnene blev udsat for overgreb fra plejeforældres side,⁴² og hvor deres udfald blev påvirket klart i negativ retning. Forfatterne drager heraf den konklusion, at plejefamiliens profil ikke har nogen betydning for børnenes udvikling, medmindre plejeforældrene begår overgreb mod barnet.

40. Casey er en frivillig organisation i USA, der formidler familieplejeanbringelser.

41. Bortfaldet var dog stort (41%) og udgjordes af de unge, der ved indskrivningen forholdt sig negativt til anbringelsen, klarede sig dårligere under anbringelsen og havde den dårligste situation ved udskrivningen. Det vil sige, at den gruppe med de største problemer ikke indgår i resultaterne.

Som voksne var der i gruppen af tidligere anbragte børn en overforekomst af misbrug og kriminalitet, og uddannelsesniveaue var lavt. Forskernes hovedkonklusioner er: 1) at egenskaber ved familieplejen (bortset fra overgreb) ikke har betydning for børnenes udfald, 2) at børn, der er fjendtligt indstillede over for anbringelse, falder dårligere til i familieplejen og har en dårligere situation ved udskrivning, 3) at en dårlig psykosocial situation ved udskrivning kan forudsige, at det kommer til at gå de unge dårligt på længere sigt, 4) at det bedste udfald har børn, der gennemfører anbringelsen og udskrives, når de blive 18 år, og 5) at der var ikke samme sammenhæng som i Fanshel & Shinns (1978) undersøgelse mellem kontakten med biologiske forældre og et positivt udfald i familieplejen.

Endnu en amerikansk efterundersøgelse, der hyppigt refereres til er *Festingers (1983)* studie af 277 tidligere anbragte børn, hvoraf tre fjerdedele havde været anbragt i familiepleje. Mere end halvdelen af børnene havde skiftet anbringelsessted tre eller flere gange. Deres alder på undersøgelsestidspunktet er 20-25 år. Datagrundlaget er interview med de unge, samt journal- og registeroplysninger. Festinger (ibid) anvender ikke kontrolgruppe i undersøgelsen.

De unge er gennemgående tilfredse med deres anbringelse. Kun 20% udtrykker utilfredshed med den omsorg, plejehjemmet gav dem. Der er dog to femtedele, der beklager, at de ikke blev adopterede af plejefamilien, idet de har følt sig anderledes gennem opvæksten. På nogle punkter adskiller de tidligere anbragte sig ikke fra normalbefolkningen: deres forsørgelsesniveau og kriminalitet. De, der er blevet forældre, klarer også deres forælderrolle, meget få af deres børn er selv blevet anbragt. Til gengæld har de tidligere anbragte et ringe uddannelsesniveau, og en majoritet af de unge peger på væsentligheden af, at socialarbejderne fokuserer på skolegang og uddannelse under et barns anbringelse. De har også større misbrugsproblemer. En stor majoritet har anvendt narkotiske stoffer, 30% af mændene gør det hver dag.

42. En fjerdedel af drengene blev udsat for fysisk mishandling i plejefamilien, en lige så stor andel af pigerne blev udsat for seksuelle overgreb.

Undersøgelsen peger desuden på, at interviewpersonerne som børn ofte følte sig magtesløse i forhold til beslutninger om dem, og at kun hvert fjerde af de tidligere anbragte børn følte sig godt forberedt på at skulle varetage deres liv selv ved udskrivningen af forsorg.

Sammenfatning – efterundersøgelser uden kontrolgruppe

Igen viser der sig mere varierede resultater i undersøgelser uden kontrolgrupper end i undersøgelser med kontrolgrupper.

Ældre nordiske undersøgelser skiller sig ud ved at kunne opvise mere positive resultater end nyere undersøgelser. Det skyldes med stor sandsynlighed, at både børnenes problemer og den befolkning, der sammenlignes med, var anderledes. Børnene selv var ofte anbragt, fordi de var "uægte", og det uddannelses- og arbejdsniveau, som de tidligere anbragte børn blev sammenlignet med, var lavere. Også i udenlandske lidt ældre undersøgelser er resultaterne overvejende positive. Det gælder i Triseliotis' (1980) mindre kvalitative, engelske undersøgelse og Festingers (1983) amerikanske.

I flere af de præsenterede undersøgelser går det børnene dårligt, for eksempel i Andersen & Wagners (1992) mindre danske undersøgelse. I de fleste af de nyere nordiske undersøgelser er resultaterne groft sagt, at omkring halvdelen af de tidligere anbragte børn ser ud til at udvikles godt, den anden halvdel dårligere. Om dette er gode eller dårlige resultater kan imidlertid ikke afklares entydigt på grund af manglen på kontrolgrupper, der ligner de tidligere anbragte børn. Det kan i lyset af børnenes problembelastning være et fint resultat, som Hesse & Wähler (2000) selv påpeger, at halvdelen af drengene og tre fjerdedele af pigerne er selvforsørgende og lovlige. Det kan også specielt for drengenes vedkommende betragtes som en høj forekomst af sociale problemer.

Sammenfattende – efterundersøgelser

I effektsammenhæng vil vi igen lægge vægt på kvaliteten af de undersøgelser, der arbejder med velmatchede kontrolgrupper eller store epidemiologiske undersøgelser.

I alle disse undersøgelser er der en klar tendens til, at de unge klarer sig dårligt, ikke bare på et enkelt område, men på mange områder samtidig.

Anbringelse i familiepleje hos medlemmer af slægten

Colton & Hellinckx (1994) skriver i en gennemgang af udviklingen af anbringelsespraksis i EU, at en af hovedtendenserne i udviklingen er, at man i højere grad er blevet opmærksom på og søger at trække på familien i forbindelse med anbringelser.

Nielsen (2002) skriver i en nyligt udkommet dansk afhandling, at mens tendensen i andre lande går i retning af en stigende andel af slægtsanbringelser, så er tendensen i Danmark nærmest den modsatte. Havik & Backe-Hansen (1998) og Hessle & Vinnerljung (1999) peger dog på, at der også både i Norge og Sverige⁴³ har været forbehold over for at anbringe børn hos slægten på grund af en tvivl om, hvorvidt for eksempel bedsteforældre, der tilbyder sig som plejeforældre, vil kunne opdrage deres børnebørn, når de ikke har haft succes med at opdrage barnets mor/far.

Anbringelser inden for familien hos bedsteforældre, tanter/onkler m.v. er ikke et nyt fænomen. I Berglinds (1956) undersøgelse af 930 svenske plejebørn født 1919-1930 var 41% af børnene anbragt hos slægten. I en engelsk forskningsoversigt (Flynn, 2002) oplyses, at 11% af alle anbragte børn pr. marts 2000 var anbragt hos medlemmer af slægten. Det aktuelle danske tal er ikke kendt, men Christoffersen (1996) oplyser, at 17% af børn, anbragt i familiepleje, var anbragt hos slægten, herunder 9% hos bedsteforældre, 8% hos anden familie.⁴⁴ Nielsen (2002) oplyser fra Københavns Kommune, at 10% af anbringelserne var slægtsanbringelser.

Der har imidlertid indtil for nylig været begrænset forskningsmæssig opmærksomhed i Norden på slægtsanbringelsens karakteristika og virkningerne af denne form for anbringelse. Der begynder dog

43. Ved en lovændring i 1997 besluttedes det i Sverige, at man altid skal undersøge muligheder for slægtsanbringelse, når et barn skal anbringes uden for hjemmet (Hessle & Vinnerljung, 1999).

44. Andelen af slægtsplaceringer i forhold til det samlede anbringestotal i Danmark må derved anslås til at være relativt lavt, idet ca. 45% af anbringelserne pr. 31.12.2001 foregik i familiepleje (Danmarks Statistik, 2002).

nu internationalt at foreligge undersøgelser og enkelte forskningsoversigter⁴⁵ om slægtsplaceringer. Specielt Vinnerljungs (1993) svenske forskningsoversigt er af interesse i en nordisk sammenhæng.

Nielsen (2002) har via spørgeskemaer foretaget en totaltælling af 850 plejefamilier i Københavns Kommune⁴⁶ (heraf 520 døgnfamilier og 330 aflastningsfamilier). Plejefamilierne havde i alt 1.034 børn. Af den endelige population på 404 døgnfamilier var 10% slægtninge til barnet.

Nielsen (ibid) skriver selv, at studiet ikke vedrører virkningerne af plejen. Alligevel peger han på nogle forhold, som skal dokumenteres her, fordi resultaterne er de eneste danske, der kan sammenlignes med andre studiers resultater.

Nielsen (ibid) peger på, at slægtsanbragte børn oftere har kontakt med de biologiske forældre (mødre) i disses eget hjem. Men han finder ikke forskel på kontakthyppigheden som sådan på tværs af familieplejeformer. Plejeforældre, der er medlemmer af barnets slægt, oplyser også hyppigere, at de føler sig tæt knyttet til barnet.

Plejeforældre af slægten får sjældnere information om forventninger til anbringelsens længde, de får færre tilbud om kurser og supervision og færre tilsynsbesøg, og de får lavere plejeløn. Disse resultater er konsistente med andre undersøgelsers resultater.

Et klassisk engelsk studie (*Rowe, Cain, Hundleby & Keane, 1984*) sammenligner udviklingen hos langtidsanbragte børn (mindst anbragt 3 år), anbragt henholdsvis uden for og hos egen slægt. Udvalget udgøres af 200 børn anbragt af fem britiske myndigheder. Børnene, hvoraf 145 er anbragt uden for egen slægt og 55 i slægten, er udvalgt tilfældigt i forhold til myndighedernes anbringelsestal. Data udgøres af journaloplysninger, interview med børn, biologiske og plejeforældre, samt socialarbejdere.⁴⁷

45. Der henvises til Flynn (2002) og til Berrick, Barth & Needells (1994) amerikanske forskningsoversigt.

46. Det er samtlige familier, der en given dag i 1999 var på lønningslisten i Københavns Kommune.

Kun ca. en femtedel af børnegruppen som helhed havde haft kontakt med de biologiske forældre det foregående år. Kontakten med biologiske forældre var faldende med stigende anbringelsesvarighed. Flere af familierne havde forbedret deres forhold under anbringelsen, men børnene forblev anbragt på grund af den ringe kontakt. Andelen af slægtsplacerede børn, der havde haft kontakt med biologiske forældre det forudgående år, var imidlertid 64%.

Samtlige plejeforældre havde modtaget ringe information forud for anbringelsen, og de var ikke tilbudt træning/uddannelse i forbindelse med anbringelsen. Slægtninge, der havde børn i pleje, modtog imidlertid endnu mindre støtte fra socialarbejderen til plejeforholdet end andre plejeforældre, til trods for at de var ældre og dårligere socialt stillede.

Alle plejeforældre angav, at børnene havde problemer ved og under anbringelsen. Forskernes vurdering var imidlertid, at slægtsplacerede børn på alle områder udviklede sig bedre end børn placeret uden for slægten. Børnene var også mere trygge ved plejeforholdets fremtid og regnede med at kunne blive i plejefamilien.

Flere af Rowe, Cain, Hundleby & Keanes (1984) resultater bekræftes af andre undersøgelser. Det gælder børnenes kontakt med biologiske forældre. *Vinnerljung (1992)* dokumenterer, at 82% af børn, langtidsanbragt hos fremmede, ikke havde kontakt med deres mor. Det samme gjaldt 8% af de slægtsanbragte. Næsten samtlige de børn, der havde kontinuerlig kontakt med fædre, var anbragt hos slægten. Plejeforældre fra slægten opfordrede i højere grad til samvær med forældrene, mens der hos plejeforældre uden for slægten ofte var en negativ attitude over for kontakt.

Også af *Berglinds (1961, 1963)* ældre, svenske undersøgelser, *Sundell & Thunells (1997)* nye svenske undersøgelse og af forskningsoversigter⁴⁸ fremgår det, at de slægtsplacerede børn havde hyppigere kontakt med biologiske forældre.

47. Der var dog et stor bortfald blandt børn (139 blev interviewet) og biologiske forældre (kun 52 blev interviewet).

48. Vinnerljung (1993), Berrick, Barth & Needell (1994) og Flynn (2002).

En enkelt norsk undersøgelse (*Havik, 1996*), der bygger på spørgeskemaer til ca. 1.000 plejefamilier, finder ikke denne sammenhæng mellem slægtsanbringelse og hyppigere kontakt med de biologiske forældre.

Den tryghed ved anbringelsens stabilitet, som børnene tilkendegiver i Rowe, Cain, Hundleby & Keanes (1984) undersøgelse, modsvares af forskningsresultater, der godtgør, at der er mindre sandsynlighed for, at plejeforholdet bryder sammen i slægtsanbringelser, og at plejeforældre fra slægten har forventninger til, at plejeforholdet kan vare barnets barndom ud. Dette belyses i flere svenske undersøgelser⁴⁹. Den relative stabilitet i slægtsplaceringer nævnes også som et gennemgående resultat i forskningsoversigter.⁵⁰

Specielt om effekten af ophold på lukkede institutioner

Der foreligger kun få undersøgelser om effekten for børnene af ophold på lukkede institutioner.

Andreassen (2003) har udarbejdet en stor forskningsoversigt om ungdomsinstitutioners effekter for antisociale unge. Oversigten vedrører såvel lukkede som åbne institutioners behandlingsprogrammer.

Andreassen (*ibid*) konkluderer om lukket institutionsbehandling, at den i visse tilfælde kan reducere alvorligheden af de unges adfærdsvanskeligheder, men at resultaterne af lukkede placeringer er dårlige for de fleste unge. Anvendelse af lukkede institutioner bidrager ikke i særlig grad til en positiv udvikling hos de unge. Dette skyldes en lukket institutions uhensigtsmæssige rammer (tvang,⁵¹ færre valg for de unge og mindre autonomi), isolationen fra det omgivende samfund, og at de unge oftest ikke er der frivilligt og mangler motivation for forandring.

49. Sundell & Thunell (1997) og Vinnerljung (1992) og Vinnerljung, Sallnäs & Kyhle-Westermark (2001).

50. Vinnerljung (1993), Flynn (2002) og Minty (1999).

Forfatteren peger også på, at selvom de fleste anbringes på lukkede institutioner på grund af antisocial/kriminel adfærd, så gælder det ikke alle. En del af de anbragte på lukkede institutioner er der ikke primært, fordi de er kriminelle, men fordi de har vist sig vanskelige at arbejde med i andre eksisterende anbringelsesmiljøer. Disse ikke kriminelle er udsat for en "smitte-effekt" i form af, at de lærer kriminalitet (og misbrug) af kriminelle kammerater på institutionen.

Andreassen (ibid) peger på de lukkede institutionspladsers succes med, at der sker færre uplanlagte sammenbrud i placeringerne (simpelthen fordi de unge ikke kan løbe deres vej). Dvs. at lukkede institutioner i højere grad kan fastholde de unge i anbringelsen. Denne fastholdelse modsvarer imidlertid ikke af en vellykket behandlingseffekt. Dette får forfatteren til at mene, at lukkede institutioners største udfordring er at udvikle positive behandlingseffekter, hvis den lukkede placering skal kunne siges at være til udviklingsmæssig gavn for og ikke blot til opbevaring af de unge.

Levin (1998) har i sin afhandling gennemgribende belyst en af de lukkede svenske §12-institutioner, Råby, via flere delstudier: deltagende observation; en efterundersøgelse via interview med 61 (af 95 mulige) tidligere anbragte, der blev udskrevet fra Råby i 1985-87 og 1990-93; og et registerstudie om samtlige 208 unge, der var indskrevet ved institutionen mellem 1982 og 1993.

Registerundersøgelsen kommer til det dystre resultat, at det kun var gået godt eller nogenlunde godt for 30% af de tidligere anbragte. 75% af de unge mente i interviewene, at anbringelsen havde forværret deres situation. Således misbrugte 70% stoffer efter anbringelsen, mod 60% før. Dvs. at en mindre gruppe af de unge havde lært misbrug under opholdet. Næsten 60% havde været institutionsanbragt efter udskrivningen (blandt andet i fængsler).

51. Westcott (1991) skriver på baggrund af britiske evalueringer og regeringsrapporter, at tvangen i lukkede institutioner kan være excessiv. For eksempel er isolationsceller ulovligt anvendt til, hvad personalet kalder "time out", dvs. at "køle" ophidsede unge ned. Forfatteren skriver også, at den store majoritet af unge i sikrede institutioner oplevede "behandlings"regimet på institutionerne som straffende og stærkt indskrænkende for deres frihed.

Af interviewene fremgår, at de fleste unge så anbringelsen som en konsekvens af deres egne handlinger. Mange fandt, at anbringelsen reducerede dem til uansvarlige børn i et fast rutineret hverdagsliv. Nogle få så anbringelsen som et refugium, der beskyttede dem mod en truende verden. Bagsiden af dette var imidlertid isolationen fra verden udenfor. De unge opfattede som hovedregel socialarbejderne som magtmennesker med ringe interesse for dem som personer. Tvungen og det tidsbestemte ophold fik de unge til at afskærme sig fra personalet og vise modstand mod behandlingen, og relationen til de ansatte defineredes som et "dem-og-os" forhold.

På institutionen var mange i en "læresituation", idet de uerfarne lærte kriminalitet og misbrug af de erfarne.

De unge har i almindelighed mange konflikter med deres biologiske forældre, som de imidlertid ikke oplevede blev bearbejdet under anbringelsen.

Observationen yder interessante billeder af den lukkede anstalts indre liv. Institutionens selvforståelse er, at den agerer i "familiens billede", hvilket er ude af trit med institutionens fængselslignende karakter og med, at en institution af denne karakter ikke ligner en familie. Der tegnes også et billede af en institution, hvis normaliseringsideal retter sig mod en normalisering inden for institutionen og ikke i forhold til verden udenfor.⁵²

Forfatteren konkluderer på baggrund af disse resultater, at anbringelsen på lukket institution skader de unge mere, end den gavner.⁵³

Bullock, Little & Millham (1998) har undersøgt en speciel gruppe unge på 170 personer, der kommer i lukkede institutioner på grund af grove forbrydelser, begået før de er fyldt 18 år. De fleste af disse

52. I Bonke & Kofoeds (2001) undersøgelse af fire danske lukkede institutioner er det fremtrædende billede af behandlingsprogrammet, at det er vanskeligt for institutionerne at redegøre for, hvad behandlingen overhovedet består af. I en lidt ældre dansk undersøgelse (Jensen, 1979) af otte "vellykkede" institutioner (to skolehjem, fire børnehjem og to alternative institutioner, dog ingen af dem lukkede) er et gennemgående træk i resultaterne også, at institutionerne er lukkede mod omverdenen, og at børnene i ringe udstrækning får mulighed for at kende til verden uden for det institutionelle miljø.

unge forblev på institutionen relativt langvarigt, ca. 2 år. Forfatterne vurderer alene, om de unge begår fornyet kriminalitet inden for en 2 års periode efter udskrivningen. Andre udfaldsmål undersøges ikke.

Der er tale om en hårdt belastet gruppe. Ca. 90% har en dom før indskrivningen på institutionen, 70% for alvorlig kriminalitet. 2 år efter udskrivningen har 70% begået ny kriminalitet, halvdelen er dømt for lovovertrædelser, og en fjerdedel sidder efter udskrivningen i fængsel. Bullock, Little & Millham (ibid) påviser imidlertid også, at der er forskel på, hvor gode resultater forskellige lukkede institutioner har. Forfatterne diskuterer, om dette resultat er positivt eller negativt. Målt imod et ønske om intet recidiv er effekten katastrofal. Men man kan også efter forfatternes opfattelse argumentere for, at resultatet er positivt set i lyset af de unges ekstreme belastninger før indskrivningen. Man må imidlertid konstatere, at 2 års intensivt behandlingsophold ikke afholder de fleste af de unge fra at begå ny kriminalitet relativt hurtigt efter udskrivningen.

Sammenfatning – lukkede institutionspladser

Der er tale om få studier, men *sammenfattende* tegner Levins (1998) undersøgelse og Andreassens (2003) norske forskningsoversigt et dystert billede af resultaterne af lukket institutionsbehandling. Bullock, Little & Millhams (1998) resultater er mere diskutabile, men dog ikke opmuntrende, hvis en prosocial udvikling ses som målet med anbringelsen.

Det måske mest tragiske resultat, som Levins (1998) undersøgelse demonstrerer klart, er, at en mindre gruppe af unge, der ved anbringelsen ikke er kriminelle eller misbrugende, bliver det som følge af den lukkede anbringelse. Dvs. at anbringelsen aktivt forværrer

53. Michanek (2000) evaluerer indsatsen på en svensk, lukket institutionsenhed, der skal bedømme anbringelsesbehovet for drenge mellem 14 og 21 år. 25 drenge med psykiske vanskeligheder, kriminalitet og for halvdelen vedkommende misbrug blev interviewet 1 år efter opholdet på institutionen. Drengene havde i gennemsnit to anbringelser på lukkede institutioner og i alt fire døgnanbringelser bag sig. 1 år efter udskrivningen rapporterer godt halvdelen, at de efter udskrivningen har begået kriminalitet, og næsten samtlige har misbrugt stoffer. Trods dette vurderer forfatteren, at godt halvdelen af drengene befandt sig i en mere positiv udvikling, end da de blev indskrevet ved institutionen.

deres situation, mens man for de unge, der er kriminelle ved anbringelsen, kan sige, at deres situation som hovedregel ikke forbedres via anbringelsen.

Dette rejser det helt centrale spørgsmål, om man kan gøre noget andet end at lukke de unge inde, hvis man vil søge at skabe bedre udviklingschancer for antisociale unge eller unge, der er vanskelige at håndtere i andre anbringelsesmiljøer.⁵⁴

Sammenfatning om effekter af anbringelse

I denne sammenfatning lægges kun de undersøgelser til grund, der metodologisk er gennemført på en sådan måde, at de giver tryghed for de resultater, der vedrører effekterne af anbringelsen. Dvs. longitudinelle eller efterundersøgelser med kontrolgrupper eller epidemiologiske studier.

Børnenes udviklingsudfald under anbringelsen

De her præsenterede undersøgelser viser samstemmende, at anbragte børn sammenlignet med grupper, der ligner dem i udgangsforudsætningerne, har større og flere problemer. De har væsentlige skoleproblemer fagligt og socialt, og de har i højere grad psykiske og adfærdsproblemer, samt konflikter i relationer til andre mennesker.

Dette er som udgangspunkt ikke overraskende. Der er overvejende tale om undersøgelser af langtidsanbragte børn og unge, som må formodes i udgangssituationen at have været udsat for en række risikofaktorer, hvis negative konsekvenser de fører med sig ind i anbringelsesforløbet.

54. Lihme (1999) har på baggrund af en lang (ca. 100 dages) deltagerobservationsperiode beskrevet den danske institution Solhaven, som arbejder med unge med samme problembilleder som de unge, der anbringes på lukkede institutioner. Lihme (ibid) hævder selv, at der ikke er tale om forskning, og bogen er derfor ikke præsenteret grundigt i denne oversigt. Under alle omstændigheder giver bogen en værdifuld beskrivelse af andre måder at arbejde med børns antisociale adfærd end ved at lukke dem inde på sikrede pladser.

Anbringelsens hensigt er imidlertid over tid at kompensere børnene for disse skader og at bidrage til, at barnet udvikler sig så lig andre børn som muligt. Dette ser imidlertid ikke ud til at holde stik i den eneste longitudinelle undersøgelse med kontrolgrupper, som forskningen om effekter under en igangværende anbringelse kan opvise (Bohman, 1971; Bohman & Sigvardsson, 1979, 1980a, b, 1985). De børn, der i denne undersøgelse for de flestes vedkommende er anbragt gennem hele deres barndom (mange adopteres senere af plejeforældrene), indhenter ikke gennem anbringelsen det efterslæb de startede med, hverken i forhold til sammenlignelige grupper af adopterede og hjemgivne børn eller kontrolbørnene. Forskerne mener ikke, at dette kan forklares ved negativ selektion i beslutningen om, hvordan børnene skulle placeres. Forskellene hænger sammen med selve anbringelsesformen.

Tidligere anbragte børns sociale situation som voksne
En række undersøgelser peger med entydighed på, at tidligere anbragte børn som unge voksne er socialt dårligere stillet end deres jævnaldrende, som ikke har været anbragt uden for hjemmet.

Nedenstående er en oversigt over undersøgelser, der anvender kontrolgrupper og beskæftiger sig med anbragte børns sociale forhold i tiden efter anbringelsen. Markeringerne (+) i oversigten refererer til, at tidligere anbragte børn er dårligere stillet end andre unge på de nævnte områder.

Oversigt 1.

Tidligere anbragte børns marginalisering, belyst via undersøgelser med kontrolgruppe

Undersøgelse	Skole- gang	Uddan- nelse	Arbejde	Forsør- gelse	Helbred	Sociale problemer (kriminalitet /misbrug)	Dødelig- hed	Forældre- skab
Bohman & Sigvardsson (1980c, 1985). <i>Longitudinel</i>	★					★		
Hodges & Tizard (1989a, b). <i>Longitudinel</i>			★		★			
Andersson (1976). <i>Efterundersøgelse</i>				★		★		
Christoffersen (1993). <i>Efterundersøgelse</i>	★	★	★	★	★	★		
Malmström (1993). <i>Efterundersøgelse</i>			★	★		★	★	
Quinton & Rutter (1984a, b, 1985, 1988). <i>Efterundersøgelse</i>	★							★
Vinnerljung (1996b). <i>Efterundersøgelse</i>	★	★	★	★	★	★		
Christoffersen (1999). <i>Epidemiologisk</i>						★	★	
Hjern & Vinnerljung (2003). <i>Epidemiologisk</i>							★	
Vinnerljung (1995). <i>Epidemiologisk</i>							★	
Vinnerljung & Ribe (2001). <i>Epidemiologisk</i>							★	

Note: Stjerne i et felt angiver, at de undersøgte unge på dette område er dårligere stillet end andre unge.

Det er et relativt entydigt resultat, at anbragte børn adskiller sig negativt fra ikke anbragte, hvad deres *skolepræstationer* angår.⁵⁵ Nogle forfattere⁵⁶ peger omvendt på, at en god skolegang kan være en prædikator for en gunstig udvikling hos børnene. Anbragte børns skolegang behandles i kapitel 5, der viser, at anbragte børn ofte har massive skolevanskeligheder.

Uddannelsessituationen er et problem for tidligere anbragte børn. I flere af de præsenterede undersøgelser,⁵⁷ går det igen, at uddannelsesniveaut er uforholdsmæssigt lavt, hvilket i sig selv er en væsentligt begrænsning for anbragte børns fremtidschancer.

Forsørgelse går igen som et problematisk område for tidligere anbragte børn i flere undersøgelser.⁵⁸ Vinnerljung (1996b) påviser, at tidligere anbragtes forsørgelsesniveau er dårligere end befolkningens som helhed og lige så dårlig som de hjemmeboende søskendes.

Også *arbejdsløshed* udgør ifølge flere undersøgelser et problem for tidligere anbragte børn.⁵⁹

55. Det gør de i Bohman & Sigvardssons (1979, 1980a, b, c), Christoffersens (1993, 1996) og Hodges & Tizard's (1989a, b) undersøgelser, hvor skoleproblemer udgør nogle af de svære problemer i børnenes liv.

56. Quinton og Rutter (1984a, b, 1985, 1988).

57. Bohman & Sigvardsson (1980c, 1985), Christoffersen (1993, 1996) og Vinnerljung (1996b).

58. Andersson (1976), Christoffersen (1993, 1996) og Vinnerljung (1996b).

59. Christoffersen (1993), Malmström (1993), Triseliotis & Russell (1984) og Vinnerljung (1996b).

Helbredsproblemer er hyppigt forekommende blandt tidligere familielejeanbragte unge.⁶⁰ Christoffersen (1993, 1996) peger specielt på, at det psykiske helbred er et problem for mange.⁶¹

Visse sociale *problemer* har en overforekomst blandt tidligere anbragte børn. Det gælder kriminalitet for drengenes vedkommende.⁶² Også misbrug er et problem for tidligere anbragte børn.⁶³

Anbragte børns *større sandsynlighed for at dø unge* er også et resultat i flere af undersøgelserne.⁶⁴

Flere undersøgelser peger desuden på, at tidligere anbragte børn oplever større vanskeligheder med at *opdrage deres egne børn* end ikke anbragte.⁶⁵ Quinton & Rutter (1984a, b, 1985) nuancerer deres fund af, at tidligere anbragte kan have store vanskeligheder i forhold til egne børn, idet de peger på, at andre faktorer (god skolegang, en støttende ægtefælle og ordentlige boligforhold) kan modificere eller ophæve vanskelighederne.

60. Vinnerljung (1996b).

61. McDonald, Allen, Westerfelt & Piliavin (1993) peger i en forskningsoversigt over effekterne af anbringelse, som både medtager amerikanske, australske og europæiske (fortrinsvis britiske) studier, på, at fysisk helbred kun er undersøgt i ganske få studier, selvom der er tegn på, at tidligere anbragte børns somatiske helbreds-situation er mangelfuld. Det psykiske helbred er bedre undersøgt. Her findes entydige resultater om, at tidligere anbragte børn har en overforekomst af psykiatriske lidelser og oftere søger behandling for dem.

62. Bohman & Sigvarsson (1980c), Christoffersen (1993), Malmström (1993) og Vinnerljung (1996b).

63. Christoffersen (1993, 1996) og Malmström (1993). I McDonald, Allen, Westerfelt & Piliavins (1993) forskningsoversigt gør forfatterne opmærksom på, at misbrug blandt tidligere anbragte ikke adskiller sig væsentligt fra misbrugsfrekvensen i fattige miljøer i almindelighed.

64. Christoffersen (1999), Hjern & Vinnerljung (2003), Malmström (1993), Vinnerljung (1995) og Vinnerljung & Ribe (2001).

65. Quinton & Rutter (1984a, b, 1985).

Man kan *sammenfattende* ud fra disse resultater med entydighed sige, at tidligere anbragte børn som unge voksne socialt bliver en uforholdsmæssigt dårligt stillet gruppe. Tendensen er entydig i metodologisk velgennemførte effektstudier.

Tendensen er også klar, uanset hvilke udfaldsmål de enkelte undersøgelser interesserer sig for. Det dårlige udfald for gruppen af anbragte børn gælder uanset, om der er tale om skolegang eller mere ekstreme udfaldsmål som dødelighed.

Nogle forskere vil forklare dette resultat med, at de store problemer, mange børn har med sig ind i en anbringelse, ikke kan kompenseres via en anbringelse. I en sådan forklaring afspejles den opfattelse, at børnene i et vist omfang vil blive mærket af deres baggrundsfaktorer livet igennem. En sådan forklaring er imidlertid næppe tilfredsstillende. Longitudinelle studier (Bohman & Sigvardsson, 1980c, 1985) viser dels, at børn med næsten identiske baggrundsforhold udvikler sig forskelligt i forskellige anbringelsesformer (for eksempel adoption og langvarig familiepleje). Dels viser longitudinelle studier af risiko- og beskyttelsesfaktorer i børns liv, at udvikling er en fortløbende proces, og at der til stadighed i udviklingsprocessen kan opstå beskyttelsesfaktorer, der balancerer risikofaktorerne. Dette vises også i Quinton & Rutters (1985) undersøgelse, der peger på en god skolegang som en sådan beskyttende faktor. En mere afbalanceret forklaring på, at tidligere anbragte børn opviser dårlige sociale udviklingsudfald vil være, at børnene som udgangspunkt er dårligere stillet end andre børn, og at det kan spille en rolle for det dårlige udviklingsudfald. Anbringelsen i sig selv er imidlertid også afgørende for udfaldet. Det ser klart ud som om, at anbringelser i sig selv ikke formår at skabe de beskyttelsesfaktorer, der kan igangsætte de positive spiraler i børnenes udvikling, og som skal til, for at anbringelse kan stille børnene bedre end ikke anbringelse.

Dette ræsonnement er klarest, når der tales om de langvarige anbringelser. Ganske vist omfatter de langvarige anbringelser med stor sandsynlighed de børn, der har været udsat for en ophobning af risici. Men anbringelserne kan også omfatte mange eller næsten alle år af barnets barndomsliv med hele den påvirkningskraft, der ligger i dette. Hvis ikke man gennem en mangeårig påvirkning gennem offentlige indsatser kan stille børnene bedre på lang sigt, må an-

bringelse som instrument siges at hvile på et skrøbeligt grundlag. I flere af studierne kan man ikke se, hvilke anbringelsesvarigheder undersøgelse omfatter. I flere undersøgelser (Bohman & Sigvardsson, 1980c, 1985; Vinnerljung, 1996b) er der imidlertid tale om så langvarige anbringelser, at man kan tale om de facto adoptioner. Dette sætter sig ikke spor i, at det går børnene godt i voksen alder. Tværtimod ser det ud som om, at anbringelserne højst formår at sidestille børnene med de socialt dårligst stillede børn i samfundet. Hvis dette er korrekt, vil det sat på spidsen sige, at anbringelser kan hæve børn fra den absolutte bund i samfundet til de dårligst stillede få procent af befolkningen.

Langvarigt anbragte børn er en helt central målgruppe for den offentlige indsats over for udsatte børn. Det er nævnt, at de fleste anbringelser er kortvarige og dermed mindre indgribende. Langvarigt anbragte børn har ekstraordinære behov, og ordinære anbringelsesforanstaltninger rækker tilsyneladende ikke til at imødekomme disse ekstraordinære behov på en måde, der på længere sigt kan sikre børnene et acceptabelt socialt liv.

Slægtsplaceringer

Resultaterne af slægtsplaceringer er også entydige, selvom der til dato er et begrænset antal undersøgelser. Resultaterne kan sammenfattes som Vinnerljung (1993) gør det. Han finder, at slægtsplaceringer er kendetegnet ved:

- At børnene i højere grad bevarer kontakten med deres biologiske forældre.
- At børnene sjældnere bliver nødt til at flytte og derfor kan bevare deres vante omgivelser.
- At børnene ser ud til at udvikle sig mindst lige så godt som i andre plejefamilier.
- At stabiliteten er større, idet der sker færre sammenbrud i slægtsplaceringer.

Endelig nævner Vinnerljung (selvom han ikke sympatiserer med dette), at slægtsplaceringer set gennem ressourcebriller er billigere, fordi der ydes plejeforældre mindre støtte og plejevederlag.

Anbringelse i lukket institution

Undersøgelsernes antal er lille, men resultaterne er relativt entydige og kan ikke forbigås. Det fremgår, at anbringelse i lukket institution ikke kan opvise overbevisende positive behandlingseffekter for de unge. I Levins (1998) undersøgelse er effekterne direkte negative.

Det er et alvorligt etisk problem at anbringe børn på institutioner, hvis effekter måske er negative for børnenes udvikling. I Danmark savnes næsten fuldstændigt viden om dette område, og der er et betydeligt behov for mere forskning på området. Men der er grund til allerede med de resultater, der nu foreligger, at påpege, at virkningen af en anbringelse på lukket institution er problematisk set ud fra mulighederne for at igangsætte en social udvikling for børnene.

Konsekvenser for praksis

Det er ikke enkelt at drage konklusioner for praksis af disse resultater, men vi vil alligevel trække nogle punkter af betydning frem.

- Det mest iøjnefaldende og næsten trivielle punkt er, at der altid er grund til at overveje nøje, om en anbringelse er nødvendig af hensyn til barnets udvikling, eller om barnet kan hjælpes ved en bredspektret indsats i familien. Anbringelse ser ud fra eksisterende forskning ikke ud til at være et vidundermiddel, ved hvis hjælp man kan sikre børn en acceptabel opvækst og udvikling. Dette kan forekomme at være et indlysende punkt, men nogle undersøgelser⁶⁶ kan tyde på, at anbringelse relativt automatisk kan komme på tale, hvis ikke andre foranstaltninger virker som forventet. Anbringelse er en så indgribende foranstaltning, at den kun bør komme på tale, hvis den anses for afgørende vigtig for barnets udvikling, og hvis man ikke tror, at en vedholdende og bredspektret indsats til barn og familie vil hjælpe på barnets situation.

66. For eksempel Backe-Hansen (2001) og Egelund (2002).

- Der er behov for en betydelig metodeudvikling på området. Det gælder både udvikling af alternativer til anbringelse⁶⁷ og udvikling af anbringelsesområdet. Der er børn, der skal anbringes, fordi ingen etisk vil kunne forsvare ikke at anbringe dem. Det vil sædvanligvis være børn med ekstraordinære behov, som kræver ekstraordinære anbringelsesindsatser.
- De dårlige sociale kår, som mange tidligere anbragte børn oplever som unge og voksne, kalder på en særlig opmærksomhed. I centrum står børnenes skolegang, som er adgangsbillet til senere uddannelse, arbejde og selvforsørgelse. Der er grunde til at overveje nøje, hvordan anbragte børns skolegang kan støttes og styrkes, så de har en sandsynlighed for at opnå et skoleresultat, der åbner dørene for en styrkelse af en lang række andre sociale goder. Det er, som det fremgår af kapitel 5 om anbragte børns skolegang, usædvanligt for socialforvaltninger at fokusere på skolegang og indlæring. Ofte fokuseres på børnenes psykiske problemer. Alt, hvad der kan gøres for at styrke kognitiv udvikling, skolepræstationer m.v., ser imidlertid ud til at være et omdrejningspunkt for styrkelse af den sociale situation i det voksne liv.
- Der er grunde til mere systematisk at overveje anbringelser i barnets egen slægt. Selvom forskningen på området endnu er spinkel, peger de eksisterende resultater på, at der kan være vigtige fordele ved en anbringelse hos slægten. Samtidigt er det værd at være opmærksom på, at slægtsmedlemmer ligesom andre plejeforældre påtager sig en krævende opgave og bør forberedes, støttes og honoreres på samme måde som andre plejeforældre.
- Specielt anbringelser på lukkede institutioner bør med de foreliggende resultater overvejes nøje. På dansk grund bør der desu-

67. I Norge afprøves aktuelt i alle amter et behandlingsprogram rettet mod unge antisociale, der ellers med stor sandsynlighed ville blive anbragt. Programmet hedder Multisystemisk terapi og har amerikanske såvel kliniske som evalueringsmæssige rødder. Der eksisterer en del velevauerede programmer af denne type i andre lande, ikke mindst USA. En udviklingsvej at gå kunne, som i Norge, være at "importere" programmer, der i andre lande har vist sig at have positive effekter og afprøve dem systematisk under danske forhold.

den igangsættes forskning om, hvilke effekter en lukket anbringelse har for de unge på disse institutioner.

- Resultaterne lægger op til en systematisk evaluering lokalt af, hvordan det går anbragte børn under og efter anbringelsen. De lægger også op til systematiske evalueringer af kvaliteten af forskellige anbringelsesmiljøer, og af i hvor høj grad de formår at imødekomme ekstraordinære behov. Evalueringskulturen i de danske kommuner er svag på børneområdet (Olsen, 2002). En styrkelse af evalueringsparatheden må anses for et væsentligt redskab i en systematisk og fortløbende vidensopsamling på dette område.

ANBRAGTE BØRNS SKOLEGANG

En væsentlig effekt af en anbringelse er, om den kan sætte børnene i stand til at klare de roller, samfundsmedlemmer forventes at have som skolebørn og senere som borgere, der bidrager med deres arbejde og er selvforsørgende. *Jackson (1989)* påpeger i en engelsk forskningsoversigt, at to ud af tre anbragte børn er i skolealderen, og at deres skolegang derfor fortjener større interesse end hidtil. Vi har derfor valgt at behandle anbragte børns skolegang i et kapitel for sig selv.

Skolegang er den vigtigste indgang til opnåelse af uddannelse, arbejde og selvforsørgelse i voksen alder. For anbragte børn, der på en række punkter som udgangspunkt er stillet dårligere end deres jævnaldrende, er skolen måske endnu vigtigere end for børn, der er bedre stillede, fordi skolen kan være en af de få arenaer, hvor børnene har mulighed for at få gode erfaringer for at være kompetente, samt for at udvikle selvtillid og betydningsfulde relationer til kammerater og voksne. Ikke mindst kan skolen lære dem at læse, skrive og regne, hvilket er en væsentlig adgangsbillet til uddannelsesvalg, beskæftigelse og indtjening. Skolen må for anbragte børn anses for en ekstra risikofaktor, hvis den ikke formår at lære børnene noget eller integrere dem i et klasse- og kammeratfællesskab. Skolen er imidlertid også en potentiel beskyttelsesfaktor, fordi gode skolepræstationer kan udgøre et vendepunkt, og fordi skolen rummer kontinuerlige voksne, som kan blive af stor betydning, hvis de interesserer sig specielt for et udsat barn.

Der er endnu meget, man ikke ved om skolens rolle i udsatte børns udvikling. Men der er en tiltagende forskningsmæssig opmærksom-

hed på skolen som en central faktor i anbragte børns barndom og i de fremtidsmuligheder, man udskriver dem med fra anbringelsen.

Anbragte børns skolegang forløber dårligt

Det fremgår næsten entydigt af forskningen, at anbragte børn i uforholdsmæssig høj grad er tabere i skolesystemet.¹ Dette resultat fremhæves også i de få forskningsoversigter eller state-of-the-art artikler, der er udarbejdet om anbragte børns skolegang.² Anbragte børns uforholdsmæssigt ringe skolepræstationer går også igen i den britiske såkaldte "leaving care" forskning, som imidlertid vil blive behandlet i kapitel 9 om efterværn.

I et engelsk longitudinelt studie³ blev familieplejeanbragte børn⁴ mellem 8 og 14 år igennem tre opfølgninger fra 1987 til 1989 sammenlignet med børneklienter fra samme (socialt belastede) lokalområde, der ikke havde været anbragt og gik i almindelig skole. Begge børnegrupperes skolepræstationer blev sammenlignet med landsgennemsnittet. Børnene blev testet i engelsk, matematik og ordforråd med standardiserede tests. Herudover udfyldte forældre/plejeforældre og lærere spørgeskemaer om børnenes adfærd, og børnenes historiske forløb blev sporet via deres journaler og interview med sagsbehandlere.

-
1. En undtagelse udgøres af et ældre svensk studie, udført af Almännas Barnhuset, (Berglind, 1963), der viser at 90% af 94 nu voksne, men tidligere anbragte, børn bedømte deres skolegang som god. Et mindretal havde dog oplevet drillerier og mobning på grund af deres anbringelse. De fleste af de tidligere anbragte børn klarede sig også godt i arbejdslivet som voksne.
 2. Aldgate, Stein & Carey (1989), Blythe & Milner (1998), Francis (1997), Jackson (1989,1994), Stein (1994) og Vinnerljung (1998). Vinnerljungs (ibid) forskningsoversigt betjener sig af international forskning, men er rettet mod svenske forhold. For en dansk læser med særlig interesse for emnet kan denne forskningsoversigt anbefales.
 3. Aldgate (1990), Aldgate, Colton, Ghate & Heath (1992), Aldgate, Heath, Colton & Simm (1993), Colton, Heath & Aldgate (1995) og Heath, Colton & Aldgate (1989, 1994).
 4. Udvalget var begrænset: 49 anbragte børn, der mindst havde været anbragt i 6 måneder (gennemsnitlig anbringelsestid var dog 6 år). Kontrolbørnene bestod af 58 personer.

Både de anbragte børns og klientbørnenes skolepræstationer var markant dårligere end landsgennemsnittet, dog dårligst for de anbragte børns vedkommende. Det er ikke et usædvanligt resultat, at anbragte børn og børn med dårlige sociale levekår ikke adskiller sig nævneværdigt fra hinanden, når deres skolegang sammenlignes⁵. Man kan imidlertid ikke tage dette som udtryk for, at de dårlige skolepræstationer er genetisk bestemte. Blandt andet viser nogle undersøgelser, at børn, der er langtidsanbragte i pleje, klarer sig dårligere end børn fra nogenlunde identiske sociale levekår, der adopteres, og at denne forskel ikke skyldes negativ selektion af de børn, der anbringes i pleje.⁶

Børn, der var anbragt på grund af mishandling eller vanrøgt klarede sig dårligst skolemæssigt, hvilket kunne tyde på, at børnenes oplevelser forud for anbringelsen spiller en rolle for deres skolepræstation under anbringelsen.

Børn, der var langtidsanbragt med en forventning om, at anbringelsen ville blive permanent (enten via adoption eller en familiepleje-anbringelse børnenes barndom ud) klarede sig bedst blandt de anbragte børn, men stadig under det gennemsnitlige. Dette får forskerne til at mene, at en væsentlig fremmede faktor for anbragte børns skolepræstationer er anbringelsens stabilitet.

Med hensyn til adfærdsproblemer klarede de klientbørn, der ikke var anbragt, sig dårligst, selvom de anbragte børn også havde betydelige adfærdsproblemer i skolen. Man kan således ikke af undersø-

-
5. Vinnerljung (1996b) sammenligner voksne, der har været anbragt det meste af deres barndom uden for hjemmet, med deres søskende, som forblev hjemme i de socialt dårligt stillede familier, og finder ingen signifikante forskelle på deres uddannelsesniveau. Fox & Arcurri (1980) viser i et amerikansk studie, at 163 familieplejeanbragte børns kognitive og skolemæssige evner befandt sig på samme niveau som for børn i lavindkomst- og etniske minoritetsfamilier, der boede hjemme.
 6. Her skal blot henvises til Bohman (1971) og Bohman & Sigvardsson (1980a, b), der longitudinelt og prospektivt har fulgt 579 svenske børn, der i slutningen af 50'erne var indstillet til adoption. Nogle blev adopteret, andre blev anbragt langvarigt i pleje og atter andre blev hjemgivet til moren, der trak sit adoptionstilsagn tilbage. Problemstillingen behandles mere detaljeret i kapitel 4 om effekter af anbringelse.

gelsen konkludere, at der er klare sammenhænge mellem anbringelse og adfærdsbetingede indlæringsproblemer.

De dårlige skolepræstationer forbedredes som hovedregel ikke under anbringelsen. Dvs. at anbringelsen ikke formåede at kompensere børnene for deres indlæringsproblemer.⁷ Placering i middelklassefamilier forbedrede ikke børnenes skolegang. En vis forbedring sås imidlertid, hvis børnene var anbragt i middelklassefamilier, hvor en eller begge af plejeførelde var højtuddannede. Yderligere var det ikke af betydning for børnenes skolepræstationer, om de havde kontakt med deres biologiske forældre under anbringelsen.

I undersøgelsen analyseres en ofte formuleret tese om, at de lave skolepræstationer skyldes dårlige forventninger fra lærerne til de anbragte børn. Forskerne fandt ikke belæg for denne tese, idet lærerne havde realistiske forventninger til barnets præstationer, om end lavere forventninger end plejeførelde og ikke mindst sagsbehandlere, som havde urealistisk høje forventninger til barnets skolemæssige udvikling.

Fletcher-Campell & Hall (1991) har ved spørgeskemaer til socialforvaltninger belyst skolegang og -skift for 402 anbragte børn i skolepligtig alder. 77% af børnene gik i almindelig skole, resten gik på specialskoler, i døgninstitutionens skole eller modtog intet skoletilbud. 62% af børnene havde ikke skiftet skole i forbindelse med anbringelsen, mens de resterende 38% (godt 150 børn) havde oplevet skoleskift i alt 278 gange siden anbringelsen. Lidt mere end halvdelen af disse skoleskift var relateret til barnets adfærdsmæssige problemer. En fjerdedel af børnene havde oplevet perioder uden skoletilbud i skolepligtig alder. Knap en fjerdedel af børnene blev bedømt som havende særlige skolebehov af faglige grunde, godt en fjerdedel havde skoleproblemer af anden karakter, primært af adfærdsmæssig art. Kun for ganske få af børnene blev det af de profes-

7. Det samme finder Fanshel & Shinn (1978) i deres klassiske, amerikanske, longitudinelle studie af 624 børn, som anbragtes i New York i 1966 og blev fulgt prospektivt i 5 år. De konkluderer, at langvarig familiepleje ser ud til at forbedre børnenes IQ, men ikke deres skolegang. 53% af undersøgelsens børn har ved dens afslutning skolepræstationer, der ligger under deres aldersniveau, hvilket forfatterne opfatter som en trussel mod børnenes fremtid.

sionelle forudset, at de ville få en skolegang ud over grundskolen, til trods for at ca. en ottendedel af børnene bedømtes til at have en intelligens, der klart muliggjorde videre skolegang.

Også andre engelske undersøgelser finder dårlige skolepræstationer hos anbragte børn. Det gælder *Humberside County Council (1995)*, der undersøger 124 unge gennem spørgeskemaer til sagsbehandlere og skoleledere og mere dybtgående interview med 13 unge. Det gælder også et mindre kvalitativt studie af Jackson (1987). Fælles for disse to undersøgelser er, at de konkluderer, at skolevanskelighederne skyldes: 1) oplevelser før anbringelsen, der binder børnenes psykiske energi og hæmmer indlæring, 2) mange skoleskift, som kendetegner mange anbragte børns karriere,⁸ 3) lave (og selvopfyldende) forventninger fra lærere og plejepersonale, 4) børnenes lave selvtillid, og 5) mangel på kontinuitet i anbringelsen, som betyder, at der ikke er en fast professionel, der følger barnets skolegang.

Også Stein & Carey (1986) konstaterer i deres centrale engelske undersøgelse, at anbragte unge, der forlader skolen, har klaret sig væsentligt dårligere end andre børn. 72% af institutionsanbragte unge var uden kvalifikationer ud over grundskolen, mens det samme gjaldt for 52% af de familieplejeanbragte. Forfatterne peger på en lang række mulige forklaringer på dette: 1) skadelige oplevelser før anbringelsen, der skaber et emotionelt pres, der hæmmer indlæring, 2) børnenes pjækkeri og fravær fra skolen, 3) de lave forventninger fra barnets omgivelser, 4) skoleskift i forbindelse med anbringelse og 5) manglende samarbejde mellem skole og socialforvaltning.

Jackson (1994) peger i en forskningsgennemgang på, at anbragte børn i særlig grad kan være udsat for mobning i skolen, hvilket forværrer deres skolegang og hverdag i det hele taget. Stein & Carey (1986) finder også, at de unge oplever sig stigmatiserede i skolen og kan reagere med at vende interessen bort fra skolen og at betragte skolegang som spild af tid.

8. I en undersøgelse af Kendrick (1995) følges 201 anbragte børn over en 12 måneders periode via interview med de unge selv, deres forældre og sagsbehandlere. Ca. 60% af disse unge skiftede skole inden for den 12 måneders periode, undersøgelsen varede.

Bullock, Millham & Little (1993), der longitudinelt har fulgt 875 børn fra anbringelsestidspunkt til hjemgivelse (dog maksimalt 4 år efter anbringelsen), beskæftiger sig specielt med de skoleproblemer, børnene får, når de hjemgives. Børn, der har været anbragt i kort tid, oplever ikke svære problemer ved overgang til den hjemlige skole, mens langtidsanbragte har større problemer. Forfatterne forklarer dette med, at der ofte ikke er en plan for støtte til skolegangen under anbringelsen. Problemerne forstærkes af, at hjemgivelser ikke følger skolens terminer, således at de hjemgivne børn kommer midt ind i igangværende forløb, og at hjemgivelsen sjældent indeholder en plan for samarbejde mellem sagsbehandler og skole.

Brodie (2001) beskæftiger sig med det specielle fænomen, at anbragte børn helt ekskluderes fra skolegang. Der er tale om et dybtgående kvalitativt casestudy af 17 engelske unge institutionsanbragtes eksklusions-karriere.

Hun finder, at eksklusion fra skolen langt fra er et entydigt fænomen. Eksklusionen finder sted ved ikke at blive lukket ind i skolen (der er ikke noget skoletilbud til barnet) og ved at blive lukket ude fra den (skolen kan ikke rumme barnet). Eksklusionen sker ved skolens foranstaltning eller barnets, og den tager sig både formelle og uformelle udtryk. De uformelle udelukkelse betyder i realiteten, at barnet lukkes ude fra det almindelige skolemiljø, uden at en egentlig beslutning herom er truffet. Forfatteren foretrækker på denne baggrund at tale om anbragte børn, der ikke går i skole, frem for børn, der er ekskluderede af skolen. Hun opfatter udelukkelse fra skolegang som en proces, der ofte starter meget tidligere end den faktiske udelukkelse, og peger derfor på vigtigheden af at være opmærksom på udelukkelsesprocesser på et tidligt tidspunkt.

En ofte citeret amerikansk undersøgelse (*Fein, Maluccio, Hamilton & Ward, 1983*) følger 187 børn i aldersgruppen 0-14 år gennem ca. 11/2 år ved interview med deres omsorgspersoner ("carers") og sagsbehandlere og journalanalyser. Hensigten er at belyse effekter af forskellige typer af beslutninger om barnets permanente opholdssted ("permanency planning"). Beslutningerne vedrører henholdsvis: adoption, langtidsplacering i almindelig familiepleje, placering hos slægtsmedlemmer og hjemgivelse. Med hensyn til effekterne for barnets skolegang viser undersøgelsen, at børnene som helhed klarer sig mo-

derat i skolen, pigerne klarer sig bedst.⁹ Adopterede børn klarer sig bedre i skolen end børn, der er anbragt eller hjemgivet. For de anbragte børn varierer skolepræstationerne med antallet af anbringelser, således at de børn, der har skiftet mellem mange anbringelsessteder, klarer sig dårligere end børn, der har en mere stabil anbringelseshistorie. Slægtsplacering havde også indflydelse på skolepræstationerne, idet børn, der var slægtsplacerede, klarede sig bedre i skolen end børn, anbragt uden for deres egen slægtskreds.¹⁰

Konsekvenserne af dårlig skolegang

Flere undersøgelser, herunder nogle danske, beskæftiger sig med tidligere anbragte børns uddannelse og arbejdssituation.

Christoffersen (1993, 1996) undersøger via interview, hvordan det er gået de 700 børn, født i 1967, der på et eller flere tidspunkter gennem deres barndom havde været anbragt uden for hjemmet. De anbragte børn sammenlignes med 321 børn fra 1967, der ikke havde været anbragt, men hvis forældre havde modtaget længerevarende bistandshjælp. Desuden anvendes en sammenligningsgruppe på 443 børn, der ikke opfylder nogle af de nævnte betingelser, men som også er født i 1967. Resultaterne omkring skolegang viser, at de anbragte børn havde klaret sig dårligt i skolen, en relativt stor andel af dem forlod skolen før 9. klasses eksamen. De havde svært ved at koncentrere sig i skolen, skiftede ofte skole, en fjerdedel af dem havde gået på fem eller flere skoler. De følte sig yderligere ofte mobbet i skolen. I voksenalderen afspejlede de dårlige skoleerfaringer sig

9. I Anderssons (2001c) svenske interviewundersøgelse med 22 10-11-årige børn, anbragt i familiepleje, er det også drengene, der fortæller om skoleproblemer og om ikke at være glade for at gå i skole.

10. Dette resultat afviger i nogen grad fra Dubowitz & Sawyers (1994) også amerikanske resultater baseret på et survey om 374 slægtsplacerede børns skoleproblemer. Mere end halvdelen af børnene havde sammenlignet med deres klassekammerater større problemer med lektielæsning, koncentration, opmærksomhed og udadvendt aggressiv adfærd. Forskerne forklarer koncentrationsvanskeligheder m.v. med, at de fleste af de anbragte børn havde været mishandlet eller vanrøgtet, og at skaderne herfra hæmmede deres indlæring. De anbragte børn havde imidlertid mindre fravær fra skolen, blev sjældnere ekskluderet fra undervisningen og havde for flertallets vedkommende gode interpersonelle relationer til lærere og kammerater.

i, at kun få af de unge voksne havde taget studenter-, HF- eller lignende eksamen. Over 40 % af dem havde ikke påbegyndt eller fuldført en erhvervsuddannelse. 33% var hverken i arbejde eller i gang med en uddannelse (for bistandsmodtagernes børn gjaldt det 20%, for de "almindelige" 1967-børn 12%).

Andersen & Wagner (1992) har fulgt op på 18 unge, der som børn blev tvangsfjernet i Odense kommune. Skoleskift er også fremtrædende blandt de anbragte børn i deres undersøgelse, gennemsnitligt havde børnene gået i fem skoler, det højeste antal skoler var ni. Specielt de børn, der var anbragt i førskolealderen, fik en dårlig skoleuddannelse og gennemførte mindst hyppigt folkeskolens 9. klasse. Som en konsekvens heraf, var 86% af de tidligere anbragte unge arbejdsløse (landsgennemsnittet var på undersøgelsestidspunktet 10-11%), 75% blev forsørget på overførselsindkomster.

Af *Vinnerljungs (1996b)* svenske registerstudie af 107 familiepleje-anbragte børn og deres 128 søskende, der forblev i hjemmet, fremgår, at der ikke var signifikante forskelle mellem de anbragte og deres søskende. I begge grupper havde en uforholdsmæssig stor andel kun grundskole eller mindre (ca. 40% af de anbragte). Dette er en meget større andel end børn af ufaglærte eller funktionærer (henholdsvis 28% og 11%). Meget få af de anbragte børn eller deres søskende får en videregående uddannelse (3% mod 12% af ufaglærtens børn og 37% af funktionærers børn). Også ved modtagelse af kontanthjælp skilte de tidligere anbragte drenge – men ikke piger – sig fra landsgennemsnittet. Godt 20% havde modtaget kontanthjælp mod 9% i aldersgruppen som helhed.

Også engelske undersøgelser peger i samme retning. Cheung & Heath (1994) anvender data fra the National Child Development Study, der omfatter 17.000 børn, født i 1958 og fulgt longitudinelt gennem en årrække. De data, forskerne anvender, stammer fra opfølgninger i 1981 og 1991. Børn, der tidligere havde været anbragt i pleje, havde for 43% vedkommende ikke nogen faglig uddannelse mod 16% af andre fra 1958-generationen. Hertil kommer, at de tidligere anbragte, der havde skaffet sig uddannelse, var uddannet på lavere niveau end de andre. Arbejdsløsheden var også højere blandt de tidligere anbragte (19% mod 11%).

*Quinton & Rutters (1988)*¹¹ studie om voksne kvinder, der som små blev anbragt på børnehjem, peger på de samme forstemmende resultater om dårligere skolegang og utilfredsstillende sociale forhold som voksne. Specielt interessant i denne sammenhæng er imidlertid, at studiet også belyser skolegangens potentielle beskyttende faktorer. En mindre gruppe af tidligere anbragte piger har haft gode skoleerfaringer. De har fået tro på sig selv og deres evner ved positive skolepræstationer og -oplevelser. Disse piger klarer sig meget bedre end de andre som voksne kvinder, og forfatterne analyserer skolens rolle i disse pigers bedre udviklingskarriere. De gode skolepræstationer betyder dels, at pigerne selv har fået mere selvtillid, men de betyder også, at skoleomgivelserne (lærere m.v.) har fået tiltro til deres evner, som blandt andet medfører, at de ikke skilles ud fra normalklassen ved dumpninger eller specialundervisning. Selvtilliden er senere i pigernes ungdom afgørende for, at de tror på, at de selv kan planlægge vigtige begivenheder i deres liv, for eksempel graviditeter, uddannelse, arbejde og partnervalg. Det betyder også, at pigerne kommer i andre miljøer og i højere grad vælger ikke afvigende partnere og får deres børn senere end deres anbragte medsøstre. Støttende og ikke afvigende partnere er i sig selv en væsentlig beskyttelsesfaktor. En positiv skolegang betyder simpelthen for disse piger et vendepunkt, som sætter et væsentligt præg på deres senere udviklingsforløb.

De anbragte børns egne vurderinger

Der er ikke så mange undersøgelser, der specifikt efterspørger de unges egne oplevelser med skolegang under anbringelse.

I *Festingers (1983)* klassiske amerikanske efterundersøgelse af 277 tidligere anbragte børn, som på undersøgelsestidspunktet er unge voksne, har størstedelen ringe uddannelse. De unge oplever selv dette som et væsentligt handicap, og to tredjedele af de interviewede mente på denne baggrund, at det burde være familieplejens vigtigste opgave at sørge for, at børnene fik en ordentlig skolegang.

11. Se også Maugham (1988) og Quinton, Rutter & Hill (1990).

I en britisk spørgeskemaundersøgelse (*Fletcher, 1993*) med deltagelse af ca. 600 tidligere anbragte unge tegner det billede sig, at institutionsanbragte i højere grad end familieplejeanbragte mente, at deres skolegang var blevet dårligere som følge af anbringelsen. Godt en tredjedel af de institutionsanbragte mente dette, mens knap en tredjedel angav, at anbringelsen havde hjulpet på deres skolegang. Resten fandt, at anbringelsen ikke havde gjort nogen forskel. De familieplejeanbragte havde en mere positiv vurdering af plejeforholdets betydning for deres skolegang, idet en sjettedel mente, at skolegangen var påvirket i negativ retning, mens to femtedele mente, at deres skolegang var forbedret via anbringelsen.

Berridge & Brodie (1996) har interviewet 16 unge anbragt på institution om deres skoleerfaringer. De unge fortæller, at de har svært ved at koncentrere sig i skolen og nogle gange svært ved tilstedeværelse på grund af familiemæssige og emotionelle problemer. De oplever desuden, at lærerne og skolekammeraterne har negative attituder over for dem. Flere af de unge opfatter skolegangen som meget vigtig for deres fremtidige muligheder, og de ønsker sig på denne baggrund større interesse for og støtte til deres skolearbejde, end de får. De af de unge, som er startet i gymnasiet, oplever dog interesse fra institutionspædagogernes side.

Jackson & Martin (1998) har sammenlignet 38 tidligere anbragte engelske unge, der scorede højt skolemæssigt, med 67 unge, der ikke gjorde dette. Datagrundlaget er et spørgeskema til alle og dybtgående interview med de 38, der klarede sig godt i skolen.

Det, der adskilte de unge med høje skolepræstationer fra de andre unge, var først og fremmest: 1) at de lærte at læse tidligt, 2) at de tog på biblioteket på eget initiativ, 3) at de var opmuntret fra forældre eller andre voksne til at søge yderligere uddannelse, 4) at de har modtaget mere opmuntring i det hele taget, og 5) at biologiske eller plejeforældre deltog i skolearrangementer. De unge, der havde klaret sig godt i skolen, var som voksne ved bedre mentalt helbred, de var sjældnere arbejdsløse eller enlige forsørgere, de levede sjældnere af overførselsindkomster og havde bedre boligforhold.

Martin & Jackson (2002) har interviewet de samme 38 tidligere anbragte børn, der alle har klaret sig godt i skolen og er under uddannelse.

De unge gav udtryk for betydningen af, at anbragte børn får særlig støtte af lærere, sagsbehandlere, plejeforældre og institutionspædagoger til deres skolegang. Samtidigt var de ambivalente over for behovet for ekstra støtte, idet de også udtrykte ubehag ved at skulle have positiv særbehandling fra læreres side. En tredjedel af de unge peger på, at anbragte børn ofte er oppe imod professionelles og plejeforældres negative forventninger til deres skolepræstationer. Over halvdelen finder, at døgninstitutionsmiljøet ofte er hæmmende for børnenes skolearbejde, for eksempel har hvert barn ikke et bord, der er ikke bøger på institutionen og ikke fred og ro til at lave lektier. Disse unge, som det er gået godt, finder, at de også under uddannelsen har brug for særlig støtte i form af en økonomisk og boligmæssig indsats og en voksen kontaktperson, der kan støtte og opmuntre dem i studiearbejdet.

Simpson (1997) har lavet en lille, kvalitativ undersøgelse af fem engelske unge institutionsanbragtes skoleerfaringer. De unge følte sig diskrimineret i skolen på grund af deres status som anbragte børn. De savnede desuden opmuntring, støtte og hjælp til skolearbejdet. De unge pjækkede ofte, havde gjort det også før deres anbringelse, men pjækkeriet var blevet mere udtalt under anbringelsen. Personalets reaktion på pjækkeri var inkonsistent, og det var uklart for de unge, om sanktioner blev sat ind som straf eller for at få dem i skole. Uanset hvad, så vurderede de unge sanktionerne som ineffektive.

De professionelles arbejde med anbragte børns skolegang

I en række undersøgelser er sagsbehandlingernes arbejde omkring de anbragte børns skolegang en hovedinteresse. Nogle få undersøgelser beskæftiger sig også med, i hvor høj grad socialpædagoger på døgninstitutioner eller plejeforældre yder støtte til børnenes skolegang. Endelig ser enkelte undersøgelser på skolemyndighedernes rolle.

Socialforvaltningernes arbejde

Jackson & Sachdev (2001) konkluderer på baggrund af informationer fra engelske anbringende myndigheder, at der aktuelt er mange udviklingsprojekter i gang omkring anbragte børns skolegang, men at man til trods herfor mange steder må stille sig tilfreds med mindre gode løsninger på børnenes skolesituation på grund af økonomiske begrænsninger for arbejdet.

Håkansson & Stavne (1983) har i et lille, dybtgående svensk studie af detaljerne i sagsbehandleres daglige arbejde med fire børn konstateret, at sagsbehandlerne udviser reservation over for at inddrage andre professionelle og myndigheder i arbejdet og derfor ofte arbejder meget alene også med sektoroverskridende problemstillinger. Desuden peger forfatterne på, at sagsbehandlerne oplevede sig nærmest som handlingslammede over for de unge klienter, herunder over for deres skoleproblemer.

Fletcher-Campell & Hall (1991) har ved spørgeskemaer udsendt til alle sociale myndigheder i England og Wales¹² undersøgt socialforvaltningernes prioriteringer i forhold til anbragte børns skolegang, deres viden om børnenes skoleforhold og deres samarbejde med skoleforvaltningerne.

Kommunerne prioriterede ofte arbejde omkring børnenes skolegang lavt i forhold til andre opgaver i forbindelse med anbringelsen, ikke mindst at finde egnede anbringelsessteder. Manglen på anbringelsessteder førte også ofte til, at det var svært at tage hensyn til barnets skoleproblemer i matchningen af barn-familiepleje, ligesom anbringelsen af samme grund ofte førte til skoleskift.

Det var markant i undersøgelsen, at forvaltningerne som regel kun havde få informationer om de anbragte børns skolegang og deres specifikke behov i denne forbindelse.

Forvaltningerne efterlyste et uddybet tværfagligt samarbejde med skolerne om de anbragte børns skolegang. Specielt fandt de det vanskeligt at samarbejde omkring de børn, der var smidt ud af skolen, og disse børn fik derfor nogle gange skoletilbud, der sigtede mere på opbevaring end på indlæring.

Også *Department of Health and Social Services Inspectorate and Office for Standards in Education (1995)* konkluderer, at samarbejdet mellem de to forvaltninger lader noget tilbage at ønske. Undersøgelsen bygger på en survey omfattende 1.607 anbragte børn. Dette studie er suppleret med interview af ledere i forvaltningerne og ob-

12. Svarfrekvensen var dog lav (47%), og der var også en del internt bortfald.

servationer fra 60 af børnenes skolegang, analyse af deres journaler og interview med deres lærere og sagsbehandlere. Om samarbejde overhovedet etableres er for tilfældigt. Desuden er tværfaglige samarbejds møder ikke effektive. Der arrangeres ofte møder i lærernes undervisningstid, på møderne prioriteres børnenes skolegang ikke højt, og skolens synspunkter tillægges ikke tilstrækkelig vægt. Hertil kommer, at lærerne ofte oplevede at mangle information om barnet og om forvaltningens ønsker til dets skolegang. Ansvarsfordelingen omkring barnets skolegang var endelig i mange tilfælde uklar, hvilket kunne føre til, at ingen i særlig grad tog sig af barnets skoleproblemer.

Flere undersøgelser¹³ hæfter sig ved, at sagsbehandlerne ikke ser børnenes skolegang som en vigtig arbejdsopgave for dem, og at børnenes uddannelse derfor ikke indgår med stærk vægt, når målene for anbringelsen fastsættes, og planlægningen af anbringelsen finder sted. Sagsbehandlerne lægger mere vægt på at støtte barnets tilknytning til anbringelsesstedet, at bevare kontakten med de biologiske forældre, at øge barnets selvtillid og at og i mødekomme barnets fysiske behov. Det kan være derfor, at det kan konstateres, at forvaltningerne som regel ikke har mange oplysninger om anbragte børns skolegang og -problemer (Fletcher-Campell & Hall, 1991). Fletcher-Campell (1998) peger i en forskningsoversigt på, at et vedvarende problem i forhold til anbragte børns skolegang er, at der ikke finder en tilstrækkelig planlægning sted på dette område.¹⁴

Døgninstitutionspersonalets arbejde

En nyere dansk kvalitativ undersøgelse (*Bryderup, Madsen & Perthou, 2002*) beskæftiger sig med specialundervisningen af børn på interne skoler på tre døgninstitutioner og tre socialpædagogiske opholdssteder (og tre dagbehandlingstilbud). Undersøgelsen bygger på

13. Aldgate, Heath, Colton & Simm (1993), Blythe & Milner (1998), Festinger (1983), Francis & Thomson (1996), Francis, Thomson & Mills (1996), Jackson (1994) og Stein & Carey (1986).

14. Berridge & Brodie (1996) kommer dog til et lidt afvigende resultat, idet skolelederne i deres materiale finder, at sagsbehandlerne ofte deltager i planlægningsmøder omkring skolegang. Pædagogerne på døgninstitutionerne finder imidlertid, at sagsbehandlerens planlægning af barnets skolegang er mangelfuld.

53 interview med institutionsledere, skoleledere, PPR, forældre, kontaktpædagoger og børn. Undersøgelsen belyser, at anbringelsesstederne i almindelighed har beskedne forventninger til, hvor langt de kan nå med børnenes skolegang, ofte betvivles det, at børnene kan opnå folkeskolens afgangseksamen. Hertil kommer, at man i opfattelsen af børns skolegang lægger megen vægt på deres indlærings- og adfærdsmæssige problemer og ikke i samme grad lægger vægt på børnenes styrkesider. Af undersøgelsen bliver det også klart, at undervisning og den almindelige socialpædagogiske indsats over for børnene ikke altid skilles ad på institutionerne. I nogle tilfælde fokuseres ikke distinkt på indlæringen, det opfattes som lige så væsentligt, at børnene via den daglige socialpædagogiske praksis lærer adfærdregler, som at de i snævrere forstand lærer noget. Endeligt bliver det af undersøgelsen klart, at institutionerne som led i anbringelsen sjældent modtager en vurdering af børnenes skolemæssige status fra kommunen, og at skolegang ikke er en integreret del af planen for anbringelsen.¹⁵

Berridge & Brodie (1996) har belyst en mindre gruppe institutionsanbragte unges skolegang fra skolens, institutionspersonalets og de unges egne synspunkter, suppleret med observation af de fysiske rammer for skolearbejde på børnenes døgninstitutioner.

De fleste af de unge oplevede ikke selv, at de modtog støtte til eller interesse for deres skolegang, mens pædagogerne finder, at de yder denne støtte i modsætning til de biologiske forældre, som de ikke mener har fremmet børnenes uddannelse.

Skole og institution var gensidigt utilfredse med samarbejdet. Skolen var specielt utilfreds med, at der var praktiske svigt fra institutionens side (for eksempel at glemme at melde børn syge), og at pæ-

15. Jørgensen (2003) kritiserer i Landsforeningen af Opholdssteders (LOS) regi Bryderup, Madsen & Perthous (2002) undersøgelse for ukorrekte resultater om det niveau, anbragte børn opnår via intern undervisning. Jørgensens (2003) kritik bygger på en undersøgelse af 442 elever på interne skoler og i dagbehandlingstilbud. Børnene går ud af skolen med et gennemsnitligt niveau mellem 8. og 9. klasse, hvilket er højere end det niveau (5.-6. klasse), som Bryderup, Madsen & Perthou (2002) finder. Jørgensen (2003) påpeger, at børn, der modtager intern undervisning, bør sammenlignes med børn, der går i folkeskolens specialklasser og ikke med alle børn.

dagogerne for sjældent deltog i forældremøder og andre møder på skolen. Dette mente pædagogerne imidlertid, at de gjorde.

Pædagogernes forventninger til børnenes skolegang indskrænkede sig fortrinsvis til, at de kom i skole, og de var usikre på, hvordan de skulle håndtere pjækkerier, hvilket forstærkedes af, at man ikke på institutionerne havde udviklet retningslinier for, hvad man gjorde over for pjækkende børn.

De fysiske rammer for skolearbejdet på døgninstitutioner er i undersøgelsen baseret på observationer. Forskerne konkluderer, at de fysiske rammer for skolearbejde er for dårlige, det samme gælder tilstedeværelsen af hjælpemidler som for eksempel bøger på institutionen. Personalet tilbyder under observationerne af og til hjælp til lektielæsning, men flere af dem er selv så begrænset bogligt uddannet, at de ikke kan bistå børnene. Andre personalemedlemmer tager ikke selv initiativ til at hjælpe børnene, de er ikke udeltagende, men relativt passive i forhold til lektielæsningen. Den overordnede konklusion er, at institutionerne ikke byder på et læringsmiljø, der kan inspirere børnene.

Forklaringer på anbragte børns skoleproblemer

Der hersker ikke tvivl om, at det er veldokumenteret, at anbragte børn i uforholdsmæssig høj grad har lave skolepræstationer, afslutter skolegangen på tidligere tidspunkter end deres jævnaldrende og i voksen alder klarer sig dårligere uddannelses- og arbejdsmæssigt end andre unge. De dårlige skolepræstationer og de begrænsede kvalifikationer, der er en følge heraf, har store sociale konsekvenser for de anbragte børn. Disse konsekvenser må tages alvorligt i lyset af, at anbringelsesforanstaltninger sigter på bredt set at yde børnene en så god barn-dom, at de kan udvikle sig til et voksent liv på lige fod med andre.

Det er samtidigt klart af gennemgangen af forskningen, at der ikke er entydige forklaringer på, hvorfor de anbragte børn klarer sig dårligt i skolen. Vinnerljung (1998) kategoriserer de forklaringer, forskere hyppigst giver på børnenes lave præstationer i forklaringer, der knytter sig til 1) de anbragte børns genetiske forudsætninger, 2) børnenes erfaringer forud for anbringelsen, 3) plejeforældres karakteristika, 4) skolens rolle eller 5) sagsbehandlernes rolle.

I dette kapitel er nævnt en række forklaringer, der har støtte i nogle undersøgelser, men ikke i andre, for eksempel:

- Børnenes erfaringer forud for anbringelsen
- Plejeforældres uddannelsesniveau
- Omfanget af skoleskift
- Børnenes pjækkeri og ustadige fremmøde i skolen
- Oplevelsen af mobning og diskrimination i skolen
- Lave forventninger til børnenes skolepræstationer
- Sagsbehandlerens manglende opmærksomhed på og planlægning af børnenes skolegang
- Institutionsmiljøers og pædagogers relativt ringe fokus på indlæring og skolepræstationer og manglende støtte til lektielæsning

Man har forskningsmæssigt søgt at finde en dominerende årsag, der kunne forklare, at anbragte børn er underpræsterende, til nu uden entydige resultater.

Der er næsten en tradition i forskning om anbragte børn for at konkludere, at vanskelighederne skyldes *de opvækstbetingelser børnene har haft i hjemmet forud for anbringelsen*. En del af de her nævnte undersøgelser peger også på dette.¹⁶ Det er imidlertid ikke alle undersøgelser, der kommer til denne konklusion, som har empirisk belæg for det. Dette skyldes først og fremmest, at der ikke er mange studier, der følger børnene over tid og kan kortlægge de mange faktorer, der påvirker barnets udvikling, herunder opvækst-vilkårene før anbringelsen. Hvis ikke man har en prospektiv tilgang er det vanskeligt at danne sig forestillinger om årsagerne til, at børnenes skolepræstationer er lave. Surveys, der søger at opfange opvækstvilkårene i oprindelsesfamilien retrospektivt, kan være behæftet med en række

16. For eksempel Dubowitz & Sawyer (1994), Heath, Colton & Aldgate (1989), Humberside County Council (1995), Jackson (1987), Stein & Carey (1986) og Wolkind & Rushton (1994). Jackson (1994) diskuterer, at forskeres fremhævelse af baggrundsfaktorerens indflydelse på dårlige skolepræstationer kan skyldes, at de fleste studier vedrører korttidsanbringelser, hvor faktorerne i hjemmet er tæt på og må antages at veje relativt tungt. Der er færre studier af langtidsanbringelser, hvor man må formode, at skadelige oplevelser i hjemmet kan klinge af som følge af den påvirkning, børnene modtager på anbringelsesstedet.

problemer.¹⁷ Det virker, som om det også blandt forskere er så stærkt et tankemønster, at børn, der har været udsat for megen modgang derhjemme, næsten pr. automatik udvikler problemer (i dette tilfælde skoleproblemer), at denne forklaring også gives i nogle undersøgelser, der ikke empirisk kan bære det.

Plejeforældres uddannelsesniveau nævnes i nogle undersøgelser¹⁸ som en mulig forklaring på, at det går anbragte børn henholdsvis godt eller dårligt i skolen. Flere forskere,¹⁹ der sammenligner adoptivbørns og familieplejeanbragte børns skolegang, hvilket altid falder ud i de anbragte børns disfavør, forklarer det med, at plejeforældre i almindelighed ikke har et højt uddannelsesniveau. *Heath, Colton & Aldgate (1994)* peger på, at plejeforældre gennem deres langvarige omsorg for barnet i almindelighed ikke bidrager til forbedrede skoleresultater. Dette er også resultatet hos Fanshel & Shinn (1978). Plejefamilier, hvor en eller begge plejeforældre er højtuddannede, ser dog ud til at påvirke barnet, så dets skoleresultater forbedres lidt i undersøgelsesperioden, dog er deres resultater fortsat markant dårligere end et landsgennemsnit (Heath, Colton & Aldgate, 1994). Det er tvivlsomt, hvor langt argumentet om plejeforældres uddannelsesniveau holder, når også børn hos højtuddannede plejeforældre klarer sig relativt dårligere i skolen. Vinnerljung (1996b) viser således i sin efterundersøgelse, at de tidligere familieplejeanbragte børn, som han efterundersøgte, var betydeligt dårligere uddannede end børn af ufaglærte forældre. Dvs. at de ikke var på niveau med børn, der er vokset op i, hvad man må formode ikke er specielt uddannelsesstimulerende hjem.

17. Dels kan det være problematisk uden forbehold at behandle retrospektivt indhentede data om opvæksten som valide. Dels kan man komme i den situation, at data tolkes forkert. Ser man tilbage på fortiden i oprindelsesfamilien for de børn, der har skolevanskeligheder under anbringelsen, vil man oftest se en ophobning af risikofaktorer og kunne komme til at tolke det, som om alle børn med de opvækstbetingelser får en dårlig skolegang. Har man imidlertid et udvalg af børn med de samme svære opvækstbetingelser, som man følger fremad i tiden vil man opdage, at de ikke alle får skoleproblemer under anbringelsen, hvilket svækker forestillingen om, at hjemmeforholdene (i det mindste alene) a priori er årsagen til skoleproblemerne.

18. Blythe & Milner (1998), Heath, Colton & Aldgate (1994) og Vinnerljung (1998).

19. For eksempel Triseliotis (1983) og Triseliotis & Russel (1984).

Skoleskift nævnes som en mulig forklaring i flere undersøgelser.²⁰ Stein & Carey (1986) kunne påvise, at børn, der havde oplevet flere skoleskift opnåede færre skolekvalifikationer end børn, der ikke havde skiftet skole. Hyppige skoleskift kunne på baggrund af disse undersøgelser se ud som en blandt andre faktorer, der skal tages i betragtning ved anbringelse af et barn med henblik på forebyggelse af skoleproblemer.

Pjækkeri og ustadig deltagelse i skolens arbejde er omtalt i flere af undersøgelserne som en forklaring på, at børnenes skolepræstationer er dårlige.²¹ Man kan imidlertid diskutere, hvad der er årsag og virkning, når et barn flygter fra skolegangen ved pjækkerier. Sandsynligvis kan pjækkerier ses som en følge af, at børnene føler, at de kommer til kort i skolen. Samtidigt kan ekstensivt fravær fra skolen naturligvis have den selvstændige virkning, at barnet kommer endnu mere bagud med skolearbejdet.

Mobning og oplevelser af diskrimination er også i nogle undersøgelser en forklaring på, at børnene klarer sig dårligt.²² Specielt præger det brugersynspunkter på skolegangen, at mobning har været et problem for børnene.²³ Igen kan man spørge, hvad der er årsag og virkning, og om børnene drilles, fordi de klarer sig dårligt. Samtidigt kan der ikke herske tvivl om, at oplevelsen af at blive mobbet kan være så ubehagelig og kræve så megen energi af børnene, at det kan være en selvstændig faktor i, at det er vanskeligt at koncentrere sig om skolearbejdet.

20. Blythe & Milner (1998), Brodie (2001), Fletcher-Campbell & Hall (1991), Humberside County Council (1995), Jackson (1987), Kendrick (1995) og Stein & Carey (1986).

21. Blythe & Milner (1998), Brodie (2001), Berridge & Brodie (1996), Department of Health and Social Services Inspectorate for Standards in Education (1995), Francis & Thomson (1996), Humberside County Council (1995), Kendrick (1995), Simpson (1997) og Stanford & Hobbs (2002).

22. Berglund (1963), Berridge & Brodie (1996), Blythe & Milner (1998), Brodie (2001), Francis (2000), Simpson (1997), Stein (1994) og Stein & Carey (1986).

23. I Christensen & Egelund (2002) og Steenstrup (2002) går det igen, at børnene, der i undersøgelsen modtager forebyggende foranstaltninger (og altså ikke er anbragt), oplever massive skoleproblemer, herunder mobning.

Der er uenighed forskningsmæssigt om, hvorvidt lave forventninger til børnene så at sige bliver selvopfyldende. Nogle forskere hævder, at læreres (og i øvrigt også plejeforældres og institutionspædagogers) *lave forventninger til de resultater, børnene kan præstere i skolen* sætter sig det spor, at børnene lever op til de forventninger.²⁴ Andre forskere kommer til det resultat, at læreres forventninger er realistiske, og at forventninger ikke kan forklare børnenes underpræstation.²⁵ Der er således til dato usikker viden om lave forventninger som forklaring på de dårlige skolepræstationer.

Sagsbehandlerens manglende opmærksomhed på børns skolegang og planlægning i forbindelse hermed er et gennemgående tema i flere undersøgelser.²⁶ Resultater, der viser, at sagsbehandlere giver lav prioritet til børns skolegang og ikke vægter den væsentligt i planlægningen af anbringelsen, er så gennemgående, at man må tro, at der kan være grunde til i praksis at være opmærksom på dette. Det kan være et væsentligt udviklingsområde i arbejdet med anbringelser at gennemtænke børns skolegang og -problemer og arbejde med i planlægningen i videst muligt omfang at skabe rammer for en ordentlig gennemførelse af skolegangen. Samtidigt er det næppe troligt, at sagsbehandleres opfattelse af skolegangen og deres planlægning i forbindelse hermed kan være den eneste forklaring på, at anbragte børns skolepræstationer generelt er lave.

Sidst beskæftiger flere undersøgelser sig med, *at vilkårene for skolegang på institutioner ikke altid er de bedste*.²⁷ Det gælder forvent-

24. Blythe & Milner (1998), Fletcher-Campell (1998), Humberside County Council (1995), Jackson (1987) og Martin & Jackson (2002).

25. Aldgate, Heath, Colton & Simm (1993) og Heath, Colton & Aldgate (1994).

26. Aldgate (1990), Blythe & Milner (1998), Bryderup, Madsen & Perthou (2002), Heath, Colton & Simm (1993), Bullock, Millham & Little (1993), Colton, Heath & Aldgate (1995), Department of Health Social Services Inspectorate and Office for Standards in Education (1995), Fletcher-Campell (1998), Fletcher-Campell & Hall (1991), Francis & Thomson (1996), Francis, Thomson & Mills (1996), Humberside County Council (1995), Jackson (1994) og Stein (1994).

27. Berridge & Brodie (1996), Brodie (2001), Bryderup, Madsen & Perthou (2002) og Kendrick (1995).

ningerne til, hvor langt børnene kan nå i deres skolegang; den manglende adskillelse af børnenes skolemæssige indlæring og det bredere socialpædagogiske regime på institutionerne; fokuseringen på problemer frem for ressourcer; de fysiske rammer for lektielæsning og uddannelse; personalets nogle gange begrænsede evne til at støtte børnene i deres skolearbejde og deres usikkerhed over for at håndtere pjækkerier og fravær fra skolen. Det kan ud fra undersøgelserne tyde på, at børnenes anbringelsessteder også kan have en udviklingsopgave med at skærpe deres indsats over for børnenes skolepræstationer. Men det er igen ikke troligt, at institutionernes adfærd i forhold til børnenes skolegang kan være den væsentligste årsag til børnenes underpræstation i skolen, alene af den grund at børnene meget ofte har skoleproblemerne før anbringelsen.

Vinnerljung (1998) peger på, at forsøgene på at finde enkelte udslagsgivende faktorer som forklaringer på, hvorfor anbragte børn klarer sig dårligere i skolen, sandsynligvis ikke er frugtbare, fordi et så komplekst fænomen som børns skolegang og skoleproblemer formentlig også har en kompleks baggrund.

Vinnerljung (ibid) peger også på, at forsøg på at støtte anbragte børns skolepræstationer antagelig er et af de felter, hvor alle involverede vil have fælles interesser: børnene, deres forældre, anbringelsesmiljøerne og samfundet som helhed. Det er af afgørende betydning for de anbragte børns fremtidsmuligheder og samfundsdeltagelse, at de opnår almindelige skolepræstationer og senere uddannelse og arbejde. Udvikling af den sociale indsats med henblik på at fremme dette mål er derfor et centralt element i en samlet bedre indsats for anbragte børn.

Konsekvenser for praksis

Skolegang er et væsentligt omdrejningspunkt for, hvilke chancer anbragte børn kan få i det fremtidige uddannelsessystem og på arbejdsmarkedet. Skolegang er en adgangsbillet til mange andre goder i voksenalder og må som sådan anses for en strategisk vigtig faktor i anbragte børns liv. Nogle undersøgelser (for eksempel Quinton & Rutter, 1985) tyder på, at gode skoleoplevelser måske er endnu vigtigere for anbragte børn end for andre børn, fordi anbragte børn ikke har så mange arenaer, hvor de kan høste succes. Skolegang kan der-

for ses som både en væsentlig beskyttelsesfaktor for anbragte børn, hvis den går godt, og som en væsentlig risikofaktor, hvis den går dårligt.

Nogle af de nævnte undersøgelser pavis, at de professionelles fokus på anbragte børn ofte er barnets eventuelle psykiske skader, mens skolegang i højere grad risikerer at blive negligeret i planlægningen. Grunden til dette kan ikke udledes af undersøgelserne, men man kunne forestille sig, at en medvirkende årsag er, at psykiske skader opfattes som mere grundlæggende for barnets fremtid end dårlige skolepræstationer. Dette er ikke uden videre sikkert. Der er tale om selvstændige risikofaktorer, der ikke kan rangordnes. Hvis der optræder vendepunkter, som fører til positive spiraler på et felt af børnenes liv, kan dette i bedste fald kompensere barnet for sårbarhed eller risikofaktorer på andre felter. Skolen kan således i nogle tilfælde blive den beskyttelsesfaktor, der kompenserer børnene for eventuelle psykiske ar som følge af brud, svigt eller mangelfulde relationer.

Det er en vigtig opgave for praksis at fremme anbragte børns skolepræstationer, og vi vil derfor med resultaterne in mente pege på følgende punkter:

- I planlægningen omkring skolesøgende anbragte børn er skolen altid af væsentlig interesse. Information om, hvordan skolegangen går, og hvordan barnet er integreret i skolemiljøet, er vigtig for, at man kan vurdere, på hvilke punkter der er særlig behov for en indsats.
- Det er væsentligt at høre børnene selv om, hvordan de opfatter deres skolegang.²⁸ Netop fordi der ser ud til at herske den tradition i forvaltningerne, at man i nogen grad ikke tillægger skolegangen tilstrækkelig betydning, er der nødvendigt via børnenes egne beretninger at få belyst deres skoleoplevelser.

28. Steenstrup (2002) har i en brugerundersøgelse omkring forebyggende foranstaltninger (altså ikke anbragte børn) dels påvist, i hvor høj grad børnenes hverdagsliv farves af deres dårlige skoleoplevelser. Dels afspejler resultaterne, at børnene har præcise forestillinger om, hvad der plager dem mest i skolen, og hvad de har brug for hjælp til.

- Det er væsentligt at skelne mellem barnets generelle udvikling og barnets indlæring. Bryderup, Madsen & Perthou (2002) finder ikke, at dette altid er tilfældet i undervisning på institutioner og socialpædagogiske opholdssteder, der ofte sammenblender stedets almene socialpolitiske indsats med skoleindsatsen. Dvs. at der er et behov for særskilt at fokusere på indlæring som en selvstændig del af barnets udvikling.
- På dette felt er der behov for målrettede tværsektorielle indsætter. Det er væsentligt at få de personer (for eksempel biologiske forældre, plejeforældre og klasselæreren) og myndigheder (skole, socialforvaltning, institution m.v.), der er centrale aktører i barnets skolegang til at trække på samme hammel.
- Der er også behov for udviklingsprojekter, der fantasifuldt og fleksibelt arbejder med at fremme anbragte børns indlæringsmotivation og skolepræstationer. Projekter af denne art kan have meget forskellig karakter afhængigt af behovene, fra antimobningsprogrammer; lektiehjælp; bevidst brug af voksne nøglepersoners (for eksempel læreres) særlige støtte til barnet; anvendelse af utraditionelle undervisningsmidler, der lægger sig tæt op ad børnenes interesser; til positiv særbehandling (for eksempel ydelse af computere) til anbragte børn. De anbragte børn kan være en væsentlig informationskilde til at fastlægge, hvilke behov der trænger sig på. Hovedpunktet i dette er at igangsætte velgennemtænkte eksperimenter, der har det specifikke sigte så vidt muligt at styrke børnenes indlæring.
- I det hele taget er der i alle faser af en anbringelse grund til fantasifuldt at fokusere på kognitiv styrkelse af barnet og på indlæring. Det kan være alt fra instruktion til plejeforældre om at læse blade, bøger og historier for barnet, at forære barnet yndlingstegneserier eller andet yndlingsmateriale, som kan læses, til systematisk lektiehjælp på barnets præmisser.

ANBRINGELSENS STABILITET

I al anbringelsespraksis er det et centralt mål, at barnet sikres stabilitet i anbringelsen i den periode, som anbringelsen forventes at vare. I mange tilfælde skyldes et anbringelsesønske, at man vil sikre barnet en stabilitet og forudsigelighed, som ikke har præget oprindelsesfamilien. På denne baggrund er det væsentligt at undersøge, i hvor høj grad stabilitet bliver anbragte børn til del, og i hvor høj grad dette mål ikke kan realiseres.

Undersøgelser om stabilitet eller ustabilitet i anbringelsesforløb falder groft sagt i to grupper.

- Der er undersøgelser, der beskæftiger sig med sammenbrud ("break down") i anbringelser. Ved sammenbrud forstås, at anbringelsen ophører uforventet og uplanlagt, enten fordi barnet er utilfreds med anbringelsen og ikke mere vil være på anbringelsesstedet, eller fordi anbringelsesstedet er utilfreds med barnet eller af andre grunde ikke mener at kunne gennemføre plejen. Sammenbrudsstudier handler således om, at anbringelsesbeslutninger efter kortere eller længere tid viser sig simpelthen ikke at kunne gennemføres. Barnet skriver sig selv ud af forsorg eller bliver skrevet ud på en abrupt og ikke forberedt måde. Flere af sammenbrudsstudierne har longitudinel karakter¹ og er velegnede til at identificere de faktorer, der har sammenhæng med, at en anbring-

1. En særskilt forskningsgennemgang af disse undersøgelser findes hos Vinnerljung, Sallnäs & Kyhle-Westermarck (2001).

else har risiko for at bryde sammen. Dermed kan de også give nogle anvisninger på, hvad man i praksis skal være opmærksom på for at undgå utilsigtede sammenbrud.

- Desuden er der undersøgelser, hvis hovedsigte det er at kortlægge omfanget af skift i anbringelsessteder, herunder genplaceringer. Det er undersøgelser, der beskæftiger sig med frekvensen af, hvad der hyppigt populært er blevet kaldt "svingdørsbørn". Skiftene i børnenes anbringelsesforløb kan i disse undersøgelser have karakter af såvel planlagte skift, foretaget fordi en anden anbringelse vurderes at ville være til gavn for barnet, som af uplanlagte genplaceringer, der opstår fordi anbringelsen bryder sammen.

Sammenbrudsstudier

Der findes nogle nordiske sammenbrudsundersøgelser og en del britiske. Gennemgående er det faktorer som anbringelsesformen, børnenes alder ved anbringelsen, anbringelsens varighed og de biologiske forældres holdninger, hvis indflydelse på et eventuelt sammenbrud er undersøgt.

Nordiske undersøgelser

Et ny svensk undersøgelse om sammenbrud i teenageplaceringer (13-16 år) er Vinnerljung, Sallnäs & Kyhle-Westermarks (2001). De har undersøgt 776 unge, hvis anbringelse blev påbegyndt i 1991. Det svarer til 70% af de 13-16-årige, det blev anbragt dette år i Sverige. Anbringelsesforløbet for børnene fulgtes i op til 5 år via journaler, dvs. at undersøgelsen har longitudinel ambition.

Afhængig af om der anvendes en snæver eller vid definition af begrebet "sammenbrud", bryder 30% til 37% af anbringelserne sammen inden for de 5 år. De fleste af disse sammenbrud finder sted inden for anbringelsens første år.

44% af sammenbruddene skyldes de unges beslutninger om at stikke af eller at nægte at vende tilbage til anbringelsesstedet efter besøg uden for det. 36% af sammenbruddene forårsages af, at anbringelsesstedet opgiver den unge, fordi det ikke magter at have den unge mere. Det er således først og fremmest de unge selv, der ikke finder anbringelsen tilfredsstillende og afbryder den ved egen beslutning.

Faktorer, der hænger sammen med sammenbrud er 1) børnenes antisociale adfærd, 2) børnenes psykiske problemer (men sammenhængen er mindre stærk end for adfærdspblems vedkommende), 3) sammenbrud i den foregående anbringelse skaber forøget risiko for fornyet sammenbrud, hvis børnene derefter anbringes på en ikke lukket institution, 4) anbringelse mere end 100 km fra hjemmemiljøet forringer risikoen for sammenbrud.

Det måske mest interessante resultat i denne undersøgelse er, at sammenbrudsfrekvensen varierer meget med anbringelsesformen. Det viser sig, at anbringelsesformen er den faktor, som bedst kan forklare forskellige sammenbrudsfrekvenser. Mindst sammenbrud er der på lukkede institutioner (§ 12 hem) og i slægtsplaceringer, hvor sammenbrudsfrekvenserne ligger under 25%.

Forklaringen på de udeblevne sammenbrud i lukkede institutioner giver i nogen grad sig selv, idet sammenbrud så tit er forbundet med, at den unge ganske simpelt forlader anbringelsesstedet, hvilket i meget mindre grad er muligt på en lukket institution. Hvorfor sammenbrud ikke finder sted ved slægtsplaceringer er langt mindre indlysende. Forfatterne finder ikke, at stabiliteten i slægtsplaceringer hænger sammen med, at børnenes problemer er mindre, men at man tilsyneladende i slægten tåler flere problemer uden at skille børnene ud, og at de store børn vælger at forblive hos familie trods de problemer, der måtte være. Højest sammenbrudsfrekvens finder man i almindelige plejefamilier, hvor lidt mindre end 50% bryder sammen, og på åbne institutioner af forskellig art (offentlige eller private HVB, (= hem för vård och boende), herunder hvad der modsvarer danske socialpædagogiske opholdssteder). I disse åbne institutioner (HVB) er det lidt vanskeligere at pege præcist på sammenbrudsfrekvensen, idet den varierer mellem ca. 30% og godt 50% for forskellige institutionstyper i denne heterogene gruppe. Dvs. at den dyreste (de lukkede institutionspladser) og den billigste (slægtsplaceringer) anbringelsesform reducerer sammenbrud i anbringelser for teenagere.

Socialstyrelsen (1995a) har via socialforvaltningsjournaler undersøgt sammenbrud i 141 børns anbringelser i tre svenske kommuner. Undersøgelsen finder, at 44% af anbringelserne bryder sammen inden for 5 år. Faktorer, der øger risikoen for sammenbrud, er: 1) barnets

alder (flere sammenbrud med stigende alder), 2) barnets adfærdsproblemer, 3) frivillige anbringelser, 4) flere forudgående anbringelser, 5) tidligere placering på institution og 6) anbringelse af søskende i forskellige familieplejer. Faktorer, der mindsker risikoen for sammenbrud, er: 1) anbringelse hos slægten, 2) biologiske børn i plejefamilien, som enten er under 5 år eller har en aldersforskel i forhold til det anbragte barn på højst 5 år, 3) plejefamilien har lang erfaring² og 4) de biologiske forældre har en negativ indstilling til anbringelsen.³

Lindén (1998) har ikke sammenbrud som sin hovedinteresse,⁴ men oplysninger om sammenbrudsfrekvensen indgår i analysen af de 27 teenagere på 13-16 år, der indgår i undersøgelsen. De unge fulgtes op 2 år efter anbringelsen, hvor en fjerdedel endnu boede i plejefamilien, en fjerdedel var udskrevet, fordi anbringelsens mål var opfyldt, mens halvdelen havde oplevet sammenbrud i form af enten, at de selv havde brudt med plejefamilien eller at de var smidt ud af den. For både de unge, der var hjemgivet på en planlagt måde, og de unge, der havde oplevet et brud med plejefamilien, skete det ofte, at de flyttede hjem til uændret dårlige forældrerelationer. En gruppe af de unge, der har oplevet brud i anbringelsen, står dog helt uden voksenrelationer og -støtte efter sammenbruddet.

Sammenbrud i familiepleje i årene 1976-1979 for 131 Oslo-børn er undersøgt af Backe-Hansen (1982). Undersøgelsen bygger på journalmateriale og interview med sagsbehandlere. Desuden er 20 børn udvalgt med henblik på dybtgående interview med børnene, deres forældre, plejeforældre, sagsbehandlere og plejehjemsinspektører.

-
2. Dette er dog ikke et ganske entydigt resultat. Plejefamilier med lang erfaring har færre sammenbrud end plejeforældre med kortere erfaring. Men plejefamilier med lang erfaring oplever flere sammenbrud end plejeforældre helt uden erfaring.
 3. Dette resultat forekommer noget paradoksalt, men rapporten dokumenterer, at risikoen for sammenbrud er mindre, når forældre er negative, end når de er positive over for anbringelsen. Størst er risikoen dog, når forældrene er ambivalente.
 4. Undersøgelsens kundskabsinteresse er, hvordan komplicerede og patologiske forældrerelationer til de unge påvirker deres anbringelsesforløb.

Børnenes gennemsnitsalder ved sammenbruddet var 12-13 år. 70% af børnene havde været anbragt 3-6 gange inden det aktuelle sammenbrud. I journalerne var de faktorer, der havde sammenhæng med sammenbruddet: barnets adfærdsvanskeligheder, problemer mellem plejefamiliens biologiske børn og plejebarnet, uventede krav fra biologiske forældre om barnets hjemgivelse, barnets egne ønsker om flytning, interne problemer i plejefamilien (for eksempel skilsmisse) og barnets skoleproblemer. De kvalitative interview viser et kompliceret billede, hvor en lang række andre faktorer også har betydning for sammenbruddet, for eksempel manglende information til forældre og børn om anbringelsens varighed, børnenes tilknytning til og loyalitet over for de biologiske forældre, for sene indgreb fra forvaltningens side i spirende kriser m.v.

20 utilsigtede flytninger i 1993 i en norsk kommune er gennemgået af Rød & Havik (1996). Datagrundlaget er kvalitativt og udgøres af journaler og interview med plejeforældre og sagsbehandlere. Både plejeforældre og sagsbehandlere opfatter barnets adfærdsproblemer som den væsentligste grund til sammenbruddet. Kontakten med barnets biologiske familie beskrives som problematisk for plejeforholdet, men ikke som afgørende for sammenbruddet. Også mangelfuld forudgående information om barnet opfattes som et element i sammenbruddet. Endelig påpeges, at det første anbringelsesår er kritisk, og at støtte til plejefamilien i denne periode er vigtig.

I en kortlægning af unge, anbragt på opholdssteder, nævner Jørgensen (1997), at gennemsnitsalderen for planlagte udskrivninger er godt 18 år for drengenes vedkommende og for pigernes godt 19 år, mens de uplanlagte udskrivninger falder i en langt yngre alder omkring de 16 år. Om udskrivninger er planlagt hænger sammen med anbringelsesvarigheden (jo længere varighed, jo højere sandsynlighed for planlagte udskrivninger) og med antallet af forudgående anbringelser (jo færre anbringelser, jo større sandsynlighed for en planlagt udskrivning).⁵

Britiske undersøgelser

En del britiske studier går i dybden med sammenbrud i anbringelser. "Sammenbrud" defineres ikke ens i undersøgelserne. Nogle anvender en vid definition, for eksempel "alle ikke planlagte afbrydelser", mens andre anvender en snævrere definition, for eksempel at "barnet

eller anbringelsesmiljøet ønsker anbringelsens ophør". De forskellige definitioner gør det vanskeligt at sammenligne undersøgelsernes sammenbrudsfrekvens. Rowe (1987) peger også på den vanskelighed ved sammenligninger, at der i forskellige undersøgelser arbejdes med anbringelser af forskellig varighed. Dette er værd at være opmærksom på, idet sammenbrud overvejende ser ud til at finde sted i de tidlige faser af en anbringelse. Endelig spiller børnenes alder på anbringelsestidspunktet en rolle for sammenbrud. Jo ældre børnene er, jo hyppigere bryder anbringelsen sammen. Derfor er det vigtigt at vide, hvilken aldersgruppe en undersøgelse beskæftiger sig med (Vinnerljung, Sallnäs & Kyhle-Westermærk, 2001).

Berridge & Cleaver (1987) undersøger ud fra journaler sammenbrud i familiepleje for 372 børn. Desuden analyseres 10 børns forløb dybtgående via interview med sagsbehandlere, plejeforældre, børn og biologiske forældre. Undersøgelsen omfatter både langvarige anbringelser på mere end 3 år, korte anbringelser af op til 8 ugers varighed og en midtergruppe af mellemlange anbringelser (på mellem 18 måneder og 3 år).

Næsten to femtedele af de langvarige anbringelser, en femtedel af de mellemlange og en tiendedel af de korte anbringelser bryder sammen inden for undersøgelsesperioden. Berridge & Cleaver (ibid) finder, at barnets biografi og baggrundsfaktorer ikke spiller nogen rolle for anbringelsens sammenbrud. Stigende alder ved anbringelsen spiller en mindre, men ikke afgørende rolle for sammenbrud, som finder sted i alle aldersklasser.⁶ Slægtsplaceringer mindsker risikoen for sammenbrud. Det samme gør anbringelse sammen med søskende. Køn og etnisk baggrund udgør ikke en risikofaktor i for-

5. En mindre og lidt ældre dansk undersøgelse (Glud & Eydal, 1979), der vedrører 25 adfærdsvanskelige børn, hvoraf de 13 var anbragt på institution og de 12 i familiepleje, konstaterer ud fra journaler, at 6 ud af de 13 institutionsanbragte børn gennemførte anbringelsen som forventet. Det var overvejende de mindre børn (3-5 år), hvis anbringelse gennemførtes. Af de familieplejeanbragte børn gennemførte 7 børn anbringelsen som forventet. Undersøgelsen er beskrivende, og der peges ikke klart på faktorer, som har sammenhæng med gennemførelse eller ikke gennemførelse af anbringelsen.

6. Dette resultat er i uoverensstemmelse med de fleste undersøgelser, der fastslår, at sammenbrudsrisikoen øges med stigende alder ved anbringelsen.

bindelse med sammenbrud. Forfatterne peger på, at anbringelser er specielt truet af sammenbrud i anbringelsens første år. 40% af de forventede langtidsanbringelser, der brød sammen, gjorde dette inden for det første år. Dette maner ifølge forfatterne til at sætte særlig støtte ind i den tidlige periode af anbringelsen. Endelig peges på, at en ordentlig introduktion af barnet til plejefamilien forebygger sammenbrud. Berridge (1997) peger i en senere forskningsoversigt på, at børnenes antisociale adfærd udviser en markant sammenhæng med sammenbrud.

Borland, O'Hara & Triseliotis (1991) har undersøgt sammenbruds-frekvensen for 194 børn (2-15 år), der i en engelsk kommune blev anbragt mellem 1982 og 1985. Datagrundlaget er journaler og spørgeskemaer til plejeforældre og sagsbehandlere.

Over de 3 år, studiet forløber, bryder 20% af anbringelserne sammen, mens 80% af børnene har opnået en stabil placering ved undersøgelsens afslutning. Faktorer, der reducerer sammenbrud identificeres som: 1) barnets lave alder (der er færre sammenbrud for børn under 10 år), 2) anbringelse sammen med søskende, 3) barnløshed hos plejeforældrene (for så vidt angår de mindre børn), 4) kontakt med biologiske forældre (for så vidt angår større børn), 5) plejeforældres store erfaring (for så vidt angår større børn med adfærdsmæssige problemer), 6) forudgående information til plejeforældre om barnets vanskeligheder, 7) støtte fra sagsbehandler og højere plejevederlag. Faktorer, der øger risikoen for sammenbrud er: 1) At plejeforældre har egne biologiske børn (for så vidt angår plejebørn under 10 år), 2) at plejeforældres egen sociale situation er stressende.

Fenyó, Knapp & Baines (1989) undersøger sammenbruds-frekvensen for 141 unge, der i gennemsnit ved familieplejeanbringelsens start var 16 år (ingen var yngre end 12 år). Knap to tredjedele af anbringelserne brød sammen i den halvanden års periode, undersøgelsen varede. Forskerne opregner følgende faktorer, der øger risikoen for sammenbrud: 1) Frivillig anbringelse (men kun for drengenes vedkommende), 2) skulkeri, 3) kriminalitet, 4) sammenbrud i forudgående anbringelse, 5) biologiske børn i familieplejen, der adskilte sig aldersmæssigt fra den anbragte unges alder med højst 2 år. Faktorer, der reducerer sandsynligheden for sammenbrud er: 1) den unges tidligere vellykkede placering på en institution, 2) at alle tid-

ligere placeringer har været på institution, og 3) at plejeforældre har en erfaring på mindst 4 år.

Fratte, Rowe, Sapsford & Thoburn (1991) undersøger 1165 børn, anbragt i England, Skotland og Wales i perioden fra 1980-1984. Børnene er kendetegnet ved at have "særlige behov"⁷ og er i alle aldre. Datagrundlaget er spørgeskemaer til de myndigheder, der anbringer børn i pleje.

Der sker sammenbrud i en høj andel af anbringelserne. Sammenbrudsfrekvensen er dog forskellig afhængig af børnenes problemer. Sammenbruddet vedrører mellem en fjerdedel og en tredjedel af anbringelserne, hvis barnet har mentale handicaps, har været igennem flere anbringelser, har været udsat for mishandling eller vanrøgt, har adfærds- eller psykiske problemer, har særlige religiøse eller kulturelle behov, har vanskeligt ved at bevare kontakt med forældre og søskende og allerede har oplevet en mislykket anbringelse, som forventedes at blive permanent.

De væsentligste risikofaktorer i forbindelse med sammenbrud opsummeres til at være: 1) barnet er ældre ved anbringelsen, 2) barnet er af blandet etnisk herkomst, 3) barnet har en misbrugs- eller vanrøgtshistorie, 4) barnet har adfærds- eller psykiske problemer, og 5) barnet savner kontakt med søskende og slægtninge,⁸ som opholder sig andetsteds.

Garnett (1992) nævner i sin undersøgelse, der primært omhandler efterværn, at sammenbrudsfrekvenser var størst blandt unge, der var anbragt på grund af egen antisocial opførsel.

Kendrick (1996) undersøger både børn, der er anbragt i familiepleje og på institution, i alt 201 børn, der har oplevet lidt over 300 placeringer. Datagrundlaget er interview med sagsbehandlerne, og opfølgningstiden er relativt kort (1 år).

7. "Særlige behov" er vidt defineret og omhandler mentale og fysiske handicaps, alvorlig sygdom, adfærdsvanskeligheder, psykiske problemer, særlige behov knyttet til religiøsitet og etnisk tilhørsforhold m.v.

8. Slægtninge inkluderer ikke forældre. Derimod ser forældrekontakt ud til at formindske risikoen for sammenbrud i denne undersøgelse.

Kendrick (ibid) konstaterer, at 19% af anbringelserne bryder sammen og knytter dette specielt til børnenes adfærdsvanskeligheder.

Millham, Bullock, Hosie & Haak (1986) undersøger 450 børn via interviews med deres sagsbehandlere. Endvidere suppleres undersøgelsen af et kvalitativt, dybtgående studie af 30 børns anbringelsesforløb. Undersøgelsen har et longitudinelt perspektiv, idet børnene følges i 2 år. Der er både tale om børn anbragt i familiepleje (men ikke hos slægten) og børn anbragt på institution. Hovedsigtet med undersøgelsen er at belyse forældrenes position i forhold til anbringelsen og kontakt med barnet under anbringelsen, men sammenbrud i de forskellige anbringelsesformer indgår som en del af undersøgelsen.

Forfatterne finder en høj sammenbrudsfrekvens (34%) for børn, anbragt i familiepleje, gennem den 2-årige opfølgingsperiode. For børn på institution er andelen af sammenbrud lavere (16%). Millham, Bullock, Hosie & Haak (ibid) er overensstemmende med mange af de andre undersøgelser, når de peger på, at risikoen for sammenbrud øges, når børnene er ældre ved anbringelsen.

Russel, Brownlie, Edwards & Freeman (1988) evaluerer via journaler og interview med sagsbehandlere, plejefamilier og i visse tilfælde børn og forældre, hvilke faktorer der gør sig gældende, når anbringelser bryder sammen. Undersøgelsergruppen er 99 børn, indstillet til adoption eller langvarig familiepleje (men ikke hos slægten). 20% af anbringelserne endte i sammenbrud. De faktorer, der bidrag til sammenbrud var: 1) at børnene var ældre ved anbringelsen, 2) at forældre ikke havde besøgt barnet i det omfang, det var forventet, 3) at plejeforældre havde stor erfaring,⁹ og 4) at sagsbehandleren vurderede problemstillingen som alvorlig.

Stratchclyde Regional Council (1982) undersøger, hvor mange børn der befinder sig på institution som følge af sammenbrud i familiepleje. Undersøgelsen baseres på spørgeskemaer til 64 børnehjem.

9. Dette lidt paradoksale resultat genfindes i flere studier, jf. Socialstyrelsen (1995a), der peger på, at helt uerfarne plejeforældre havde færre sammenbrud end erfarne plejeforældre. Plejeforældre med lang erfaring havde dog færre sammenbrudshændelser end plejeforældre med kortvarig erfaring.

For 11% af de børn, der var institutionsanbragte, var anbringelsen på institutionen forårsaget af sammenbrud i familieplejeanbringelser. Forfatterne peger først og fremmest på den første periode af familieplejeanbringelsen som kritisk. Af de børn, der havde oplevet sammenbrud i familieplejen, havde 41% oplevet det inden for det første 1/2 år af anbringelsen, 75% inden for de første 2 år.

Thoburn, Norford & Rashid (2000) anvender det samme datagrundlag som Fratter, Rowe, Sapsford & Thoburn (1991). Af de 1165 børn trækker de 268 familier med etnisk minoritetsbaggrund, som tilsammen har fået deres børn anbragt 297 gange. Desuden bliver 17 familier dybtgående interviewet, i alt omfattende 24 børn. Børnene havde, som det udvalg de er trukket ud af, "særlige behov" i form af sygdom, adfærds- og psykiske problemer m.m.

Der sker sammenbrud i 24% af anbringelserne. Årsagerne til sammenbrud er først og fremmest barnets vanskeligheder, mens plejefamiliernes forhold (for eksempel om de har hjemmeboende biologiske børn, og om det etniske minoritetsbarn er anbragt i en majoritetsfamilie) spiller en mindre rolle. Forfatterne konkluderer på denne baggrund, at sammenbrudsårsager ved anbringelse af etniske minoritetsbørn ligner årsagerne ved anbringelse af majoritetsbørn.

Wedge & Mantle (1991) har det specielle sigte at undersøge, om anbringelse sammen med eller adskilt fra søskende har nogen betydning for sammenbrud respektive succes i anbringelser. Undersøgelsesgrundlaget er 624 anbragte børn, hvoraf de 160 var søskende. Datagrundlaget er journaler suppleret med oplysninger fra sagsbehandlerne, hvis journalerne var mangelfulde.

Wedge & Mantle (ibid) finder, at sammenbrud sker i 21% af anbringelserne. Sammenbrud, når søskende er anbragt sammen, har ikke noget at gøre med, om søskendeforholdet er konfliktfyldt. Sammenbrud har heller ikke noget at gøre med, om søskende er anbragt sammen eller adskilt.¹⁰ Der sker færre sammenbrud, 1) når de

10. Derved adskiller deres resultater sig fra Rushton, Dance, Quinton & Mayes (2001), der finder, at stærkt konfliktprægede søskendeforhold kan lede til sammenbrud i anbringelsen. De finder også, at anbringelser er mere succesfyldte, når søskende er anbragt sammen, hvis konfliktniveauet ikke er for højt.

anbragte børn har kontakt med deres biologiske forældre, og 2) når de er anbragt i en plejefamilie uden børn eller med børn, der er mere end 3 år ældre¹¹ end det anbragte barn. Sammenbrudsfrekvensen øger, når plejemoren er ældre (over 40 år), og plejeforældrene tidligere har haft plejebørn.

Sammenfattende om sammenbrud

Trods vanskelighederne ved at sammenligne sammenbrudsfrekvenser i forskellige studier, konstaterer flere forskningsoversigter,¹² at anbringelserne bryder sammen i ca. halvdelen af tilfældene. Disse tal ligger ikke så langt fra resultaterne i større nordiske undersøgelser.¹³ Der findes ikke danske tal på området.

Nogle forskningsoversigter¹⁴ sammenfatter de vigtigste faktorer, der har sammenhæng med, at anbringelser så ofte bryder sammen:

- Barnets alder. Det er et ret utvetydigt resultat, at børn, der anbringes i en ældre alder har højere sandsynlighed for, at deres anbringelse lider skibbrud. Der er derimod ikke ganske enighed i forskningen om, i nøjagtigt hvilke aldre sammenbrudsrisikoen er størst.
- Det er også et entydigt resultat, at den første periode af en anbringelse er sårbar i forhold til sammenbrud. En stor andel af sammenbrud finder sted inden for det første år, hvilket også foranlediger en del forskere til at anbefale, at den første tid af en anbringelse i særlig grad støttes.
- Anbringelse hos slægten mindsker i betydelig grad risikoen for sammenbrud.

11. I anbringelser, hvor plejebarnet ikke er yngst eller de biologiske børn er mindre end 3 år ældre end plejebarnet er sammenbrud hyppigere forekommende.

12. For eksempel Thoburn (1990), Vinnerljung, Sallnäs & Kyhle-Westermarck (2001) og Wolkind & Rushton (1994).

13. Vinnerljung, Sallnäs & Kynhle-Westermarck (2001) og Socialstyrelsen (1995a).

14. For eksempel Jackson & Thomas (2000) og Triseliotis (1989).

- Barnets adfærdsproblemer eller antisociale adfærd går igen i mange studier som en væsentlig sammenbrudsprovokerende faktor. Jackson & Thomas (2000) peger imidlertid på, at vurderingen af, hvad der er “adfærdsvanskeligheder” kan være yderst subjektiv i studier, som benytter for eksempel sagsbehandlere eller plejeforældre som informanter. De finder det derfor mere korrekt at tale om, at børn, der af voksne omkring deres anbringelse beskrives som adfærdsvanskelige, har en højere sandsynlighed for sammenbrud i anbringelsen.
- Plejeforhold i hjem med biologiske børn, hvis alder ligger nær på plejebarnets, har større sandsynlighed for at bryde sammen.
- Udelukkelse af de biologiske forældre fra anbringelsesstedet nævner Jackson & Thomas (ibid) som en faktor, der øger sandsynligheden for sammenbrud. Men de advarer mod at sidestille dette med, at kontakt eller ikke kontakt med biologiske forældre i bredere forstand er en væsentlig faktor i sammenbrud.
- Jackson og Thomas (ibid) peger endeligt på, at anbringelser af etniske minoritetsbørn hos majoritetsfamilier har en svagt øget sandsynlighed for at bryde sammen, specielt hvis der er tale om børn af blandet etnisk herkomst. Sammenhængen mellem anbringelse på tværs af etniske baggrunde og sammenbrud er dokumenteret, men der er ikke tale om en markant sammenhæng.

Man kunne til disse punkter tilføje, at sammenbrudsfrekvensen varierer mellem forskellige anbringelsesformer. Det er nævnt, at sammenbrud i slægtsplaceringer er sjældnere og i Vinnerljung, Sallnäs & Kyhle-Westermarks (2001)¹⁵ studie kun kan sammenlignes med at lukke børn ind i sikrede institutionspladser. Bortset fra i forbindelse med slægtsplaceringerne, hvor den lavere sammenbrudsfrekvens er veldokumenteret, er sammenbrud i andre anbringelsesformer et område, hvor flere studier er tiltrængt, før man har entydig viden om sammenbrudsfrekvenser i forskellige typer af anbringelsesmiljøer.

15. Også andre af undersøgelserne viser forskelle mellem sammenbrud i forskellige anbringelsesmiljøer, for eksempel Millham, Bullock, Hosie & Haak (1986).

På en række punkter er resultaterne mere tvetydige. Det gælder for eksempel resultater vedrørende plejeforældres karakteristika (for eksempel alder og erfaring), betydningen af at blive anbragt sammen med eller adskilt fra søskende m.m. Vinnerljung, Sallnäs & Kyhle-Westermark (2001) peger generelt på, at faktorer knyttet til barnet er de bedst undersøgte i forbindelse med sammenbrud, således at andre faktorer, der kunne have betydning, ikke er lige så godt belyst.

Undersøgelserne godtgør, at sammenbrud ikke er en sjælden begivenhed. Specielt for de større børn er sammenbrud en endog meget hyppigt forekommende hændelse. Sammenbrud bevirker, at den indsats, der var tænkt som en hjælp til barnet, ikke kan realiseres. Sammenbrud betyder også genanbringelser og øget ustabilitet i børnenes ofte i forvejen ustabile liv. Endelig betyder sammenbrud, at unge i en ofte meget ung alder (jf. Jørgensen, 1997) udskrives af for-sorg uden en planlægning af, hvad der skal til for at støtte barnet i en efterværnsperiode. Det må betragtes som problematisk, at så stor en andel af anbringelsesbeslutninger ikke kan gennemføres, ligesom konsekvenserne for de anbragte børn af de mange sammenbrud ikke kan være ønskværdige.

Genanbringelser – "svingdørsbørn"

Andersen (1989) har via Danmarks Statistiks registre over bistand til børn og unge undersøgt børns anbringelsesforløb eller anbringelseskarrierer. Der er tale om børn, anbragt i 1977 og 1982, og deres anbringelsessituation er checket pr. 31. december 1984, 1985 og 1986.

Andersen (ibid) dokumenterer, at omkring en tredjedel af de anbragte børn bliver genanbragt, når man ser det over tid. Der er ikke forskel på køn i forhold til sandsynligheden for at blive genanbragt. Alderen spiller en rolle, idet børn, der anbringes under 1 år, har mindre sandsynlighed for genanbringelse. Børn, der anbringes første gang mellem 1 år og 12-13 år, har en højere sandsynlighed. Sandsynligheden for at blive genanbragt forøges, hvis forældres socioøkonomiske situation er dårlig. Men forældres socioøkonomiske situation spiller en mere markant rolle for, om barnet overhovedet bliver anbragt, end om det bliver genanbragt.

Jørgensen (1997) har kortlagt et øjebliksbillede af børn og unge på opholdssteder. Der er udsendt spørgeskemaer til 330 opholdssteder.¹⁶

40% af de anbragte børn havde en tidligere anbringelse bag sig, og 32% havde to eller flere anbringelser forud for opholdsstedet.

Vinnerljung, Langlet, Zaar & Gunnarsson (2000) har gennemført et longitudinelt studie af 5 svensk fødselskohorter (hver på ca. 100.000 individer), født mellem 1976 og 1980. Børnene er fulgt under hele deres opvækst, til de er fyldt 18 år.

Studiet beskæftiger sig blandt andet med de såkaldte "jo-jo" børn (som svarer til danske svingdørsbørn) og viser, at svingdørsbørn er sjældne i det svenske anbringelseslandskab, når man ser på så stor en gruppe børn over tid. Studiet opererer med begrebet "anbringelsesepisoder", som vil sige sammenhængende anbringelsesperioder, ubrudt af hjemgivelse, uanset om der inden for en "anbringelsesepisode" har været flere anbringelsesbeslutninger eller -steder. 74% af børn, der på et eller andet tidspunkt under opvæksten har været anbragt, har kun oplevet én "anbringelsesepisode". 18% har oplevet to "episoder". Hvis man definerer jo-jo børn (eller svingdørsbørn) som børn, der mindst har oplevet tre "anbringelsesepisoder", gælder det 8% af de børn, der har været anbragt under opvæksten.

Vinnerljung, Sallnäs & Kyhle-Westermarck (2001) har i deres sammenbrudsstudie af over 1.000 13-16-årige, som i 1991 blev anbragt i Sverige, også set på genanbringelsesfrekvensen. 28 % af de unge, som hjemgives, når de er 17 år eller yngre, genanbringes inden for et år. Også i forhold til genanbringelser viser det sig, at der er store forskelle på genanbringelsesfrekvensen, afhængigt af hvilken anbringelsesform, man hjemgives fra. Genanbringelsesfrekvensen er lavest (25%), når børnene hjemgives fra familiepleje, og højest (43%), når de hjemgives fra lukkede institutioner. Tallene viser dog omvendt, at næsten tre ud af fire ikke genanbringes inden for et år efter udskrivningen fra en anbringelse.

16. Svarprocenten var dog lav, idet kun 180 opholdssteder svarede.

Vinnerljung, Öman & Gunnarson (2003) er i gang med en stor epidemiologisk undersøgelse om genanbringelser af børn i Sverige. Undersøgelsen vedrører 22.203 afsluttede anbringelser¹⁷ i årene 1989-1998 for alle børn mellem 0-15 år. Hensigten med studiet er at kortlægge, hvor mange afsluttede anbringelser, der følges af genanbringelse inden for en periode på 2 år.

Resultaterne viser, at genanbringelsesfrekvensen er forskellig for forskellige aldersgrupper. Blandt de yngre aldersgrupper (0-9 år) bliver 25% af de afsluttede anbringelser efterfulgt af en genanbringelse inden for 2 år. For de unge teenagere er genanbringelsesfrekvensen 40%. Sandsynligheden for genanbringelser stiger med barnets stigende alder og med kort varighed af den tidligere anbringelse. Korte anbringelser (under 6 måneder) leder dobbelt så ofte til genanbringelser som længerevarende anbringelser (over 2 år).

Vinnerljung, Hjern & Öman (2003) bygger på det samme materiale, dog kun omfattende perioden 1990-1996 (i alt 12.189 afsluttede anbringelser). Sigtet med denne del af studiet er at analysere, hvilke faktorer der fremmer eller hæmmer genanbringelse.

For de yngre børn (0-9 år) steg sandsynligheden for at blive genanbragt, hvis barnets sidst havde været anbragt kortvarigt (under 6 måneder), og hvis moren havde modtaget en stor del af sin forsørgelse via kontanthjælp i det år, barnet sidst blev hjemgivet. En faktor, der reducerede sandsynligheden for at blive genanbragt, var, at barnet var af etnisk minoritetsbaggrund. For de større børn gjaldt, at kort anbringelsesvarighed i forudgående anbringelse, barnets alder (fra 13-15 år) ved ophøret af sidste anbringelse, samt en ophobning af risikofaktorer hos barnet og i dets omgivelser forøgede sandsynligheden for, at en afsluttet anbringelse ville føre til genanbringelse inden for 2 år.

Bonnier & Kälvesten (1990) undersøger 445 børn i alderen 0-20 år, der i 1960 blev placeret i familiepleje i Stockholm, og blev fulgt op 20 år senere.

17. Det er antal afsluttede anbringelser, der er undersøgelsesenheden, ikke antal børn. Kun anbringelser over 15 dage medtages i studiet. Afbrud i anbringelser på under 30 dage regnes ikke som en afbrydelse.

De viser, at 40% af drengene og 50% af pigerne på et eller andet tidspunkt blev hjemgivet til forældrene. 35% af drengene og 33% af pigerne forblev i samme anbringelse til myndighedsalderen. De resterende 25% drenge og 17% piger benævner forskningen "flyttere", dvs. at deres anbringelsesforløb var ustabil. De blev omplaceret, og flere af dem befandt sig også på institutioner efter det fyldte 18. år.

Socialstyrelsen (1995b) skriver om ca. 9000 svenske børn, der er anbragt i familiepleje, at ca. en tredjedel af disse børn forventes at forblive i anbringelsen til myndighedsalderen, mens en stor del af de resterende sandsynligvis vil opleve en anbringelseskarriere som "svingdørsbørn". Disse børn kaldes illustrativt "uvishedens børn".

Kristinsdóttir (1987) bygger på et islandsk materiale om alle børn (i alt 154) på 0-18 år, der i 1984 anbragtes uden for eget hjem i Reykjavik. Datagrundlaget er børnenes journaler.

Materialet viser tegn på hyppige genanbringelser. For den yngste aldersgruppe på 0-5 år er det gennemsnitlige antal af anbringelser to. Forfatteren peger på et anbringelsesmønster, hvor børn hyppigt skifter placeringer, uden at journalerne afspejler en synlig planlægning af dette eller en vurdering af barnets situation forud for anbringelsesskift.

Også i britiske undersøgelser går relativt høje genanbringelsestal igen. Bullock, Gooch & Little (1998) har beskæftiget sig med kriterier for, at en hjemgivelse kan forløbe succesfyldt. Materialet omfatter 463 børn (som er repræsentative for anbragte børn i Storbritannien), som blev anbragt i 1993. Børnene følges prospektivt i 2 år.

Undersøgelsen viser, at kortvarige anbringelser er det almindelige. 40% af børnene er hjemgivet inden for en måned, 71% inden for 1 år og 73% inden for de 2 år, opfølgningstiden varede. Af de resterende børn var 17% stadig anbragt, 3% var adopterede, og 6% havde udskrevet sig selv ved at blive væk fra anbringelsesstedet. Forfatterne forventer, at 87% af kohorten på et eller andet tidspunkt vil blive hjemgivet.

Dette rejser spørgsmålet om, hvad der skal til, for at en hjemgivelse kan holde, således at barnet ikke genanbringes. Bullock, Gooch &

Little (ibid) finder, at to tredjedele af hjemgivelserne var succesfulde. De vedrørte først og fremmest børn, der havde været anbragt i kort tid og børn, der havde været anbragt i en hybridform mellem aflastning og anbringelse.

For børnegruppen som helhed finder forfatterne, at faktorer, der er forbundet med succesfuld hjemgivelse, er: 1) at familien er forberedt på, at hjemgivelsen kan medføre nogen turbulens i familien, 2) at familierelationerne er gode, 3) at barnet ikke er kriminelt, og 4) at forældrene indvilgede i anbringelsen. Det er imidlertid lidt forskellige faktorer, der har sammenhæng med succesfuld hjemgivelse afhængigt af, om barnet hjemgives hurtigt, om det hjemgives efter mindst 18 måneders anbringelse, eller om det hjemgives efter at have været langvarigt anbragt.

Også Farmer (1993) og Farmer & Parker (1991) har det sigte at belyse, hvad der skal til, for at et barn, der hjemgives, ikke bliver genanbragt. De undersøger 321 børn, der i 1984 var hjemgivet "på prøve", og børnene følges i 2 år. Børnene falder i to grupper: "de beskyttede børn" (54% af børnene), som var anbragt, fordi de havde oplevet overgreb i hjemmet, og "de oprørske børn" (46% af børnene), der anbragtes på grund af antisocial adfærd.

To år efter hjemgivelsen vurderer forskerne, at 47% af hjemgivelserne af de beskyttede børn var succesfulde. 38% af hjemgivelserne var brudt sammen, og barnet var anbragt igen. De kriterier, forskerne finder hænger sammen med succesfulde hjemgivelser, er: 1) ingen tegn på omsorgssvigt under anbringelsen, 2) sagsbehandlernes nemme adgang til familien, 3) hjemgivelsen blev planlagt inden 1/2 år efter anbringelsen, 4) barnet var ikke tidligere forsøgt hjemgivet, 5) barnet var under 2 år på anbringelsestidspunktet, og 6) forældrene havde besøgt barnet hyppigt under anbringelsen. For de "oprørske børn" gælder, at hjemgivelsen 2 år efter var brudt sammen for 50%'s vedkommende. Faktorer, der var forbundet med succes var: 1) at de ikke tidligere havde været hjemgivet, 2) at sagsbehandleren havde let adgang til familien, 3) at barnet havde været på regelmæssige besøg under anbringelsen, og 4) at barnet ikke var kriminelt under hjemgivelsen.

Sammenfatning om genanbringelser

Undersøgelserne viser, at der er en ganske høj sandsynlighed for, at anbragte børn ikke placeres stabilt, men genanbringes en eller flere gange. Vinnerljung, Öman & Gunnarsson (2003) skriver, at genanbringelsesfrekvenserne er forbavsende ens på tværs af landegrænser og ligger på mellem 25 og 40% afhængig af børnenes alder. Der kan naturligvis være gode grunde til at ændre anbringelsessted, hvis der opstår nye behov, som taler for, at barnet vil have bedre af at være et andet sted. Men nogle af resultaterne kunne tyde på, at genanbringelser ikke altid har den karakter (for eksempel Kristinsdotir, 1987). Dette er problematisk, fordi i forvejen udsatte børn og unge på denne måde udsættes for endnu flere brud, som anbringelsen i princippet skulle beskytte dem imod.

De engelske undersøgelser peger også på det vigtige forhold, at hjemgivelser kan være sårbare, hvis ikke omstændighederne omkring hjemgivelsen vurderes nøjere. Dvs. at hjemgivelser, der ikke hviler på et godt og velplanlagt fundament, i sig selv kan bidrage til, at børn oplever brud og bliver "svingdørsbørn".

Konsekvenser for praksis

Det er vanskeligt at drage præcise konsekvenser af resultaterne om sammenbrud og genanbringelser. Sammenbrud og genanbringelser ser ud til at være hyppigt forekommende fænomener. Fra andre menneskebehandlende områder kendes også "drop-out" fænomenet, dvs. At folk ikke gennemfører en påbegyndt intervention. Alligevel må man sige, at sammenbrud i anbringelser, specielt af teenagere er så hyppigt forekommende, at det kan tyde på, at anbringelsesarbejdet generelt ikke udføres med den kompetence og præcision, som forudsættes. Både i overvejelser-, forberedelses- og gennemførelsesfasen ser der ud til at være arbejds momenter, der kunne forbedres, uden at vi dog af ovennævnte resultater, der for sammenbruddenes vedkommende fortrinsvis retter sig mod karakteristika ved barnet, kan pege på, hvor kompetenceudviklingen præcist brude sættes ind.

Alligevel er det vigtigt at pege på nogle veje til udvikling af praksis, fordi konsekvenserne for børnene af udbredte sammenbrud og genanbringelser er, at børn, der har brug for kontinuitet og stabilitet, udsættes for det modsatte.

- Ved anbringelse af ældre børn bør det sikres, at de selv samtykker helhjertet til anbringelsen. Undersøgelserne viser, at de unge selv ofte foranlediger sammenbrud ved simpelthen at blive væk fra anbringelsesstedet, hvis de ikke er tilfredse med det. Dette fører i mange tilfælde til uplanlagte ophør af anbringelsen på et tidspunkt, hvor børnene har en så ung alder, at man ikke kan forvente, at de kan stå på egne ben.¹⁸
- Når en anbringelsesgrund er adfærdsproblemer eller udtalte psykiske problemer hos barnet, er der grund til at overveje anbringelsesstedets kapacitet til at håndtere disse problemer nøje. Dette skyldes det relativt utvetydige resultat, at antisocial adfærd eller psykiske problemer ofte giver anledning til, at anbringelsesstedet må give op over for problemerne.
- Slægtsplaceringer er værd at arbejde mere bevidst med, end det i dag er tilfældet i Danmark. Nielsen (2002) skriver i sin afhandling, at mens slægtsplaceringer som anbringelsesform vinder fremgang i mange lande, ser der i Danmark ud til at være den modsatte tendens. Der er ikke noget, der forskningsmæssigt støtter denne tilbageholdende tendens. Set ud fra et stabilitetshensyn vil slægtsplaceringer i mange tilfælde være at foretrække.
- Det går igen i undersøgelserne, at sammenbrud sker i den første tid af anbringelsen. Det kunne tale for, at der ydes ekstra støtte i det første år af en anbringelse. Med dette menes støtte til barnet, til anbringelsesstederne og til biologiske forældre med henblik på, at de kan besøge barnet, følge dets udvikling og skabe gode relationer til anbringelsesstedet. I støtte ligger også at være opmærksom på optrækkende kriser, således at der kan sættes ind, før et sammenbrud sker.

18. Det falder uden for denne forskningsoversigts rammer at beskæftige sig med mulige alternativer til anbringelse i børnenes eget miljø. For en del unge ville det måske være væsentligt bevidst at eksperimentere med alternativer til anbringelse. For eksempel afprøves i Norge aktuelt i stor skala en behandlingsmetode (Multisystemisk familierapi, MST) over for unge med antisocial adfærd i de unges eget miljø. Indsatsen er multifacetteret og retter sig mod den unge selv, den unges familie, nærmiljøet, den unges institutioner (skole m.v.) og øvrige omgivelser. MST har i USA haft positive effekter over for denne gruppe af unge. Se Hansson (2001) for en gennemgang af metodens effekter.

- Vinnerljung, Sallnäs & Kyhle-Westermark (2001) finder også, at en praksiskonsekvens af de mange sammenbrud bør være, at man informerer specielt unge og deres forældre forud for anbringelsen om, at der er høje sammenbrudsfrekvenser i anbringelser af den aldersgruppe. Dels er det relevant og nødvendig "brugerinformation" for unge og forældre, der skal beslutte sig for en anbringelse, dels kan det tjene som grundlag for, at samtykket til anbringelsen bliver velinformeret.
- Sammenbrudsfrekvenser for specielt større børn taler for, at forvaltningen må være parat med reserveplaner, hvis anbringelsen bryder sammen. Sammenbruddene er så hyppige, at det ofte vil blive meget turbulent for den unge, hvis man først skal til at tage stilling til, hvad der skal ske, når anbringelsen er brudt sammen.
- Ustabiliteten i mange anbringelser taler også for, at det er et område, der bør følges tæt via lokale evalueringer af indsatsen.

ANBRAGTE BØRNS KONTAKT MED BIOLOGISKE FORÆLDRE

I dette kapitel gennemgås forskningsresultater om kontakten mellem anbragte børn og deres biologiske forældre. Kontakten med biologiske forældre under anbringelsen har været et af de store emner i den nordiske diskussion om anbringelsespraksis gennem de seneste par årtier. Kontinuitet mellem børn og forældre har dels været genstand for en teoretisk kontrovers, dels har temaet såvel ideologiske som følelsesmæssige undertoner.

Der har imidlertid været mindre diskussion om betydningen af anbragte børns relationer til søskende og andre familiemedlemmer, for eksempel bedsteforældre. Som det fremgår i dette kapitel er anbragte børns familiebegreb bredere og omfatter flere personer end forældrene. Børnene savner under anbringelsen deres søskende og andre personer fra slægten, og de bekymrer sig om, hvordan det går dem. *McDonald, Allen, Westerfelt & Piliavin (1993)* påviser desuden i en britisk forskningsoversigt, at tidligere anbragte børn som voksne har mere kontakt med søskende end med biologiske forældre. Børnene er således knyttet til flere personer end forældrene fra deres oprindelsesfamilier. Det er imidlertid et forhold, som har været ofret ringe forskningsmæssig og praktisk opmærksomhed, hvilket også afspejles i dette kapitel.

Adcock (1995) skriver, at synet på anbragte børns kontakt med deres forældre har været historisk foranderligt. Omkring anden verdenskrig anså man forældre, der ikke kunne opdrage deres børn efter gældende normer, for nyttesløse for deres børn, og man an-

bragte ofte børnene langvarigt i en slags de facto adoption. Undersøgelser i 1970'erne påviste da også, at anbragte børn sjældent havde kontakt med deres forældre og sjældent blev hjemgivet. Det førte til en opmærksomhed på at sikre barnet en permanent familiemæssig orden, ikke mindst gennem formel adoption. Denne tænkning var også teoretisk inspireret af *Goldstein, Freud & Solnits (1973)* banebrydende argumentation for, at børn har ret til andre psykologiske forældre, hvis deres biologiske forældre ikke kan opfylde deres væsentligste udviklingsbehov. Lige så banebrydende forskning i 1970'ernes slutning (*Fanshel & Shinn, 1978*) påviser imidlertid, at børn hyppigere hjemgives og genforenes med den biologiske familie, hvis kontakten mellem forældre og børn opretholdes gennem anbringelsen. På denne baggrund øges opmærksomheden på betydningen af kontinuitet mellem barn og forældre, og det bliver i højere grad et mål for praksis at tilrettelægge anbringelsen, så kontinuiteten kan sikres. Adcock (1995) finder, at bekendelsen til et kontinuitetsprincip først og fremmest forankres i sandsynligheden for, at børn kan hjemgives fra anbringelsen igen.

Kapitlet er struktureret således, at der først gives et kort rids over de teoretiske kontroverser om betydningen af børns bevarelse af kontakten med de biologiske forældre. Dernæst redegøres for de formål med kontakt, der oftest angives i diskussionen om anbragte børn og deres forældre. Der præsenteres også undersøgelser, som belyser effekterne af en god respektive dårlig kontakt med forældre. Derefter gennemgås undersøgelser om den konkrete kontakthypighed, om barrierer for kontakt, og om de involverede parter oplevelse i forbindelse med kontakten. Endelig redegøres der for forskning om samværsbegrænsning.

Kontaktens betydning i teoretisk perspektiv

Man kan tale om to hovedpositioner, der har været centrale i diskussionen af forældreskabets betydning for det anbragte barn. De teoretiske skoler betegnes henholdsvis behovsteorien og objektrelationsteorien. Begge teorier tager udgangspunkt i en psykologisk forståelse af det lille barns udvikling og tilknytning, men kommer til modsatrettede resultater om, hvorvidt det kan lade sig gøre for barnet at erstatte tilknytningen til biologiske forældre med en tilknytning til andre voksne.

Behovsteoriens fædre og mødre er Goldstein, Freud & Solnit (1973, 1981). Behovsteorien er en stærk argumentation for, at børn formår at etablere tilknytning til andre voksne end de biologiske forældre. I samspillet med andre kontinuerlige voksne kan der udvikles et psykologisk forældreskab, som indebærer, at barnet oplever andre voksne som sine forældre og føler sig integreret i deres familie. Ifølge denne forståelse kan barnet så at sige erstatte den oprindelige tilknytning til biologiske forældre med en ny psykologisk forældrerelation til andre end voksne. Goldstein, Freud & Solnit (ibid) finder, at børn har krav på nye psykologiske forældre, når relationen til de biologiske forældre er konfliktfyldt eller i strid med barnets behov. De mener, at børn ikke skal svæve i et tomrum mellem biologiske forældre og plejeforældre uden måske at kunne opnå tilfredsstillende relationer til nogen af parterne. Dette taler ifølge forfatterne også for, at det ofte ikke vil være hensigtsmæssigt, at et anbragt barn bevarer en måske skrøbelig og vanskelig relation til de biologiske forældre. Hvis barnet forventes at være langtidsanbragt, ser forfatterne det som vigtigt at stræbe efter, at båndene til plejeforældrene bliver stærkest mulige, og at de biologiske forældre ikke kommer til at stå i vejen for dette. Man må se denne teoretiske skole som en slags protest mod virkelighedens alt for mange eksempler på anbringelsesforløb, hvor der i mange år kan herske usikkerhed om, hvor børnene hører til, og hvor der ikke lægges en plan for, hvordan man vil sikre permanens i børnenes liv.

Over for behovslinien står objektrelationsteorien (*Mahler, Pine & Bergman, 1975*). Objektrelationsteorien lægger vægt på, at barnet i sin identitetsudvikling integrerer repræsentationerne af de primære omsorgsgivere (først og fremmest forældrene) i sig selv. Dvs. at tilknytningen til de vigtige personer i omgivelserne udgør fundamentet for barnets identitet (*Börjeson, 1981; Lagerberg, 1984*). I løbet af barnets første 3-4 år sker en gradvis konsolidering af barnets identitet som en person adskilt fra andre, men samtidigt som en person, der har integreret relationerne til de nære omsorgsgivere inden i sig selv. Der ligger i denne teori, at de internaliserede andre (forældrene) aldrig kan erstattes, når relationen er etableret. Derfor er det vigtigt, at de biologiske forældre på trods af anbringelsen stadig er til stede som psykologiske forældre, også selv om forældrene ikke formår at indgå i en daglig forældrerolle.

Denne teoretiske forståelse har inspireret megen af forskningen fra sidst i 1970'erne og frem.¹ For eksempel har objektrelationsteorien været det teoretiske fundament for det store svenske forskningsprojekt "Barn-i-kris", som der refereres til flere steder i denne forskningsoversigt.²

Danmark har også hentet inspiration fra objektrelationsteorien. Det har blandt andet manifesteret sig i "Graversen-betænkningen", der i begyndelsen af 1990'erne dannede fundamentet for vigtige lovændringer i den daværende bistandslov (*Betænkning 1212, 1990*). Det blev på det tidspunkt understreget, at kommunen har en forpligtelse til at sørge for, at kontakten mellem forældre og deres anbragte barn opretholdes (nu videreført i Servicelovens §57).

Den teoretiske diskussion om behovs- og objektrelationslinien har til tider antaget en enten-eller karakter. Det har enten været det ene eller det andet standpunkt, der har været anset for det rigtige. Dette må sandsynligvis ses i en socialpolitisk kontekst, idet det, da objektrelationsteoriens fortalere startede deres argumentation for de biologiske forældres betydning, ikke var sædvanligt at tildele forældre til anbragte børn en central rolle i børnenes liv. Det var et nyt standpunkt at hævde, at forældrene har afgørende betydning for anbragte børns udvikling, og det kan have bidraget til den af og til skarpe tone i diskussionen. Senere forskning har nuanceret og problematiseret de teoretiske perspektiver og stillet spørgsmålstegn ved, hvor sikker vores viden om tilknytning, identitetsudvikling m.v. faktisk er. Lagerberg (1984) argumenterer fra Sverige for, at man i det praktiske arbejde må stille sig en lang række spørgsmål for at kunne orientere sig om forældrenes betydning. Det er spørgsmål som for eksempel, om barnet har dannet en relation til de biologiske forældre;

1. Fanshel & Shinn (1978) var foregangsfolk for empirisk forskning om anbragte børn ud fra dette teoretiske perspektiv.

2. For eksempel repræsenteret ved Börjeson & Håkansson (1990), Cederström (1990, 1994), Hesse (1988), Vinterhed (1985), Vinterhed, Börjeson, Cederström, Fredin, Hesse & Hesse (1981).

om denne relation er stærk/svag og tryk/ambivalent; om barnet har en alder, der gør det sandsynligt, at det kan knytte sig til andre m.v.³

Andersson (1998, 1999b) har i sit longitudinelle svenske studie dokumenteret varierede tilknytningsmønstre for 22 anbragte børn, uanset om børnene har bevaret kontakten med de biologiske forældre eller ej. Nogle børn har kun plejeforældrene som psykologiske forældre, andre har kun de biologiske forældre i den rolle, mens andre har knyttet sig til en biologisk og en plejeforælder.

Rushton & Mayes (1997) har gennemgået 10 engelske og amerikanske studier, som alle beskæftiger sig med tilknytning til plejeforældrene hos lidt ældre plejebørn (omkring skolealderen). De finder, at de fleste plejebørn i denne aldersgruppe faktisk knytter sig til plejeforældrene, og de finder ikke forskningsmæssigt grundlag for væsentlig pessimisme i denne henseende. De understreger dog, at der til dato er meget lidt viden om betingelserne for, at en relation kan etableres.

Formålet med kontakt

Formålene med at opretholde en kontakt mellem et anbragt barn og de biologiske forældre baserer sig på en række antagelser om, hvad der er til det anbragte barns bedste under anbringelsen og på længere sigt.

En overordnet antagelse, der hyppigt udtrykkes, er, at barnets trivsel og positive udvikling bedst tilgodeses, når der er en fortsat og tæt kontakt mellem barnet og forældrene.⁴ Det er et faktum, at forholdet til de biologiske forældre fylder meget i de anbragte børns be-

3. I almindelighed vil man sige, at et barn, der anbringes i det første halve leveår har god sandsynlighed for at knytte sig til andre voksne. Perioden mellem et halvt og 3-4 år er sårbar, fordi barnet er i en proces, hvor det både skal adskille sig selv fra de primære omsorgspersoner og integrere relationen til dem som en del af sig selv. Efter denne proces mener nogle forskere, at barnet har lettere ved at knytte sig til andre og samtidigt bevare forældrebilledet intakt (jf. for eksempel Thorpe, 1980).

4. For eksempel Andersson (1984, 1988, 1995), Fanshel & Shinn (1978), Hess (1987), Hill (1999), Kelly (1984), Newman (1995) og Thoburn (1994).

vidsthed. Barnet har mange tanker om, hvordan det går med forældrene, om de kan klare sig, om barnet er savnet, om hvornår det kan komme hjem m.m. *Esping (1988)* finder i sin svenske undersøgelse, at tilmed børn, der er knyttet til plejefamilien og ikke vil hjemgives, alligevel tænker meget på forældre, søskende, bedsteforældre og andre personer i netværket. Båndene til de biologiske forældre kan være overvejende negative, men de er altid meget stærke (*Rothe, 1983a*). Det er i sig selv en begrundelse for kontakt, at børnene kan få syn for sagn om, hvordan det går forældrene, og ikke skal overlades til deres egne fantasier om det. Via kontakten får barnet også et realistisk billede af sine forældre, hvilket kan bidrage til, at barnet ikke idealiserer dem (*Ulvik, 2002*).

For kontakt taler også, at de fleste anbringelser er af kortvarig natur, og at en ubrudt relation letter overgangen ved hjemgivelse (*Marsh, 1987*).

Kontakten til de biologiske forældre kan desuden bidrage til barnets identitetsdannelse ved at give en fornemmelse af dets biologiske ophav og familiemæssige rødder. Hermed får barnets fortid også en værdi og giver barnet et perspektiv på dets livshistorie.⁵ Ignorering af barnets rødder betragtes af flere forskere som en risikofaktor ved en anbringelse, fordi barnet hindres i at udvikle sin identitet på adækvat vis.⁶ Kontakten er med til at forhindre, at barnet føler sig forladt og udstødt af sine forældre, eller at barnet giver sig selv skyld for anbringelsen.⁷ Kontakt giver barnet en følelse af kontinuitet i livet, og af at tilværelsen ikke er et forløb af afbrudte, ikke sammenhængende forhold.

5. Betydningen af at kende dette illustreres af en britisk undersøgelse af voksne, der som børn havde været anbragt og i forbindelse med dette havde mistet kontakten med deres biologiske forældre. Da disse som voksne fik lov til at få adgang til oplysninger om deres forældre på lige fod med adopterede børn, viste der sig en stor efterspørgsel på disse oplysninger, især blandt personer, der havde haft en rodløs barndom og været flyttet meget rundt (*Kirton, Peltier & Webb, 2001*).

6. *Cleaver (1997), Downes (1992), Esping (1988), Newman (1995), Triseliotis, Sellick & Short (1995)* og *Triseliotis, Borland & Hill (2000)*.

7. *Hess (1987)* og *Ulvik (2002)*

På et mere konkret plan har kontakten mellem børn og forældre det formål at opretholde familierelationerne med henblik på at fremme muligheden for hjemgivelse af barnet.⁸ Ofte vil det være en forudsætning for en hjemgivelse, at forældrene har etableret andre måder at håndtere relationen til barnet på. Kontakt under anbringelsen kunne her være med til at igangsætte en udviklingsproces, som forældrene ikke selv har kunnet håndtere. *Cleaver (1997)* peger dog på, at denne mulighed sjældent udnyttes. Sagsbehandlerne er mindre opmærksomme på, at relationen med støtte ville kunne udvikles under anbringelsen.

Quinton, Rushton, Dance & Mayes (1997) peger i en engelsk analyse af flere forskningsbaserede undersøgelser på, at kontakten også spiller en rolle for forældre, plejeforældre og de professionelle. Fra forældrenes synspunkt kan kontakten – ud over glæden ved at se barnet – give dem konkrete informationer om barnets trivsel og hjælpe dem til at bearbejde deres følelser af skyld og tab i forbindelse med anbringelsen. Desuden får de mulighed for at vise barnet, at de billiger anbringelsen, hvilket fremmer, at barnet faktisk profiterer af det (*Newman, 1995*).

Quinton, Rushton, Dance & Mayes (*ibid*) mener desuden, at kontakten mellem børn og biologiske forældre fra et plejeforældresynspunkt dels kan legitimere plejefamiliens rolle, dels gøre det lettere for plejefamilien at tale med barnet om familien. En negativ effekt af kontakt kan imidlertid være, at barnet skal dele sin loyalitet over for to forskellige familier. Endelig peger forfatterne på, at myndigheders pres for at opretholde en kontakt kan skyldes et ønske om at kompensere for en følelse af at have svigtet de biologiske forældre. Kontakten ses som et bidrag til at lindre forældrenes smerte i forbindelse med anbringelsen, og kan dermed fungere som en legitimering af det samfundsmæssige indgreb i familiens liv.

8. Bullock, Little & Millham (1993), Fanshel & Shinn (1978), Thoburn (1980) og Triseliotis, Sellick & Short (1995).

Kontakthyppighed

I dette afsnit redegøres for en række undersøgelser af det faktiske omfang af samvær mellem anbragte børn og deres forældre (først dansk forskning, dernæst nordisk forskning i øvrigt og endelig britisk forskning).

I Hestbæks (1997) danske repræsentative undersøgelse af anbringelsesforløb blev 760 forældre og 765 anbringelsessteder interviewet om kontakten mellem barn og forældre under anbringelsen. Data gælder børn og unge i såvel familiepleje, døgninstitution som opholdssted. To tredjedele (65%) af forældrene oplyser, at barnet er på besøg i hjemmet mindst hver 14. dag, mens 14% er hjemme mindst en gang om måneden. 9% besøger forældrene sjældnere end hver måned, og 12% er aldrig på besøg i hjemmet. Dvs. at godt en femtedel af anbragte danske børn har ringe eller ingen kontakt med forældrene i deres hjem. 36% af børnene og de unge har besøg af forældrene på anbringelsesstedet mindst hver 14. dag, mens 18% af forældrene omvendt aldrig besøger anbringelsesstedet. Hvis man i stedet for forældrene spørger anbringelsesstederne om, hvor tit der er besøgskontakt, er frekvensen ifølge dem noget lavere.

Alt i alt viser denne undersøgelse fra 1990'erne dog en langt større samværsfrekvens end tidligere danske studier fra 1980'erne.⁹ Kun 4% af de medvirkende forældre i Hestbæks (1997) undersøgelse har ikke en eller anden form for direkte samvær med deres barn over året. Ifølge anbringelsesstederne er der dog 8% af de anbragte børn, der ikke har kontakt med deres forældre under anbringelsen, heraf en andel hvor forældrene er døde.

Små børn i familiepleje i alderen 0-6 år får sjældnere besøg af deres forældre på anbringelsesstedet end 0-6-årige på døgninstitution, men er til gengæld oftere på besøg i hjemmet (Hestbæk, *ibid*). Når anbringelsesårsagen er manglende omsorg i familien, er børnene sjældnere hjemme på besøg. Børn anbragt på grund af egne problemer, for eksempel skoleproblemer, er omvendt relativt oftere hjemme på besøg end andre anbragte. 61% af de anbragte børn fra brudte fa-

9. Boolsen, Mehilbye og Sparre (1986) og Christoffersen (1988).

milier har kontakt med samværsforælderen (dvs. den forælder, som barnet ikke skulle bo hos, hvis det blev hjemgivet, og som ofte ikke har del i forældremyndigheden). Samværsforældre udgøres primært af fædre. Kønnen på samværsforælderen spiller en stor rolle for kontakten. Kun 16% af børnene ser ikke den fraflyttede mor, mens 43% ikke ser den fraflyttede far. Det er således en relativt stor andel af børn fra brudte familier, der ikke har kontakt med den ene af forældrene under anbringelsen, især fædrene.

Lang transport mellem hjem og anbringelsessted,¹⁰ forældres arbejds-mæssige marginalisering og forvaltningens langvarige kendskab til det anbragte barn påvirker samværsfrekvensen i nedadgående retning. Omvendt bidrager det positivt til samværsfrekvensen, at forældrene har en erhvervsuddannelse. Barnets alder, typen af anbringelsessted og tvangsmæssig eller frivillig anbringelse spiller ikke ind på omfanget af samvær med forældrene (Hestbæk, *ibid*).

Et dansk studie har undersøgt kontakten mellem familiepleje-anbragte børn fra Københavns Kommune og deres biologiske forældre (*Nielsen, 2002*). Af undersøgelsen fremgår det, at 77% af de anbragte plejebørn har kontakt med deres mor, 41% med deres far, og 13% har ikke kontakt med nogen af de biologiske forældre.¹¹ Blandt dem, der ikke har kontakt til forældrene, har lidt over en tredjedel kontakt med søskende og/eller bedsteforældre. Kun omkring 44% har kontakt med forældrene i hjemmet, og mange overnatter aldrig hjemme hos deres mor/far. Dette får Nielsen (*ibid*) til at konkludere, at en del anbragte børn har en relativt spinkel kontakt med forældrene. Barnets alder ved anbringelsen influerer ikke på kontakthypigheden med moren, men derimod med faren. Børn, der var mellem 0 og 2 år ved anbringelsen, ser deres far signifikant sjældnere end andre anbragte børn i undersøgelsen. Der er også den endelige sammenhæng, at jo længere børnene har været anbragt, jo

10. Også andre undersøgelser har peget på, at stor afstand eller lang transport mellem barnets anbringelsessted og hjem kan være hæmmende for kontakten (for eksempel Berridge, 1985).

11. En årsag til forskellen i kontakt med henholdsvis mødre og fædre er, at mange børn anbringes fra hjem med enlige mødre.

sjældnere forekommer kontakt. Dette er et resultat, der er gennemgående i en del studier, såvel danske som udenlandske.

Havik fandt i en stor norsk spørgeskemaundersøgelse (1996), hvis udvalg omfattede over 1.000 plejefamilier, at opretholdelsen af kontakten mellem forældre og de små børn ofte prioriteres lavt, hvilket har den effekt, at kontakten i en del tilfælde ophører. Når der er tale om langvarige anbringelser, er samværet også mere begrænset. De fleste børn har dog samvær med forældrene, men de har ikke altid faste aftaler om samvær. Også denne undersøgelse finder, at anbragte børn sjældnere har kontakt med fædre end med mødre. Havik (ibid) finder ikke, at børn placeret hos slægten har mere samvær med biologiske forældre end andre anbragte børn, hvilket er et usædvanligt resultat.

I en anden undersøgelse (*Havik, 2002*) analyseres samværsaftaler for 53 børn mellem 3 og 17 år. Der var en meget stor spredning til trods for, at to tredjedele af børnene forventedes at se deres forældre hver 14. dag. Samværsaftalerne viste en spredning fra 8 timers samvær om året til over 200 timers forventet samvær om året. Der var mindre samvær, når anbringelserne forventedes at være langvarige, når barnet var lille, og når overvåget samvær blev besluttet. Der var mere samvær, når forældre gav tilslutning til anbringelsen.¹²

Ud over disse kvantitative undersøgelser peger også en række nordiske, kvalitative undersøgelser på tendensen til, at kontakten mellem børn og biologiske forældre udtyndes med tiden. Hessle (1988) fandt i sit studie af 85 børn anbragt i Malmö i 1981-82, at 60% af dem efter to år ikke havde nogen kontakt med deres far, 20% havde ikke kontakt med nogen af forældrene.

Backe-Hansen (1994) undersøger i et kvalitativt studie samværsfrekvenser for 40 børn anbragt af Oslo kommune i 1987-1988. Datagrundlaget er journalmateriale om samværsaftalerne. Ligesom Ha-

12. Formelt er dette ensbetydende med det, der i Norge kaldes "forenklet" behandling i fylkesnavnene, som træffer beslutning om omsorgsovertagelse. Omsorgsovertagelse i Norge er ensbetydende med en tvangsmæssig afgørelse, som forældre imidlertid kan erklære sig enige i, hvilket medfører en meget mindre omfattende – en "forenklet" – behandling i det besluttende organ. Se også Hestbæk (1998).

vik (2002) finder også Backe-Hansen (ibid), at de små børns (0-2 år) samvær med forældre er prioriteret lavt. Af 22 småbørn i denne aldersgruppe havde kun tre bevaret kontakten med forældrene efter to års anbringelse. Af 18 børn mellem 3 og 7 år havde 16 bevaret kontakt med de biologiske forældre, men kontaktens omfang havde undergået reduktioner i de to år siden barnets anbringelse for otte børns vedkommende. Reduktioner i samværstid var foretaget på grund af enten uoverensstemmelser mellem plejeforældre og biologiske forældre eller barnets reaktion på kontakten.¹³

I endnu en norsk undersøgelse af forældre til tvangsanbragte børn fandt *Skerfving (1993)*, at efter 9 års anbringelse havde en del stadig kontakt med deres børn. Nogle havde også efter anbringelsen fået genopbygget en kontakt til børnene. Dette resultat står i nogen grad i modsætning til andre forskeres resultater om sammenhængen mellem stigende anbringelsesvarighed og faldende kontakthypighed. Undersøgelsen viste dog også, at forældre, der ikke havde fået deres barn hjemgivet, stadig var i en uforandret dårlig situation og med dårlig prognose.

Også flere store internationale undersøgelser med kvantitativt datagrundlag peger samstemmende på, at kontakten udtyndes i takt med, at anbringelsesperioden vokser. Jo længere tid anbringelsen har varet, jo sværere er det at opretholde kontakten.¹⁴

Fanshel & Shinn (1978) fandt i deres amerikanske forløbsstudie, at af de 36% af børnene, der stadig var i pleje efter 5 år, modtog over halvdelen (57%) ikke længere besøg af de biologiske forældre. I *Bilson & Barkers (1995)* undersøgelse af 848 børn i institutioner og plejefamilier var det 37%, der ikke havde nogen kontakt med de biologiske forældre, mens 47% havde ansigt til ansigt kontakt minimum én gang om måneden.¹⁵ I *Bilson & Barkers (ibid)* undersø-

13. Se også Havik & Backe-Hansen (1998).

14. Aldgate (1980), Bilson & Barker (1995), Havik (1996) og Rowe, Cain, Hundleby & Keane (1984).

15. 9% af deltagerne i undersøgelsen var adopterede børn og unge.

gelse er det dog kun hos familieplejeanbragte børn, at kontakten svækkes. Det omvendte var tilfældet med institutionsanbragte børn, hvis kontakt til forældrene styrkedes, jo længere tid de havde været anbragt.

Rowe, Cain, Hundleby & Keane (1984) fandt i deres relativt store undersøgelse af langtidsfamiliepleje i fem engelske områder, at hjælpen til forældrene reduceres betydeligt, når barnet har været anbragt i mere end tre år, og at kontakten derefter også tynder kraftigt ud. *Millham, Bullock, Hosie & Haak (1986)* fandt, at efter 6 måneders anbringelse var børnene opdelt i to grupper: en gruppe, som havde regelmæssig kontakt med forældrene, og en gruppe, som kun havde meget ringe eller ingen kontakt.

En engelsk undersøgelse (*Cleaver, 2000*) af 152 myndigheders sager over familieplejeanbragte børn fandt, at kun lidt over en tredjedel af de familieplejeanbragte børn i alderen 5-12 år så deres far. Af disse børn var det kun en femtedel, hvor kontakten til faren var uafhængig af kontakten til moren. Dvs. at moren i en vis forstand fungerede som gate-keeper for, om barnet skulle have kontakt med faren.¹⁶

Endelig skal det nævnes, at en del både danske og britiske undersøgelser finder, at kontakthyppigheden er lavere for børn anbragt i familiepleje end for børn anbragt på institution.¹⁷ Relationen mellem biologiske forældre og plejeforældre kan i nogle tilfælde have en karakter, som vanskeliggør besøg. Forældre kan i højere grad opleve, at plejeforældre har en rivaliserende attitude, som skaber konflikter i relationen og reducerer besøgsfrekvensen.

Sammenlagt peger såvel danske, nordiske som internationale forskningsresultater på, at der er ganske mange børn, der via anbringelsen mister kontakten med forældrene, eller oplever en sparsom og udtyndet

16. En kvalitativ engelsk undersøgelse af unge under udskrivning viste tilsvarende, at mange unge på døgninstitutioner mister kontakten til den ene af forældrene, og oftest faren (Marsh & Peel, 1989).

17. For eksempel Aldgate (1980), Bilson & Barker (1995), Christoffersen (1993), Colton (1988a) og Hill (1999).

kontakt med dem. Dette er realiteten til trods for en del års bestræbelser på at styrke anbragte børns bånd til de biologiske forældre. I særlig grad gælder dette børn, der er langvarigt anbragt og børn, der er små på anbringelsestidspunktet. Specielt kontakten med den af forældrene, der ikke har forældremyndigheden, er sparsom. Man kan dog ikke ud fra disse undersøgelser vide, i hvor høj grad børnene havde kontakt med denne forælder forud for anbringelsen, og om det er anbringelsen, der er årsag til, at kontakten går tabt.

Kontakthypighed ved slægtsplaceringer

En række undersøgelser finder, at børn har mere kontakt med de biologiske forældre, når de er anbragt i en slægtsfamiliepleje end i en almindelig familiepleje. Resultaterne peger også på, at man ofte ordner kontakten uformelt i slægtsplaceringer (for eksempel Rowe, Cain, Hundleby & Keane, 1984).¹⁸ Børnene taber også sjældnere kontakten til de biologiske forældre over tid.¹⁹ Havik (1996) finder dog ikke i sit studie denne større hyppighed af kontakt med biologiske forældre i slægtsplaceringer.

Samværsbegrænsning i tid og rum

Samværsbegrænsning refererer til myndighedernes beslutning om, at forældrene og det anbragte barn kun må se hinanden under bestemte betingelser eller slet ikke må have kontakt. Formålet med samværsbegrænsning er primært at beskytte barnet, sekundært at opretholde orden og sikkerhed på anbringelsesstedet.

Man taler i Danmark dels om tidslig samværsbegrænsning, dvs. at man må ses på faste, afgrænsede tidspunkter, dels om stedlig samværsbegrænsning, dvs. at samværet skal foregå på et bestemt sted, som myndighederne udpeger, og endelig om overvåget samvær (Hestbæk, 1997). I dansk lovgivning kan kommunen bestemme samværets hyppighed, dog skal en samværshyppighed på mindre end en gang om måneden (jf. Serviceloven) besluttes af børn- og ungeudvalget i kommunen.

18. Det samme resultat genfindes i amerikansk forskning, for eksempel Berrick, Barth & Needell (1994).

19. Skerfving (1993), Vinnerljung (1993) og Vinterhed (1985).

Hestbæk (1997) dokumenterer i en dansk undersøgelse, der er repræsentativ på landsplan, at der er taget beslutning om, at samvær højst må forekomme én gang månedligt i 4% af sagerne.²⁰ Til gengæld oplyser 12% af forældrene, at de har været udsat for den begrænsning, at de højst har måttet have besøgskontakt hver 14. dag. Forældrene har således en bredere definition af samværsbegrænsning end lovens.

I helt særlige tilfælde kan myndighederne beslutte, at kontakten skal afbrydes fuldstændigt i en nærmere fastsat periode, og/eller at forældrene ikke må få at vide, hvor barnet opholder sig (anonymisering). En fuldstændig frakendelse af samværet vil ofte være meget traumatisk for forældrene. Det er en ultimativ demonstration af deres uegnethed som forældre. De mest vidtgående begrænsninger, nemlig samvær mindre end én gang om måneden eller total afbrydelse af samværet, forekommer imidlertid sjældent i Danmark (Hestbæk, *ibid*). 1% af forældrene beretter, at samværet har været helt afbrudt, og 1% har oplevet at måtte se deres barn sjældnere end én gang om måneden. Sandsynligheden for samværsbegrænsning (også når det drejer sig om samvær højst hver 14. dag) er større, når anbringelsesårsagen er vold og seksuelle overgreb mod barnet eller udviklingsproblemer hos barnet; når barnet er tvangsanbragt; når barnet er i alderen 0-6 år; når forældrene ingen uddannelse har; og når de er marginaliserede i forhold til arbejdsmarkedet (Hestbæk, *ibid*).

Af Millham, Bullock, Hosie & Littles (1989) engelske undersøgelse af 205 sager, hvor forældrene helt havde fået frakendt retten til samvær, ses, at disse familier er relativt opløste og mindre integrerede samfundsmæssigt end andre familier med anbragte børn. Børnene adskiller sig fra andre anbragte børn ved at være blevet anbragt uden for hjemmet tidligt, ved at de har været anbragt længe, og ved at de har været udsat for omsorgssvigt og eventuelt seksuelt misbrug. Forfatterne fandt, at mange beslutninger omkring en anbringelse bliver taget i krisesituationer, hvilket bevirker, at spørgsmålet om samvær får lav prioritet. I undersøgelsen havde 60% af forældrene haft kontakt inden for de sidste par måneder før frakendelsen af samværsretten. 40% havde ikke haft kontakt inden for det seneste år. Under-

20. Såvel forældre som sagsbehandlere angiver uafhængigt af hinanden 4%.

søgelsen viser desuden, at der ved beslutninger om frakendelse af samværsretten ofte ikke er tale om langsigtet planlægning. Der er snarere tale om, at begivenhederne har fået lov at flyde og udvikle sig i negativ retning.

Overvåget samvær

Hvis det er nødvendigt af hensyn til barnet, kan det kommunale børn- og ungeudvalget beslutte, at barn og forældre ikke må være alene sammen, men kun må ses under såkaldt overvåget samvær.²¹

Hestbæks (1997) undersøgelse af over 700 anbringelsessager viser, at overvåget samvær oftest besluttes i tvangsanbringelsessager; i sager med 0-6-årige; i sager med piger; og i sager, hvor anbringelsesårsagen er seksuelle overgreb eller en psykisk lidelse hos forældrene.

I en kvalitativ undersøgelse af alle 36 samværssager vedrørende anbragte børn i Frederiksborg Amt i perioden 1995-1997 (*Wegler & Elgaard, 1998*) konkluderer forskerne, at mange forældre som udgangspunkt er negativt stemt over for det overvågede samvær, men at de bagefter var positive over for forløbet. Afgørende for et godt forløb var, at forældrene i samarbejde med kurator ("overvågeren") forberedte samværet godt og klarlagde forventningerne til forældrene. Forældrene oplevede på denne måde kurator mere som en samarbejdspartner end en kontrolperson. Det viste sig, at der generelt var behov for, at kurator spillede en ret aktiv rolle i det overvågede samvær, varierende fra at være støttende til at være aktivt indgribende. Overvåget samvær i sager med frivilligt anbragte børn gav det bedste resultat. Det gjaldt også, når forældrene havde accepteret det overvågede samvær og ikke (kun) oplevede det som tvang.

Haviks (2002) kvalitative undersøgelse af 53 norske samværssager knytter samværshyppighed sammen med beslutningen om overvå-

21. Der har i Danmark været en stigende efterspørgsel på professionelle, der på det offentlige vegne kan indgå som tredje part i overvåget samvær. Der har samtidig været en metodeudvikling af denne form for arbejde, sådan at det ikke kun har funktion af overvågning, men samtidig også skal fungere som en støtte til børn og forældre. Her skelnes mellem kontaktvedligeholdende overvåget samvær og kontaktudviklende overvåget samvær, for eksempel som forberedelse til hjemgivelse (Familieplejen i Danmark, 1996 og Hestbæk, 1997).

get samvær, idet samværsfrekvensen bliver fastsat med længere intervaller, når der er besluttet overvåget samvær.

Cleavers (2000) undersøgelse af relationen mellem familieplejeanbragte børn og deres forældre i 152 engelske socialkontorer viser, at man ofte overvåger samværet. I flere end en tredjedel af sagerne (38%) brugtes socialforvaltningernes mødesteder til kontakten mellem børn og forældre inden for de første tre måneder af anbringelsen. Disse mødesteder var ikke så populære hos familierne, fordi de lever så lidt rum for privatliv.²² For de børn, hvor forældrene havde været voldelige, var det dog en tryk kontaktform.

Effekten af kontakt med biologiske forældre

En række undersøgelser fra 1970'erne og frem sætter helt eller delvist fokus på effekten af kontakt. De fleste undersøgelser fremhæver de positive effekter, noget færre undersøgelser peger på enten neutrale eller negative effekter. Endelig er der en enkelt undersøgelse (Quinton, Rushton, Dance & Mayes, 1997), der tager mange af disse undersøgelser op til ny overvejelse og på baggrund af dette er noget mere skeptisk overfor, hvad der egentlig findes af dokumenteret viden om effekten af anbragte børns kontakt med deres biologiske forældre.

En række undersøgelser – primært britiske – påpeger forskellige positive effekter af en god kontakt mellem det anbragte barn og forældrene. Der er for det første resultater, der tyder på, at barnet får styrket sin identitet gennem kontakten.²³ Barnet bliver desuden styrket emotionelt og socialt og får dermed en bedre trivsel/velfærd under anbringelsen. Dette fører til, at barnet bliver mindre præget af følelsesmæssige problemer.²⁴

22. I Wegler & Elgaards (1998) undersøgelse understreges det også, at det er vigtigt at gøre mødestederne hyggelige for at fremme en god kontakt.

23. Bilson & Barker (1992) og Newman (1995).

24. Andersson (1991), Berridge (1997), Hess (1987), Masson (1990) Thoburn (1994) og Triseliotis (1989).

Fanshel og Shinn (1978) fandt i USA, at de børn, der hyppigt fik besøg af forældrene, opnåede en højere IQ, mindre adfærdsproblemer og bedre tilpasning til plejefamilien.

Millham, Bullock, Hosie & Haaks (1986) britiske forløbsundersøgelse af 450 anbragte børn dokumenterede en tydelig sammenhæng mellem kontakt og det anbragte barns adfærd. Efter to år havde børn med dårlig kontakt til forældrene tydeligt stærkere adfærdsproblemer end andre anbragte børn.

Nogle resultater peger også i retning af, at barnet gennem kontakten bliver bedre i stand til at opretholde relationer til andre og dermed til at vedligeholde egne netværk. Barnet har også nemmere ved at værne om minder fra tiden før anbringelsen (Newman, 1995). Dårlig kontakt mellem barn og forældre kan omvendt resultere i, at også børnenes netværk til den øvrige familie og det daglige netværk uden for anbringelsesmiljøet udtyndes. En tæt kontakt mellem det anbragte barn og forældrene/moren er tillige ofte positivt forbundet med hjemgivelse eller en mere vellykket udslusning af unge til egen lejlighed o.l.²⁵

Berridge & Cleaver (1987), samt *Fratton, Rowe, Sapsford & Thoburn (1991)* har i et stort kvantitativt studie af knap 1.200 britiske anbragte med særlige behov desuden fundet, at kontakt til forældrene under anbringelsen mindsker risikoen for brud, dvs. at anbringelsen ophører uplanlagt. Dette resultat suppleres af Jackson & Thomas (2000), der i deres forskningsoversigt ved gennemgang af mange undersøgelser mener, at kontakt mellem større børn og deres forældre omvendt heller ikke truer stabiliteten i anbringelsen.

Hess (1987) henviser i sin britiske forskningsoversigt til det resultat, at en god kontakt mellem forældrene og barnet kan få sagsbehandleren til at interessere sig mere for sagen. Dette kan måske være udtryk for en såkaldt "creaming"-tendens, altså at sagsbehandleren

25. Aldgate (1980), Andersson (1984, 1988, 1995), Biehal & Wade (1996), Bullock, Millham & Little (1993), Dartington Social Research Unit (1984), Fanshel & Shinn (1978), Fanshel & Finch (1990), Hess (1987), Lake (1987), Masson (1990), Newman (1995), Thoburn (1980), Triseliotis, Sellick & Short (1995) og Vinterhed (1985).

skummer fløden og retter sit fokus mod de sager, der tegner til at gå nemt eller få et positivt udfald (*Winther, 1985*).

Kun få af de undersøgelser, der fremhæver de positive effekter af kontakt mellem det anbragte barn og dets biologiske forældre, forholdt sig imidlertid kritiske til resultaterne. For eksempel er det et oplagt spørgsmål, hvorvidt der er tale om en selektionseffekt, når man finder en sammenhæng for eksempel mellem hyppige forældrebesøg og hjemgivelse af barnet. De hyppige forældrebesøg kan være et udtryk for, at forældrene har mindre graverende problemer, som gør, at de både magter at besøge barnet oftere og hyppigere får det hjem igen. Lagerberg (1984) har på dette grundlag udtrykt skepsis over for særligt Fanshel & Shinns (1978) fund af positive effekter af kontakt mellem barnet og de biologiske forældre.

Undersøgelser, der peger på negative resultater af kontakt er sjældnere. Heller ikke i *Börjeson & Håkansson's svenske studie (1990)* under "Barn-i-kris" projektet kunne man konstatere en sammenhæng mellem kontakten med de biologiske forældre under anbringelsen og barnets situation ved opfølgningen 2 år efter anbringelsestidspunktet. Til gengæld var der en stærk sammenhæng mellem forældrenes velfærd/trivsel ved opfølgningen og god kontakt under anbringelsen, hvilket kunne tyde i retning af den nævnte selektionseffekt.

I sin forskningsoversigt nævner *Hill (1999)*, at kontakt med sigte på hjemgivelse for nogle børn ikke er hensigtsmæssigt, ikke mindst hvis de har været udsat for overgreb og er i fare for at blive udsat for overgreb igen.²⁶ For andre børn reaktualiserer kontakt med forældrene deres problemer og giver i tilgift nye problemer.²⁷

Rowe, Cain, Hundleby & Keane (1984) fandt i undersøgelsen af 200 engelske børn i familiepleje ikke, at de børn, der have regel-

26. Jf. også Farmer & Parker (1991).

27. Sinclair & Gibbs (1998) og Quinton & Rutter (1988).

mæssig kontakt med deres forældre, var bedre tilpassede.²⁸ De børn, der var bedst tilpasset i plejefamilien, var generelt dem, der havde kendskab til deres egen baggrund, og især dem, der havde bevaret kontakten med deres forældre, til de var mindst fem år, men som til gengæld ikke så dem længere.

Fanshel, Finch & Grundy (1990) fandt, at det gik dårligere med de vanskeligt placerbare unge, som havde kontakt med deres forældre, end med dem, som ikke havde det.

Kritik af den hidtidige forskning om kontakten til forældre

I de senere år er der imidlertid blevet stillet spørgsmålstegn ved den eksisterende viden om effekterne af kontakt mellem anbragte børn og deres biologiske forældre. Der er rejst tvivl om, hvorvidt der er forskningsmæssigt belæg for den forestilling, der ellers efterhånden har fået paradigme-karakter, nemlig at kontakt næsten altid vil være hensigtsmæssig for anbragte børn.²⁹

Quinton, Rushton, Dance & Mayes (1997) har lavet en hyppigt citeret metaanalyse af en række af de undersøgelser, der mener at kunne dokumentere positive effekter af kontakt med de biologiske forældre under anbringelsen. De kommer i denne analyse frem til følgende konklusioner, der af mange sandsynligvis vil blive opfattet som kontroversielle:

- Undersøgelser³⁰ om betydningen af kontakt under *kortvarige anbringelser* giver ikke dokumentation for, at kontakten øger sandsynligheden for, at barnet bliver hjemgivet. Både hyppigere kontakt og hjemgivelse kan lige så vel hænge sammen med, at fami-

28. Det samme resultat genfindes i amerikanske studier, for eksempel Fein, Maluccio, Kluger & Miriam (1990). I denne undersøgelse præges børnenes tilpasning ikke af, om de har kontakt med forældre. Derimod spiller det en rolle for deres mulighed for tilpasning til plejen, at de har positive følelser over for deres forældre.

29. Se også Ulvik (2002).

30. Her inddrager de Berridge & Cleaver (1987), Bullock, Millham & Little (1993), Fanshel & Shinn (1978) og Millham, Bullock, Hosie & Haak (1986).

lien som udgangspunkt har mindre alvorlige problemer, altså en selektionseffekt. Kontakten må betragtes som bare en af flere mulige faktorer, der kan påvirke sandsynligheden for hjemgivelse.

- Undersøgelser³¹ om effekten af kontakt med biologiske forældre under *langvarige anbringelser i familiepleje* kan alt i alt ikke bekræfte antagelserne om, at kontakten fremmer barnets tilpasning til anbringelsesstedet, eller at den styrker barnets intellektuelle kompetence. En undtagelse udgøres af Berridge & Cleaver (1987), der fandt, at de anbringelsesforløb, hvor der var hyppigst kontakt mellem forældre og børn, oplevede færre sammenbrud.
- Effektundersøgelser³² af *langvarige anbringelser af større børn* giver ikke dokumentation for, at kontakt med de biologiske forældre bidrager til (eller for den sags skyld er en trussel mod) stabilitet i anbringelsen.

Quinton, Rushton, Dance & Mayes (ibid) konkluderer derfor, at tendensen til at fremme kontakt mellem børn og forældre under anbringelsen p.t. mest må betragtes som et socialt eksperiment, snarere end som et eksempel på evidensbaseret praksis. I tråd med dem finder andre forskere³³ i forskningsoversigter, at der til dato ikke eksisterer sikker viden om, hvorvidt og under hvilke betingelser det går børnene bedre, hvis de bevarer kontakten med deres biologiske forældre.

At der er tale om et socialt eksperiment mere end om evidensbaseret praksis må anses for et radikalt og kontroversielt udsagn (Quinton, Rushton, Dance & Mayes, 1997). Når der ikke er tale om sikker viden om kontaktens effekter, anbefaler Lagerberg (1984), at man i praksis stiller sig nuancerede spørgsmål om barnets tilknyt-

31. Her inddrager de Aldgate, Colton, Ghaté & Heath (1992), Backe-Hansen (1994), Berridge & Cleaver (1987), Lasson (1981) og Rowe, Cain, Hundleby & Keane (1984).

32. Her inddrager de Barth & Berry (1988), Borland, O'Hara & Triseliotis (1991), Fratter (1996), Fratter, Rowe, Sapsford & Thoburn (1991), McRoy (1991) og Ryburn (1994).

33. For eksempel Berridge (1997), Marsh (1987) og Wolkind & Rushton (1994).

ning til forældrene, dets mulighed for at skabe tilknytning til andre voksne m.v. for at opnå et så solidt beslutningsgrundlag som muligt. Der er altså ikke forskningsmæssigt grundlag for en automatisk stillingtagen til spørgsmålet.

Samtidigt skal det understreges, at der omvendt ikke er forskningsmæssigt belæg for, at kontakt med forældre skulle være skadelig. Mange resultater tyder på, at barnet kan have betydelig glæde og gavn af at have et (konfliktfrit) forhold til de biologiske forældre og at kende til sine biologiske rødder. Dette må trods mangler i den foreliggende viden tale stærkt for, at en kontakt med de biologiske forældre tilstræbes og støttes, med mindre særdeles væsentlige hensyn taler imod dette.

Det skal retfærdigvis siges, at Quinton, Rushton, Dance & Mayes (1997) undersøgelse har givet anledning til et stærkt kritisk mod-svar. *Ryburn (1999)* finder, at masser af undersøgelser dokumenterer den positive betydning af kontakt, mens *Quinton, Selwyn, Rushton & Dance (1999)* i et svar herpå fastholder deres kritiske position.

Sammenfattende om effekterne af kontakt

Trods stor forskningsmæssig interesse for betydningen af kontakten mellem det anbragte barn og dets forældre eksisterer der i dag ikke sikker viden om, hvordan kontakten påvirker det anbragte barns udvikling og velbefindende. Der foreligger en del undersøgelser, men der er taget forbehold overfor, om man kan drage så vide konklusioner om positive effekter af forældrekontakt, som flere af disse undersøgelser gør.

På ét punkt er der dog ikke taget forbehold over for den i dag eksisterende viden. Det gælder forskningsresultater om, at kontakt med forældre under anbringelsen reducerer risikoen for, at anbringelsesforholdet bryder sammen. Man kan således utvetydigt sige, at de mange sammenbrud i anbringelserne, der er belyst i kapitel 6, ikke skyldes, at forældrene komplicerer anbringelsen.

I dette forskningstomrum er konklusionen, at der ikke findes begrundelser for at gøre andet end så vidt muligt må styrke anbragte børns kontakt med de biologiske forældre.

Kontakt set fra de involverede parter synsvinkel

I det følgende redegøres for resultater, der vedrører synspunkter på kontakten blandt de parter, der er involveret i en anbringelsessag, det vil først og fremmest sige børnene og de biologiske forældre og herefter plejefamilierne og anbringelsesmiljøerne i øvrigt, samt sagsbehandlerne. Det skal dog gentages, at det ikke er hele sandheden om involverede parter, fordi man har interesseret sig forsvindende lidt for andre relevante parter som for eksempel det anbragte barns søskende og bedsteforældre.

Børn og unges oplevelser af kontakten

Såvel national som international forskning dokumenterer, at kontakten til forældrene er en ømtålelig problemstilling for det anbragte barn. Mange anbragte er præget af bekymring og usikkerhed omkring deres tilhørsforhold til deres forældre og søskende, og de bruger megen energi på at fundere over, hvordan det går dem. Børnene kan også blive fanget i de loyalitetskonflikter, der nemt opstår i spændingsfeltet mellem især plejeforældre og biologiske forældre.

De fleste anbragte børn og unge føler sig knyttet – om end måske konfliktfyldt og ambivalent – til deres forældre. Forældrene er deres biologiske rødder, men det er ofte også forældrene, der har svigtet i større eller mindre udstrækning og gjort anbringelse nødvendig. Ikke desto mindre viser nogle undersøgelser, at “blodets bånd” opleves som stærkt af anbragte børn og unge. Det gælder ikke bare de biologiske forældre, men også søskende, bedsteforældre og anden familie.³⁴

Af Rowe, Cain, Hundleby & Keanes (1984) undersøgelse af 200 engelske familieplejeanbragte børn fremgår det, at en tredjedel af børnene nød at få besøg af forældrene, mens mere end halvdelen følte sig ambivalente over for kontakten. En af årsagerne til ambivalensen var, at børnene ikke ønskede at være til besvær for deres plejeforældre. Børnene har utvivlsomt en stærk følsomhed overfor, om plejeforældre synes, at forældrebesøgene er besværlige for dem.

34. Andersson (1999a), Esping (1988), Knudsen & Liljenberg (2001) og Kosonen (1999).

Wegler & Warming (1996) peger i deres danske, kvalitative undersøgelse på linie med dette på, at det var af stor betydning for de anbragte børn, at deres plejeforældre formidlede en accept af de biologiske forældre.

Fletchers (1993) engelske brugerundersøgelse med svar fra 600 unge, der er anbragt uden for hjemmet, viser, at unge i familiepleje i større udstrækning end unge på institution føler, at de har for lidt kontakt med forældrene og gamle netværk i øvrigt. Mens hver tredje af de familieplejeanbragte oplevede kontakten til familien som for ringe, gjaldt det for hver fjerde af de institutionsanbragte.

Også engelske *Colton (1988a)* har på linje hermed fundet, at ældre børn i familiepleje ser deres forældre mindre end ældre børn på døgninstitution ser deres. Børn på institution vil entydigt orientere sig mod de biologiske forældre, hvis de har problemer, mens børn i familiepleje i højere grad vil orientere sig mod plejeforældrene.³⁵

Endelig peger undersøgelser på, at unge selv vil bestemme, om de vil se deres biologiske forældre, også selv om andre mener, at det kan være til skade for dem.³⁶

Det er ikke blot forældrene, der indgår i barnets netværk. For mange børns vedkommende findes et meget sammensat netværk, som beskrevet hos Ulvik (2002:66):

“... et komplekst netværk av formaliserte og ikke formaliserte relasjoner, basert på biologisk slektskap og på ikke-slektskap, profesjonelle, halvprofesjonelle og private relationer”.

Dvs. at det betydningsfulde netværk for anbragte børn udgøres af mange personer, og det er derfor vigtigt at tænke familiebegrebet og netværket bredt. Anbragte børn relaterer sig også til søskende, bed-

35. Som nævnt ovenfor under kontakthypothese viser dansk forskning imidlertid, at de to grupper af anbragte har lige megen kontakt med forældrene, men at børn i familiepleje i relativt stor udstrækning ser deres forældre på hjemmebesøg, mens børn på døgninstitution relativt ofte ser deres forældre på anbringelsesstedet (Hestbæk, 1997).

36. Buchanan (1993) og Dickson (1995).

steforældre, andre familiemedlemmer og kammerater. Esping (1988) peger på, at børnene ikke blot tænker meget på forældre og gerne vil kende til deres forudsætninger. Det samme gælder også for eksempel søskende og bedsteforældre. For mange børn er venner også lige så vigtige som familien, og anbragte børn vil gerne kunne besøge tidligere legekammerater.³⁷

Der foreligger nogle få studier om forholdet til søskende. *Kosonen (1996)* undersøgte 337 finske børn, hvoraf 285 var i familiepleje, 52 var adopterede. Mange af disse børn havde søskende, der var anbragt andre steder end dem selv. Kosonen (ibid) fandt, at børnene var mest sårbare overfor at blive skilt fra deres søskende ved anbringelsens start og ved udslusning fra anbringelse. Børnene var desuden plagede af at mangle information om søskende.

I et mindre kvalitativt studie af 21 anbragte børn fandt Kosonen (1998), at børnene vurderede deres søskende forskelligt. Nogle havde et meget nært forhold til søskende, andre et mere negativt forhold, og atter andre var mere indifferente over for søskende. Når forholdet var nært, vurderede børnene, at søskende kan støtte hinanden i situationer med modgang.

Forskningen peger imidlertid på, at mange har svært ved at holde kontakt til den udvidede familie. I Cleavers (2000) undersøgelse af 152 engelske socialafdelingers sager var det kun en femtedel, der opretholdt kontakt med bedsteforældre, tanter og onkler. Selve anbringelsen gør det ofte svært at opretholde relationer, fordi barnet ikke har den daglige kontakt med især vennerne.

De biologiske forældres oplevelser af kontakten

Mange forældre finder kontakten med deres anbragte barn utilstrækkelig. Over halvdelen (60%) af danske forældre til anbragte børn føler, at de for sjældent har kontakt med deres barn (Hestbæk, 1997). Man ser altså det paradoks, at forældre på den ene side gerne vil have

37. Se også Cleaver (2000) og Sinclair, Wilson & Gibbs (2001). Cleaver (2000) finder, at også børn, der ikke har kontakt med forældrene, i mange tilfælde har kontakt med andre familiemedlemmer, og at mange børn finder venner lige så betydningsfulde som familiemedlemmer.

hyppigere kontakt med deres anbragte barn, men at de omvendt i nogle tilfælde selv er med til at trække sig fra kontakten.

Bortset fra ovennævnte, repræsentative undersøgelse (Hestbæk, *ibid*) er forældrenes perspektiv primært repræsenteret i en række kvalitative studier. Under anbringelsen har mange forældre svært ved at afklare deres forhold til barnet, fordi der ofte er en uvished forbundet med anbringelsens perspektiv. *Kjærgårds (1986)* undersøgelse af samtlige anbringelser (i en fireårig periode) i en dansk kommune viste, at uvisheden og tvivlen om egen position får nogle forældre til at forholde sig afventende over for kontakt med barnet.

En anbringelse kan føles som en devaluering af forældrene og af deres evne til at drage den nødvendige omsorg for deres børn (Wegler & Warming, 1996). Selvfølgelig kan anbringelsen desuden udløse en egentlig krisetilstand hos forældrene, sådan at de kun dårligt er i stand til at opfatte, hvad der sker for eksempel på møder i forvaltningen eller på anbringelsesstedet. Dette kan påvirke samarbejdet med forældrene, fordi de professionelle opfatter krisereaktionen som udtryk for forældrenes sædvanlige kapacitet til at håndtere vanskelige situationer.³⁸ Krisen kan også betyde, at forældrene udvikler psykologiske forsvarsmekanismer i form af vrede og konkurrence over for forvaltningen og plejefamilien (*Cleaver & Freeman, 1995*). I en krisituation kan forældrene også trække deres følelser for barnet tilbage, fordi barnet indebærer en konfrontation med forældrenes egen følelse af utilstrækkelighed.³⁹

Wegler & Warmings (1996) danske studie viser, at nogle forældre føler misundelse på barnet over, at det har fået en familie, som forældrene måske aldrig selv har haft. Deres egen familie er tværtimod blevet opløst, og forældrene er blevet "forladt" af deres eget barn.

Mange forældre foretrækker, at kontakten med barnet sker i eget hjem, fordi de føler sig mest afslappede på hjemmebane. Men nogle forældre må af hensyn til barnet kun se deres barn på anbringelses-

38. Cleaver & Freeman (1995) og Sharland, Seal, Croucher, Aldgate & Jones (1996).

39. Berridge & Brodie (1998) og Brønserud, Dessau & Hind (2001).

tedet. Trekanten mellem barn-forældre-anbringelsessted opleves af mange biologiske forældre som svær at manøvrere i, ikke mindst når der er tale om anbringelse i familiepleje, hvad flere undersøgelser peger på.

Fanshel og Shinn (1978) fremhæver, at forældres besøg i plejefamilien er stressende for både barn og biologiske forældre, fordi det er kompliceret at forholde sig til to familier. Man kan opleve, at både biologiske forældre og plejeforældre ønsker at tage hovedansvaret for barnet og hævde deres egen position på bekostning af den anden part (*Gottlesfeld, 1970*). *Thoburn (1980)* vurderer på baggrund af et kvalitativt studie baseret på interview med engelske socialarbejdere og familier med i alt 34 anbragte børn, at forældrene synes at have det sværere end børnene med kontakten.⁴⁰

Også Hess (1987) peger i sin engelske forskningsoversigt på, at forældrebesøgene ikke er uproblematiske og kan opleves som smertefulde for både forældre og børn. Hun peger desuden på, at hvis forældre har en sympatisk indstilling til plejeforældrene, afspejler dette sig i en større besøgsfrekvens.

Endelig finder Espings (1988) kvalitative, svenske studie, at de 35 interviewede forældrepar overvejende oplever deres kontakt med plejeforældrene som dårlig.

Alt i alt beskriver forskningen, der her primært er kvalitativ, de biologiske forældre som en udsat og sårbar part i kontakten. Dette er en deprimerende erkendelse set i lyset af, at regelmæssige besøg hos barnet, forældrenes tro på, at de er vigtige for barnet og undladelse af at rivalisere med plejefamilien ifølge *Triseliotis, Sellick & Short (1995)* er tre vigtige beskyttende faktorer for barnet i de biologiske forældres adfærd. Det er imidlertid forhold, der ofte ikke er til stede ved et barns anbringelse.

40. En ældre dansk undersøgelse (Grønhøj & Pruzan, 1974) tegner ikke dette konfliktfyldte billede af forholdet mellem forældre og plejeforældre. Forældrene var som hovedregel positive over for plejeforældrene og deres muligheder for at besøge barnet. Tilsvarende var plejeforældre også overvejende positive over for forældrene. Af den halvdel af forældrene, der ikke så deres barn under anbringelsen, angav dog 14%, at plejeforældrene ikke ønskede dette.

Barrierer for kontakt knyttet til de biologiske forældre

I et magtperspektiv er det oplagt, at de biologiske forældre i en anbringelsessammenhæng er en gruppe med relativt ringe magt. De anses for at have handlet på en måde, der har ført til anbringelse af deres barn, og derfor er der pr. definition sat spørgsmålstegn ved deres forældreevne. Deres position er ikke gunstig for forhandlinger om deres fremtidige betydning for barnet (Gibson & Parsloe, 1984).

Samtidig er en anbringelse for mange forældre forbundet med følelser af skyld og utilstrækkelighed. Følelser, der logisk set burde af føde en tættere kontakt med barnet, men som i praksis ofte er forbundet med angsten for at blive konfronteret med ikke at være god nok, og angsten for ikke at slå til over for plejefamilien. Den "gode plejefamilie" kan nemt komme til at fremstå som den ideelle "superfamilie" for de biologiske forældre (Wegler & Warming, 1996). Forældrenes følelsesmæssige reaktioner på anbringelsen kan således komme til at forstærke adskillelsen af dem fra deres barn.

Endelig er der mere praktiske barrierer. Nogle familier pålægges restriktioner i samværet med deres børn og kan kun se barnet på bestemte tidspunkter, og eventuelt kun under overvågning (Marsh, 1987). Ved overvåget samvær eller samvær på forvaltningens mødested er man nødt til at placere samværet, når det passer den pågældende socialarbejder, hvilket i sig selv kan udgøre en praktisk barriere.

En praktisk barriere er også manglende økonomisk støtte til forældrenes besøg på anbringelsesstedet eller stor afstand mellem hjem og anbringelsessted (*Berridge, 1985*).

Kontakten set fra plejefamiliens synspunkt

Næsten alle undersøgelser vedrører plejeforældres syn på kontakten mellem biologiske forældre og det anbragte barn. Meget få undersøgelser belyser institutionspersonalets syn på kontakten. I dette afsnit ses først på budskaberne fra to britiske forskningsoversigter. Derefter præsenteres resultater fra store, kvantitative, danske, svenske, norske og britiske undersøgelser. Derefter præsenteres et antal mindre kvalitative studier.

Holman (1980) har formuleret begreberne "inkludativ" og "ekskludativ" attitude over for biologiske forældre. I den inkludative attitude ligger,

at plejeforældre (og institution) er åbne over for samarbejde med de biologiske forældre, aktivt understøtter samarbejdet og formår at bevare en positiv attitude over for forældrene til trods for eventuelle konflikter i samarbejdet. I den eksklusive attitude ligger det modsatte. Plejeforældre (eller institutioner) anser her forældrene for uvigtige eller direkte skadelige for barnet, de opfordrer ikke til kontakt mellem forældre og barn, og deres vurdering af de biologiske forældre vil ofte være negativ.

Triseliotis, Sellick & Short (1995) har i en skotsk forskningsoversigt over familieplejestudier fundet, at når plejefamilien evner at inddrage den biologiske familie, virker det som en beskyttelsesfaktor for barnet. De nedenfor refererede undersøgelser viser imidlertid, at en eksklusiv attitude ikke er ualmindelig, selvom der naturligvis også er plejefamilier, der lægger et stort arbejde i at etablere og bevare kontakten mellem forældre og børn.

Kelly (1984) peger således i sin britiske forskningsoversigt på en stor udbredelse af en eksklusiv attitude hos plejeforældre. Hun formulerer det så stærkt, at plejeforældre er uvillige over for kontakt mellem barn og forældre, og sagsbehandlerne er uengagerede i at støtte kontakten. Disse forhold reducerer tilsammen forældrenes muligheder for at opnå en regelmæssig og god kontakt med børnene.

Både i Danmark og internationalt er der flere, store kvantitative undersøgelser bag disse resultater.

Nielsen (2002) finder i sin kvantitative undersøgelse blandt plejeforældre i Københavns Kommune, at over 50% af plejeforældrene er negative over for barnets kontakt med dets biologiske forældre. Det skyldes først og fremmest, at barnet ofte reagerer negativt efter forældrenes besøg, ikke mindst med skuffelse.

Höjer (2001a) finder i sit svenske studie baseret på oplysninger fra 550 plejeforældre, at de alle generelt vurderer det positivt for barnet at have kontakt med de biologiske forældre. Mange giver dog udtryk for, at samværet også kan være kompliceret. Godt en tredjedel af børnene modtager besøg i plejefamilien af deres biologiske mor (for fædrenes vedkommende er andelen lavere). På det konkrete niveau er der imidlertid flere plejeforældre (31%), der finder konsekvenserne

af besøgene negative for børnene, end plejeforældre, der vurderer konsekvenserne som positive for barnet.

I *Haviks (1996)* norske undersøgelse omfattende et udvalg på godt 1.000 plejeforældre opfatter ca. halvdelen af plejeforældrene samværet med de biologiske forældre som en belastning. Mest er de nervøse for, at forældrenes besøg skal nedbryde de fremskridt, som barnet har gjort via anbringelsen.

Triseliotis, Borland & Hill (2000) har i Skotland gennemført en spørgeskemaundersøgelse blandt mere end 800 plejeforældre (suppleret med gruppeinterview med nuværende og tidligere plejeforældre). En relativt stor andel af plejeforældrene synes, at kontakten med forældrene sjældent er til barnets bedste. Ifølge forfatterne skyldes det, at plejefamilierne fokuserer på barnets behov, og i den optik betragter de forældrene som årsagen til, at barnet har haft det dårligt. Undersøgelsen viser også, at plejefamilierne er meget i tvivl om arbejdsfordelingen omkring kontakten mellem sagsbehandleren, den biologiske familie og barnets eventuelle sagsbehandler.⁴¹

I Rowe, Cain, Hundleby & Keanes (1984) undersøgelse af 200 børn i familiepleje forventer plejeforældrene besøg af forældrene som en del af arbejdet, men de er samtidig lettede, når besøgene aflyses.

Også en række mindre, kvalitative studier støtter i store træk fundene i de ovenstående undersøgelser. Et dansk, kvalitativt studie af familiepleje baseret på knap 70 interview, heraf tyve interview med plejeforældre, refererer til hovedopfattelser af plejefamiliernes opgave (*Mørup & Harbo, 1985a*). Den ene opfattelse er, at anbringelsens hovedopgave er omplantning, dvs. at barnet skal have en erstatningsfamilie. Den anden hovedopfattelse er, at plejefamilien skal udgøre en supplerende familie, der er inkluderende i forhold til den biologiske familie. Paradokset er ifølge Mørup & Harbo (*ibid*), at omplantningsmodellen er mest udbredt hos plejeforældrene, mens supplementmodellen, hvor den biologiske familie bevarer sin betydning,

41. Også i Mørup & Harbos studie (1985b) efterlyser plejefamilierne klare aftaler om barnets kontakt med den biologiske familie og plejeforældrenes relation til barnets forældre.

er den mest hensigtsmæssige i de fleste sager. Der er altså ikke nødvendigvis overensstemmelse mellem plejefamiliernes opfattelse af deres opgave og andre professionelles opfattelse af den mest hensigtsmæssige udformning af plejeforholdet. Dette kan bidrage til at komplicere relationen barn-forældre-anbringelsessted.

I Wegler & Warmings (1996) kvalitative interviewstudie var plejefamilierne overraskede over, at de biologiske forældre fylder så meget.⁴² De finder også, at nogle plejefamilier oplever, at de biologiske forældre snarere søger voksenkontakt med plejefamilien under samværet end kontakt med deres barn. Dette opleves som svært at tackle for plejeforældrene og skaber en usikkerhed, der påvirker samarbejdet med forældrene. Plejeforældrene er samtidig bange for at manifestere sig i deres rolle som supplementsforældre og dermed såre forældrene. Det kan have den effekt, at barnet føler det som sit ansvar at balancere mellem disse to parter.

I *Kälvesten, Bonnier, Cederblad & Thulins (1973)* svenske undersøgelse af 42 børn i familiepleje, viste det sig, at 25 børn, altså lidt over halvdelen af børnene, så deres biologiske forældre "af og til", hvilket plejeforældrene fandt "passende". 7 børn havde overhovedet ikke kontakt med de biologiske forældre, og kun 10 af børnene havde en stabil og tæt kontakt med forældrene.

Havik & Moldestad (2003) bygger på interview med 15 familiepleje-anbragte børn, deres forældre, plejeforældre og sagsbehandlere. I denne undersøgelse er over halvdelen af de biologiske forældre glade for plejeforholdets betydning for barnet og for selv at blive modtaget respektfuldt i plejehjemmet. Disse forældre giver udtryk for, at de har været heldige med plejehjemmet. De øvrige forældre er mere betinget glade for kontakten med plejefamilien. Kun i fire familier er der tegn på en egentlig kamp om barnet mellem biologiske forældre og plejeforældre. Plejeforældrene er imidlertid mere forbeholdne i deres relation til forældrene. Bortset fra de sager, hvor der var kamp om barnet, var plejeforældrene dog overvejende positive eller i det mindste neutrale i deres opfattelse af forældrene.

42. Det samme finder Mørup & Harbo (1985a).

Crowley (1985) har spurgt 60 britiske plejeforældre om deres holdninger til de biologiske forældres besøg i barnets plejehjem. Et flertal (39 personer) finder, at forældre kun må komme på besøg på aftalte tidspunkter. 10 personer finder, at forældre aldrig eller meget sjældent burde komme på besøg, mens 11 plejeforældre finder, at forældre kan komme på besøg når som helst.

Waterhouse (1992) har undersøgt 17 engelske plejeforældres holdninger til samarbejdet med de biologiske forældre. Hun konkluderer, at de fleste havde et stærkt ambivalent forhold til de biologiske forældre, dvs. at de omfattede forældrene med både negative og positive følelser. Plejeforældre var mest stemt over for samarbejde, hvis de kunne se en konkret mening med det, for eksempel at forberede en hjemgivelse. De var også mere positive, hvis anbringelsen skyldtes, at forældrene ikke magtede opdragelsen, mens de var negative, hvis anbringelsen var forårsaget af overgreb mod barnet. Desuden var de mere positive, når de forud for anbringelsen havde fået ordentlig information om barnet og dets situation, og når de blev støttet af sagsbehandleren i kontakten med de biologiske forældre.

Corsen & Furnell (1992) sammenligner i en britisk undersøgelse holdningerne til anbragte børns kontakt med deres biologiske forældre blandt henholdsvis 26 plejeforældre, 22 forældre fra den almindelige befolkning og 15 sagsbehandlere. Undersøgelsen viser, at de to grupper af plejeforældre og "almindelige" forældre har en relativt restriktiv holdning til forældres besøg hos deres anbragte børn. De to forældregrupper er samlet set negativt indstillet over for kontakt sammenlignet med sagsbehandlerne.

Der eksisterer som nævnt nogle få undersøgelser af institutioners attitude til biologiske forældre. Engelske undersøgelser⁴³ peger på, at døgninstitutionerne set over en tiårig undersøgelsesperiode har fået øjnene mere og mere op for vigtigheden af børnenes kontakt med de biologiske forældre og er meget mere parat til at støtte op om kontakten.

43. Berridge (1999a) og Berridge & Brodie (1998)

I et svensk studie peger *Arvidsson (2000)* på, at man på to lukkede institutioner havde nedskrevne retningslinier for, hvordan forældre- og netværksarbejdet skulle forløbe. Personalet anså i interview generelt dette arbejde for at være vigtigt i behandlingen af de unge. Observationer af det praktiske arbejde sandsynliggjorde imidlertid, at der var en del forbehold over for at involvere familie og netværk. Idealer og praksis synes i dette tilfælde i nogen grad at adskille sig fra hinanden.

Barrierer for kontakt knyttet til anbringelsesmiljøerne

Forskningen viser, at plejefamiliers adfærd kan blive en barriere for kontakten. En del undersøgelser viser, at nogle plejefamilier generelt er usikre, skeptiske eller decideret negativt indstillede over for kontakt mellem barnet og den biologiske familie. Trods generel indforståethed med kontaktens betydning for barnet kan samværet være så kompliceret, at plejeforældrene i praksis kommer til at indtage en eksklusiv attitude over for den biologiske familie. Nogle opfatter de biologiske forældre som besværlige. I andre sager tror plejefamilien ikke, at barnet ikke vil have gavn af kontakt, blandt andet fordi barnet reagerer negativt efter samvær med forældrene.⁴⁴

Og endelig kan plejefamilien vurdere, at kontakten kan skade barnet, og at det er bedst, at barnet slet ikke eller kun sjældent ser sine forældre, fordi anbringelsen er forårsaget af forældrenes overgreb mod barnet. Endnu en barriere for kontakt kan være en hypotese om, at barnet for at falde til på anbringelsesstedet har bedst af ikke at se sine forældre for en periode. Denne hypotese kan genfindes ved anbringelse i både plejefamilier og på døgninstitutioner.⁴⁵

Sammenfatning om plejeforældres syn på kontakt

Sammenfattende må man sige, at resultaterne af forskningen om plejefamiliernes syn på kontakten mellem anbragte børn og deres

44. Mørup & Harbo (1985b) og Nielsen (2002).

45. En engelsk undersøgelse af unge, der var anbragt på ungdomsinstitutioner, viste, at de blev nægtet kontakt i den første periode med den begrundelse, at den unge bedre kunne falde til på stedet. De unge havde imidlertid netop foretrukket denne form for anbringelse, fordi det i princippet gav dem bedre mulighed for at inddrage forældrene i den daglige omsorg (Berridge, 1985).

biologiske forældre peger i retning af, at der er meget arbejde at gøre, hvis en inklusiv attitude til biologiske forældre generelt skal udvikles og støttes i plejefamilier. Kun få undersøgelser rapporterer om en overvejende positiv attitude over for de biologiske forældre fra plejeforældrenes side (for eksempel Havik & Moldestad, 2003), mens det gennemgående forskningsresultat er, at plejefamilierne har eksplicitte og implicitte forbehold over for samarbejdet med de biologiske forældre. Trods en ideologisk overbevisning om, at kontakten er et gode for barnet, viser der sig en ambivalens, usikkerhed eller i sjældnere tilfælde negativitet i mange plejeforældres relation til de biologiske forældre.

Sagsbehandlerens rolle i kontakten

Forskningen viser, at sagsbehandlerens rolle og måde at varetage det konkrete arbejde på i børnesagen er af stor betydning for sagens forløb og udfald.

“Så gott som alla resultat från studier av fosterbarnsvård understryker att socialarbeternes förhållningssätt och insatser har en avgörande betydelse för vad som sker med kontakten barn/föräldrar under tiden barnet är i fosterhemmet”. (Vinnerljung, 1996a)

Sådan skriver *Vinnerljung (1996a)* i sin opsamling af svensk forskning om anbringelse i familiepleje. Det er imidlertid en konklusion, som må antages at gælde også for andre anbringelsesformer end familiepleje.

En række undersøgelser har fokuseret på, hvordan sagsbehandlerens konkrete beslutninger og adfærd over for forældrene spiller ind på forældrenes kontakt med deres barn under anbringelsen.

Fanshel og Shinn (1978) fandt i deres amerikanske studie, at sagsbehandlerens adfærd og valg allerede tidligt i anbringelsen var afgørende for, om forældre besøger barnet. For eksempel spiller det en vigtig rolle, om sagsbehandleren vælger et anbringelsessted langt fra barnets eget hjem, og om der ydes økonomisk støtte til at gennemføre kontakten, fx transportudgifter. Også *Marsh (1987)* peger på betydningen af sådanne praktiske forhold.

Rowe, Cain, Hundleby & Keanes (1984) undersøgelse af 200 engelske sager vedrørende langvarig familiepleje (over tre år), fandt, at

sagsbehandlerne i næsten halvdelen af sagerne ikke havde kontakt med forældrene på undersøgelsestidspunktet. Selv om forældrene havde forbedret deres forhold, forblev barnet ofte anbragt på grund af den ringe kontakt mellem sagsbehandler og forældre.

Dartingtons forskningsenhed i London har over to år foretaget to sammenligninger af 450 henholdsvis anbragte og hjemgivne børn. Undersøgelse viser blandt andet, at sagsbehandlerne bruger det meste af deres tid på de korttidsanbragte børn, mens den måske vanskeligste udfordring med at støtte kontakten mellem de langtidsanbragte børn og deres forældre forsømmes. Tilmed er det sådan, at indsatsen over for de langtidsanbragte mindskes over tid (*Dartington Social Research Unit, 1984*).

Også sagsbehandlerens attitude kan spille en rolle. Nogle sagsbehandlere kommer, uden at der måske er tale om en bevidst intention, til at holde forældrene udenfor. Ligesom det kan ses hos nogle plejeforældre, kan også sagsbehandlere have en eksklusiv attitude over for de biologiske forældre (*Wolkind & Rushton, 1994*). For eksempel ser nogle sagsbehandlere anbringelsen som udtryk for forældrenes fiasko, hvorfor de ikke finder grund til at opmuntre forældrene til kontakt (*Gibson & Parsloe, 1984*). Eller de vurderer, at kontakten har en negativ effekt i forhold til anbringelsens stabilitet (Marsh, 1987).

Der er også undersøgelser, der peger på, at sagsbehandleren ikke er særlig synlig over for de involverede parter, når en anbringelse er gennemført, og dermed heller ikke er særlig synlig i støtten til barnets kontakt med de biologiske forældre (*Mørup & Harbo, 1985b*). Forfatterne finder i en kvalitativ dansk undersøgelse af familieplejesager, at sagsbehandlere har ringe kontakt med børnene under anbringelsen. Desuden ophører den støtte, der blev ydet til familien før anbringelsen, ofte, når anbringelsen er effektueret.

Flere undersøgelser peger på, at kontaktens omfang, dens form og støtten til at opretholde den ofte ikke er en integreret del af den planlægning, der finder sted op til anbringelsen. *Boolsen, Mehlby & Sparres (1986)* undersøgelse af 107 sager om døgnanbringelse i Københavns Kommune, der er fulgt over fem år via journalmateriale, viste, at det var sparsomt med notater om kontakten mellem de anbragte børn og deres forældre i journalerne.

Marsh (1987) refererer i sin state-of-the-art artikel en række undersøgelser for, at kontakten mellem børn og forældre i op mod halvdelen af anbringelsessagerne ikke er en integreret del af sagsbehandlingen. Også Hess (1987) noterer i sin forskningsoversigt, at der sjældent er nedskrevne planer for, hvordan kontakten skal forløbe og understøttes. Waterhouse (1992) gør på baggrund af interview med 17 plejeforældre også opmærksom på de manglende planer for samvær og tilføjer, at den manglende klarhed kan blive en kilde til konflikt. Yderligere refererer Hill (1999) det problem, at sagsbehandlere ikke gør rolle- og ansvarsfordelingen i forbindelse med samvær klar. Dermed kommer det ofte til at stå hen i det uvisse, om det er sagsbehandlerens, plejeforældrenes eller de biologiske forældres eget ansvar, at samvær kommer i stand.

Andre studier, især britiske, peger imidlertid i retning af, at bevidstheden om, at myndighederne skal understøtte samværet er stigende.

Cleaver (1997, 2000) finder således på baggrund af en stor interviewundersøgelse med sagsbehandlere, at sagsbehandlere gør meget for at opretholde kontakten imellem børnene og de biologiske forældre, og at kontakten er et selvstændigt mål i anbringelsesarbejdet.⁴⁶ Også ifølge Fratters (1989) og Department of Health's (1994) undersøgelse lægger både lokale myndigheder og domstole stor vægt på kontakten mellem børn og forældre. De ser kontakten som en integreret del af den overordnede omsorgsplan for barnet og bruger mange ressourcer økonomisk og personalemæssigt på at støtte op om barnets kontakt. Dette resultat nuanceres dog af *Massons (1990)* studie af sagsbehandleres og dommeres praksis i forhold til samvær. I sager, hvor hjemgivelse af barnet ikke var sandsynlig, tillagde disse myndighedspersoner ikke kontakt mellem barn og forældre nogen væsentlig betydning.

46. Det skal dog bemærkes, at på trods af sagsbehandlerens intentioner følte forældrene sig involveret i beslutninger om kontakt i mindre end en tredjedel af sagerne.

Barrierer knyttet til sagsbehandlingen

Forskningen viser, at (også) sagsbehandlere af og til kommer til at udvikle en eksklusiv holdning, der udelukker forældrene, fordi sagsbehandlerne betragter dem som uegnede til at tage sig af deres børn (*Berridge, 1999a*). Det er ofte på grund af forældrenes problemer, at børnene er blevet anbragt, og det forekommer ikke altid indlysende for sagsbehandlerne at arbejde for at fremme kontakten. Esping (1988) mener, at sagsbehandlere (og personale på døgninstitutioner) ikke altid føler sig tilstrækkeligt kvalificeret til at fremme kontakten mellem børn og forældre, og de efterlyser metoder til at følge systematisk op på forældre-barn kontakten.

En anden type af barrierer er af organisatorisk karakter. De vedrører, at man i det sociale arbejde ikke altid tager stilling til, hvem der har ansvaret for kontakten mellem det anbragte barn og forældrene. Rolleklarhed i forhold til samvær går igen i flere af de ovennævnte undersøgelser.

Hertil kommer at samværet mellem barn og biologiske forældre ikke altid indgår som en integreret del af den overordnede planlægning af anbringelsesforløbet, til trods for at det er velkendt, at kontakten typisk kan udgøre et problem i anbringelsessager. Herved kommer kontakten i praksis tit til at bero på, hvad forældre, børn og anbringelsessted magter at realisere.

Nogle undersøgelser peger også på det faktum, at sagsbehandlernes kontakt først og fremmest til forældrene, men også til børnene og anbringelsesstederne ofte udtyndes, når anbringelsen er effektueret. Dette forringer i sig selv muligheden for at støtte samvær og for at løse konflikter under optræk.

Sammenfatning om socialarbejderens arbejde med kontakten
Alt i alt peger undersøgelserne på, at der synes at være en stigende opmærksomhed på at integrere kontakten mellem barn og forældre i anbringelsesplanlægningen. Men de peger også på, at en række attitude-mæssige, ressourcemæssige og administrative barrierer kan forhindre, at socialarbejderne arbejder målrettet for at skabe en god kontakt mellem børn og forældre. Hvis retten til samvær efter Servicelovens §57 skal kunne opfyldes, er det af betydning at arbejde bevidst med udviklingen af en inklusiv attitude over for biologiske forældre. Desuden

skal kontakten mellem forældre og børn integreres i planlægningen af anbringelsen⁴⁷. Der er også behov for en metodeudvikling med sigte på at opmuntre forældre og den udvidede familie til kontakt med barnet og at afprøve kontaktformer mellem barn og forældre, der kan forebygge de mange indbyggede risici for konflikter i samværet.⁴⁸

Konsekvenser for praksis

Det kan ikke med sikkerhed dokumenteres, at anbragte børns kontakt med biologiske forældre har en positiv effekt på børnenes udvikling og deres tilpasning til anbringelsesmiljøet (derimod er der dokumentation for, at kontakt har positive effekter på anbringelsens stabilitet). Mange undersøgelser peger på positive virkninger for børnene, men som Quinton, Rushton, Dance & Mayes (1997) metaanalyse viser, er mange af undersøgelserne behæftet med metodologiske begrænsninger. Der er dog heller ikke dokumentation for, at kontakt er skadelig for børnene.

47. Claezon & Larsson (1985) finder i deres svenske undersøgelse, at planerne for anbringelse i almindelighed er holdt i så vage og upræcise vendinger, at de ikke kan tjene som anvisning på, hvad der skal ske under anbringelsen. På denne baggrund må man formode, at en skærpelse af planerne omkring samvær mellem barn og biologiske forældre er en del af et større projekt med i det hele taget at præcisere vigtige aspekter af anbringelsens mål. Også Wegler & Warming (1996) peger i deres danske studie af familiepleje på, at en uforholdsmæssig stor del af handleplanerne i deres undersøgelse "... var så mangelfulde og dårligt formulerede, at de næppe kan tjene andet formål end at opfylde de lovmæssige krav om eksistensen af en handleplan" (ibid:110).

48. I flere svenske undersøgelser (Börjeson & Håkansson, 1990 og Andersson, 1991) arbejdes der med, hvad sagsbehandlerens arbejdsstil og engagement betyder for sagsforløbet. Börjeson & Håkansson (1990) finder, at det, der kan sammenfattes under begrebet "engagement", er afgørende for forløbet, men at engagement ofte er fraværende og erstattet af en rutinepræget arbejdsstil. Også Andersson (1991) finder betydelig forskel på sagsbehandlerens arbejdsstil. Nogle få arbejder "behandlingsorienteret", i hvilket forfatteren lægger en åben, opsøgende, dialogisk form, mens andre arbejder formelt, rutinepræget eller næsten afslutter deres indsats, når en undersøgelse af sagen er gennemført. Den behandlingsorienterede arbejdsform har positiv betydning for kontakten med forældre. På et område som samvær, hvor mange konflikter er indbygget, må man antage, at en engageret/behandlingsorienteret arbejdsform i særlig grad kan være påkrævet. Samtidigt må det siges, at undersøgelser, der går i dybden med sagsbehandlerens attituder og arbejdsstils betydning for udfaldet, er meget få. Det er et område, hvor yderligere forskning er påkrævet.

- På denne vidensbaggrund må det være rimeligt at hævde, at udviklingen af en bæredygtig og stabil kontakt mellem anbragte børn og deres biologiske forældre aktivt bør tilstræbes, hvis ikke særdeles væsentlige grunde taler imod. Dette er servicelovens krav til anbringelsespraksis, og det må således være den altovervejende hovedregel, at anbragte børns bånd til deres forældre og familie ikke kappes. På et mere eksistentielt plan kan man stille spørgsmålet, om det ikke må betragtes som en menneskeret at opretholde kontakten med og se sine biologiske forældre.
- Som Lagerberg (1984) påpeger, er automatreaktioner ikke velegnede på et uklart vidensgrundlag. Hun anbefaler derfor som led i undersøgelsen forud for en anbringelse, at der lægges kræfter i en detaljeret og nuanceret bedømmelse af barnets tilknytning til forældrene. Har barnet etableret en tilknytning til forældrene? Hvilken karakter har tilknytningen? Hvordan spiller barnets alder ind på dets muligheder for at drage nytte af tilbud om nye tilknytninger til andre end forældrene? Spørgsmål af denne karakter er væsentlige at besvare for at kunne danne sig et billede af, hvilken form for kontakt, der vil være hensigtsmæssig, hvor hyppig og tæt kontakten skal være m.m.
- Planlægning af samvær og ansvarsfordeling i forbindelse hermed er en integreret del af den planlægning, der går forud for en anbringelse. I denne forbindelse er det væsentligt, at forældres og børns stemme høres. I sig selv kan forældres oplevelse af at blive sat uden for processen udgøre et dårligt udgangspunkt for et fremtidigt samarbejde om samvær.
- Hvis samvær mellem barn og biologiske forældre skal kunne realiseres, er en inklusiv attitude specielt for plejeforældres vedkommende et strategisk vigtigt element. Det er ikke noget enkelt krav at stille til plejeforældre, der i forvejen har store opgaver i forhold til barnet, at de skal være inklusive over for de biologiske forældre. Og der er ingen grund til at idyllisere, at det kan være en svær opgave at varetage samarbejdet med barnets biologiske forældre på en god måde. En inklusiv attitude ser ikke desto mindre ud til at være væsentlig for, at kontakten kan etableres og forløbe uden store loyalitetskonflikter for barnet. Det er således et væsentligt element i udvælgelsen, uddannelsen og supervisionen af plejefamilier, at en inklusiv holdning tilstræbes.

- Det vil i mange tilfælde være uomgængeligt at støtte både barn, forældre og anbringelsesmiljøer indsats, hvis en vellykket kontakt skal realiseres. Til støtten hører også, at kontakten mellem forvaltningen (eller plejehjemsforeningen) og anbringelsesmiljøerne er så kontinuerlig, at optræk til kriser i samarbejdet kan tages op, før samarbejdsrelationen er gået i hårdknude. Kontakt, der skaber konflikter mellem for eksempel biologiske forældre og plejeforældre, er ikke i barnets interesse. Det kan komme til at betale en høj pris for ikke at få lov til uden ambivalente følelser at høre til nogle steder.
- Det vil være vigtigt at udbrede familiebegrebet til også at omfatte andre dele af barnets familie og netværk end “blot” de biologiske forældre. Den begrænsede forskning viser, at dette udvidede - og til komplekst sammensatte netværk er af betydning for barnet. På dette felt er mere forskning påkrævet.
- I mange tilfælde må man se i øjnene, at en kontakt ikke kommer til at forløbe af sig selv, men at forældre og andre nøglepersoner for barnet aktivt skal opmuntres til at besøge barnet. De skal hjælpes til at forstå, at de har en betydning for barnet, selvom barnet ikke kan være hjemme, og hjælpes til selv at håndtere samværet med barnet, ikke mindst følelsesmæssigt. Til dette arbejde hører også, at der findes løsninger på eventuelle praktiske forhindringer, der måske kan se “små” ud, men som spiller en rolle for forældrenes muligheder for tilgang til barnet.

BØRNS OG FORÆLDRES SYN PÅ ANBRINGELSEN

De mennesker, der er genstand for et offentligt indgreb, danner sjældent en stærk opinion. Det gælder specielt mennesker i udsatte positioner, som ofte ikke har overskud til at organisere sig og på den måde lade deres stemme høre. Og det gælder i særlig grad, når der desuden er tale om børn, som traditionelt ikke høres på linie med voksne.

Det er af flere grunde vigtigt at efterspørge synspunkter fra mennesker, der er undergivet en offentlig indsats. De er de fremmeste til at kunne sige noget om, hvad indsatsen og relationen til den offentlige myndighed betyder for dem. En stadig spejling af indsatsens kvalitet i klienternes opfattelse af den burde være en selvfølgelighed.¹ Endnu en grund til specielt at efterspørge synspunkter om offentlige indgreb fra udsatte grupper er netop at give dem en stemme i den offentlige debat. Ud fra et demokratiperspektiv er det centralt, at mindretalsgrupper, der ikke har let adgang til at komme til orde, får mulighed for det.

Klienternes egne synspunkter kan desuden potentielt ugyldiggøre stereotyper om afvigergrupper, fordi deres beretninger formidler langt flere nuancer og detaljer, end en stereotypi formår at opfange.

1. Marsh (1983) sammenfatter værdifuldheden af klientstudier og peger specielt på, at det er vigtigt at få forståelse for klienternes opfattelse af professionelle processer og "systemets" virkemåde. Desuden peger han på, at klienter (herunder de anbragte børn) ofte vil være kompetente til at opstille kriterier for, hvad en god indsats vil sige.

Det er derfor en væsentlig del af en forskningsoversigt om anbringelser at præsentere undersøgelser, der vedrører borgernes oplevelse af anbringelsen, i engelsk og amerikansk forskning betegnet som "consumer research". Det er først og fremmest de anbragte børns vurdering af deres anbringelsesforløb, der præsenteres, men også deres forældres og andre væsentlige aktørers, herunder plejeforældres og plejeforældres børns, synspunkter.

Samtidigt må det forbehold tages, at man ikke kan bruge brugersynspunkter til at evaluere effekter af en indsats. Det viser sig i klientundersøgelser, at et flertal af klienterne som regel giver udtryk for tilfredshed med indsatsen (*Mayer & Timms, 1970*). Dette behøver imidlertid ikke at være ensbetydende med, at de har fået hjælp til løsning af deres problemer. Klienternes tilfredshed refererer i almindelighed til, at de er blevet mødt på en imødekommende og medmenneskelig måde. I nogle engelske studier² viser et flertal af klienterne også denne tilfredshed, men når man spørger dem, om de har fået substantiel støtte til at overkomme deres problemer, svarer majoriteten nej. Man kan således ikke sidestille udtryk for tilfredshed med en indsats med, at den har været effektiv.

I de seneste årtier er det blevet mere udbredt at efterspørge brugersynspunkter inden for den offentlige forvaltning. I mange evalueringer indgår således brugernes holdning til bestemte indsatser på lige fod med andre interessenters holdninger. I Danmark er det imidlertid ikke udbredt på anbringelsesområdet at lade aktørerne komme til orde. Vi ved lidt om, hvordan de biologiske forældre og især plejefamilierne oplever anbringelsen, men meget lidt om hvordan unge og især børn under teenagealderen opfatter anbringelsesforløbet.

En af årsagerne til, at de anbragte børn og de biologiske forældres synspunkter står svagt, er formentlig, at de i anbringelsessituationen er en udsat og svag part. Forældre kan være uenige i afgørelsen uden at kunne gøre noget ved det. De kan føle sig stemplet som dårlige forældre, og familien er i kraft af anbringelsen under en form for opløsning.

2. Colton, Drury & Williams (1995) og Sharland, Seal, Croucher, Aldgate & Jones (1996).

Samtidig viser forskningen (jf. kapitel 3), at forældre til anbragte børn adskiller sig fra befolkningen i øvrigt ved at befinde sig i en marginaliseret social position. De har i almindelighed relativt kort eller ingen uddannelse, mange af dem står permanent uden for arbejdsmarkedet som ledige, langtidssygemeldte eller pensionister, og familierne er ofte præget af fattigdom. Det er altså en gruppe, som kan have vanskeligt ved at føre sine synspunkter frem med vægt og skabe sig lydhørhed i systemet.

De anbragte børn har en endnu ringere mulighed end deres forældre for at blive hørt. Det skyldes dels, at de er børn, dels, som det vil fremgå af kapitel 11, at der ikke i forvaltningerne er en bæredygtig tradition for at inddrage børn i deres anbringelsesforløb og lægge også deres synspunkter til grund for arbejdet. De anbragte børn risikerer på denne måde at blive dobbelt usynlige: både i deres anbringelsesforløb og i den offentlige diskurs om anbringelser.

Der er dog sandsynligvis en proces i gang mod en større lydhørhed over for anbragte børn. FN's Børnekonvention, ændret dansk lovgivning og en folkelig opinion, som i højere grad betoner børns subjektstatus i afgørelser af vigtighed for deres liv, har igangsat en proces i retning af at tage børns erfaringer mere alvorligt. Forskellige organiseringer, tilbud og netværk blandt anbragte børn og deres forældre har også i de senere år ydet en indsats for at give nuværende og tidligere anbragte børn og deres forældre et talerør til myndigheder og offentligheden i øvrigt og et sted at bearbejde fælles erfaringer.³

I dette kapitel redegøres der for forskningens resultater om fire typer aktører og deres "bruger"-erfaringer med anbringelser. Hovedvægten lægges på de anbragte børn og deres forældre. Kapitlet medtager imidlertid også undersøgelser om plejeforældres syn på anbringelsen. Plejeforældre indtager en særlig position på anbringelsesarenaen ved at åbne deres eget hjem for et anbragt barn. Endelig behandles også kort erfaringer hos plejeforældrenes biologiske børn.

3. For eksempel Forældrelandsforeningen for anbragte børn, Baglandet, De Fire Årstider og Den Gule Flyver (Haslund-Christensen & Schmeichel, 2002).

Hovedvægten lægges på undersøgelser, hvor de nævnte parter selv kommer til orde. Der vil imidlertid også i mindre udstrækning blive refereret til undersøgelser, hvor for eksempel forældre fortæller om deres oplevelse af barnets erfaringer.

Forskningen om kontakten under anbringelsen mellem anbragte børn og deres biologiske forældre behandles i kapitel 7, mens parternes forhold til sagsbehandlerens og forvaltningens håndtering af sagen behandles i kapitel 11. Endelig behandles unges erfaringer med udslusning og efterværn i kapitel 9. Der vil derfor i dette kapitel blive lagt mindre vægt på aktørernes syn på disse aspekter af anbringelsen.

Børn og unge som klienter

I dette afsnit indgår tre hovedtemaer: For det første et mere eksistentielt perspektiv, der vedrører børnenes refleksioner om identitet, om at høre til, om magt og afmagt og om stærke følelser i forbindelse med anbringelsen. Det andet tema drejer sig om børns og unges oplevelse af, i hvilken udstrækning de involveres, i anbringelsesprocessen. Det tredje tema vedrører børnenes bedømmelse af deres hverdagsliv under anbringelsen.

Anbragte børn og unge er et af socialpolitikkenes smertensbørn. Hensigten med en anbringelse er at kompensere et barn for utilstrækkelige opvækstforhold, altså at hjælpe barnet. Imidlertid kan hjælpen i sig selv være smertelig for børnene, der også kan have svært ved under anbringelsen at få "a life more ordinary", som Sinclair, Wilson & Gibbs (2001) udtrykker det. Denne modsætning er indbygget i anbringelsesindgrebet. Også selvom mange børn kan fortælle om de komparative fordele ved at være anbragt, for eksempel frisættelsen fra et for stort ansvar, forældrenes misbrug, vold og hyppige forældresvigt, samt adgang til nye materielle ressourcer (Andersson, 2001c).

Især Storbritannien bidrager med mange undersøgelser af unges erfaringer i forbindelse med anbringelse, hjemgivelse og udslusning til egen bolig. En del undersøgelser er kvalitative efterundersøgelser, hvor unge eller voksne kigger tilbage på deres anbringelsestid. Disse kvalitative studier giver ofte et dybtgående billede af børnenes og de unges refleksioner, men de kan ikke præstere et repræsentativt billede af, hvordan alle anbragte børn vurderer deres anbringelse. Af

metodiske årsager er det vanskeligt at foretage spørgeskemaundersøgelser blandt især mindre børn om så komplicerede emner som disse (hvad der dog forekommer i en række britiske undersøgelser).

Fra dansk side har vi kun et mindre antal undersøgelser, primært kvalitative, og flere af dem med meget få interviewede børn og unge. Der er således en vis dokumentation for, hvordan børn og unge kan opleve deres anbringelsesforløb, men vi har mindre kendskab til udbredelsen af disse oplevelser og erfaringer.

Børn og unges oplevelse af anbringelsen

En af hovedudfordringerne for barnet og den unge ved en anbringelse er at håndtere separationen fra forældrene og den nye relation til de voksne på anbringelsesstedet. I kraft af anbringelsen står barnet med truslen om at miste sine rødder og mister i praksis ofte det, *Triseliotis (1980)* har kaldt "familien for livet".⁴ Barnets relation til forældrene er aldrig neutral, og en anbringelse vil med stor sandsynlighed medføre en eksistentiel krise i barnets liv alene i kraft af adskillelsen fra forældrene. Börjeson (1976) beskriver da også anbringelsen som en frustrerende og kaotisk oplevelse for barnet. I de følgende tre undersøgelser (et kvalitativt irsk forløbsstudie, en kvantitativ britisk tværsnitsundersøgelse samt en lille kvalitativ dansk interviewundersøgelse) har børn og unge fået lejlighed til at beskrive, hvordan de har oplevet anbringelsesprocessen.

McAuley (1996) har i et kvalitativt forløbsstudie studeret 19 sager over langtidsanbragte børn i Nordirland. Børnene er interviewet efter 4 måneder samt efter yderligere 1 år og 2 år efter anbringelsens start. Børnene fortæller om, hvor mange bekymringer de har og har haft i forbindelse med anbringelsen. Flere føler, at de har mistet kontakten med deres forældre, søskende og anden slægt, blandt andet på grund af lang afstand mellem forældrenes hjem og anbringelsesstedet. Børnene har også haft bekymringer og fantasier om, hvad den

4. I Nielsens (2001) danske case studie af 10 tidligere anbragte unge har næsten ingen kontakt med de voksne i den plejefamilie eller på den institution, de var anbragt. Nogle af de unge havde mistet kontakten med deres biologiske forældre (ofte mødre) under anbringelsen, men andre havde efter anbringelsens ophør lagt kræfter i at genetablere dette forhold. Trods dette var voksennetværket skrøbeligt for flere af de unge.

nye relation til plejefamilien ville indebære, og de har ofte været alene med disse bekymringer. Efter to års anbringelse følte mange af børnene stadig, at de langt fra havde bearbejdet anbringelsesforløbet.

I Butler & Williamsons (1994) britiske studie af 190 børn, hvoraf ca. en fjerdedel var anbragt uden for hjemmet, findes en stærk markering fra børnenes side af, at deres oplevelser af hændelserne omkring anbringelsen ikke var blevet lyttet til og ikke bearbejdet. Gennem børnenes øjne tager dramatiske hændelser sig ofte anderledes ud end gennem de voksnes, men de betydninger, børnene tillagde hændelserne, indgik ikke i processen. Der var blandt disse børn en betydelig afmagt overfor og mistillid til, at voksne ville forsøge at forstå begivenhederne fra børnenes perspektiv og en deraf følgende ensomhed hos børnene.

Nielsen (2001) peger i et lille, kvalitativt dansk studie på den eksistentielle ensomhed, børnene står overfor, når de lades alene med deres opfattelse af de begivenheder, der førte til anbringelsen.⁵

I tilgift har mange børn følelser af skam og skyld forbundet med at blive anbragt uden for hjemmet, ikke bare på forældrenes vegne. Det anbragte barn vil ofte give sig selv skylden for anbringelsen og bebrejde sig selv, at det ikke handlede anderledes, ikke opførte sig ordentligt etc.⁶

Flere studier peger på, at børnene og de unge ikke har fået mulighed for at tale om følelserne ved adskillelsen fra forældre, søskende, slægt og kammerater i forbindelse med anbringelsen. Og da anbragte børn ofte ikke selv spørger om, hvorfor de blev anbragt, er de henvist til selv at skabe sig en forestilling om, hvad der ligger til grund.⁷

5. Endnu et eksempel på børnenes ensomhed omkring anbringelse gives af Thomas & O'Kane (1999b) i en interviewundersøgelse med 47 unge. Mange af børnene vidste simpelthen ikke, hvorfor de var anbragt til trods for flere på hinanden følgende anbringelser.

6. Ince (1998), Kjærgård (1986), Morris, Wheatley & Lees (1994) og Page & Clark (1977).

7. Guldborg, Hansen, Jensen, Kjærgård & Larsen (1991) og Kildedal (1995).

En række undersøgelser dokumenterer desuden, at børnenes tillid til voksne og voksnes vilje til at høre på deres synspunkter, undervejs i processen er blevet ringe, jf. følgende henholdsvis danske, norske og to britiske undersøgelser.

En dansk kvalitativ undersøgelse af 12-16-årige, der har boet på institution i 1-2 år, afdækker tilsvarende en manglende tillid til voksne (*Guldborg, Hansen, Jensen, Kjærgård & Larsen, 1991*).

Også i *Koch & Kochs (1995)* norske undersøgelse udtrykker de unge en betydelig mistillid til de voksnes evne til at imødekomme deres synspunkter. De 28 tidligere anbragte unge peger på den afmagt, de har oplevet over for de professionelle i deres anbringelsesforløb. De føler deres integritet krænket ved ikke at have været med på råd, når de blev sendt rundt mellem forskellige anbringelsessteder som "postpakker", og ved at skulle udlevere sig selv til fremmede voksne, der brugte deres informationer til formål, der var fremmede for børnene. Som unge voksne er børnene intenst optagede af spørgsmål om kærlighed, nærhed og en ængstelse for ikke selv at kunne knytte sig til nogen. De giver også udtryk for, at anbragte børn har sværere end andre ved at opnå et positivt selvbillede, livskvalitet og mestringsevne.

Også *Morris, Wheatley & Lees (1994)* finder, at institutionsanbragte ikke har tillid til personalet og sagsbehandleren, fordi de oplever sig svigtede af dem i forskellige situationer.

I *Butler & Williamsons (1994)* undersøgelse tror de 190 børn ikke tror på de voksnes (og specielt de voksne professionelle) evne og vilje til at lytte på børnenes præmisser.

Også magtesløshed hos børnene og de unge går igen i flere undersøgelser. I *Festingers* efterundersøgelse (1983) af tidligere anbragte, fortæller disse som voksne, at de oplevede sig selv som magtesløse over egen situation under anbringelsen. For at overskride denne magtesløshed, som er destruktiv for det enkelte menneske, mener *Festinger (ibid)*, at det er vigtigt at give anbragte børn større indflydelse på beslutninger om deres eget liv. Også børnene i *Sinclair, Wilson & Gibbs' (2001)* spørgeskemaundersøgelse fortæller om følelsen af magtesløshed.

At forholde sig til en ny familie

Samtidigt med at børnene på den ene eller anden måde skal komme overens med separationen og et eventuelt midlertidigt eller permanent tab af deres oprindelsesfamilie, skal de forholde sig til en ny familie (eller voksne i en institution), hvis position på mange måder er tvetydig. Plejefamilien (eller institutionen) skal på én gang yde alt det, forældre forventes at yde: tilknytning, fysisk og psykisk omsorg, stimulation, indlæring af normer m.v. Samtidig er anbringelsen tidsbestemt og kan blive bragt til afslutning på alle tidspunkter i forløbet. Denne tvetydighed, som også sætter spørgsmålstegn ved, hvor barnet hører til, skal de anbragte børn også finde deres plads i. Samtidigt skal de forholde sig til to familier og det eventuelle spændingsfelt dem imellem.

Flere studier beskæftiger sig med dette indbyggede dilemma i anbringelsen, hvad følgende 4 danske, svenske og britiske undersøgelser peger på.

Andersen (1999) finder i en dansk undersøgelse, at jo længere barnet er i plejefamilien, jo mere knyttet bliver det til familiemedlemmerne. Barnet oplever det som et dilemma og en kilde til usikkerhed, hvis tidsperspektivet for anbringelsen ikke er klart. Også andre forskere har peget på denne usikkerhed.⁸

Esping (1988) finder i et kvalitativt svensk studie af 13 sager (baseret på interview med børnene og andre parter), at selv om det anbragte barn føler sig knyttet til plejefamilien og eventuelt ikke ønsker at flytte fra den, tænker barnet på sine forældre, søskende og bedsteforældre og vil gerne kende til deres historie.

En engelsk interviewundersøgelse (*Heptinstall, Bhopal & Brannen, 2001*) af 15 børn, der har været mindst to år i familiepleje, afdækker, at det enkelte barn rummer ambivalente følelser for de biologiske forældre. Børnene anså de biologiske forældre for de vigtigste personer i deres liv, samtidigt med at de omtalte forældrene i særdeles negative vendinger. De havde generelt svært ved at sætte ord på,

8. Backe-Hansen (1982), Kjærgård (1986) og Thorpe (1980).

hvorfor de biologiske forældre betyder så meget for dem. Disse børn følte også, at de havde mistet deres søskende gennem anbringelsen. De brugte megen energi på at tænke på, hvordan deres søskende havde det.

I Thorpes (1980) undersøgelse af 121 børn, der var langtidsanbragt i familiepleje, identificerede 75% af børnene sig med plejefamilien og ønskede at blive der, og det bekymrede mange af børnene, om de kunne få lov til at forblive i familien.

Som en del af at børnene befinder sig mellem to familier, peger flere undersøgelser samstemmende på især familieplejeanbragte børns problemer med at mestre loyaliteten over for de både de biologiske forældre og plejeforældrene.⁹ Resultater om, hvorvidt barnet eller den unge finder det optimalt at komme i familiepleje sammenholdt med at være forblevet i hjemmet, er dog ikke entydige, hvilket fremgår af de følgende danske og britiske undersøgelser.

Selv om anbringelsen for mange børn er en frisættelse fra de problemer, de har haft tæt inde på livet i familien, siger mange børn, at de helst ville være blevet boende hjemme (*Kjærgård, 1996*).

De 11 unge i familiepleje i *Butler & Charles' (1998)* undersøgelse var alle af den opfattelse, at plejeanbringelsen var det næstbedste alternativ til at være hjemme hos de biologiske forældre. De unge følte sig ikke tilhørende i plejefamilien og pegede på, at "blodets bånd" ikke kan udslettes af opvækst i en anden familie.¹⁰ Forfatterne indskraver sig med dette i en britisk tradition for at diskutere "nature versus nurture", dvs. om opdragelse i et erstatningshjem ("nurture") overhovedet kan kompensere børnene for tabet af det biologiske hjem ("nature").

9. Se for eksempel Backe-Hansen (1982), Boolsen, Mehlbye & Sparre (1986), Gottsfeld (1970), Kjærgård (1986) og Sinclair, Wilson & Gibbs (2001). Desuden henvises til kapitel 7 om anbragte børns kontakt med de biologiske forældre.

10. Flere af de unge i Buchanans (1993) undersøgelse af 100 unge udtrykker også bitterhed over, at de var blevet skilt fra deres forældre. De unge bifalder lovens hensigt om at støtte familier til at blive sammen.

Sinclair, Wilson & Gibbs (2001) får imidlertid modsatte resultater. Via spørgeskemabesvarelser fra 151 familieplejebragte børn på 5 år og derover, suppleret med dybtgående analyse af 24 sager, viser undersøgelsen, at de fleste børn er glade for at være i den familie, hvor de er anbragt. Børnene udtrykker, at de gerne vil føle, at de hører til i plejefamilien og får opmuntring, engagement og omsorg i plejefamilien på samme måde, som andre børn får det i deres familie.¹¹ Børnene ønsker stabilitet og vil gerne forblive, hvor de er, til de fylder 18 år. Det rejser imidlertid det dilemma, at det ikke ser ud til at være særlig sandsynligt for en del af børnene.

Også Triseliotis (1980) finder, at de fleste af 40 tidligere familieplejebragte unge fandt plejen værdifuld. Flere af disse unge tilkendegav, at de gerne ville have været adopteret af plejeforældrene.

Endelig skal det nævnes, at de mest udsatte måske er de børn, som ikke har opnået tilknytning til nogen voksen, fordi de har haft en turbulent anbringelseshistorie. *Andersson (2001a)* beskriver en sådan ung mand i et dybtgående case studie. Efter et årelangt socialt arbejde, der har budt den unge på utallige skift uden muligheder for at høre til nogetsteds, befinder han sig på lukket ungdomsinstitution som kriminel og misbruger.

Sammenfatning om eksistentielle konflikter

Vinnerljung (1996a) skriver i en forskningsoversigt over svensk forskning om familiepleje, at hovedparten af brugerundersøgelser viser en overvejende positiv attitude hos tidligere anbragte børn over for deres plejefamilie og det liv, de har haft dér. Vinnerljung (*ibid*) advarer på denne baggrund mod at tro, at nogle forenkede (retrospektive) "forbrugerspørgsmål" kan belyse tidligere anbragte børns opfattelse af deres liv på nogen dybtgående måde. En almen tilbageskuende accept af en forgangen barndom kan ikke opfange de mange nuancer, modsætningsfulde hændelser og forskellige relationer, der har præget den.

11. Også i interview med 11 unge i Uglum & Selsås' (1996) norske undersøgelse efterspørger de unge kvaliteter i familieplejen, som findes i andre hjem, for eksempel at blive en del af en familie, kærlighed, respekt, forståelse, retfærdighed, opmuntring m.v.

De præsenterede undersøgelser, som for hovedpartens vedkommende er små, kvalitative undersøgelser, viser et nuanceret billede af de eksistentielle konflikter, der kan høre til at blive og være anbragt uden for hjemmet. Der er præsenteret resultater om børn, der er knyttet til deres plejefamilie, ønsker at forblive der og har håb om, at plejefamilien kan byde dem på samme følelse af at høre til som andre familier.¹²

Men der er mange nuancer i resultaterne, som tyder på, at anbragte børn også står over for at skulle takle en række eksistentielle konflikter og tab. Det er for eksempel separation fra de primære omsorgspersoner, tab af forældre og søskende, loyalitetskonflikter i spændingsfeltet mellem to familier samt ensomhed og afmagt i anbringelsesforløbet og de professionelle interventioner i dette forløb. Og det er utryghed ved tidsbestemtheden og den potentielt truede permanens på grund af risiko for sammenbrud i anbringelsen, det er en kredsen om store spørgsmål som kærlighed og nærhed og - for nogle børns vedkommende – tab af tilknytning i det hele taget. Disse ville udgøre belastninger for alle børn og ikke mindst for børn, der i forvejen har meget at slås med. Disse belastninger er væsentlige at være opmærksomme på, også selvom tidligere anbragte børn ved tilbageblik har en accept af, at det gik, som det gik.

Børn og unges involvering, information og indflydelse
Både forskningsmæssigt og i det konkrete sociale arbejde har børn og unge været en overset gruppe. Dette aspekt berøres i kapitel 11 om socialarbejderens rolle i anbringelsessager. Her skal dog nævnes, at flere nordiske og angelsaksiske undersøgelser samstemmende peger på, at anbragte børn og unge involveres for lidt i anbringelsesprocessen. De informeres ikke tilstrækkeligt, og de har derfor vanskeligt ved at forholde sig til deres rettigheder, til formålet med anbringelsen, og til hvad der skal ske med dem på længere sigt. Spørgsmålet om involvering af børn og unge har drejer sig altså både om, hvilke informationer børn og unge får og om hvilken indflydelse de får tildelt.

12. For eksempel Sinclair, Wilson & Gibbs (2001), Thorpe (1980) og Triseliotis (1980).

Flere nordiske forskere¹³ konkluderer i deres undersøgelser, at børn og unge ikke bliver tilstrækkeligt informeret om, hvad formål anbringelsen har, hvor lang tid den skal vare og heller ikke bliver hørt og inddraget.

Information om anbringelsen

Christensens (1998) danske casestudie af 23 anbragte børn i alderen 6-16 år viser, at tre ud af 23 børn har haft en selvstændig samtale med sagsbehandleren udelukkende om anbringelsen. To børn har haft en samtale med sagsbehandleren og de biologiske forældre sammen, og seks børn har talt med en anden person fra kommunen. I alt er der således blevet talt med 11 børn, mens 12 af de 23 børn ikke har tilkendegivet deres syn på anbringelsen over for kommunen, og omvendt heller ikke er blevet orienteret om anbringelsen.¹⁴

Morris, Wheatley & Lees (1994) finder i deres to delundersøgelser af opkald til en børne- og ungetelefon ("childline") i henholdsvis England/Wales og Skotland, at børnene og de unge mangler ordentlig information om, hvorfor de blev anbragt og om anbringelsesforløbet i øvrigt.¹⁵ Dette er med til at forlænge den smerte og skyldfølelse, de oplever ved at blive adskilt fra forældrene. At mange børn ikke ydes ordentlig information om grunden til anbringelsen går således igen i mange studier.¹⁶

Gardner (1987) har interviewet 50 teenagere på døgninstitutioner og i familiepleje, og resultaterne peger på en række felter, hvor de unge er for dårligt informeret. Desuden ved kun få, hvordan de kan

13. Backe-Hansen (1982), Nielsen (2001) og Zobbe (1993).

14. Et grelt eksempel vedrører en pige på 9 år, der fortæller om anbringelsen: "Det var jo midt om natten, jeg kom, så det gik meget hurtigt ... og så skulle jeg sove... Men det er underligt, når man vågner op og ikke ved, hvor man er... Man tænker: "er jeg blevet fanget" ..., men efter et par dage fandt jeg ud af, hvad det var". (Christensen, 1998:52).

15. I Hestbæks (1997) kvantitative studie oplyser sagsbehandlerne, at der er gennemført en selvstændig samtale med barnet eller den unge i 62 % af sagerne (dog 85% af de 15-årige og derover og 77% af de 12-14-årige).

16. For eksempel Butler & Williamson (1994), Guldborg, Hansen, Jensen, Kjærgård & Larsen (1991), Nielsen (2001) og Thomas & O'Kane (1999a).

klage over deres anbringelsessted. De ville ifølge *Buchanan (1993)* også være betænkelige ved at udnytte en klageret, fordi de er bange for, at det ville blive vendt mod dem selv.

Unge efterlyser mere vejledning for at kunne opnå et tilstrækkeligt grundlag til at kunne træffe mere langsigtede beslutninger om deres liv efter anbringelsen.¹⁷ Manglende viden hæmmer deres planlægning og mulighed for at tage ansvar for beslutninger i deres eget liv.

Indflydelse på anbringelsen

Flere studier viser, at unge anbragte oplever, at der ikke bliver lyttet til dem, og at de har for lidt indflydelse på beslutninger vedrørende dagligdagen.¹⁸ Disse undersøgelser peger på, at de unge gerne vil deltage, for eksempel når der lægges mere langsigtede planer (*Goble & Lymbery, 1984*). De vil gerne være med til møder og have tid til at forberede sig inden møderne (*Gardner, 1987*).

Flere undersøgelser tyder desuden på, at møder om børn og unges situation ikke altid er "børnevenlige". *Thomas & O'Kane (1999a)* finder, at børn, der deltager i møder ofte ikke kan finde ud af, hvad der foregår; de ved ikke, hvem de deltager sammen med; de bliver pinligt berørte eller keder sig simpelthen.

Men der er også studier, der peger i den modsatte retning. De fleste af de anbragte unge i en britisk undersøgelse beretter, at de har stor indflydelse på en række forhold, for eksempel på om de ser deres familie. Kun få føler, at de ikke har haft noget at sige. Mere end halvdelen har haft indflydelse på, hvor de skulle anbringes. Især de familieplejeanbragte har besøgt plejefamilien inden anbringelsen, mens unge på døgninstitutioner typisk ikke havde set institutionen inden (*Gardner, 1987*).

17. *Buchanan (1993)* og *Dickson (1995)*.

18. *Berridge, Barrett, Brodie, Henderson & Wenman (1995)*, *Buchanan (1993)*, *Morris, Wheatley & Lees (1994)*, *Nielsen (2001)*, *Sinclair, Wilson & Gibbs (2001)* og *Thomas & O'Kane (1998 & 1999b)*.

Persson (1990) og *Owen (1989)* finder ligeledes i deres henholdsvis svenske og engelske undersøgelser af unge anbragte, at de oplever at være blevet både hørt og inddraget i anbringelsen.

I *Dicksons (1995)* undersøgelse af tidligere anbragte fremhæves det, at anbragte børn og unge i langt større udstrækning bør have ret til at bestemme selv, men at det blandt andet vanskeliggøres af, at de er dårligt informerede. Forfatteren finder, at spørgsmålet om information, viden og indflydelse hænger uløseligt sammen.

Sammenfatning om børns indflydelse

Børns og unges evaluering af den information, deltagelse og dialog, de tilbydes i forbindelse med en anbringelse, kan således ikke opvise tilfredsstillende resultater. I deres møde med anbringende myndigheder opfatter de sig som oversete, objekter for andres beslutninger, uvidende om hændelserne og magtesløse. Møder er ikke tilrettelagt, så børn kan forstå, hvad der foregår; de professionelle forfølger administrative/organisatoriske formål i deres anvendelse af børnenes beretninger og betroelser; der er børn, der simpelthen oplever sig som "postpakker", der uden egen vilje og vidende bliver sendt rundt. Der er dog også undtagelser fra dette billede. I nogle undersøgelser tilkendegiver børn at være blevet både inddraget og taget med på råd. Gennemgående giver børn og unges beretninger et lidt dystert billede af børns subjektstatus i anbringelsessager, der klart står i modstrid med det billede af børn som selvstændige borgere med selvstændige rettigheder, der ellers søges fremmanet i disse år.

Hverdagslivet som anbragt barn

En række undersøgelser, der med få undtagelser er kvalitative, forholder sig til børns og unges oplevelse af at være anbragt. Flere af disse undersøgelser er retrospektive efterundersøgelser, hvilket naturligvis giver et andet perspektiv end hos de børn og unge, der aktuelt er anbragt. Som det vil fremgå, er undersøgelserne af meget forskellig karakter og har forskellige interesser (for eksempel oplevelsen af at være familieplejeanbragt, behovet for privatliv som anbragt og følelsen af at blive stigmatiseret).

Der er forskel på hverdagslivet som anbragt barn, afhængigt af om barnet er i familiepleje eller er anbragt på institution.

De 18 unge i *Boolsen, Mehlbye & Sparres (1986)* danske interviewundersøgelse beskriver sammenfattende fordele og ulemper ved de to anbringelsesformer. På institution er fordelene blandt andet undervisning i små grupper med tæt sparring fra lærerne, muligheden for at få eget værelse og for at dyrke forskellige fritidsinteresser. Ulempen er ifølge de unge en dårlig voksentilknytning på grund af, at nogle medarbejdere ikke er så engagerede i børnene, men mere har en lønarbejderorienteret tilgang til arbejdet.¹⁹ Desuden synes nogle, at hverdagen på døgninstitution er mere rutine og præget af faste strukturer tilpasset hele gruppen. Denne kritik går igen i andre undersøgelser.²⁰

Fordelene ved anbringelse i familiepleje er ifølge de unge, at man får en følelsesmæssig kontakt med plejeforældrene. Ulempene er blandt andet, at man kan føle sig i en loyalitetskonflikt mellem plejeforældrene og de biologiske forældre, og at plejefamiliens biologiske børn nogle gange bliver behandlet anderledes (bedre) end det anbragte barn (Boolsen, Mehlbye & Sparre, 1986).

Andre studier af børn i familiepleje peger på, at plejebørnene føler, at det ikke kan blive som i en familie, når plejeforældrene får penge for at have dem. De stiller sig det spørgsmål, om plejeforældrene kun har taget dem for pengenes skyld. De lever med utrygheden over for, at plejeforholdet kan blive afbrudt, og med følelsen af at være udenfor, når plejefamilien har behov for aflastning fra dem og tager på ferie med deres biologiske børn, men uden plejebarnet. Også følelsen af, at plejeforældrene favoriserer deres egne børn kan være en del af et anbragt barns hverdag i familiepleje.²¹

Andersson (2001c) har i en kvalitativ undersøgelse af 22 svenske børn på 10-11 år, der har været anbragt i familiepleje mellem 6 måneder og 10 år, bedt børnene beskrive en helt almindelig dag. Ifølge bør-

19. Også i Berridge, Barrett, Brodie, Henderson & Wenmans (1995) britiske studie giver de unge udtryk for, at de får for lidt opmærksomhed fra personalets side.

20. For eksempel Goble & Lymbery (1984) og Morris, Wheatley & Lees (1994).

21. Boolsen, Mehlbye & Sparre, 1986; Butler & Charles, 1998 og Morris, Wheatley & Lees, 1994.

nenes opfattelse foregår en stor del af deres dag helt som alle andre skolebørns. De står op, går i skole, har forskellige fritidsaktiviteter og bliver puttet af plejeforældrene om aftenen.²² Noget af det, der adskiller dem fra andre børn, er bevidstheden om problemerne i oprindelsesfamilien. Børnene ved meget mere om, hvor dårligt det står til i det biologiske hjem, end de synes, kammeraterne bør vide.

Flere engelske undersøgelser om døgninstitutionsanbragte unge viser, at de efterspørger en højere grad af respekt for deres privatliv. De savner at kunne telefonere i enrum, de vil kunne være alene sammen med venner, og de oplever det krænkende, at deres værelser bliver ledt igennem, når de ikke selv er tilstede. De efterlyser desuden ro og hjælp til at lave lektier, og de er usikre på grænserne for fortrolighed over for personalet, og på hvem de overhovedet kan vise fortrolighed.²³

Fra dansk side peger børn og unge i *Knudsen & Liljenbergs (2001)* undersøgelse af både institutions- og plejefamilieanbragte børn ligeledes på deres ønske om respekt for privatlivet og retten til at være alene sammen med venner.

En række undersøgelser af nuværende og tidligere anbragte forholdt sig til oplevelsen af at blive stigmatiseret. Britiske undersøgelser²⁴ viser, at de unge er bekymrede for, hvordan omgivelserne ser på dem og på stedet som helhed. De føler sig anderledes og stigmatiserede i omgivelsernes øjne og efterlyser anbringelsesmuligheder, der er mindre stigmatiserende.

I Festingers (1983) amerikanske efterundersøgelse af 277 unge tidligere anbragte voksne i alderen 20-25 år, der havde været anbragt som børn, var der retrospektivt relativt stor tilfredshed med an-

22. Drengene i undersøgelsen har dog relativt mange skoleproblemer og er ikke glade for at gå i skole

23. Berridge, Barrett, Brodie, Henderson & Wenman (1995), Buchanan (1993), Fraser, Campell & Fean (1993), Martin & Jackson (2002) og Munro (2001).

24. Berridge, Barrett, Brodie, Henderson & Wenman (1995), Buchanan (1993) og West (1995).

bringelsen (20% var decideret utilfredse). De unge oplevede imidlertid, at opvæksten som anbragt havde gjort dem anderledes end deres jævnaldrende. Næsten halvdelen ønskede – set i bakspejlet – at de var blevet adopteret af plejefamilien og derved integreret i den.

En efterundersøgelse af *Martin & Jackson (2002)* blandt 38 engelske unge, der har været anbragt på døgninstitution eller i plejefamilie i mindst et år, viste tilsvarende, at en tredjedel af disse unge finder, at stereotyper og negative forventninger er en forhindring for, at anbragte børn kan opnå succes.²⁵

Levins (1998) svenske studie af en lukket/sikret døgninstitution dokumenterer, at de tidligere anbragte ser tilbage på en fængselsliggende hverdag, som de mener var med til at reducere dem til uansvarlige børn. Levin (*ibid*) peger også på, at hverdagen i institutionen var rettet mod at gøre de unge “normale” i forhold til institutionens indre liv i stedet for at forberede dem til et normalt liv uden for murene. Institutionen var desuden en læreplads i negativ forstand, fordi kriminelt og misbrugsmæssigt uerfarne unge blev blandet med erfarne, der aflærte deres færdigheder til de uerfarne.

De biologiske forældre

Selv om der findes flest undersøgelser om biologiske forældre, burde familieperspektivet bredes ud til også at dække, hvordan især søskende, men også den øvrige familie oplever det, når et barn i familien anbringes. Man ved, at søskende indtager en central plads for anbragte børn,²⁶ men man har ikke spurgt anbragte børns søskende, hvad de fraværende søskende betyder for dem. Som det fremgår både af ovenstående samt af kapitel 7 om kontakt, føler anbragte

25. De unge i undersøgelsen var særligt kendetegnet ved at have opnået gode resultater i skolen, hvilket var udvalgsriteriet.

26. McDonald, Allen, Westerfelt & Piliavin (1993) skriver i deres forskningsoversigt, at tidligere anbragte børn i almindelighed har hyppigere kontakt med deres søskende end med deres biologiske forældre. En del af forklaringen på dette kan være, at mange søskende har været anbragt sammen.

børn sig ofte stærkt knyttet til søskende og anden familie. De refererede undersøgelser har imidlertid primært fokus på de biologiske forældre.

De biologiske forældres oplevelse af involvering

Det gælder for mange af de biologiske forældre, at de efterlyser en langt større involvering i deres barns anbringelsessag. De ønsker at blive hørt i sagen, og de ønsker at få indflydelse på anbringelsesforløbet. Det er imidlertid den overvejende opfattelse i de få danske studier, hvor de biologiske forældre selv er kommet til orde, at forældre føler sig dårligt informerede om formålet med anbringelsen og dårligt involverede i selve anbringelsen.²⁷

I *Hestbæks (1997) spørgeskemaundersøgelse* af 760 forældre til et anbragt barn føler 27% af forældrene, at der i høj grad blev lyttet til deres opfattelse af, hvordan familiens problemer skulle løses, mens 17% svarer "i nogen grad". 19% følte sig kun hørt på "i ringe grad", og 36% følte sig slet ikke hørt. Dvs. at 55% af forældrene følte sig hørt i ringe grad eller slet ikke hørt om anbringelsesbeslutningerne. Undersøgelsen viser desuden en tydelig sammenhæng mellem sagsbehandlerens evne til at inddrage forældrene og forældrenes oplevelse af at blive hørt. Når sagsbehandleren gennemgår resultatet af en eventuel § 38-undersøgelse, når der er en handleplan, når forældrene inddrages i udarbejdelsen af handleplanen, og når sagsbehandleren gennemgår handleplanen med forældrene, så føler en relativt stor andel af forældrene sig hørt.

Også i udenlandsk forskning finder man manglende involvering af forældrene, for eksempel i *Backe-Hansens (1982) norske undersøgelse* af 20 familieplejesager. I en senere undersøgelse blandt forældre til børn i norske 4. og 7. klasser har *Backe-Hansen (1997) fundet*, at forældre, som følte, at deres ønsker til foranstaltninger var blevet ignoreret, var relativt mindre tilfredse end andre forældre.²⁸

27. Christensen (1998), Hestbæk (1997), Malmgren & Hansen (2001) og Zobbe (1993).

28. Den undersøgelse rummer også forældre, der har modtaget forebyggende tilbud, som ikke indebærer døgnanbringelse.

Angels (1999) kvalitative interview med norske mødre til hjemgivne børn, viser, at mødrene har oplevet, at børneværnet forskelsbehandler forældrene. De forældre, der er positive over for anbringelsen, får mere information og støtte under forløbet, mens det modsatte er tilfældet for de "negative" forældre.

I Millham, Bullock, Hosie & Haaks (1986) britiske undersøgelse af børn og forældre i 30 anbringelsessager kommer forfatterne ligeledes til den konklusion, at de biologiske forældre befinder sig i en svag og dårligt informeret situation i forhold til de beslutninger, der skal tages i forbindelse med anbringelsen.

Ved institutionsanbringelser kan forældre tillige føle sig sat på et sidespor. En britisk undersøgelse af døgninstitutioner viste, at forældrene føler sig udelukket af døgninstitutionspersonalets planlægning af arbejdet med deres barn under selve anbringelsen. Forældrene oplever sig på ingen måde som en ligeværdig samarbejdspartner og ønsker, at personalet på institutionen ville vise respekt for deres ønsker og planer for barnet (*Berridge, Barrett, Brodie, Henderson & Wenman, 1995*).

Også i *Fraser, Campell & Feans (1993)* studie af 33 britiske børnehjem efterspørger de biologiske forældre mere detaljeret viden om planerne for deres børns udvikling, og om hvad der sker mellem de møder, forældrene deltager i.

De biologiske forældres eksistentielle konflikter

For forældrene kan det opleves som en devaluering af dem selv som forældre og mennesker at få et barn anbragt uden for hjemmet. En sådan oplevelse kan kaste forældrene ud i en krise, som de stort set ikke har fået tilbudt hjælp til at bearbejde (*Zobbe, 1993*). Samtidig er samarbejdet mellem de biologiske forældre og især en plejefamilie skrøbeligt i starten. Forældrene kan føle sig så underlegne, at de har svært ved at indgå i et ligeværdigt samarbejde med den familie, barnet skal bo hos.

De biologiske forældre føler sig desuden svigtet, fordi alle professionelle efter anbringelsen er orienteret mod barnet, mens forældrene ofte lades tilbage uden anden støtteperson end den sagsbehandler, som også anbragte barnet (*Wegler & Warming, 1996*).

Forældre er imidlertid ikke kun utilfredse med, at deres barn er blevet anbragt. I Zobbes (1993) kvalitative undersøgelse i seks familier giver forældrene udtryk for, at de anerkender, at der har været behov for at iværksætte såvel forebyggende foranstaltninger som anbringelse. Disse foranstaltninger har i nogle tilfælde været en hjælp og en tryghedsskabende faktor også for forældrene.

Dette er værd at bemærke, fordi samarbejdet med forældre, der er enige i, at en anbringelse er nødvendig, i væsentlig grad kan blive besværliggjort, hvis forvaltningen ikke i tilstrækkelig grad inddrager forældrene og udnytter den ressource, at forældre grundlæggende støtter op om foranstaltningen.

Også *Freeman & Hunts (1998)* kvalitative interviewundersøgelse af 34 forældre til anbragte børn viste, at forældrene generelt er tilfredse med omsorgspersonerne, men utilfredse med mere konkrete forhold ved anbringelsen. Det kan for eksempel være, at barnet er anbragt for langt væk, at søskende er blevet skilt ad, eller at hjemmet ikke er af samme etniske oprindelse som familien.

Sammenfatning om biologiske forældre

De foreliggende resultater sandsynliggør, at der også set fra forældres side kan foreligge informationsbrist i sagsbehandlingen. At det partnerskab, der ideelt set burde være mellem familie, forvaltning og anbringelsessted, af forældrene ofte heller ikke opleves som vel fungerende står også klart. Dette er imidlertid ikke ensbetydende med, at forældre ikke oplever behov for de iværksatte indsatser. Forældre kan være enige i behovet for foranstaltninger til barnet, men alligevel føle sig sat til side, ikke informerede, inddragede eller hørt.

Forældres inddragelse og indflydelse på beslutningerne må ses som en selvstændig faktor i, hvor godt et samarbejde, der kan etableres. Det er ikke tilstrækkeligt til et godt samarbejde, at forældrene er enige med forvaltningen om, at noget må gøres. Samarbejdet kan trods dette løbe af sporet, hvis forvaltningen ikke er opmærksom på at udnytte forældrenes kendskab til barnet og ønske om at være af betydning for det i de beslutninger, der træffes.

Plejeforældrenes synspunkter

I dette afsnit ses der på plejeforældrenes motiv til at tage et barn i pleje, plejefamiliens relation til plejebarnet og de biologiske forældre, og endelig plejeforholdets betydning for relationerne internt i plejefamilien.

Motivet til at tage børn i pleje

En række studier undersøger plejefamiliens motiv til overhovedet at blive familiepleje og indgå et plejeforhold. Der refereres til dansk, nordisk og britisk forskning i nævnte rækkefølge. En væsentlig skillelinie kunne tænkes at gå mellem dem, der opfatter plejeforholdet som et lønarbejde, og dem, der betragter plejeforholdet som en form for kald eller en altruistisk gerning.

Nielsen (2002) har gennemført en kvantitativ undersøgelse af plejefamilier i Københavns kommune. Undersøgelsen viser, at det dominerende motiv (71%) til at tage et barn i pleje er ønsket om at hjælpe et barn, altså et altruistisk udgangspunkt. Det næsthyppest motiver er ønsket om at få børn (22%) og derefter, at familien kendte barnet i forvejen (20%).²⁹ Nielsen (ibid) kobler motiverne til, at det er kvinder, der tager initiativ til plejeforholdet. Han konkluderer, at der er tale om en kombination af motiver for kvinderne. De vil både gøre noget godt for et barn og ser plejeforholdet som et alternativ til andet lønarbejde.

Nogle plejeforældre er i Sandholts (2002) danske spørgeskemaundersøgelse af 97 plejefamilier blevet "headhuntet" til en specifik opgave, fordi de har haft særlige pædagogiske kvalifikationer. Et væsentligt motiv for andre var ønsket om at ændre på arbejdsituationen.

Flere svenske undersøgelser har beskæftiget sig med plejefamiliens motiver til at være plejeforældre. En afhandling, der bygger på spørgeskemaer til 550 plejefamilier og dybtgående interview med sytten plejefamilier, finder på linie med de danske undersøgelser, at det

29. Andre danske undersøgelser har peget i samme retning. For eksempel nævner Christoffersen (1988) slægtskabsrelationen, et ønske om at adoptere, samt en professionel motivation via tidligere arbejde inden for det pædagogisk-psykologiske felt.

især er kvinder, der ønsker at blive plejemødre, og at kvinderne bliver plejemødre for at hjælpe børn og gøre noget godt for samfundet (dvs. en slags social investering), og fordi de føler sig som gode omsorgspersoner (Höjer, 2001a, b, 2002).

Anderssons (2001d) kvalitative svenske studie peger på fire typer motiver. For det første slægtninges ønske om at tage sig af et barn, som de føler sig ansvarlige for. For det andet ønsket om at få et barn hos par, som ikke kan få børn. For det tredje ønsket hos kvinden i familien om at være hjemme og passe egne biologiske børn og plejebørn i stedet for at være nødsaget til at have ufaglært arbejde uden for familien. Og som det fjerde ønsket om at få en efternøler i familien eller om at fylde den "tomme rede" ud, når egne børn er blevet store. Plejebarnet giver dem mulighed for at kombinere en plejerolle med lønarbejde.

I Grundins (1994) kvalitative svenske studie af 17 flygtningebørn anbragt i familiepleje (heraf en stor del som slægtsplaceringer) fremhæves også det altruistiske motiv for denne særlige type plejeforhold. De etniske minoritetsplejefamilier har et ønske om at gøre noget godt for deres land og deres folk. Også tidligere svenske studier fremhæver det motiv, at plejeforældre vil gøre noget godt for et barn.³⁰

Kirton (2001) har i en britisk undersøgelse fundet, at størrelsen af plejevederlaget er vigtigt for kvinderne, der ofte ser familiepleje som en form for karrierevej. Kirton (ibid) peger på, at plejemødrene finder, at de bør have betaling efter størrelsesordenen af børnenes problemer. Betalingen var dog oprindeligt af mindre betydning som motiv til overhovedet at blive plejeforældre. Da blev barnets positive udvikling opfattet som et vigtigt "afkast" ved plejeforholdet. Forfatteren peger således også på en kombination af motiver, som både omfatter glæden ved at bidrage til et barns udvikling og muligheden for at skabe sig en acceptabel levevej.

Sammenfatning om motiverne til at blive plejeforældre
Alt i alt peger forskningen således på, at det altruistiske motiv, ønsket om at gøre en god gerning, er fremherskende hos mange pleje-

30. Eriksson & Nordin (1973) og Kälvesten, Bonnier, Cederblad & Thulin (1973).

forældre. Her udover er der dog ofte også det professionsperspektiv at kunne skabe sig en levevej ved at yde pleje.

Relationer til plejebarnet

Forskningen viser, at plejeforældrene har varierende opfattelser af, hvorvidt plejebarnet er en del af familien, eller hvorvidt relationen er professionel og dermed måske mere følelsesmæssigt distanceret.

Nielsen (2002) finder i sin spørgeskemaundersøgelse, at 84% af plejeforældrene oplever, at de har en meget nær og kærlighedsfuld relation til plejebarnet. 14% har en god relation uden at være tæt knyttet til barnet, mens kun 1% betegner relationen som neutral og 1% som dårlig, uden at de dog er i åben konflikt. Ingen har kategoriseret relationen som meget dårlig og konfliktfuld. Alt i alt er det relativt mange, der oplever en god relation. Nielsen sammenligner med Höjers (2001a) resultater fra Sverige, og finder på denne baggrund de danske resultater opmuntrende. 66% af de svenske plejemødre og 54% af de svenske plejefædre vurderer relationen som meget nær og kærlighedsfuld, mens under 10% taler om en decideret dårlig relation.

I Draibys (2001) danske interviewundersøgelse med 37 plejeforældre beretter plejeforældrene om, hvordan de ikke involverer sig 100% følelsesmæssigt i barnet. Det skyldes, at de hele tiden lever med muligheden for, at barnet pludselig bliver hjemgivet. Desuden har de behov for af og til at få fri fra plejeopgaven og for eksempel bare holde ferie med deres biologiske børn alene.

Også i *Højers (2001a)* svenske undersøgelse beretter plejeforældrene om, at forholdet til plejebarnet er anderledes end forholdet til deres egne børn. Det skyldes uforudsigeligheden, nødvendigheden af at være mere bevidst om opdragelsesstilen og det forhold, at der er mange ting omkring barnets pleje, som plejeforældrene ikke selv kan træffe beslutning om.

Anderssons (1999b) undersøgelse af plejeforældre til 22 børn viser i modsætning til de to ovenstående undersøgelser, at plejeforældrene ikke oplever, at det påvirker kærligheden til barnet, at de ikke kender plejeforholdets varighed.

Relationer internt i den biologiske familie

Der hersker heller ikke enighed om, hvad plejeforholdet betyder for relationerne internt i plejefamilien. Over 50% af plejeforældrene i *Höjers (2001b)* undersøgelse finder, at plejeforholdet har en positiv indflydelse på parforholdet, og under 10% mener det modsatte. De fleste plejeforældre ser også plejeforholdet som positivt for deres egne børn.

I andre studier³¹ beretter plejeforældrene, at det har været svært for den biologiske familie, og at de har måttet ændre på deres hverdagsliv, for eksempel fordi det anbragte barn har været meget opmærksomhedskrævende eller har haft behov for andre rutiner end dem, familien havde i forvejen.

Flere undersøgelser peger på den negative konsekvens, at plejeforældrene oplever, at de får lidt sværere ved at yde tid og opmærksomhed til deres egne børn, hvad også de biologiske børns beretninger viser, jf. nedenfor.³²

Plejeforældrene i *Bayliss' (1987)* undersøgelse beretter om nogle mere radikale konsekvenser for otte familier, der havde behandlingskrævende unge i pleje. Nogle havde oplevet at blive afvist af slægtninge, der ikke ville udsætte deres egne børn for mødet med disse unge, mens andre familiemedlemmer var negativt indstillede overfor, at de unge fyldte så meget i plejefamiliens liv.

Plejefamiliens biologiske børn

Nogle få undersøgelser har beskæftiget sig med de biologiske børns oplevelse af plejeforholdet, primært britiske undersøgelser og en enkelt svensk undersøgelse.

Ames (1999) har gennemført kvalitative interview med 23 biologiske børn og 16 plejeforældre i det nordvestlige England. De bio-

31. For eksempel Andersen (1999), Bayliss (1987), Macaskill (1991) og Mørup & Harbo (1985b).

32. For eksempel Höjer (2001a) og Macaskill (1991).

logiske børn finder det vigtigt at tilbringe tid sammen med det anbragte barn, hvad de også ofte gør. Nogen finder dog også, at de har for stort et ansvar, at deres privatliv bliver indskrænket, og at de mister en del opmærksomhed fra deres forældre.

I *Watson og Jones' (2002)* spørgeskemaundersøgelse af 116 biologiske børn fremhæves det positive i at kunne hjælpe et andet barn. De biologiske børn peger imidlertid også på belastningen ved at skulle tage afsked med plejebørn, de har knyttet sig til og ikke mere får kontakt med.

En spørgeskemaundersøgelse af 74 skotske børn viser resultater i samme retning (Part, 1993). 80% af de biologiske børn kan godt lide, at familien er plejefamilie, 5% kan ikke lide det, mens 15% er uafklarede i deres holdning. Som noget positivt fremhæver de biologiske børn, at de er blevet mere modne som følge af plejeforholdet. De er mere kritiske over for at få plejebørnene ind på deres private domæne, for eksempel ved at skulle dele værelse, ved at plejebørnene piller og måske kommer til at ødelægge deres ting eller legetøj, og de kan af og til savne et privatliv uden plejebørn.

Også *Watson & Jones' (2002)* store undersøgelse baseret på spørgeskemaabesvarelser fra og face to face-interview med i alt over 100 børn og *Pughs (1996)* lille interviewundersøgelse af ni biologiske børn bekræfter dette. Det tilføjes, at ældre børn/unge kan have svært ved at finde ud af, om de skal indtage en søskenderolle, være et forbillede eller en slags ekstra forældrefigur for plejebarnet.

I en lidt ældre undersøgelse fra Barnbyn Skå er plejeforældrene interviewet om deres børn (de biologiske børn er ikke selv interviewet). Plejeforældrene finder, at de børn, der er ældre end plejebarnet, ofte tager sig af plejebarnet, mens børn, der er jævnaldrende, mere har et almindeligt søskendelignede forhold med typiske "søskendekonflikter"³³ (Kälvesten, Bonnier, Cederblad & Thulin, 1973).

33. Mintys (1999) forskningsoversigt over længerevarende familiepleje i Storbritannien, Frankrig, USA og Canada peger på, at når man anbringer børn under fem år i en familiepleje med børn på samme alder, må man forvente en vis rivalisering mellem biologiske børn og plejebørn. Ligeledes finder han, at hvis velfærd hos plejefamiliens biologiske børn på nogen måde er truet, så øger det risikoen for, at plejeforholdet bryder sammen.

Sammenfatning om plejefamiliens biologiske børn

Alt i alt fremhæver familiens biologiske børn især det, som også mange plejeforældre angiver som motiv til at tage sig af plejebørn, nemlig at de gerne vil gøre noget godt for andre. Det har imidlertid den negative bieffekt for nogle, at man skal give afkald på eller dele noget af det, der ellers kan opleves som vigtigt i et barneliv: kontakten med forældrene, nogle af de materielle goder/legetøj, eget værelse etc.

Sammenfatning om brugersynsvinkler på anbringelse

Gennemgangen af forskningsresultaterne i dette kapitel om de involverede parter syn på og erfaringer med anbringelse afdækker, at der er væsentlig viden, vi mangler i dansk forskning, hvis vi skal kunne forstå mere om anbragte børns indre liv og hverdagsoplevelser under en anbringelse. Der er meget lidt dansk forskning, hvor børnene i anbringelsesforløbet selv spørges om detaljerne i hverdagslivet som anbragt barn. Der er heller ikke forskning, der giver dybtgående muligheder for at begribe, hvilke eksistentielle konflikter anbringelsen kan skabe for børnene, hvordan sådanne konflikter præger deres udvikling og identitet, og hvordan professionelle/plejeforældre bedst hjælper barnet med at håndtere disse ting.

Også når det drejer sig om den biologiske families oplevelse af anbringelsen, er der behov for ny viden. Hvad er det, de biologiske forældre efterspørger, når de står tilbage med deres afmagt og usikkerhed i forbindelse med en anbringelse? Hvordan kan man støtte forældrene, sådan at deres følelsesmæssige reaktion på anbringelsen ikke i sig selv bliver en barriere for, at barnet kan profitere af anbringelsen? Hvordan oplever barnets søskende og øvrige familie anbringelsen? Og hvordan kan disse familiemedlemmer være en støtte for barnet i forbindelse med hele anbringelsesforløbet?

Undersøgelserne er desuden primært kvalitative og arbejder med små udvalg. Sådanne studier har stor værdi, fordi de formidler komplekse beretninger om betydningen af anbringelsen for børnene. Der er behov for flere sådanne studier, hvis de ovennævnte kundskabshuller skal kunne fyldes.

Men kvalitative undersøgelser skaber ikke viden om udbredelsen af bestemte holdninger og synspunkter blandt anbragte børn, og der er grund til at supplere kvalitativt dybtgående viden med data, der kan gøres til genstand for kvantitative analyser.

Konsekvenser for praksis

Trods disse mangler i den eksisterende viden springer nogle ting i øjnene som væsentlige for praksis.

Anbringelsesområdet står stadig over for en stor opgave, når det drejer sig om at informere, at involvere og at give indflydelse, først og fremmest i forhold til det anbragte barn, men også i forhold til de biologiske forældre. Selv om der er undersøgelser af klienter, der har oplevet at blive orienteret om og få indflydelse på anbringelsesgang, er det de mange forskningsresultater om manglen på information, involvering og indflydelse, der fremstår som de vægtigste.

- Den afmagt og mistillid til voksne professionelle, som mange anbragte børn giver udtryk for, er en konsekvens af en arbejdsstil, der ikke i tilstrækkelig grad tager behovene for deltagelse hos det anbragte barn og dets forældre alvorligt. Det vil være utrolig vigtigt at fokusere mere på udvikling af partnerskaber mellem familie, forvaltning og anbringelsessted.
- Undersøgelserne viser, at børn, der anbringes, skal overkomme en række indre konflikter i forbindelse med anbringelsen. Det gælder separation fra primære omsorgspersoner, tab af forældre og søskende, loyalitetskonflikter, ensomhed, utryghed i forhold til fremtiden m.v. Disse konflikter rækker ud over, hvad der kan løses ved systematisk at arbejde med information, partnerskab m.m. Det kræver noget ekstra af de omgivende voksne at hjælpe barnet med at håndtere så vanskelige konflikter, og det kan ikke uden videre antages, at hjælpen kan gives inden for et anbringelsesstedes sædvanlige rutine. Dette taler for, at en del af en handleplan må være konkrete forestillinger om, hvilke konflikter anbringelsen skaber for barnet, og forslag til hvordan barnet kan hjælpes med at håndtere disse.

- Endelig er der behov for, at forvaltningerne bliver bedre til at støtte forældrene i forbindelse med anbringelsen. I støtten ligger også, at forældre inddrages og får indflydelse på beslutningerne omkring anbringelsen. Dette er vigtigt uanset om forældre er enige eller uenige i anbringelsen. Hvis de er enige, og der er grundlag for at udvikle et godt samarbejde, kan dette imidlertid blive besværliggjort, hvis forvaltningen undlader i tilstrækkelig grad at gøre forældre til partnere i anbringelsen.

UDSLUSNING OG EFTERVÆRN

Efterværn er en integreret del af et anbringelsesforløb. Havik & Backe-Hansen (1998) skriver, at det er af væsentlig betydning for unge tidligere anbragte, at deres overgang fra anbringelse til et selvstændigt voksenliv støttes. Som andre unge har de tidligere anbragte i de unge år store udfordringer med at etablere sig i bolig, uddannelse, arbejde og måske samliv, men de vil ofte have et spinklere netværk i form af forældre eller anden familie til at bakke op om den proces. Det er derfor som regel vigtigt for at følge resultaterne af anbringelsen op, at der etableres en særlig ordning for, hvad der skal ske i udslusningsperioden og tiden derefter, og hvordan en tilstrækkelig støtte skal etableres.

Reglerne om efterværn fremgår nu af servicelovens kapitel 9 a, der stadfæster, at den unge har krav på en særlig indsats, indtil han/hun fylder 23 år, såfremt det er af væsentlig betydning for en god udslusning til det voksne liv. Efterværn kan have karakter af, at man forbliver på anbringelsesstedet efter det fyldte 18. år, at der etableres en særlig udslusningsordning på anbringelsesstedet, eller at der bevilges fast kontaktperson eller personlig rådgiver.

Der eksisterer næsten ikke danske og nordiske undersøgelser, der specifikt handler om efterværn. Enkelte undersøgelser omtaler kort efterværn, men har ikke dette som den primære kundskabsinteresse. Der er derimod en britisk tradition for "leaving care" studier. Leaving care undersøgelser omhandler dels de behov, de unge står med, når de udskrives fra anbringelsen, dels indsatsen over for de unge og denne

indsats' effekter. Dette kapitel vil derfor næsten udelukkende blive baseret på britiske undersøgelser. Det rejser det problem, at de unges problembilleder ved udskrivningen kan være forskellige i Storbritannien og i Danmark, og at indsatsen kan være forskellig.¹ Der vil derfor i kapitlet blive lagt vægt på at præsentere hovedresultater, der har en så almen karakter, at de må antages også at have betydning for danske forhold.

De unges behov/problemer ved udskrivning

Stein & Carey (1986) følger igennem en 2-års periode oprindeligt 45 unge, som lige var blevet udskrevet fra anbringelsen. Halvdelen af de unge havde været placeret langvarigt (over 5 år). Deres konklusion om de unges situation ved udskrivningen er dystre. Dels finder de ikke, at den for manges vedkommende lange samfundsindsats havde kompenseret de unge for de forhold, som deres oprindelsesfamilie blev anset for at savne, og som gav anledning til anbringelsen. De tidligere anbragte var oftere end unge, der ikke havde været anbragt, arbejdsløse, fattige og uuddannede. De var også forvirrede over deres barndoms gang og de ustabile relationer til andre mennesker, som anbringelsen havde medført. Den deprimerende konklusion var, at når det var gået værst, så var samfundsindsatsen blevet endnu en byrde for de unge oven i de byrder, der gav anledning til anbringelsen.

Det er dette dystre billede nedenstående undersøgelser bekræfter. I gennemgangen af de unges problemer i forbindelse med udskrivning præsenteres hver undersøgelse ikke særskilt, idet resultaterne fra undersøgelse er temmelig entydige til trods for forskellig størrelse i udvalget og forskelligt datagrundlag.

De unges alder ved ophøret af anbringelsen

Berridge (1997) skriver i sin forskningsoversigt, at der er en tendens til, at unge udskrives fra anbringelse i en tidligere alder end førhen.

1. I britisk lovgivning er efterværn hjemlet i The Children Act fra 1989. Unge, der forlader anbringelse har ret til støtte, indtil de fylder 21 år. Det er imidlertid ofte ikke kommunerne, der leverer hjælpen, som kan være organiseret via frivillige organisationer eller privatiseret via ydelser, som en offentlig myndighed køber af en privat serviceudbyder.

Biehal, Clayden, Stein & Wade (1994) dokumenterer, at halvdelen af de unge var under 18 år, da de skulle stå på egne ben.

Også *Garnett (1992)* peger på den unge alder ved udskrivningen og på, at 70% af de unge var blevet udskrevet før forventet.

Forklaringen på den unge alder er sandsynligvis, at et stigende antal børn anbringes i teenageårene, hvor sammenbrudsfrekvensen i anbringelserne er høj (*Biehal, 1995*). Dette betyder også, at man i stigende grad kan stå med det problem, at unge udskrives uplanlagt fra anbringelser, hvilket er en yderligere udfordring i efterværnsarbejdet. Både den unge alder ved udskrivningen og det forhold, at udskrivningen ikke har kunnet forberedes, vil stille store krav til en efterværnsindsats.²

Tidligt forældreskab

Christoffersen (1993) peger i et dansk studie på, at unge, tidligere anbragte kvinder hyppigere bliver mødre i en yngre alder end andre unge kvinder.

Berridge (1997) og *Garnett (1992)* peger også på, at teenagegraviditeter er almindelige for piger, der forlader en anbringelse. En ud af syv unge kvinder var gravide eller havde født et barn ved ophøret af anbringelsen.

En række andre undersøgelser³ peger ligeledes på, at tidligere anbragte ofte stifter familie i en yngre alder end andre unge.

2. At tidlige ophør ikke er ukendte fremgår af Niensens (2001) studie, som er en kvalitativ undersøgelse af unges eget syn på deres anbringelse. Et flertal af de 10 unge, der indgår i undersøgelsen, har følt sig udstødt af anbringelsen og det videre sociale system i en alder af 15-17 år. Dette kvalitative studie kan dog ikke tjene som dokumentation for forekomsten af tidlige udskrivninger fra anbringelsen.

3. *Biehal (1995)*, *Biehal & Wade (1996)* og *Cook (1994)*.

Skolegang og uddannelse

Næsten samtlige undersøgelser⁴ peger på, at de unge ved ophøret af anbringelsen har opnået utilstrækkelige skolekundskaber, det stiller dem dårligt i forhold til uddannelse og arbejdsliv.

Også uddannelsessituationen efter grundskolen er uforholdsmæssigt dårlig.⁵ Mange får slet ingen uddannelse efter grundskolen. Andelen af dem, der opnår en lærlinguddannelse eller anden erhvervsrettet uddannelse, er begrænset. Biehal (1995) peger på, at de, der opnåede en læreplads eller anden uddannelse var karakteriseret ved oftest at være piger og at have været anbragt stabilt.

Arbejde

Det følger næsten af det foregående om mangelfulde skolepræstationer og et lavt uddannelsesniveau, at mange af de unge ved anbringelsens ophør er sårbare på et konkurrencepræget arbejdsmarked. Arbejdsløsheden blandt de unge, hvis anbringelse nyligt er ophørt, er da også uforholdsmæssigt høj.⁶ De, der har arbejde, har oftest manuelle, ufaglærte jobs og kortvarige beskæftigelser afløst af arbejdsløshedsperioder. Som en konsekvens heraf lever mange af offentlige ydelser på et lavt materielt niveau. Burgess (1981) peger på, at den marginelle tilknytning til arbejdsmarkedet også har som konsekvens, at de unge har svært ved at bedømme sig selv realistisk som arbejdskraft og ofte har urealistiske forventninger til deres muligheder.

Bolig

Boligen fremstår som et hovedproblem for britiske unge, der er udskrevet fra anbringelse. Mange lever fra hånden i munden bolig-mæssigt i bed-and-breakfast logier, på herberger, på skift hos venner,

4. Aldgate (1994), Biehal, Clayden, Stein & Wade (1992, 1994), Biehal (1995), Broad (1998), Burgess (1981), Cook (1994), Garnett (1992), Stanford & Hobbs (2002), Stein (1989, 1997) og Stein & Carey (1986).

5. Aldgate (1994), Biehal, Clayden, Stein & Wade (1992, 1994), Biehal (1995), Burgess (1981), Cook (1994) og Stein (1989, 1997).

6. Aldgate (1994), Biehal (1995), Biehal, Clayden, Stein & Wade (1992), Broad (1998, 1999), Burgess (1981), Morgen-Klein (1985), Social Services Inspectorate (1997), Stein (1997), Stein & Carey (1986) og West (1995).

i usunde og farlige boliger eller som mere eller mindre åbenlyst hjemløse.⁷ Af flere studier⁸ fremgår det, at de unge sætter størst pris på at bo under beskyttede forhold efter udskrivelsen.

De tidligere anbragtes højere sandsynlighed for at blive hjemløse eller gadebørn fremhæves af de fleste af forskerne. *Biehal, Clayden, Stein & Wade (1994)* finder, at det specielt er unge, der har haft et ustabil anbringelsesforløb eller er flyttet for sig selv i en tidlig alder, der har høj sandsynlighed for at blive hjemløse. *Strahtdee & Johnson (1994)*, der har lavet en statistisk undersøgelse af unge under 18 år, der i en periode af 1993 frekventerede en bestemt type af herberger, fandt ingen sociale forskelle mellem unge tidligere anbragte hjemløse og andre unge hjemløse, men konstaterede, at tidligere anbragte havde en dobbelt så stor sandsynlighed for at sleep rough, dvs. være hjemløse på gaden. En tredjedel af de unge hjemløse havde tidligere været anbragt.

I Callermo & Linds (1987) svenske undersøgelse, der omfatter 43 unge, udskevret fra institution, ser boligsituationen 1 år efter udskrivningen bedre ud. Der er dog tale om et mindre studie, der ikke er repræsentativt for boligsituationen for gruppen af tidligere anbragte børn. 70% blev vurderet til at have gode boligforhold. Men det betyder ikke, at de føler sig tilpas i boligen. Mange giver udtryk for at være blevet ensomme i egen bolig.

Fattigdom

Det er nævnt, at mange unge er arbejdsløse og lever af offentlige ydelser på et lavt niveau. *Cook (1994)* sammenligner generelt den sociale situation hos tidligere anbragte unge med situationen hos de nye, der lever under fattigdomsgrænsen. Også *Aldgate (1994)* og *West (1995)* dokumenterer de tidligere anbragte unges økonomiske armod.

7. Aldgate (1994), Biehal (1995), Biehal, Clayden, Stein & Wade (1992), Broad (1998), Lupton (1985), Morgen-Klein (1985), Social Services Inspectorate (1997), Stein (1997) og Strathdee & Johnson (1994).

8. Biehal (1995) og Social Services Inspectorate (1992).

Helbred

Sundhed er et underbelyst område, og det er en plausibel antagelse, at dette afspejler, at anbragte børns og unges sundhed kun vies ringe opmærksomhed også i praksis.

I nogle undersøgelser⁹ dokumenteres det, at tidligere anbragte har en overforekomst af helbredsproblemer. Det gælder såvel fysisk som psykisk helbred. *Aldgate, (1994)* peger desuden på, at deres ernærings-tilstand er dårligere end andre unges.

Kendetegnende for de nordiske undersøgelser om anbringelser, der indgår i denne forskningsoversigt, er, at kun et lille antal beskæftiger sig med de anbragte børn og unges fysiske og psykiske sundhed. Dette er en problematisk erkendelse i lyset af amerikanske undersøgelser, der fremhæver en uforholdsmæssig høj forekomst af såvel somatiske som psykiske helbredsproblemer hos børn, der bliver anbragt uden for hjemmet (*Berrick, Barth & Needle, 1994*). *Triseliotis & Russel (1984)* finder i Skotland, at relativt mange af de tidligere døgninstitutionsanbragte havde psykiske forstyrrelser, sammenlignet med en gruppe af adopterede børn. Barth (1990) finder, at tidligere anbragte amerikanere scorer relativt højt på en depressionsskala.

Saunders & Broad (1997) har i en britisk undersøgelse studeret sundhedstilstanden hos 55 unge, der lige er udsluset fra anbringelse. Med hensyn til somatisk helbred havde ca. halvdelen en kronisk lidelse. Knap halvdelen fik underlødige kost. De tidligere anbragte havde også et meget større forbrug af narkotiske stoffer end unge i almindelighed. Det psykiske helbred var heller ikke godt. 1 ud af 6 havde egentlige psykiatriske diagnoser. Tidligere anbragte havde desuden en dobbelt så stor risiko for alvorlige depressive tilstande som aldersgruppen som helhed. Mindre end halvdelen af de unge var tilfredse med de behandlingstilbud, de havde fået i forbindelse med deres psykiske lidelser.

9. Aldgate (1994), Barth (1990), Bonnier & Kälvesten (1993), Broad (1999), Christoffersen (1993,1999), Cook (1994), Vinnerljung (1996b) og West (1995).

En række forskningsoversigter¹⁰ fremhæver, at den eksisterende viden om anbragte børns sundhed er ringe, grænsende til fraværende. En amerikansk forskningsoversigt (McDonald, Allen, Westerfelt & Piliavin, 1993), hvori indgår både engelske og amerikanske undersøgelser, konkluderer, at de mentale helbredsproblemer hos tidligere anbragte er nogenlunde veldokumenteret i undersøgelser. I forhold til det fysiske helbred vurderes det i forskningsoversigten, at resultaterne er så få, uklare og af dårlig kvalitet, at det ikke er muligt at drage nogen sikker konklusion.

Berridge (1997) henviser i sin forskningsoversigt til, at mange anbragte børn aldrig bliver tilset af en læge, og at det er svært at fremskaffe sundhedsmæssige oplysninger om anbragte børn, blandt andet fordi journalerne er mangelfulde på dette punkt. Også Triseliotis (1989) påpeger, at man ofte glemmer at etablere dokumentation for barnets sundhedsmæssige tilstand ved anbringelsens start, og dermed mister muligheden for at vurdere, om barnets sundhed forbedres under anbringelsen.

Vinnerljung (1996a) vurderer, at dårlig psykisk sundhed og sociale problemer vil være de karakteristika, der i fremtiden vil kunne identificere (tidligere) anbragte børn bedst. En række studier af sundheden hos tidligere anbragte voksne støtter denne antagelse. I lyset heraf er det yderst problematisk, at der foreligger så ringe nordisk viden om anbragte børns sundhedstilstand under og efter anbringelsen.

Praktiske færdigheder

Endnu et problem for de unge er, at mange af dem ikke er trænet i de elementære dagligdags færdigheder og kompetencer (life skills), der skal til for at få en hverdag til at fungere.¹¹ Det gælder især for unge, der har været anbragt på institution, at det er nyt for dem at forvalte penge, klare en husholdning, ordne praktiske ting, håndtere krav fra myndigheder etc. Under anbringelsen ser ting ud til at være gjort for de unge i så høj grad, at de ikke som andre unge har lært i

10. Berridge, 1997; McDonald, Allen, Westerfelt & Piliavin, 1993; Vinnerljung, 1996a.

11. Goble & Lymbery (1984), Biehal, Clayden, Stein & Wade (1992), Cook (1994), Morgen-Klein (1985), Stanford & Hobbs (2002) og Stein (1997).

stigende grad at tage ansvar for at klare gøremålene i en almindelig voksen hverdag.

Kriminalitet og misbrug

Det nævnes i flere undersøgelser, at der er en overforekomst af kriminalitet, misbrug og prostitution blandt de unge, hvis anbringelse er ophørt.¹² Den engelske forsker Aldgate (1994) knytter kriminaliteten til de unges dårlige økonomiske situation, som kan tilskynde nogle til berigelseskriminalitet.

Ensomhed og isolation

Mange unge oplever efter et kollektivt liv på for eksempel institution, at de føler sig meget alene og ensomme, når de udskrives og skal til at bo for sig selv.¹³ Dette hænger sammen med, at en del af de unge ikke har familiemæssige bånd og ikke har nemt ved at etablere andre netværk. Det hænger også sammen med, at kontakten til plejeforældre ser ud til at ebbe ud få år efter anbringelsen. De fleste "afkobles" relativt hurtigt af plejeforældrene og får ikke hjælp fra dem mere. I flere studier vedrører det så mange som 80% af tidligere anbragte unge,¹⁴ der inden for kort tid mister forbindelsen med plejefamilien. Fry (1992) peger i denne sammenhæng på, at man i planlægningen af efterværnet bør være mere opmærksom på, hvordan plejefamilier kan styrke den unge i og efter udslusningsfasen.

Svagt familienetværk

Det er karakteristisk for mange af de unge, at anbringelsen mere eller mindre har svækket båndene til den oprindelige familie, således at de unge reelt er uden støttende familienetværk.¹⁵ Biehal (1995) fandt, at kun en tredjedel af 74 unge under udslusning fra anbring-

12. Aldgate (1994), Biehal, Clayden, Stein & Wade (1994) og West (1995).

13. Biehal, Clayden, Stein & Wade (1994), Biehal (1995), Social Services Inspectorate (1997), Stanford & Hobbs (2002), Stein (1997) og Stein & Carey (1986).

14. Blandt andet Biehal, Clayden, Stein & Wade (1992), Biehal & Wade (1996), Garnett (1992) og Stein & Carey (1986).

15. Biehal (1995), Biehal, Clayden, Stein & Wade (1994), Biehal & Wade (1996) og Stanford & Hobbs (2002).

else havde et godt forhold til deres biologiske forældre. Det vil også sige, at mange unge står alene med de mange udfordringer, de skal håndtere i forbindelse med at stå på egne ben.

Biehal & Wade (1996) peger på, at de fleste af de 183 unge, de undersøgte, var uden familiekontakter. I de tilfælde, hvor en relation til familien eksisterede, forløb udslusningen bedre, fordi familien kunne yde nogen praktisk og emotionel støtte trods det, at den måske havde begrænsede ressourcer.

Stanford & Hobbs (2002) peger på, at unge, der har kontakt med familien, klarer deres skolesituation bedre i udslusningsfasen.

March & Peel (1989) har spurgt unge, forældre og socialarbejdere om deres syn på familiens rolle i en udslusningsfase. Alle tre parter anser familien for væsentlig for, at en udslusning kan forløbe godt. De unge så i denne undersøgelse ud til at være realistiske i forhold til, hvem de kunne få hjælp fra, og de var ikke bange for at bede om hjælp fra familien, hvis der var en familie. Men både forældre og de unge havde svært ved at konkretisere, hvad hjælpen skulle bestå af.

Psykiske problemer og lavt selvværd

Flere forskere peger på, at mange unge er skrøbelige psykisk.¹⁶ Specielt nævnes, at mange unge i udslusningsfasen er kendetegnet af lavt selvværd. En lav selvfølelse forringer naturligvis i sig selv de unges livskvalitet, men fører ifølge Aldgate (1994) også ofte til et lavt ambitionsniveau og opgivelse overfor for eksempel at vinde indpas på arbejdsmarkedet.

Sammenfatning af de unges situation ved udslusningen

Ovenstående undersøgelser viser, at Stein & Careys (1986) forstemmende konklusion om de unges situation på udslusningstidspunktet bekræftes af en række senere undersøgelser. Situationen omkring unges udslusning fra anbringelse kan være ganske turbulent og sårbar, og de unge må forventes at have brug for efterværnsstøtte på en

16. Aldgate (1994), Biehal, Clayden, Stein & Wade (1994) og Stein (1997).

lang række områder: i forhold til bolig, uddannelse, arbejde, praktiske hverdagsfærdigheder, netværksskabelse og deres eventuelle emotionelle konflikter.

Efterværnsindsatsen

Ydes der en efterværnsindsats?

Forekomsten af efterværnsindsatser til unge efter anbringelsens ophør kan kun yderst sparsomt belyses via danske eller andre nordiske forskningsresultater.

Flere af de unge i *Nielsens (2001)* undersøgelse nævner, at de ved anbringelsens afslutning i en alder af 15-17 år ikke modtog nogen efterværnsindsatser.

Bonke & Kofoed (2001) peger i deres casestudy om lukkede institutionspladser på, at der ofte var uoverensstemmelser mellem institutioner og kommunerne om efterværnsindsatsen, fordi kommunerne ikke implementerede de efterværnsplaner, som institutionen havde lagt.

Også i *Stenströms (1998)* svenske undersøgelse af efterværnsindsatsen på lukkede institutioner viser der sig konflikter mellem institutionspersonale og kommuner om efterværnet. Institutionerne oplever, at kommunerne på grund af begrænsede ressourcer er tilbageholdende med at yde efterværnsindsatser. På institutionerne selv er kvaliteten af udslusningsindsatsen meget varierende. Institutionerne råder i almindelighed ikke over særskilte midler til efterværn, som opfattes som en integreret del af behandlingsprogrammet. Dette betyder, at nogle af institutionerne har prioriteret at have varierede udslusnings- og efterværnsprogrammer, andre har ikke.

I *Callermo & Linds (1987)* svenske evaluering peger forfatterne på, at de unge ofte forbliver længere end nødvendigt på institutionen, fordi der ikke eksisterer tilstrækkelige udslusningsprogrammer.

*Dønnestad & Sanner (2001)*¹⁷ har spurgt 100 norske tidligere anbragte unge, der argumenterer for et bedre efterværn, specielt hvad angår træning i praktiske kompetencer (ikke mindst forvaltning af økonomien).

Britiske undersøgelser tegner et mørkt billede af, i hvor høj grad unge efter en anbringelses afslutning tilbydes efterværn. Biehal, Clayden, Stein & Wade (1994), der undersøgte 183 unges situation, dokumenterer, at kun hver fjerde unge modtog efterværnsindsatser fra de frivillige organisationer, der organiserede efterværnet for kommunerne. En fjerdedel af de unge modtog ingen støtte efter udskrivningen, mens halvdelen modtog nogen støtte enten fra kommunen eller tidligere plejeforældre.

Wade (1999) konstaterer i en undersøgelse af 74 unge, at de, når de var hjulpet til et sted at bo, oplevede, at støtten faldt bort. Der var heller ikke i udslusningen et formaliseret samarbejde mellem socialforvaltningen og de tidligere plejeforældre om støtte til den unges fremtid.

West (1995) konstaterer, at en tredjedel af 77 unge ikke har fået nogen hjælp efter ophøret af anbringelsen. De unge selv efterlyser først og fremmest hjælp til at lære at lægge budget og klare deres økonomi. Mange af de unge havde ikke været involveret i, hvad der skulle ske i forbindelse med udskrivningen.¹⁸

Biehal (1995) konstaterer, at der ikke forelå en plan for efterværn for over 40% af de 74 unge, der indgik i hendes udvalg.

Goble & Lymbery (1984) undersøgte syv institutioners udslusningspraksis og fandt, at forberedelsen af hjemgivelsen ikke var en integreret del af institutionernes praksis og i øvrigt stødte på en del bu-

17. Denne publikation har i højere grad karakter af dokumentation end af forskning. Forfatterne har igennem et heldagsmøde med 100 unge søgt at opfange deres synspunkter bredt på deres anbringelsesforløb.

18. 21 personalemedlemmer fra de unges forvaltninger er også interviewet. De har i modsætning til de unge den opfattelse, at de unge har været involveret i planlæggende møder forud for deres udslusning.

reaukratiske barrierer. De unge efterlyste først og fremmest praktisk træning, men centralt indkøb, madlavning i institutionskøkken, centralvaskeri m.m. forhindrede de unge i at opnå disse færdigheder.

Garnett (1992) så på hjemgivelsespraksis for 135 unge i tre lokale forvaltninger. Fælles for de tre forvaltninger var, at de manglede retningslinier for, hvordan de unge skulle udsluses. Garnett (ibid) finder, at langt de fleste unge kun modtog en minimal (nød)hjælp efter udskrivningen. Denne hjælp havde oftest karakter af uformelle og for forvaltningen uforpligtende råd til de unge, når de selv op-søgte sagsbehandleren for at få hjælp. Undersøgelsen dokumenterer også, at de færreste unge fik den økonomiske hjælp, de efter lovgivningen havde krav på. En tredjedel af de unge efterspurgte en fortsat kontakt med deres socialarbejder. Kontakten ebbede imidlertid hurtigt ud efter anbringelsens ophør.

Social Services Inspectorate (1997) har interviewet 250 unge om deres efterværnserfaringer og lokale forvaltninger om deres praksis. De unge ønskede en vedholdende støtte ved den samme person, men i praksis var det ofte den unge selv, der skulle bede om hjælp, som formidledes af mange forskellige personer. Generelt manglede de unge information og vidste ikke, at efterværnet efter loven strakte sig, til de fyldte 21 år.

Bonnerjea (1990) undersøgte hjemgivelsespraksis i 33 lokalforvaltninger i London og fandt, at kun ganske få kontorer havde en fast hjemgivelsesprocedure, der sikrede, at de unges mest centrale behov under udslusningen blev opfanget. Det var almindeligere, at efterværn var den enkelte socialarbejders initiativ, og at indsatsens indhold forhandlede individuelt mellem socialarbejderen og den unge. De fleste forvaltninger ydede dog overhovedet ikke efterværn.

Broad (1998) fik mere opmestiske resultater i et studie af 106 forvaltningers efterværnspraksis, idet 76% af myndighederne havde etableret en leaving care procedure, der udgjorde en god ramme for praksis.

Marsh & Peel (1989) finder i en undersøgelse af 43 unges udslusning, at sagsbehandlerne er usikre overfor at etablere et partnerskab med den unge selv og dennes familie omkring udslusningen. Lidt

under halvdelen af sagsbehandlerne mente, at de involverede den unge og forældrene, men forældrene mente ikke, at det var forsøgt, og de unge følte sig sat uden for samarbejdsbestræbelserne.

Virker efterværnsindsatserne?

Stein (1997) har i en forskningsoversigt gennemgået undersøgelser om efterværnsindsatser med henblik på at vurdere indsatsernes effekter for de unge.

Han sammenfatter resultaterne således:

- Programmer, der særskilt satser på at finde hensigtsmæssige boliger til de unge og udvikle praktiske kompetencer (life skills) har positive effekter for de fleste af de unge.
- Programmer, der specifikt satser på at styrke skolegang og uddannelse har positive effekter for unge, der har været stabilt anbragt i et miljø, der understøttede skolegang og gode studievaner. For andre unge er effekten mindre god.
- Programmer, der specifikt rettes mod at styrke de unges selvfølelse, mindske isolation og skabe netværk har positive effekter over for de unge, der har en positiv relation til biologiske eller plejeforældre. For unge uden voksenrelationer til forældre/plejeforældre har programmerne ikke denne positive effekt. Stein (ibid) understreger, at en del af en positiv efterværnsindsats består i at mobilisere den potentielle støtte, der findes i den unges relationer til den biologiske familie eller plejefamilien.

Disse tre punkter tilsammen kan sige noget om, at de unge, der måske er dårligst stillet, fordi de har haft et ustabil og turbulent anbringelsesforløb; har mistet kontakter til de voksne, de er vokset op hos; og har dårlige skoleerfaringer og studievaner, umiddelbart mest effektivt kan hjælpes ved, at de sikres gode og trygge boligforhold samt får støtte til at udvikle dagligkompetencer i forhold til at organisere hverdagen, håndtere økonomien m.m. Dermed naturligvis ikke være sagt, at man ikke også skal søge at støtte dem på andre områder, som deres situation tilsiger.

Stein (ibid) peger yderligere på, at programmer skal opfylde nogle krav for at kunne opnå positive effekter for klienterne:

- Programmerne skal rette sig mod de mest påtrængende behov hos de unge, som de betjener: bolig, økonomi, netværksskabelse, uddannelse m.v. Dvs., at de skal fokusere på specifikke effektmål. Samtidig er det imidlertid også af betydning, at de har en bred støttende profil: kan yde generel rådgivning, kan stille faciliteter for samvær til rådighed m.v.
- Programmerne skal være båret af engagement i de unge og evne til at involvere dem og delagtiggøre dem i processen. Det understreges, at en effektiv efterværnsindsats nødvendiggør et samarbejde med den unge om indsatsens indhold og forløb.
- Programmer skal være tværsektorielt orienterede og kunne etablere bæredygtige relationer til myndigheder uden for socialforvaltningerne, for eksempel boligforvaltning og -selskaber, uddannelsessteder, foreninger m.m. I det hele taget skal programmer kunne indgå fantasifuldt og fleksibelt sammen med andre tiltag, så der sker en koordinering af indsatsen ud fra de unges behov.

Stein (ibid) ridser en række retningslinier op for praksis' efterværnsindsats på boligområdet, i forhold til personlig og økonomisk støtte og uddannelse/arbejde. Som udgangspunkt understreges betydningen af, at den unge altid selv inddrages i planlægning af og beslutninger om efterværnsindsatsen.

Med hensyn til bolig fremhæver forfatteren, at det er betydningsfuldt at bedømme den unges boligbehov grundigt (hvilken type af bolig vil bedst modsvare behovene), at forberede den unge på flytningen og dens konsekvenser, at give den unge et valg med hensyn til boligtype, at støtte den unge med etableringsudgifter og selve etableringen, og at have en klar plan for den unges betaling af boligudgifter.

Med hensyn til personlig og økonomisk støtte fremhæves, at støtten skal være opsøgende og kontinuerlig og ikke blot sættes ind i krisesituationer. Desuden skal støtten være både praktisk, emotionel og finansiel, og være fleksibel i lyset af de unges mange og varierende behov.

Med hensyn til uddannelse/arbejde fremhæver Stein (ibid), at det nøje skal bedømmes, hvilke kvalifikationer den unge har i forhold til uddannelse/arbejde, at den unge ofte skal forberedes, før uddannelse eller arbejde kan iværksættes. Uddannelse/arbejde skal også understøttes af emotionel og økonomisk støtte, og arbejdssituationer skal kunne tilrettelægges fleksibelt, ud fra hvad den unge til hver en tid magter.

Konsekvenser for praksis

Forskningen om efterværn er gennemgående entydig og kan derfor omsættes til nogle relativt klare råd til den praktiske efterværnsindsats:

- Det skal så vidt muligt tilstræbes, at udskrivningen foretages planlagt, så en forberedelse af den unge og planlægningen af en efterværnsindsats kan finde sted.
- Ved anbringelsens ophør skal der i samarbejde med den unge udformes en plan for efterværn på de områder, som er centrale for den unge, ikke mindst bolig, gennemførelse af ungdomsuddannelse, arbejdssøgning, netværksskabelse og praktiske dagligdags færdigheder.
- Samarbejde med og involvering af den unge i alle efterværnets faser er af betydning for efterværnets positive effekter.
- Afsøgning af, hvad biologisk familie og plejefamilie/institutionspædagoger kan bidrage med i en udslusningsfase og derefter, er en integreret del af en efterværnsindsats.
- Sundhedstilstanden ser ud fra nogle primært udenlandske undersøgelser ud til ofte at være under gennemsnittet hos tidligere anbragte børn. Derfor vil en afsøgning af den unges helbred og en eventuel indsats over for sygdomstilstande være en del af en bredspektret efterværnsindsats. Sundhed er et så fundamentalt gode, og sundhedsindsatser over for sygdomstilstande er en så selvfølgelig ting i de nordiske samfund, at en indsats for at forbedre tidligere anbragte børns eventuelle sygdomstilstande burde stå centralt i efterværnsplanlægningen.

- En gennemgående støtteperson, der er engageret i den unge og ikke blot forholder sig til akutte krisesituationer, men til den unges samlede hverdagssituation, efterspørges af mange unge.
- Efterværnsindsatser bør være bredspektrede og fleksible og tage højde for både praktiske, emotionelle, økonomiske, uddannelses-/arbejds-mæssige og relationelle behov.

Efterværnet kan være af væsentlig betydning for, om den unge formår at etablere sig i det voksne liv i en sårbar overgang mellem anbringelsen og - for manges vedkommende - at være overladt til sig selv. For alle unge er dette en periode med udfordringer. For tidligere anbragte unge kan udfordringerne blive for store, hvis de ikke ydes adækvat støtte, fordi de skal stå på egne ben med udgangspunkt i, at mange af dem har markante sociale og personlige problemer og begrænset eller ingen forældre-støtte at læne sig til.

ANBRINGELSE AF ETNISKE MINORITETSBØRN

Anbringelsen af etniske minoritetsbørn bliver i stigende grad set som en af de store udfordringer for det sociale system i takt med, at etnisk baggrund begynder at fylde i anbringelsesbilledet.

Til nu må den danske forskning på området betegnes som værende på et begynderniveau, ikke mindst når vi sammenligner os med England, Norge og Sverige. England har blandt andet i kraft af sin koloniale fortid haft en relativt stor befolkningsandel med anden etnisk baggrund end engelsk.¹ Dette må antages at have medvirket til, at der findes en del engelske undersøgelser om anbringelser af etniske minoritetsbørn.

Dette kapitel indledes med en kort diskussion af, hvordan etniske minoritetsbørn defineres. Herefter følger en række forskningsresultater om, hvad der karakteriserer anbringelser af etniske minoritetsbørn, typen af anbringelsessted og anbringelsens varighed. Endelig redegøres der for forskningsresultater om etniske familiers møde med anbringelsessystemet. Undersøgelser om mødet med anbringelsessystemet handler først og fremmest om, i hvor høj grad der tages højde for etnisk minoritetsbaggrund i forbindelse med en anbringelse.

1. I engelsksproget litteratur betegnes børn og familier med anden etnisk baggrund end den "hvide" majoritet ofte under ét som "black people", uanset at der er tale om både sorte med afrikansk baggrund og grupper fra for eksempel Indien, Pakistan, Kina og Caribien.

Desuden er der undersøgelser om sagsbehandlingen i anbringelser af etniske minoritetsbørn.

Etniske minoritetsbørn defineres forskelligt

For at kunne undersøge anbringelser af etniske minoritetsbørn må man kunne definere, hvad man forstår ved etniske minoritetsbørn. Man må imidlertid gøre sig klart, at der ikke findes én alment accepteret definition. Skytte (2002) bruger i sin danske afhandling betegnelsen etnisk minoritet for:

“...borgere, der er i en minoritetssituation, hvor de på grund af hudfarve, sprog, etnicitet, religion og/eller kultur er i en position, hvor de kan blive udsat for diskrimination” (Skytte, 2002:25).

Denne vide definition er imidlertid svær at bruge i forhold til de anvendte kategorier i officiel statistik. Således arbejder Danmarks Statistik i befolkningsstatistikken med tre kategorier af børn, herunder to grupper af etniske minoritetsbørn:

Efterkommere: Børn født i Danmark af forældre, hvoraf ingen er dansk statsborger eller født i Danmark. I Danmark udgør denne gruppe af børn og unge i alt 71.716 personer, svarende til 5,6% af børnebefolkningen (0-19 år)

Indvandrere: Børn født i udlandet af forældre, der begge er udenlandske statsborgere eller født i udlandet. I Danmark udgør denne gruppe af børn og unge i alt 43.437 personer, svarende til 3,4% af børnebefolkningen (0-19 år)

Øvrige børn: Børn, der ikke er indvandrere eller efterkommere. I Danmark udgør denne gruppe børn og unge i alt 1.158.331 svarende til 91% af børnebefolkningen (0-19 år), altså langt den største del.²

2. Særkørsler fra Danmarks Statistik, 2001, citeret fra Skytte (2002).

Alle tre grupper indeholder både danske og udenlandske statsborgere og forholder sig kun til, hvor man er født, og hvilket statsborgerskab ens forældre har. Danmarks Statistik registrerer ikke oplysninger om for eksempel racemæssig eller etnisk baggrund.

Det betyder, at man fra Danmarks Statistik kun kan få landsdækkende statistik om andelen af anbragte efterkommere og indvandrerbørn. Vi kan ikke få data om de familier under gruppen "øvrige", der ikke selv definerer sig som etniske danskere. Det kan eksempelvis være børn, hvis ene forælder er indvandrer, mens den anden er dansk statsborger, eller børn af forældre, der begge er efterkommere, men stadig føler sig knyttet til deres minoritetsbaggrund.

I de undersøgelser, der indgår i denne forskningsoversigt, defineres det ofte ikke, hvad etnisk minoritetsbaggrund vil sige. Dvs. at det ikke har været muligt at sortere undersøgelserne ud fra en fælles definition af etnisk minoritetsbaggrund. Der medtages undersøgelser, som beskæftiger sig med etniske minoriteter, uanset om dette er defineret eller ej. Det medfører det problem, at resultaterne bliver vanskelige at sammenligne.

Det er yderligere meget forskellige etniske grupperinger, undersøgelserne drejer sig om. Hvor det er relevant, beskrives sammensætningen af minoritetsgrupperne i de konkrete undersøgelser. Også dette gør det vanskeligere at sammenligne resultater, fordi man må formode, at forholdene er forskellige for forskellige minoritetsgrupper.

Etniske minoritetsfamiliers sociale baggrund

Den internationale forskning tyder på, at de anbragte minoritetsbørns sociale baggrund i stor udstrækning ligner baggrunden hos majoritetsfamilier til anbragte børn, eventuelt dog endnu mere forarmet.

Ifølge Colton & Hellinckx (1994) er der generelt i Europa en overforekomst af etniske minoritetsbørn blandt de anbragte børn. På tværs af såvel nordisk som engelsk forskning udkrystalliserer der sig et tydeligt mønster i de sociale baggrundskarakteristika for etniske minoritetsfamilier, der får et barn anbragt. Familierne er underprivi-

legerede sammenlignet med majoriteten i landene og også sammenholdt med familier med anbragte børn i øvrigt:

- De er dårligere uddannede
- De er præget af højere arbejdsløshed, og lavkonjunkturer rammer generelt etniske minoriteter hårdere og tidligere, end de rammer andre grupper
- De har ofte større økonomiske problemer ved henvendelse til de sociale myndigheder (gælder især engelske forhold)
- De oplever akut bolignød eller har på anden måde dårlige boligforhold (gælder især engelske forhold)³
- Ligesom for familier med anbragte børn i al almindelighed er der ofte tale om kvindelige eneforsørgere

Udover disse rent sociale karakteristika bidrager det følgende afsnit til en mere nuanceret forståelse af den psykosociale baggrund, anbragte etniske minoritetsbørn kommer fra. En norsk undersøgelse af *Hagen & Qureshi (1994)* viser bl.a. en relativ stor forekomst af psykosomatiske lidelser hos både minoritetsmødre og -fædre sammenlignet med andre forældre med anbragte børn, hvilket ifølge forfatterne kan skyldes selve migrationsprocessen.

Skytte (2002) bidrager med egne data til at aflive myten om, at det typiske anbragte indvandrerbarn i Norden har en far, der kommer fra en fattig landsby i Mellemøsten, der siden er blevet familiesammenført med en kvinde fra den samme landsby.⁴ Skyttes delundersøgelse af 44 børn, der er anbragt gennem en familieplejeforening, viser et meget differentieret billede af de anbragte etniske minori-

3. Når der tales om bolignød og store økonomiske problemer, er der grund til at antage, at den sociale forarmelse er mere alvorlig og dybtgående i England end i de skandinaviske velfærdssystemer, uden at dette dog kan dokumenteres her.

4. Heller ikke det svenske Barn-i-kris projekt gav støtte til denne myte (Hessle, 1988).

tetsbørn.⁵ Børnene har mødre fra mindst 17 forskellige lande og fædre fra mindst 23 forskellige lande, og der kan ikke tales om et etnisk fællesskab ud over selve minoritetssituationen. 21 børn har forældre med samme etniske/nationale baggrund, mens 22 har forældre med hver sin etniske/nationale baggrund (ét barn er adopteret fra udlandet).

Opsummerende kan det siges, at der er meget lidt dansk viden om den sociale baggrund hos etniske minoritetsfamilier til anbragte børn. International forskning viser, at disse etniske minoritetsfamilier langt hen ad vejen synes at ligne majoritetsfamilier med anbragte børn, om end i en mere forarmet udgave. Samtidig er de etniske minoritetsfamilier på nogle punkter mere udsatte end majoritetsfamilierne, eksempelvis ved lavkonjunkturer.

Henvisnings- og anbringelsesårsag

De etniske minoritetsfamiliers problemprofil adskiller sig fra majoritetsfamiliernes, både i forhold til henvendelsesårsag og årsagen til anbringelsen.

Ser man specifikt på anbringelsesårsager, er problembilledet ikke entydigt, om end der kan trækkes nogle fællestræk frem:

- Etniske minoritetsbørn anbringes relativt hyppigere på grund af omsorgssvigt, mishandling og fysiske skader på børnene, blandet andet opstået ved afstraffelse i opdragelsesøjemed, end andre anbragte børn.⁶
- Etniske minoritetsbørn anbringes relativt sjældnere på grund af forældrenes eller den unges eget rusmiddelmisbrug end andre anbragte børn.⁷

5. Det skal bemærkes, at de 44 børn ikke kan tages som repræsentative for danske børn anbragt i familiepleje.

6. Barn (1993), Chand (2000), Gibbons, Conroy & Bell (1995), Hagen & Qureshi (1994) og Lindborg (1980).

7. Barn, Sinclair & Ferdinand (1997), Hagen & Qureshi (1994) og Kanter (1993).

Skyttes (2002) undersøgelse af etniske, familieplejebragte minoritetsbørn peger på, at der relativt sjældent er misbrug indblandet. Herudover adskiller problembilledet sig ikke væsentligt fra billedet hos anbragte majoritetsbørn.⁸

Kalve (1999) specificerer årsagsbilledet på fem forskellige grupper af anbragte minoritetsbørn i Norge.⁹ Det viser sig, at anbringelsesårsagen varierer alt efter typen af etnisk baggrund. Der er for eksempel forskel på etniske minoritetsbørn med og uden flygtningebaggrund. Børn fra etnisk blandede familier anbringes relativt sjældent på grund af forældrenes eller den unges misbrug. Børn med flygtningestatus anbringes relativt ofte på grund af psykiske lidelser hos forældrene eller på grund af adfærdsproblemer hos barnet selv.

Barn (1990, 1993) fremhæver, at en uforholdsmæssig stor del af de sorte, engelske mødre til anbragte børn var blevet henvist til de sociale myndigheder af politi og sundhedsmyndigheder på grund af deres mentale tilstand, andre helbredsmæssige grunde og omsorgssvigt.

På baggrund af de nævnte undersøgelser kan man konkludere, at årsagerne til anbringelse af etniske minoritetsbørn skiller sig ud fra årsagsbilledet hos majoritetsfamilierne ved, at der relativt oftere indgår omsorgssvigt og fysisk vold, og at der relativt sjældnere indgår misbrug af rusmidler.

Det skal bemærkes, at der i Danmark kun findes sparsom forskningsbaseret viden om årsagen til anbringelse af etniske minoritetsbørn. De resultater, der foreligger, er desuden ikke repræsentative på landsplan. Vi har derfor ikke på landsplan et samlet overblik over, hvordan årsagerne til anbringelse af etniske minoritetsbørn adskiller sig fra årsagsbilledet hos danskere i øvrigt.

8. Der indgår 9 uledsagede flygtningebørn, hvilket naturligvis udgør en særlig gruppe i denne sammenhæng i og med, at deres anbringelsesårsag ikke umiddelbart kan referere tilbage til forældrenes problemer

9. Norske børn; udenlandsk adopterede børn; børn med en norsk og en udenlandsk forælder og børn, hvis forældre har hver sin minoritetsbaggrund; børn med to udenlandske forældre uden flygtningestatus; samt børn med flygtningestatus.

Anbringelsesfrekvens og etnicitet

I Danmark har man diskuteret, hvorvidt der anbringes “for få” etniske minoritetsbørn set i lyset af problemernes karakter hos disse grupper.¹⁰ Som årsager hertil er blandt andet anført, at sagsbehandlere har “berøringsangst” over for etniske familiers problemer på grund af kulturelle stereotyper om, at eksempelvis vold eller incest er mere accepteret i andre kulturer.¹¹

En anden og mere konkret årsag til en tendens til at anbringe relativt færre etniske minoritetsbørn kunne ifølge andre undersøgelser også være, at der ikke er nok anbringelsestilbud, der modsvarer disse børns (særlige) problemer.¹²

Den danske landsstatistik over etniske minoritetsbørn er som nævnt ikke særlig udbygget, og man kan derfor ikke med sikkerhed sige, hvor stor en andel af de anbragte, der har en eller anden form for etnisk minoritetsbaggrund. Nielsens (2002) undersøgelse af familieplejen i Københavns Kommune viser, at den største andel af de anbragte minoritetsbørn udgøres af børn fra blandede ægteskaber, som imidlertid ikke indgår i den landsdækkende statistik.

Skytte (2002) har til sin afhandling fået foretaget særkørsler fra Danmarks Statistik. Disse særkørsler viser, at mens indvandrerbørn (børn født i udlandet) med en andel af anbragte børn på 1,44% er noget overrepræsenteret i det danske anbringelsessystem¹³, er efterkommerne (børn født i Danmark af udenlandske forældre) under-

10. Dette spørgsmål er også til debat i Norge, jf. Hagen & Qureshi (1994).

11. Singh (1999).

12. Egelund & Thomsen (2002) og Skytte (2002).

13. Skytte vurderer ikke selv, at der er tale om en overrepræsentation af indvandrere. Vores anvendelse af såvel chi²-test samt Fisher's Exact Test på forholdet mellem de 618 anbragte indvandrere og de 12.578 øvrige anbragte viser imidlertid, at der er en signifikant forskel. Dvs. at indvandrerne med en andel anbragte på 1,44% signifikant oftere anbringes end øvrige børn (andel på 1,09%).

repræsenteret med 0,47% af børnene. Dette skal ses i forhold til, at andelen af øvrige anbragte børn i alderen 0-19 år ligger på 1,1%.¹⁴

Går man ned i de forskellige aldersgrupper, har efterkommere i alle aldersgrupper en signifikant lavere anbringelsesfrekvens end gruppen af øvrige anbragte (danske børn). Gruppen af indvandrerbørn i aldersgrupperne 5-9 år og 10-14 år har en lavere anbringelsesfrekvens end øvrige børn. Der er ikke nogen signifikant forskel for de 0-4-årige og de 15-19-årige indvandrere.¹⁵ Alt i alt er det således kun unge indvandrerbørn, der anbringes relativt hyppigere end unge i øvrigt, mens efterkommere i alle aldersgrupper omvendt anbringes markant sjældnere, end deres befolkningsandel tilsiger. Indvandrerbørn anbringes tre gange så hyppigt som efterkommere. Børn af blandede ægteskaber kan man som nævnt ikke udtale sig om, idet de ikke figurerer i den landsdækkende statistik.

I *Nielsens (2002)* afhandling om familieplejeanbragte børn fra Københavns Kommune kommer mindst hvert femte barn (21%) fra en familie, hvor en eller begge forældre var vokset op i et andet land.¹⁶ 16% af børnene kommer fra hjem med blandet baggrund, mens 5% kommer fra familier, hvor begge forældre har anden etnisk baggrund end dansk. De 21% plejebørn med etnisk minoritetsbaggrund adskiller sig tilsammen stort set ikke fra de øvrige plejebørn, hvad angår for eksempel relationen til plejeforældrene, tvang eller frivillighed i anbringelsen, kontakt med den biologiske familie m.v. Det er først, når man analyserer særskilt på de børn, hvor begge forældre har en anden baggrund end dansk, at der viser sig nogle for-

14. Disse tal er opgjort pr. 31. december 2001.

15. Selv om de 15-19 årige indvandrere, der har en anbringelsesfrekvens på 2,19%, ligger noget over de øvrige børns anbringelsesfrekvens på 2,03%, er dette dog ikke nok til, at forskellen bliver signifikant. Det skyldes antageligt de relativt få observationer i materialet.

16. 16% af plejeforældrene har ikke svaret på spørgsmålet om barnets nationalitet. Det er tænkeligt, at der også blandt disse 16% findes en vis andel børn med minoritetsbaggrund.

skelle.¹⁷ Analysen viser blandt andet, at når begge forældre har en anden baggrund end dansk, så:

- er der færre forældre, der er enige i anbringelsen
- siger færre af børnene mor og far til plejeforældrene
- har færre af børnene jævnlig kontakt med deres far eller kontakt med andre familiemedlemmer
- finder langt flere plejefamilier, at barnet er fejlplaceret

Ved 2. dataindsamling i Socialforskningsinstituttets børneforløbsundersøgelse indgik der knap 500 etniske minoritetsbørn i undersøgelsen (*Jeppesen & Nielsen, 2001*). Blandt disse børn, som da var ca. 31/2 år gamle, var der tre anbragte børn (alle piger), svarende til under 1% af udvalget. Det er naturligvis vanskeligt at foretage en analyse af blot tre børn. Det kan imidlertid konstateres, at alle tre piger var anbragt på steder, hvor man ikke talte børnenes sprog.¹⁸

Hestbæk (1997) så kun på de anbragte børns statsborgerskab. Anbringelsesstederne oplyste, at 6% af de anbragte havde udenlandsk statsborgerskab.¹⁹ Af *Befolkningens Bevægelser* (Danmarks Statistik, 1994) fremgik det, at andelen af 0-17 årige med udenlandsk statsborgerskab udgjorde 5% af alle 0-17 årige i samme periode. Målt på statsborgerskab blev der således ikke afdækket en overhyppighed af etniske minoritetsbørn i det danske anbringelsessystem.²⁰

17. Det skal bemærkes, at forfatteren tager et metodisk forbehold, idet de 5% af børnene, hvis forældre begge har anden baggrund end dansk, i konkrete tal kun udgør 20 børn (Nielsen, 2002).

18. De to af pigerne, som var på døgninstitution, talte nogenlunde dansk, og kunne derfor kommunikere med de andre børn og voksne på institutionen. Den tredje pige, som ikke talte dansk, var blevet anbragt i en plejefamilie, der ikke talte pigens sprog. På trods af, at pigen og plejeforældrene ikke kunne tale sammen, blev pigen passet i hjemmet af plejeforældrene.

19. Data blev indsamlet i 1996 for børn anbragt i 1994.

20. Endelig viser en evaluering af Døgnkontakten i København, at der gennem 1990'erne har været en kraftig stigning i unge med minoritetsbaggrund. I 1996 udgjorde unge med anden etnisk baggrund end dansk 31% af de unge, der havde været tilknyttet Døgnkontakten i en længerevarende periode (Sørensen, 1999).

Sammenfattende om danske forhold

Sammenfattende om danske forhold viser de mest gyldige data baseret på oplysninger fra Danmarks Statistik en svag overrepræsentation af unge indvandrere blandt de anbragte og omvendt en ret markant underrepræsentation af efterkommere. Som nævnt er der imidlertid fuldstændig mangel på oplysninger om omfanget af anbragte børn med forældre, hvor én forælder har dansk baggrund, og én forælder har minoritetsbaggrund. Dette kan være en væsentlig fejlkilde, eftersom Nielsen (2002) kan påvise, at denne gruppe er overrepræsenteret i anbringelserne af etniske minoritetsbørn i Københavns Kommune.

Forskningen fra Sverige indikerer, at det forholder sig anderledes der. En række undersøgelser fra Sverige fra de seneste knap 25 år peger alle på, at etniske minoritetsbørn er overrepræsenterede i anbringelsessystemet. Vinnerljung & Lundströms (2001) undersøgelse viser, at unge indvandrere med to udenlandsk fødte forældre har 3-3,5 gang så stor risiko for at blive anbragt som unge, hvor begge forældre er født i Sverige (målt i slutningen af 1990'erne).

Den svenske Socialstyrelses opgørelser viser ligeledes, at etniske minoritetsunge anbringes hyppigere uden for hjemmet end svenske unge (både hvad angår almindelige anbringelser og akutanbringelser, *Socialstyrelsen, 1998*). En særkørsel på en landsdækkende statistik for perioden 1991-1995 viser, at unge med udenlandsk baggrund anbringes mere end dobbelt så hyppigt som svenske unge. Det gælder i større udstrækning de unge, som er indvandret, end dem, som er født i Sverige og har mindst én udenlandsk født forælder.

Andre undersøgelser fra Sverige har tilsvarende fundet, at alle typer af etniske minoritetsbørn er overrepræsenteret blandt de anbragte børn, og at etniske minoritetsbørn har 3,6 gange så høj risiko som svenske børn i almindelighed for at blive indskrevet på akut- og udredningsinstitutioner i Stockholm-området.²¹ Baggrunden for denne overrepræsentation er ifølge forfatterne ikke diskrimination i det sociale system, men større kriminalitet i gruppen. *Bergström & Sar-*

21. Bergström & Sarnecki (1996) og Sarnecki (1996).

necki (1996) bemærker dog, at deres resultat om en kraftig overrisiko for grov asocialitet blandt etniske minoritetsbørn og -unge er kontroversielt og adskiller sig fra resultaterne i andre undersøgelser på området.

Af Holmbergs (1995) undersøgelse fremgår det, at 40% af børnene i plejefamilier er etniske minoritetsbørn, hvilket har holdt sig konstant højt de seneste knap 25 år.

Kanter (1993) fandt en overhyppighed af indskrevne etniske minoritetsbørn i alderen 0-12 år på akuthjem, idet næsten halvdelen af børnene var etniske minoritetsbørn.

Endelig finder også *Lindborg (1980)* i en lidt ældre undersøgelse en klar overrepræsentation af etniske minoritetsbørn på syv forskellige typer døgninstitutioner (der ikke er repræsentative på landsplan). 50% af de indskrevne børn var etniske minoritetsbørn mod 10-15% i børnebefolkningen på daværende tidspunkt. Den største andel af de anbragte etniske minoritetsbørn var børn fra Finland.

I Norge er der i gennemsnit 19 børneværnsklinter pr. 1.000 børn (*Kalve, 1997*).²² Børn med flygtningebaggrund har størst sandsynlighed for at være klienter i børneværnet. Næststørst sandsynlighed har børn af etnisk blandede forhold, og på tredjepladsen kommer indvandrerbørn (*Kalve, 1999*). Blandt etniske minoritetsbørn uden flygtningebaggrund er der 26 børneværnsklinter pr. 1.000 børn. Blandt børn med blandet etnisk baggrund er der 28 pr. 1.000 børn. Endelig skiller indvandrerbørn med flygtningebaggrund sig markant ud fra alle de øvrige grupper med 60 børneværnsklinter pr. 1.000 børn. Til sammenligning er andelen af norske børn i børneværnet 17 pr. 1.000 børn. Der er således også i Norge forskelle på anbringelseshyppighederne i forskellige grupper af etniske minoritetsbørn.

En tidligere undersøgelse med tal udelukkende fra Oslo viste, at i 1991 stod gruppen af etniske minoritetsbørn for 32-43% af alle sager i børneværnet, mens deres forholdsmæssige andel af befolkningen

22. Det skal bemærkes, at børneværnsklinter både dækker over børn, der er anbragt uden for hjemmet, og børn, der modtager forebyggende indsatser i hjemmet.

i Oslo kun udgjorde 16% (Hagen & Qureshi, 1994).²³ Forfatterne konstaterer, at selv om man bare

“legger minimumstallene til grunn, utgjør andelen av barn med etnisk minoritetsbakgrunn i barnevernet en forholdsvis større gruppe enn andelen i barneantallet skulle tilsi” (Hagen & Qureshi, 1994:7).

I den engelske forskning refererer Barn (1990) en række undersøgelser for, at børn med etnisk minoritetsbaggrund dels har relativt høj risiko for at komme i myndighedernes søgelys med henblik på anbringelse, dels er stærkt overrepræsenterede blandt anbragte børn. Også Barns (ibid) egen undersøgelse i et lokalområde af London, der har 200.000 indbyggere med meget blandet etnisk baggrund, viser en stor overrepræsentation af sorte børn blandt de anbragte børn.

Også *Bushell (1992)* finder en overvægt af sorte børn og børn af blandet etnisk oprindelse blandt de anbragte. *Bushell (ibid)* anfører, at overrepræsentationen af etniske minoritetsbørn skyldes, at disse familier og deres børn også har en overvægt af problemer. Det antydes således, at anbringelsen ikke er udtryk for, at man er mindre tolerant over for etniske minoritetsfamiliers problemer.

Ifølge *Batta & Mawby (1981)* har børn af blandet etnisk oprindelse større risiko for at blive anbragt end rene asiatiske, caribiske og hvide børn.

Bebbington & Miles (1989) finder, at “single-race” minoritetsbørn (dvs. børn, hvis forældre har den samme minoritetsbaggrund) ikke er overrepræsenteret blandt de anbragte, mens børn med blandet etnisk baggrund har 2,5 gang så stor sandsynlighed for at blive anbragt som hvide børn.

Sellick & Thoburn (1996) bekræfter det mønster, at børn af blandede ægteskaber har større sandsynlighed for at blive anbragt end børn af forældre med samme etniske baggrund.

23. Hertil kommer 8% sager med børn med baggrund i Europa, USA og Canada samt en gruppe uoplyste.

Således peger britisk forskning med forbehold for manglende repræsentative undersøgelser på en overrepræsentation af etniske minoritetsbørn og -unge blandt anbragte, og at dette i særlig stor udstrækning gælder for minoritetsbørn og -unge fra såkaldt blandede ægteskaber.

Opsummering om anbringelsesfrekvenser

Det kan konkluderes, at Danmark med den begrænsede viden, vi har til rådighed for øjeblikket, adskiller sig betydeligt fra såvel det øvrige Norden som England.

Børn af efterkommere i Danmark anbringes relativt sjældent i forhold til den andel, de udgør af børn- og ungebefolkningen, mens indvandrerunge anbringes relativt mere end gruppen af øvrige unge. I det øvrige Norden og England er disse grupper stærkt overrepræsenteret blandt de anbragte.

Der må imidlertid tages det væsentlige forbehold over for dette udsagn, at der til dato ikke findes store epidemiologiske undersøgelser, som korrigerer anbringelsesfrekvensen af etniske minoritetsbørn for andre faktorer, for eksempel socioøkonomiske faktorer og graden af antisocialitet. Det vides derfor heller ikke med sikkerhed, hvor stor en eventuel overrepræsentation af de etniske minoritetsbørn ville være, når der var korrigeret for disse faktorer.

Typen af anbringelsessted

På baggrund af landsdækkende tal fra Danmarks Statistik konkluderer Skytte (2002), at efterkommere og indvandrere signifikant oftere end øvrige anbragte børn og unge anbringes på døgninstitution og langt sjældnere i familiepleje, også når det gælder anbringelse af helt små børn:

- 26% af indvandrerbørnene anbringes i familiepleje, 34% på døgninstitution
- 38% af efterkommerne anbringes i familiepleje, 43% på døgninstitution
- 47% af øvrige børn anbringes i familiepleje, 24% på døgninstitution

Årsagen til, at så relativt mange minoritetsbørn er på døgninstitution, skal formentlig ses i sammenhæng med, at det kan være vanskeligt af finde plejefamilier, der vurderes kvalificerede til plejeopgaven såvel ud fra et pædagogisk synspunkt som ud fra et sprogligt, religiøst eller kulturelt synspunkt.

Det er interessant at konstatere, at fordelingen på forskellige anbringelsesformer er markant anderledes i Sverige. Her er 58% af minoritetsbørnene anbragt i familiepleje, 27% er på forskellige former for institutioner og hele 14% på de såkaldte "§12-hem" (lukkede institutioner). Kun hvad angår §12-hjemmene synes minoritetsbørn og -unge at adskille sig fra svenske børn, idet "kun" 8% af børn og unge uden indvandrerbaggrund er anbragt på lukkede institutioner (*Vinnerljung, Sällnäs & Kyhle-Westmark, 2001*). Mens man i Danmark ikke har samlet viden om omfanget af etniske minoritetsbørn, der er placeret i plejefamilie med samme etniske baggrund som dem selv, uden at barn og plejeforældre er i familie med hinanden, udgør tallet 5% i Sverige (Holmberg, 1995).

For Englands vedkommende viser Barns (1993) undersøgelse den omvendte tendens af den danske, Der er nemlig relativt flere hvide end sorte børn og unge på døgninstitutionerne, mens der især er relativt mange etniske minoritetspiger og -teenagere anbragt i familiepleje. Desuden er der i England en overforekomst af etniske minoritetsbørn, der er placeret i familiepleje hos slægten.²⁴

Anbringelsens varighed

I studiet af etniske, familieplejeanbragte minoritetsbørn finder Skytte (2002), at en relativ stor andel af de 44 døgnanbragte børn er anbragt en forholdsmæssig stor del af deres opvækst sammenholdt med andre børn i familiepleje.

24. Broad (2001) og Flynn (2002). Flynn (2002) refererer i øvrigt til undersøgelser fra USA (bl.a. Fein, Maluccio, Kluger & Miriam, 1990), der viser, at slægtsplacering især forekommer i afroamerikanske familier. Det er især ældre kvinder med lavere uddannelse og dårlig økonomi, der får plejeopgaven. I disse anbringelser ydes der generelt mindre vederlag, efteruddannelse og tilsyn. Dette faktum giver Flynn (ibid) anledning til at overveje, om disse amerikanske slægtsplaceringer dækker over skjulte discountordninger, der er billige for det sociale system.

Vinnerljung, Hjern & Öman (2003) viser i et stort epidemiologisk studie vedrørende 12.189 afsluttede svenske anbringelsesforløb, at sandsynligheden for, at et mindre barn (0-9 år), hvis mor har etnisk minoritetsbaggrund, genanbringes efter en hjemgivelse, er markant mindre end for svenske børn.

En engelsk undersøgelse (Barn, 1990) peger på, at etniske minoritetsbørn gennemgående er anbragt længere tid end hvide børn.

Et ældre svensk studie af forskellige former for døgninstitutioner viste dog omvendt, at de ikke-nordiske børn var anbragt i kortere perioder end svenske børn, og at de relativt ofte blev udskrevet til hjemmet (Lindborg, 1980).

Endeligt peger et stort amerikansk studie på, at sorte børn ofte har relativt lange anbringelsesforløb sammenholdt med hvide og latin-amerikanske anbragte (*Fein, Maluccio, Kluger & Miriam, 1990*).

Alt i alt er der meget ringe og ikke særlig entydig viden om varigheden af anbringelser af etniske minoritetsbørn.

Anbringelse med eller uden samtykke

Der findes ikke danske, repræsentative tal, som kan dokumentere, i hvilken udstrækning etniske minoritetsbørn er anbragt med eller uden samtykke.

I Skyttes undersøgelse (2002) er de 44 etniske minoritetsbørn tvangs-anbragt tre gange så hyppigt som de børn, der i øvrigt er anbragt under Familieplejen i Danmark, og 3,5 gang så hyppigt som alle anbragte børn i Danmark.²⁵

Der viser sig desuden en tydelig sammenhæng mellem den biologiske mors etniske baggrund og om barnet bliver anbragt frivilligt eller ved tvang. Trækker man de uledsagede flygtningebørn ud af analysen, er der en langt større andel tvangs-anbragte, når moren har grønlandsk eller anden etnisk baggrund, end når moren har dansk baggrund.

25. Bemærk, at undersøgelsen ikke er repræsentativ.

Ligeledes peger *Ydebos (1988)* undersøgelse af tvangsanbringelser i Københavns Kommune i 1983 på en forholdsmæssig stor andel etniske minoritetsbørn blandt de tvangsanbragte.²⁶

Svensk forskning finder tilsvarende relativt mange etniske minoritetsbørn blandt de tvangsfjernede, i særdeleshed i storbyerne.²⁷ Således udgjorde borgere med udenlandsk baggrund i Stockholms län 9% af indbyggerne i 1986, men de stod for 41% af de tvangsanbragte børn og unge (*Lundström, 1993*).

For Englands vedkommende viste Barns (1990) undersøgelse modsat forventet, at 52% af de etniske minoritetsbørn var blevet anbragt frivilligt, hvilket var en relativt større andel end børn fra hvide familier.

Etniske minoritetsfamiliers møde med anbringelsessystemet

En af de meget diskuterede problemstillinger i forbindelse med anbringelse af etniske minoritetsbørn er, hvorvidt det offentlige hjælpesystem er rustet til at håndtere dette. I det følgende redegøres der først for forskning om muligheder og barrierer for at tage højde for barnets etniske baggrund i forbindelse med en anbringelse uden for hjemmet. Dernæst præsenteres resultater vedrørende sagsbehandlingen i de etniske anbringelsessager.

At tage hensyn til barnets etniske baggrund

Der skal i anbringelsen af etniske minoritetsbørn tages hensyn til barnets etniske baggrund. Det fremgår af FN's Børnekonvention og skal ses i lyset af, at anbringelse af etniske minoritetsbørn i almindelighed vil medføre et møde mellem forskellige kulturer både i sagsbehandlingen op til anbringelsen og i selve anbringelsen.

26. Ertmann (1994), der ligeledes studerer tvangsanbringelser i Københavns Kommune pr. 1990, har i sit materiale på 200 sager 9,5% etniske minoritetsbørn, uden dog at angive, hvorvidt der hermed er tale om overrepræsentation.

27. Hesse (1988) og Lundström (1993).

Først redegøres for tre nordiske undersøgelser. Herefter refereres udelukkende til britiske undersøgelser, idet Storbritannien har en større forskningstradition på dette område.

Fra dansk side viser Skyttes (2002) journalanalyse af 44 familiepleje-anbragte, etniske minoritetsbørn, at disse børn blev anbragt uden hensyntagen til deres etniske, sproglige, religiøse og kulturelle baggrund. De danske socialarbejdere er ifølge undersøgelsen præget af en assimilationstankegang, dvs. at de etniske minoritetsbørn skal tilpasse sig den danske majoritetskultur. Undersøgelsen viser konkret, at:

“... disse børn under anbringelsen kun har muligheder for at erhverve sig kundskaber, følelser, normer, attituder og adfærdsmæssige kompetencer indenfor majoritetskulturen”. (Skytte, 2002:176)

Det er Skyttes (ibid) vurdering, at bestemmelserne i FN's Børnekonvention konsekvent overtrædes i Danmark. Der gives således flere eksempler på fravær af dokumentation for barnets baggrund i journalen; at børn anbringes i plejefamilier, der ikke taler barnets modersmål; samt at barnet og dets biologiske forældre får forbud mod at tale deres modersmål sammen på anbringelsesstedet.

Fra norsk side sættes spørgsmålet om matchede anbringelser i perspektiv. *Björgum (2001)* finder nemlig, at etniske minoritetsforældre ofte selv ønsker, at deres barn anbringes i en norsk familie for ikke at tabe ansigt i det etniske miljø, som er relativt lille. Det skal dog bemærkes, at det er en oplysning, der stammer fra interview med ansatte i det kommunale og amtskommunale børneværn og ikke med de etniske forældre selv.

En tilsvarende diskussion har været rejst i England. Her har fokus været, at man, ved at vælge hvide familier til etniske børn, styrker disse børns adgang til den dominerende kulturs kundskaber og vurderinger, hvilket kan øge sandsynligheden for integration.²⁸

Et lille, kvalitativt studie fra Sverige viser, at etniske minoritetsplejefamilier adskiller sig fra andre plejefamilier ved, at de ikke føler sig

28. Diskussionen er refereret i Vinnerljung (1996b), kapitel 7.

hjemme i Sverige. De har ikke slået rødder, har ikke samme netværk som majoritetssvenskere, de føler sig fremmedgjort og længes ofte hjem. Dette sætter naturligvis disse minoritetsplejeforældre i en relativt udsat position, også set fra det anbragte barns synsvinkel. Deres motiv til overhovedet at tage et barn med samme etniske baggrund som dem selv i pleje er at gøre deres pligt mod deres folk og land (*Grundin, 1994*). De etniske plejefamilier adskilte sig desuden ved ikke at være grundigt undersøgt som plejefamilie inden anbringelsen af barnet, således som svenske plejefamilier bliver, inden placeringen effektueres.

Engelsk minoritetsforskning understreger ud fra et mere teoretisk udgangspunkt vigtigheden af, at barnet eller den unge får en tilknytning til sin race og kultur, hvilket opfattes som en forudsætning for at kunne blive et helt menneske i psykologisk forstand (*Barn, 1998*). Dette har aktualiseret begreberne "same race"- og "transracial" anbringelser. En "same race"-anbringelse vil sige, at barnet anbringes i en familiepleje med samme etniske baggrund som det selv. Omvendt er det en "transracial" anbringelse, når barnet anbringes et sted, hvor de voksnes etniske baggrund er forskellig fra barnets. Ved anbringelser på tværs af race er det typisk etniske minoritetsbørn, der anbringes hos hvide familier. Ifølge *Yaya (1994)* har sorte/farvede og hvide imidlertid hver deres kultur, som de hver især skal hente deres styrke i, og sorte kan ikke udvikle deres racemæssige identitet i hvide familier. Begrundelsen for "same race" anbringelser er således vigtigheden af at udvikle en konsistent, positiv sort/farvet identitet og stolthed ved de sorte rødder og den sorte kultur.²⁹

Engelske forskningsresultater om anbringelsespraksis viser imidlertid, at sorte unge ikke anbringes med respekt for deres etniske oprindelse, men på tværs af etnisk baggrund, oftest i hvide familier. Mange af disse børn og unge får en dårligere kontakt med deres forældre end andre sorte unge.³⁰ Det giver dem identitetsproblemer og gør det svært for dem at finde støtte og rollemodeller, når de ikke

29. Se for eksempel Ahmad (1990), Skytte (2002) og Small (1986).

30. Barn (1993), Freeman & Hunt (1998) og Gardner (1987).

kan spejle den etniske minoritetsdel af sig selv.³¹ De bliver gjort hvide uden at være det, mener *Small (1986)*.

Det er vigtigt at være opmærksom på, at diskussionen om anbringelser på tværs af etniske grupper i Storbritannien er et led i en mere overordnet racepolitisk debat, hvor sorte familier har følt, at deres børn blev taget fra dem af hvide familier og hvide socialarbejdere. Denne kritik førte fra 1970'erne og frem til etablering af døgninstitutioner med sorte ledere blandt socialarbejderne (*Bushell, 1992*), men der er stadig mangel på etniske anbringelsespladser.³²

Konkrete studier af transracial familiepleje i Storbritannien viser både positive og negative resultater. Et kvalitativt studie af ti unge i transracial familiepleje viste et relativt nedslående udfald (*Ince, 1998*).³³ Disse ti etniske unge fik hverken af plejefamilien eller det sociale system støtte til at lære deres kulturelle baggrund at kende, hvilket medførte følelser af isolation og ensomhed. Alle udviklede problemer med deres racemæssige identitet og følte, at den var blevet elimineret under plejeopholdet på grund af den manglende kontakt med de unges etniske baggrund.

En anden engelsk undersøgelse af "transracial" familiepleje kan imidlertid ikke bekræfte disse resultater. *Gill & Jackson (1983)* fandt på linie med *Ince (ibid)*, at sorte børn, der var anbragt hos hvide familier, ikke definerede sig som sorte og heller ikke havde kontakt til sorte miljøer. Men herudover fandt *Gill & Jackson (ibid)* ikke nogen særlig forskel mellem de anbragte sorte og hvide børns problemer og trivsel. På baggrund af dette mener forfatterne ikke, at man kan argumentere for "same race"-anbringelser alene ud fra børnenes behov. Man kan imidlertid eventuelt gøre det ud fra de etniske samfunds behov for at opretholde deres værdighed (*ibid*).

31. *Bushell (1992)*.

32. *Berridge (1985)* og *Freeman & Hunt (1998)*.

33. Naturligvis må der tages forbehold for det lille antal personer i undersøgelsen.

Den britiske børnelov fra 1989, *The Children Act*, pålægger kommunerne at tage særlige hensyn til etniske minoritetsbørns religiøse, racemæssige, sproglige og kulturelle baggrund i forbindelse med anbringelse uden for hjemmet (*Barn, Sinclair & Ferdinand, 1997*). Barns studie (1998), viser, at de engelske og walisiske kommuner siden 1989 faktisk er blevet bedre til at matche børn og plejefamilier racemæssigt og kulturelt. Især afrocaribiske og asiatiske børn har en stor chance for at komme i en familiepleje med samme baggrund som dem selv. Undersøgelsen viser dog også, at der ved en række af de transraciale placeringer bruges uheldige og overfladiske matchningskriterier, for eksempel nuancen i barnets hudfarve (hvorvidt barnet ser mest hvidt eller mest sort ud).

Både *Buchanan (1993)* og *Fraser, Campbell & Fean (1993)* peger på, at anbringelsesmyndighederne ofte ikke er gode nok til at tage højde for barnets race, religion og kultur i forbindelse med anbringelsen.³⁴

En undersøgelse af hvide plejefamilier med etniske minoritetsbørn i pleje viser, at plejefamilier i etnisk mangfoldige områder finder det lettere at støtte børnene i at føle stolthed over deres etniske tilhørsforhold (*Thoburn, Norford & Rashid, 2000*). Det optimale ved anbringelse i en majoritetsfamilie er ifølge denne undersøgelse derfor et lokalmiljø med mange rollemodeller med samme etniske baggrund som barnet. Majoritetsanbringelser af etniske minoritetsbørn bør dog ifølge forfatterne stadig være en undtagelse og begrundet i det enkelte barns behov.

Med henblik på at fremme "same race"-anbringelser ser *Broad (2001)* slægtsplaceringer som en oplagt mulighed. I Broads (ibid) egen undersøgelse af slægtspleje er der da også en overrepræsentation af etniske minoritetsbørn, hvilket han fortolker som et resultat af den store debat om etnisk matchning, der har fundet sted i UK. Han reflekterer dog også over, hvorvidt slægtsplaceringer kan dække over en skjult racisme, fordi denne form for anbringelse kan være en discountløsning fra det sociale systems side.

34. Som et helt konkret eksempel peger Gardner (1987) på, at institutionsanbragte minoritetsunge sjældent kan få den mad, de er fortrolige med fra deres hjem.

Moffatt & Thoburn (2001) har foretaget en kvantitativ undersøgelse af 254 etniske minoritetsbørn anbragt i familiepleje. De finder en tydelig kønsforskel, idet drengene har færre sammenbrud i "trans-racial" anbringelser, mens pigerne har færre sammenbrud i såkaldt matchede anbringelser.

Sagsbehandlingen

Kun få studier berører sagsbehandlingen og sagsbehandlernes opfattelser i forbindelse med anbringelse af etniske minoritetsbørn. *Egelund & Thomsen (2002)* finder i et studie af sagsbehandlernes vurderinger i børnesager, at sagsbehandlernes opfattelse af klienten (for eksempel om denne er samarbejdsvillig) smitter af på sagsbehandlernes opfattelse af forældreevnen hos klienten. Samtidig konstaterer de, at etniske minoritetsbørn bliver vurderet anderledes end majoritetsbørn. Sagsbehandlerne er generelt mindre tilbøjelige til at gribe ind med anbringelser over for etniske minoritetsbørn, end de er over for danske. Dette uddybes i interview af nogle sagsbehandlere, der ikke mener, at der er udviklet foranstaltninger, der modsvare disse børns behov.

I et engelsk studie af racens betydning for sagsbehandlingen ved anbringelser af etniske minoritetsbørn finder Barn (1993), at sagsbehandlerne generelt ser de etniske minoritetsforældre som fjendtlige og usamarbejdsvillige, hvilket naturligvis belaster samarbejdet.

Saus' (2002) undersøgelse blandt klienter og sagsbehandlere i en samisk kommune viser tilsvarende, at familier, der oplever problemer med forvaltningssproget, dels bliver opfattet som lidt samarbejdsvillige, dels kan blive passiveret på grund af forståelsesproblemerne.

Grundin (1994) har blandt andet undersøgt, hvordan etniske minoritetsplejefamilier ser på samarbejdet med forvaltningen. I dette studie indgik 17 plejefamilier, hvoraf de 14 plejefamilier havde indvandrerbaggrund, og de tre var rent svenske. Ni af plejefamilierne havde et godt forhold til forvaltningen, især plejefamilier med slægtplacerede etniske minoritetsbørn. 8 ud af de 17 plejefamilier var usikre på kontakten til forvaltningen eller fandt den decideret dårlig. Ingen af plejefamilierne havde fået særlig supervision i forbindelse med anbringelsen af minoritetsbarnet. I samme studie, hvor-

til også sagsbehandlerne er interviewet, siger disse, at de mangler viden om, hvordan de skal forholde sig til plejefamilier med anden etnisk baggrund.

Britiske studier peger på, at sagsbehandlerne generelt mangler kulturel kompetence. Derfor kommer fordomme og eventuel racisme til at spille negativt ind på mødet med etniske familier, for eksempel i form af negative forventninger, som der ikke er hold i, manglende fleksibilitet over for disse familiers behov etc. (*Chand, 2000*).

Flere undersøgelser påpeger, at mange begreber inden for det sociale arbejde med børn og unge bruges uden at tænke særlig meget over deres definition, selv om disse begreber i realiteten er relative.³⁵ Hvornår kan man eksempelvis sige, at en bestemt adfærd ligger inden for det normale, og hvor går normalitetens grænser? Hvornår er der tale om mishandling eller vanrøgt? Det er vanskeligt at sætte absolutte grænser for, hvornår et eventuelt svigt nødvendiggør, at forvaltningen inddrages (*Thomassen, 1999*). En normal barndom kan ikke defineres entydigt, men er kulturelt bestemt, og derfor bliver moralske vurderinger nogle gange dominerende i sagsbehandlerens vurdering af familiernes problemer.³⁶ Dette kan være specielt problematisk i etniske minoritetsfamilier, fordi majoritets-sagsbehandleres vurderinger af etniske minoritetsfamilier ikke er kulturelt neutrale.

Et eksempel på dette gives i en norsk undersøgelse, der viser, at børneværnet ser det som et problem, at opdragelsen i mange etniske minoritetsfamilier er mere autoritær end det typiske for norske familier. Man er ligeledes kritisk overfor, at børnene har mange pligter, at de ofte får stort et ansvar i forhold til deres alder, at der bruges fysisk afstraffelse af børn, og at omsorgspersonerne er meget fraværende fra hjemmet (*Salthe & Thomsen, 1991*).

35. Dingwall, Eekelaar & Murray (1995).

36. Dingwall, Eekelaar & Murray (1995), Egelund (1997), Parton, Thorpe & Wattam (1997) og Thorpe (1994).

Engelsk forskning har tilsvarende vist, at sorte familier sygeliggøres af det engelsk børneværn, blandt andet fordi de har mange børn (Chand, 2000).

Barn, Sinclair & Ferdinand (1997) fandt en tendens til at stemple sorte mødre som psykisk syge, uden at der var klinisk dokumentation herfor. I disse handlinger er der et væsentligt element af normative vurderinger baseret på værdier, der er typiske for vesteuropæiske velfærdssamfund.

Salthe & Thomsen (1991) peger på, at barriererne for en bedre sagsbehandling i forbindelse med sager om etniske minoritetsfamilier både er af kompetencemæssig og kapacitetsmæssig karakter. *Kompetencemæssigt* er det blandt andet en barriere, at sagsbehandlerne ikke selv har eller har adgang til viden om andre kulturer. *Kapacitetsmæssigt* er det en barriere, at de personalemæssige ressourcer er utilstrækkelige. Undersøgelser viser, at sagsbehandlerne ikke bruger mere tid på at anbringe etniske minoritetsbørn end på andre anbringelsessager, hvilket Salthe & Thomsen (ibid) finder bekymrende, fordi disse sager ofte vil kræve noget særligt.

Holmbergs (1995) undersøgelse af 242 familieplejebragte børn i seks svenske kommuner kan ses som et indicium på utilstrækkelig sagsbehandling. Ingen af de undersøgte kommuner har systematisk dokumentation for de placerede børns etniske baggrund, eller for hvilke plejefamilier, de er placeret i, og der foregår ikke en systematisk opfølgning på disse sager. Der er også ringe dokumentation af, hvorvidt man forsøger at tage hensyn til barnets baggrund.

Tilsvarende er der kun meget begrænsede oplysninger om barnets tidligere liv i størstedelen af journalerne i Skyttes (2002) undersøgelse af 44 familieplejebragte, etniske minoritetsbørn.

Brug af tolk

Sprogforskelle og manglende muligheder for at kommunikere på eget modersmål er med til at komplicere sagsbehandlingen i anbringelsessager. Flere undersøgelser peger på, at der for det første er store problemer med at skaffe tolke. For det andet virker brugen af tolk hæmmende på dialogen mellem sagsbehandleren og forældrene. Brug af tolke tager tid og forlænger alle samtaler, møder etc., hvilket

der ikke altid tages højde for. At man er nødt til at bruge tolk, giver rum for misforståelser/fejltolkninger, og man kan opleve, at tolken blander sig i indholdet i samtalen.³⁷

Barrierer for anbringelse i etniske minoritetsmiljøer

Ifølge *Triseliotis, Borland & Hill (2000)* er der i Storbritannien stor mangel på pladser i familiepleje til etniske minoritetsunge. Det er ikke så meget økonomien, men mangel på ressourcepersoner med minoritetsbaggrund eller -viden, der er en hindring for at udvide antallet af etniske plejefamilier (Chand, 2000).

Også fra norsk side peges på en mangel på ressourcepersoner, for eksempel indvandrere med en uddannelse i socialt arbejde, der kan formidle kontakten til de etniske familier (Bjørnum, 2001). Desuden har man ikke tilpasset rekrutteringen af nye plejefamilier, sådan at de også appellerer til de etniske minoritetsfamilier. Blandt andet udgør sprogforskelle mellem forvaltningers medarbejdere og potentielle minoritetsplejefamilier en barriere. Endelig har socialarbejderne også ofte haft problemer med samarbejdet med indvandrerfamilier på grund af fordomme om indvandrere, og de har måske derfor tendens til at fravælge dem som mulige plejefamilier.

Sammenfatning

For Sverige, Norge og Englands vedkommende viser mange enkeltstående undersøgelser tegn på, at der er en markant overrepræsentation af etniske minoritetsbørn i anbringelsessystemerne. Stadig skal man dog ihukomme manglen på store epidemiologiske undersøgelser, der dokumenterer dette.

Sammenlignet med disse lande er der i Danmark en endnu mere åbenlys mangel på viden, blandt andet fordi der ikke findes repræsentative data om anbragte børns etniske baggrund. Alt i alt er der kun lavet ganske få danske studier om anbringelse af etniske minoritetsbørn. For alle landene gælder det desuden, at der mangler viden om sammensætningen på forskellige minoritetsgrupper. Anta-

37. Moen (1996), Farmer & Owen (1995), Humphreys, Atlear & Bladwin (1999) og Salthé & Thomsen (1991).

geligt vil der være meget store forskelle på anbringelsesfrekvenserne mellem forskellige minoritetsgrupper som en afspejling af forskellige grader af integration i samfundene.

“Det kan med andre ord findes olika “riskprofiler” (t.ex. åldersspecifika) i olika invandrargrupper, även om placerade barn/ungdomar alltid utgör en mycket liten extremgrup inom varje etnisk/nationell population” (Vinnerljung, Sallnäs & Kyhle-Westermarck, 2001:109).

Repræsentative data viser noget overraskende, at efterkommere anbringes signifikant sjældnere end “børn i øvrigt”³⁸, mens indvandrerunge i alderen 15-19 år anbringes noget oftere, end deres andel af ungebefolkningen tilsiger.

Sammenholdt med udviklingen i de øvrige nordiske lande er det et plausibelt scenario, at det danske anbringelsessystem i de kommende år også vil få en overrepræsentation af anbragte etniske minoritetsbørn. Derfor bliver det vigtigt at forske i, hvilke former for tilbud der vil være relevante for etniske børn og unge, ligesom udviklingsprojekter er påkrævede. Pt. er det således, at etniske børn langt hyppigere end danske børn anbringes på døgninstitution, også selv om børnene er så små, at man typisk vil anse plejefamilie som hensigtsmæssigt ud fra barnets udviklingsmæssige behov.

I Danmark anbringes næsten alle etniske minoritetsbørn på et anbringelsessted, hvor der ikke er andre med samme baggrund som barnet. De få danske undersøgelser, der findes, peger desuden på, at der kan være tale om overtrædelser af FN's Børnekonvention i dansk anbringelsespraksis, fordi der ikke tages hensyn til barnets sprog, kultur og religion ved anbringelsen.

Forskningsmæssig er der nogen uklarhed om, hvorvidt det er af afgørende betydning at barnet eller den unge anbringes et sted med voksne af samme etniske baggrund som barnet, eller om andre forhold er mere vigtige. Uklarheden bunder måske især i, at det ikke

38. Det skal dog erindres, at “børn i øvrigt” i Danmarks Statistiks opgørelser kan indeholde børn, som selv ville karakterisere sig som etniske minoritetsbørn, blandt andet fordi den ene forælder er af etnisk minoritetsherkomst.

altid er klart, hvilke behov diskussionen tager udgangspunkt i. Refereres der i undersøgelser til barnets behov eller for eksempel til etniske minoritetsgruppers politiske behov for at få anerkendt deres kultur som ligeværdig med majoritetskulturen? Især britisk forskning har peget på, at det er mest hensigtsmæssigt for etniske børn og unges identitetsudvikling at blive anbragt i en familie eller på en døgninstitution, hvor der er voksne med samme baggrund som barnet selv (jf. Berridge, 1999b).

Endelig viser forskningen, at myndighederne har problemer med at håndtere mødet med de etniske minoritetsfamilier. Det er både et spørgsmål om mangel på kapacitet, da disse sager ofte vil være mere ressourcekrævende. Og det er et spørgsmål om mangel på kulturelle kompetencer, for eksempel viden om familier i andre etniske grupperinger, om deres familieværdier, om forhold til offentlige myndigheder etc.

Konsekvenser for praksis

Forskningsresultaterne om anbringelse af etniske minoritetsbørn giver anledning til overvejelser i forhold til praksis:

- I det daglige arbejde i forvaltningerne er der behov for en grundig undersøgelse, og dokumentation af barnets etniske baggrund. Dette er en forudsætning for, at man i anbringelsen kan tage hensyn til sprog, kultur, religion m.v., som FN's Børnekonvention forpligter dansk praksis til at gøre
- De få danske undersøgelser kan tyde på, at behovet for at udvikle foranstaltninger, der modsvarer etniske minoritetsbørns baggrund og behov, er stigende. Dette vil specielt være tilfældet, hvis Danmark udvikler et anbringelsesmønster som i de andre nordiske lande, hvor etniske minoritetsbørn tilsyneladende er overrepræsenterede blandt de anbragte børn

På alle praksisniveauer må vi konstatere store huller i vores viden om arbejdet med anbringelse af børn fra etniske minoriteter. Det gælder forvaltningspraksis, praksis på anbringelsesstedet og i vores forskningspraksis.

For at opdatere vores praksis på alle niveauer er der behov for:

- At få kortlagt problemernes karakter og omfang gennem forskning i emnet. Danmark halter langt bagud i forhold til de andre nordiske lande
- At udarbejde lokale opfølgninger på og evalueringer af konkrete anbringelser
- At sørge for, at de socialarbejdere, der har kontakt med etniske minoritetsfamilier, udvikler de nødvendige kompetencer til opgaven. Arbejdet med minoritetsfamilierne må ikke bygge på kulturelle stereotyper, som ikke har noget med virkeligheden at gøre
- At uddanne flere socialarbejdere, der selv har etnisk minoritetsbaggrund
- At indhente viden om, hvordan etniske minoritetsbørn, der har været anbragt, og deres forældre oplever/har oplevet anbringelsen og kontakten med myndighederne i den forbindelse.

SOCIALARBEJDERNES ROLLE I ANBRINGELSESFORLØBET

Det er en gennemgående markering i mange undersøgelser (for eksempel *Aldgate, 1980*), at socialarbejderens indsats og arbejdsstil er af stor betydning for, om forberedelsen af anbringelsen, samværet mellem barn og forældre, støtten til familien med henblik på hjemgivelse og forberedelsen af hjemgivelsen kan forløbe formålstjenligt. Der er heller ikke tvivl om, at sagsbehandlerens arbejdsstil og kontakt er afgørende for, i hvor høj grad børn og forældre bliver inddraget i og ansvarliggjort for forløbet og kan opnå en følelse af at være respekterede og involverede i processen.

Undersøgelser om socialarbejdernes rolle omfatter mange aspekter af arbejdsprocessen. Nogle undersøgelser belyser forskellige arbejds-momenter kronologisk, dvs. socialarbejdernes arbejdsindsats i eller faser fra vurderingen af barnet forud for anbringelsen til efterværnet. Desuden indeholder nogle undersøgelser mere generelle karakteristikker af socialarbejdernes arbejdsstil i anbringelsessager.

Alle disse undersøgelser kan ikke belyses grundigt i ét kapitel. Nogle af arbejdsprocesserne er desuden belyst i andre kapitler, for eksempel kapitel 9 om efterværn. Dette kapitel vil præsentere undersøgelser om de dele af socialarbejderens arbejde, som er belyst i mange undersøgelser.

Kapitlet er struktureret på den måde, at der først præsenteres undersøgelser, der lidt bredere belyser socialarbejdernes arbejdsstil i anbringelsessager. Dernæst vil arbejdsmomenterne blive gennemgået

kronologisk fra de første tanker om en anbringelse til hjemgivelse fra anbringelsen.

Indledningsvist skal det bemærkes, at undersøgelserne som helhed uanset nationalitet tegner et ganske problematisk billede af arbejdsprocessen. Der er mange arbejds momenter, der kræver øget kompetence, hvis arbejdet skal kvalificeres og effektiviseres. Dette giver imidlertid også et diskussionsgrundlag for, hvilke punkter, der lokalt trænger sig mest på i en metodeudvikling.

Generelt om socialarbejdernes arbejdsstil i børnesager

Nogle undersøgelser beskæftiger sig med de lidt uhåndterlige begreber arbejdsstil eller engagement i arbejdet.

Andersson (1992) finder i konkrete anbringelsessager fire forskellige måder at forholde sig på. En gruppe af sagsbehandlere opfatter deres hovedopgave som koordinering og formidling af ressourcer og service. Dvs. at de er orienteret mod de foranstaltninger, der er til rådighed. En anden gruppe udøver behandlingsmæssigt arbejde, som er kendetegnet ved en opsøgende, kontinuerlig og dialogisk arbejdsstil. En tredje gruppe er kontroludøvere og markerer myndighedsautoritet, mens den sidste og fjerde gruppe opfatter sin opgave udelukkende som at undersøge underretninger til forvaltningerne om børn. Denne gruppe er karakteriseret ved, at der stort set ikke er kontakt mellem sagsbehandler og forældre, når undersøgelsen af barnets forhold er gennemført. Forfatteren opfatter den behandlingsorienterede som den mest effektive og samarbejdende arbejdsstil.

Undersøgelsen dokumenterer dels, at sagsbehandlerne udformer forskellige stilarter i arbejdet, som er mere eller mindre hensigtsmæssige for sagens forløb. Dels dokumenteres, at spektret er meget bredt fra rent undersøgende aktiviteter til en fortløbende aktiv kontakt.

Börjeson & Håkansson (1990) finder i deres undersøgelse, at sagsbehandlerens engagement, defineret som noget der ligner Anderssons (1992) definition af behandlingsorienterede arbejdsstil, er afgørende for sagens positive forløb. I engagement ligger en opsøgende, vedholdende og dialogisk interesse for forældre og barn. Forfatterne kon-

staterer imidlertid, at dette engagement er relativt sjældent forekommende i anbringelsessager. En række af de 89 sager, der indgår i deres undersøgelse, behandles som rutinesager til trods for sagernes kompleksitet og store variationer dem imellem.

Nogle britiske undersøgelser dokumenterer også en tilbagetrukken og kontorbundet arbejdsstil, der ikke er opsøgende, for eksempel *Dingwall, Eekelaar & Murray, 1995. Vernon & Fruin (1986)* peger også på en overvejende rutinepræget arbejdsform. Det er organisatoriske rutiner, der dominerer arbejdet frem for det enkelte barns situation og behov. Møder og tværfaglige konferencer er på samme måde præget af administrative rutiner frem for en fokusering på det konkrete barns behov.

De fleste britiske undersøgelser¹ beskæftiger sig imidlertid med det fænomen, at arbejdet er blevet beskyttelsesorienteret frem for velfærdsorienteret. I dette ligger der, at der i britisk børneforsorg er sket en ideologisk drejning mod, at hovedformålet skal være beskyttelse af barnet mod overgreb. Det betyder, at målsætningen om at hjælpe familier til selv at overkomme problemer, så de kan klare opdragelsen af og omsorgen for barnet, nedtones. Hovedvægten i arbejdet er kommet til at ligge på undersøgelser af overgreb og bevisfremskaffelse for overgreb. Samtidigt fører dette ikke nødvendigvis til, at familierne modtager hjælp ud over anbringelse af barnet, hvis dette findes nødvendigt af hensyn til dets beskyttelse. Arbejdet har antaget en næsten efterforskende karakter, og den hjælp, der skulle bidrage til at øge familiernes velfærd, nedprioriteres i samme åndedrag.

Arbejdet med anbringelser af børn er efter sagens natur langt fra egnet til at blive lagt i faste rutiner. Dertil er problemstillingerne for komplekse, hvert eneste barns situation er særegen, og nuancer kan være afgørende for, hvad der ser ud til at være den mest hensigtsmæssige indsats. Desuden er selve processen i anbringelser så svær for forældre og børn, at en indfølelse, engageret og forpligtende kontakt må antages at være nødvendig. Alligevel er der tegn på, at

1. Denman & Thorpe (1993), Farmer & Owen (1995), Giller & Gormley (1992), Tunstill (1997) og Wilding & Thoburn (1997).

en del af sagsbehandlingen foregår rutinepræget, organisatorisk orienteret og ikke opsøgende.

Når børn vurderes

Vurderingen af, om et barn lider overlast i sin opvækst, og om barnet vil få følgevirkninger i form af en ugunstig udvikling på længere sigt, er en svær opgave. Et barns aktuelle situation og udvikling er så sammensat, at det i sig selv gør bedømmelsen vanskelig. Dertil kommer, at den nødvendige faglige viden, som skal til for med nogenlunde præcision at kunne diagnosticere et barn og forudsige dets udvikling er mangelfuld eller ikke eksisterende. Dette betyder, at forvaltningerne dagligt skal vurdere børn på et mangelfuldt videnskabeligt grundlag og må kompensere for dette ved at inddrage andre vidensformer end forskningsbaseret viden. Disse vidensformer kan for eksempel være praksiserfaringer, kulturelle forestillinger, moralske opfattelser eller intuition.

Der eksisterer nogle undersøgelser, som fokuserer på, hvordan denne vurderingsproces, der kan ende med beslutning om en anbringelse, foregår. Flere af disse undersøgelser bygger eksplicit eller implicit på et konstruktionistisk perspektiv. Dvs. at undersøgelserne søger at analysere, hvordan sagsbehandlere definerer klienter og klienters afvigelse, og hvordan de derefter legitimerer valg, beslutninger og indsatser med deres egen konstruktion af klienterne. Det er værd at bemærke, at konstruktion ikke skal forstås sådan, at sagsbehandlerne "digter" eller "opfinder" fiktive ting om klienterne. Snarere sker der en sorteringsproces, hvor der lægges vægt på nogle faktorer, mens andre overses eller nedtones. Processen tjener til forenkling af klienternes mangfoldighed og variationer og skabelse af klientkategorier eller -typografier, der muliggør anvendelse af de foranstaltninger, organisationen råder over.

Nordiske undersøgelser

Egelund & Thomsen (2002) har undersøgt, hvad sagsbehandlere lægger vægt på, når de begynder at tvivle på, at foranstaltninger i hjemmet er tilstrækkelige for et barns udvikling, dvs. når en anbringelse kommer på tale. Undersøgelsen er foretaget i 11 danske kommuner og med deltagelse af 38 sagsbehandlere. Den er baseret på vignetter

(sagseksempler), som sagsbehandlerne har skullet tage stilling til både i individuelt udfyldte spørgeskemaer og i gruppeinterview.

Et hovedresultat er, at sagsbehandlerne vurderer forskelligt i alle spørgsmål af betydning i sagsforløbet. De bedømmer barnets situation forskelligt, lægger vægt på forskellige forhold i barnets opvækst og foreslår forskellige indsatser. Forskellighederne ses både mellem kommuner og mellem sagsbehandlere inden for samme kommune. Dette resultat taler for, at personlige opfattelser og moralske holdninger spiller ind på sagsbehandlerens vurdering, og at der ikke er fælles faglige standarder, der sikrer, at der foretages en nogenlunde ensartet bedømmelse af ensartede problemstillinger.²

Et andet resultat er, at de negative forhold i familierne dominerer i sagsbehandlerens konstruktion af klienterne. De ressourcer, der måtte være i familierne betones ikke i samme grad som familiernes problemer og afvigelser i de professionelle diskussioner om dem. Det dominerende i vurderingerne er desuden en forældrekonstruktion, hvor forældres negative adfærd og afvigelser indgår med størst vægt.

Endnu et resultat er, at sagsbehandlerne i vurderingen af forældreevnen tillægger det væsentlig betydning, om forældrene er "gode klienter". I dette ligger der, at forældrene anses for samarbejdsvillige, og at de opfatter problemerne på nogenlunde samme måde som de professionelle. Det kan naturligvis være til skade for et barn, at dets forældre for eksempel ikke er samarbejdsdygtige, men det er ikke identisk med en dårlig forældreevne. Alligevel indgår det med vægt i bedømmelserne af forældres omsorgsevne, om de kan honorere forvaltningernes forventninger til samarbejde.

2. Pade & Glavind (1992) har i deres undersøgelse i Frederiksborg amt over 1168 anbragte børn en lidt anden forklaring på de store variationer i anbringelsestal i kommunerne. De finder ikke, at faktorer, der normalt er forbundet med anbringelsesfrekvensen (antal enlige forsørgere, omfanget af kontanthjælpsudgifter, sociale udgifter på børneområdet og daginstitutionsdækning) kan forklare forskellene i anbringelsespraksis. I stedet peger de på, at lokalpolitiske definitioner af, hvad der kvalificerer til anbringelse, er en afgørende faktor. Her kunne man tale om en lokalpolitisk konstruktion af, hvem der skal anbringes, som virker ind på anbringelsesfrekvensen.

Hydén (1991) har beskæftiget sig med argumentationen i indstillinger til tvangsanbringelser i Sverige og finder, at de er konstrueret som et klassisk drama. Der lægges entydigt vægt på afvigelser og negative forhold og på alle de foranstaltninger, som er ydet uden positiv virkning. Indstillingerne er bygget op således, at det tydeliggøres, at familien uomgængeligt driver mod sin skæbne, dvs. barnets tvangsanbringelse, og at intet andet vil kunne hjælpe familierne og barnet.

Claezon (1987) og *Claezon & Larsson (1985)* dokumenterer også ud fra svenske forhold, at vurderingen af familier, hvis børn skal anbringes, organiseres som en "tilrettelagt bevisførelse". Sagsbehandlerne har ofte på et tidligt tidspunkt af sagsforløbet intuitivt dannet sig det billede, at det bedste for barnet vil være en anbringelse, og undersøgelse og vurdering tilrettelægges i overensstemmelse hermed. Man konstruerer så at sige en "anbringelsessag", som gør, at anbringelsen kan effektueres.

Andersson (1995) skriver, at sagsbehandlerens indtryk af moren ofte er afgørende for, om sagsbehandleren arbejder for barnets hjemgivelse. En diagnose af moren som "håbløs" forhindrer, at barnet hjemgives. Pointen her er ikke, om moren faktisk er "håbløs" eller ej, men at sagsbehandlerens opfattelse af håbløsheden bliver det grundlag, hun agerer ud fra.

Håkansson (1985) og *Håkansson & Stavne (1983)* finder, at sagsbehandlerne arbejder under en konstant usikkerhed i bedømmelserne. Der er ikke faste standarder for, hvad der skader et barn, og sagsbehandlerne overlades til en konstant tvivl om det, de bedømmer og gør.

Hessle (2001) analyserer i et svensk casestudie, hvordan de professionelle ud fra psykologiske erklæringer om en mors manglende evne til at tage sig af sit barn negligerer hendes berettigede forsøg på at gøre opmærksom på, at hendes barn under anbringelsen ikke tog på i vægt som et udtryk for tilstanden failure-to-thrive. På grund af opfattelsen af moren som psykisk ustabil overså man i 2 år hendes korrekte diagnose af barnets tilstand.

Backe-Hansen (2001) har i en norsk afhandling³ indgående beskæftiget sig med konstruktionen af 16 familier i en tvangsproces.

Hun taler om en stiliseret fremstilling af familierne, hvor argumentationen enten organiseres omkring ét “trumfkort”, dvs. en årsag til at anbringelsen er nødvendig, hvilket ofte vil være forældres misbrug. Eller også organiseres argumentationen som et “puslespil”, hvor mange problemer lægges sammen til en overbevisende dokumentation for, at anbringelsen vil være uomgængelig.

Backe-Hansen (ibid) peger også på den forældreorienterede argumentation, i hvilken børnenes forhold fylder relativt lidt. Desuden peger hun på, at argumentationen er “proklamatorisk”. Heri lægger hun, at man sjældent overvejer, hvordan de fremhævede forhold vil påvirke det konkrete barn.

Iversen (2000) har i en norsk undersøgelse af 50 anbringelsessager vedrørende 70 børn interesseret sig for, hvordan den besluttende myndighed konstruerer argumentationen for anbringelserne. Der er i norsk lov to hovedbegrundelser for, at anbringelse kan besluttes: barnets situation og forældrenes. Iversen (ibid) viser, hvordan de to begrundelser køres sammen, og barnets eventuelle problemer entydigt ses som et resultat af forældres evne til at yde barnet omsorg. Derved bliver forældrenes adfærd defineret som den væsentligste årsag til anbringelsen. Forfatteren viser også, at konstruktionen hælder til de konkrete argumenter, dvs. forældres afvigelser og eventuelle påviselige skader hos barnet, mens de forhold, som er vanskelige at dokumentere på en håndfast måde, for eksempel kontakt og tryghed, i mindre grad indgår i konstruktionen af familien og dens situation.

Også *Lurie (2000)* argumenterer ud fra norske forhold for konstruktionen af forældretypologier i anbringelsesprocessen. Undersøgelsen vedrører 32 skriftlige sagsfremstillinger, omfattende 40 børn. To typologier var fremtrædende. Den ene vedrørte de små børn, hvor anbringelsen som oftest begrundes i forældres forhold, og hvor de ofte ikke er enige i anbringelsesønsket. Her blev forældre overvejende beskrevet negativt. Den anden typologi vedrørte større børn, der blev

3. Se også Backe-Hansen (1995).

anbragt på grund af egne adfærdsproblemer, og hvor forældrene oftest var enige i anbringelsen. Beskrivelsen af disse forældre var mindre negativ.

Britiske undersøgelser

Der er også britiske undersøgelser, der har dette konstruktionistiske perspektiv. *Parton, Thorpe & Wattam (1997)* dokumenterer, at en faglig vurdering af sagerne betragtes som så vanskelig, at sagsbehandlerne afstår fra at foretage den. I stedet gør de det "næstbedste". De foretager derfor en kulturelt/moralsk vurdering af, om forældrene ser ud til at være så nogenlunde normale, at man må forvente, at de også nogenlunde normalt kan tage vare på deres børn. I disse moralske vurderinger indgår ikke overvejelser om, hvor udbredte de forhold, den enkelte sagsbehandler anser for unormale, er i den almindelige befolkning. Derfor er der et relativt vidt spillerum for fejlagtige fortolkninger af, hvad der er almindeligt og ualmindeligt i befolkningen.

I denne undersøgelse kastes lys over den organisatoriske indflydelse på sagsbehandlerne vurderinger. Forfatterne gør rede for, at sagsbehandlerne producerer de argumenter om familierne, som er organisatorisk tilstrækkelige for, at foranstaltninger kan udløses. Disse argumenter har ofte karakter af "kategoriseret tro" frem for "kategoriseret viden".

Dartington Social Research Unit (1995) peger på, at socialarbejdernes vurderinger oftest foretages intuitivt og ikke hviler på mere håndfaste, identificerbare kriterier. De funderer på denne baggrund over, i hvor høj grad disse intuitive vurderinger bliver til selvopfyldende profetier, fordi de danner handlingsgrundlag for senere undersøgelser, vurderinger og beslutninger.

Dingwall, Eekelaar & Murray (1995) fremstiller en forvaltningskultur præget af "rule of optimism". Dvs. at sagsbehandlerne som udgangspunkt har et optimistisk syn på sagerne, hvilket blandt andet fører til mindre aktivitet i sagerne. Først når denne konstruktion ikke mere kan opretholdes, blandt andet fordi man ikke kan "inddæmme" problemerne i forhold til samarbejdspartnere, der begynder at gøre opmærksom på problemerne via underretninger, ændres konstruktionen til en mere alvorlig opfattelse af sagens karakter, ofte med barnets anbringelse som følge.

Packman, Randall & Jacques (1986) viser, at der ud af familiernes mangfoldighed skabes typologier, som igen skaber handlingsgrundlaget for, om barnet anbringes eller ikke anbringes. Undersøgelsen bygger på observationer, dokumentanalyser og interview med medarbejdere på alle niveauer i organisationen. To typer familier har størst sandsynlighed for at få anbragt deres børn. Det er familier med unge, besværlige og udadreagerende, der gør opmærksomme på sig selv både i forvaltningen og hos samarbejdspartnere. Og det er familier med mindre børn, som opfattes som ofre.

Der gøres også opmærksom på, at der er tale om en forældrekonstruktion, hvor forældres forhold fylder mest, mens barnets situation og helbred bidrager mindre til konstruktionen. Også i denne undersøgelse argumenteres mest ud fra faktuelle og aktuelle oplysninger og mindre ud fra det vanskeligere begreb "forældreevne". For eksempel vejer morens helbred og ægteskabelige status (dvs. at hun er enlig) tungere i argumentationen end forældreevnen.

Denne undersøgelse dokumenterer som Claezons (1987) svenske, at der ofte i konstruktionen er tale om "bevisførelse" for tidligt fattede meninger om barnets situation.

Giller & Gormley (1992) har ved en kombination af deltagende observation, spørgeskemaer og journalstudier studeret, hvordan vurderinger foretages i anbringelsessager. De konkluderer, at vurderinger bygger på sagsbehandleres personlige forestillinger om, hvad der er godt respektive skidt for børn og ikke på formaliseret viden om børns udvikling. Dette fører til, som i Egelund og Thomsens (2002) danske undersøgelse, at ensartede problemstillinger vurderes meget forskelligt, og at disse forskelligartede vurderinger er basis for forskellige indsatser.

Endelig peger *Twigg (1989)* på, at sagsbehandlerens syn på børnenes forældre spiller ind på deres vurderinger og handlinger. Hun finder tre typer opfattelser: 1) at forældre er en ressource, 2) at forældrene er samarbejdspartnere, og 3) at forældrene er med-klienter. Det ligger nært for, at så forskellige holdninger til forældre kan spille ind på vurderingen af dem og handlingerne over for dem.

Sammenfatning om konstruktionen af risikobarnet

Alle de nævnte undersøgelser peger på, at der foregår en konstruerende proces, i hvilken nogle faktorer vægtes højt, mens andre negligeres, med det formål, at der tegnes et billede af klienter, der muliggør udløsning af organisationens foranstaltninger. Denne konstruerende proces bygger ikke primært på forskningsbaseret viden. Den bygger dels på det juridiske grundlag for anbringelsesarbejdet og på de kriterier for anbringelse, der indgår i dette grundlag. Dels bygger den på kulturelle forestillinger om og den enkelte sagsbehandlers moralske holdninger til, hvordan "den gode barndom" og "det gode forældreskab" bør se ud. Dette rejser et spørgsmål om, med hvilken præcision forvaltningerne kan skelne mellem de børn, for hvem anbringelse er nødvendig, og børn, der kunne hjælpes ad anden vej.

Partnerskab med børn og forældre

I engelsk forskning bruges ofte begrebet partnerskab som en samlebetegnelse for information til, involvering af og samarbejde med forældre og børn.

Samarbejdet er i Danmark på flere punkter fastlagt i loven. Det gælder deltagelse i at udarbejde en handleplan, høring af børn m.m. Mange danske⁴ og udenlandske undersøgelser⁵ dokumenterer imidlertid, at specielt partnerskab med de involverede børn ikke realiseres i forvaltningerne. Hertil kommer, at børnenes forhold heller ikke indgår med stor vægt i dokumentationen og planlægningen af sagen.⁶

4. For eksempel Christensen (1998), Christensen & Egelund (2002), Egelund (1997, 2002), Egelund & Thomsen (2002), Hestbæk (1997), Kildedahl (1995), Steenstrup (2002).

5. Vinnerljung (1996) skriver i sin forskningsoversigt over svensk forskning om familiepleje, at den manglende inddragelse af børnene er meget velbelyst i svensk forskning.

6. For en samlet gennemgang af samarbejde med børn i børneforsorgssager, se Egelund & Sundell (2001).

Partnerskab med børnene

Samtaler med børn forud for en anbringelse

Det er velbelyst, at der ofte ikke gennemføres de samtaler med børnene forud for deres anbringelse, som loven kræver.

Hestbæk (1997) viser, at der ikke var talt med knap 40% af børnene før anbringelsen. *Ebsen (2001)* finder, at der ikke var talt med 68% af børnene (i forbindelse med 191 anbringelser). *Wähländer (1994)* dokumenterer i en svensk undersøgelse af 60 børn, at sagsbehandlere i 40% af tilfældene ikke havde talt med børnene.

Børns inddragelse i sagsprocessen

Koch & Koch (1995) har efterundersøgt 28 tidligere anbragte børn (på mindst 16 år). Børnene giver udtryk for, at de ikke har noget forhold til børneværnet som system. Flere kan dog huske mennesker på godt og ondt, mens andre ikke husker noget menneske fra børneværnet, fordi de oplevede sig som statister i de voksnes definition af, hvad de havde brug for.

Börjeson (1976) undersøger 24 børn, der er anbragt i familiepleje, via journalanalyse og interview med børn, forældre og anbringende myndigheder. Han finder, at anbringelsen er en smertelig og kaotisk proces for børnene, og at der i for ringe grad tages hensyn til deres ønsker, blandt andet med hensyn til kontakten med forældrene under anbringelsen.

Bucht (1997) påpeger i sin lille journalanalyse af 17 svenske frivillige anbringelser, at børnene ikke involveres i anbringelsesforløbet, som foreskrevet i lovgivningen.

Thoburn (1999), *Thoburn, Lewis & Shemmings (1995)* og *Thoburn, Shemmings & Lewis (1995)* gennemgår 220 britiske sager med ialt 378 familiemedlemmer med henblik på at finde ud af, i hvor høj grad, man kan tale om partnerskab med familierne. Sagerne undersøges fra deres start og 1/2 år frem. Datagrundlaget er journaler og interview med børn, forældre og sagsbehandlere.

Resultaterne godtgør, at kun 3% af familiemedlemmerne kan betegnes som "partnere", dvs. at de indgår som integrerede samarbejds-partnere på lige fod i processen. Yderligere 13% blev karakteriseret

som "deltagere i høj grad", dvs. at de ofte blev inddraget, og deres synspunkter blev hørt. De resterende 84% blev involveret i grader, der var mindre end disse to partnerskabskategorier.

I *Fisher, Marsh, Phillips & Sainsbury's (1986)* britiske spørgeskemaundersøgelse af 350 anbringelsessager føler børnene sig magtesløse i forvaltningens verden. De følte ikke, at de blev taget med på råd, blandt andet om forskellige anbringelsesmiljøer.

Cleaver (1997) peger på en kaotisk proces for 32 anbragte børn, idet to tredjedele af børnene havde fået meget ringe information om anbringelsen, og kun ca. halvdelen havde mødt deres plejefamilie, før de blev anbragt.

Buchanan (1993) peger i en britisk undersøgelse på, at unge kraftigt efterlyser information om, hvad der skal ske med dem, så de også selv har en mulighed for at deltage i planlægningen af deres liv.

Owen (1989) spørger i en mindre, kvalitativ undersøgelse 10 britiske unge om deres syn på anbringelsen. I modsætning til i mange andre undersøgelser finder disse unge, at de blev hørt om deres synspunkter forud for anbringelsen. De mener dog ikke, at de har nogen indflydelse på de ændringer, der løbende foretages i plejeforholdet.

Sinclair (1998) sammenfatter forskellige forskningsresultater og konkluderer, at kun meget få børn har modtaget informationer, som muliggjorde deltagelse i beslutninger om anbringelsen. Desuden er børnene sjældent blevet bedt om at deltage i processen, og de deltager kun i begrænset omfang i møder om deres anbringelse og inviteres ikke altid til at deltage.

Børns deltagelse i møder

Thomas & O'Kane (1998, 1999) har undersøgt 225 britiske børns deltagelse i beslutningsprocesserne omkring anbringelsen, specielt børnenes deltagelse i møder. To tredjedele af de undersøgte børn inviteres til møder om deres sag. Det er dog kun en tredjedel af børnene, der har haft mulighed for at deltage i hele mødet. Man undlader ofte at invitere børnene, hvis der skal træffes store beslutninger. Deltagelse i møder er dog ikke altid en succes, og møderne er ikke tilrettelagt i børnehøjde. Nogle børn keder sig, andre føler sig pin-

ligt berørte. Børnene ved ikke, hvem de andre deltagere er, de ved ikke, hvad der tales om og hvorfor, og de er ikke oplyst om deres rettigheder.

Buchanan (1993) refererer de 45 unge, der deltager i undersøgelsen, for, at møder med deltagelse af de unge, ikke er tilrettelagt, så de føler sig velkomne og tilpas. De unge føler sig intimiderede af møder med deltagelse af mange professionelle, og de er sjældent forberedte på, hvad der skal ske til møderne.

Den mangelfulde beskrivelse af børnenes situation

Oppedal (1997) dokumenterer i en norsk undersøgelse af 307 norske journaler, at børnenes forhold er dårligt belyst i journalerne. Journalerne registrerer som oftest heller ikke børnenes syn på de påtænkte foranstaltninger.

Den svenske Socialstyrelse (1995c) gør i en undersøgelse af sagsbehandlingen omkring 2600 familieplejebragte børn opmærksom på, at børneperspektivet bør styrkes i alle faser af en sags behandling. Der peges specielt på, at barnets behov og udvikling sjældent er beskrevet i journalerne, der heller ikke indeholder oplysninger om, hvorvidt der har været talt med barnet forud for anbringelsen.

Hollander (1984) omtaler i en svensk afhandling om 352 sager, forelagt for det svenske domstolssystem, at børnene som hovedregel var tyndt beskrevet i dokumenterne.⁷

Også *Holland (2001)* taler i en britisk sammenhæng om, at børnene repræsenterer en "silenced voice" i et kvalitativt interviewstudie af 21 anbringelsesforløb. Undersøgelsen bygger på journalanalyser, interview med sagsbehandlere og videooptagelser af sagsbehandlernes kontakt med forældrene. Med børnenes "silenced voice" mener hun, at børnene er beskrevet tyndt i sagen og i kontakten med forældrene, at de ikke selv bidrager til vurderingen, at børn beskrives gen-

7. Mattson (1998) dokumenterer, også i en svensk undersøgelse, at barnet og dets interesser generelt er ringe repræsenteret og forsvaret i retsprocessen i tvangsanbringelsessager. Undersøgelsen er et kvalitativt studie af 12 sager ud fra journaler, retsdokumenter og interview med advokater.

nem deres forældre, og at man i denne sammenhæng mest interesserer sig for forældrenes tilknytning til dem og ikke for deres bredere sociale kår.

Talsmandsordninger for anbragte børn

Enkelte undersøgelser beskæftiger sig med, om barnets inddragelse kan øges via en voksen, der specielt har til opgave at sikre, at barnets synspunkter fremføres. En sådan ordning kaldes i Norge for barnets "talsperson" og i Storbritannien for "child advocacy".⁸

Backe-Hansen, Havik & Moldestad (1998) har evalueret den norske talspersonordning. Evalueringen bygger på spørgeskemaer til 204 talspersoner og 34 ledere af socialforvaltninger. Desuden er der foretaget kvalitative interview med syv talspersoner og syv ledere. De fleste talspersoner og ledere fandt, at børnene fik noget ud af ordningen, og lederne så ordningen som en styrkelse af barnets retssikkerhed. Der blev dog også af talspersonerne udtrykt problematiske sider ved ordningen. Et problem var, at man med en talspersonordning skabte endnu en voksenkontakt med barnet, som blev brudt, når sagen var færdigbehandlet. Desuden fandt talspersonerne, at det var både vigtigt og svært ikke at påvirke barnet; at det var svært, når barnet udtrykte synspunkter, som i virkeligheden var forældrenes; at der kunne være problemer med at formidle barnets mening, uden at det kom i klamme; og at det var svært, hvis barnets mening gik forældrene imod.

Scutt (1995, 1999) har evalueret en prøveordning omkring "børneadvokater" for børn over 10 år. Børnene er glade for ordningen, først og fremmest på grund af "advokaternes" uafhængighed af børneforsorgssystemet og deres tavshedspligt. Børnene er også glade for, at

8. De to ordninger er dog ikke identiske. Child advocacy bygger på frivillige, "agtværdige" borgere, der følger et barn med det sigte at styrke barnets indflydelse, formidle information til barnet, deltage i møder sammen med eller i stedet for barnet. Børnene tilbydes en sådan "børneadvokat" (der ligger ikke i betegnelsen, at pågældende skal være jurist), når det skal for en "child protection conference", der skal afgøre, om barnet har været udsat for alvorlige overgreb. Den norske "talsperson" tildeles specifikt, når der er tale om behandling af en "omsorgsovertagelse" (hvilket i realiteten svarer til en tvangsanbringelse) ved fylkesnævnet, som er den besluttende instans. Der lægges i Norge vægt på, at det er en neutral person, der ikke kender barnet i forvejen. Også denne ordning skal sikre, at barnets synspunkter bliver hørt.

“advokaterne” ofrer tid på at forberede sig selv og børnene på møder om børnene. Også de professionelle er positive over for forsøget, idet “advokaterne” formidler børnenes synspunkter på en måde, som er nem for de professionelle.

Munro (2001) peger i en anden britisk undersøgelse af 15 unges synspunkter på, at de unge efterspørger en “advokat” til konferencer/møder, i særlig grad efterspørger de fortrolighed omkring deres oplysninger.

Partnerskab med forældre

Cleaver (1997) peger i en britisk undersøgelse af anbringelsen af 32 børn på, at forældrene følte sig dårligt involverede i anbringelsen. Selvom de havde deltaget i møder, følte de sig ikke hørt om, hvor barnet skulle anbringes. I mindre end en tredjedel af anbringelsesforløbene havde forældrene været taget med på råd om kontakt med barnet under anbringelsen.

Freeman & Hunt (1998) finder, også i en britisk undersøgelse af 44 familier, hvis børn er blevet anbragt, at forældrene føler sig dårligt inddraget i processerne omkring anbringelsen og dårligt informeret om, hvad der foregår. De kan deltage i møder om børnene, men føler dem forvirrende og har svært ved at få noget ud af dem, blandt andet på grund af dårlig forberedelse på, hvad møderne sigter imod.

Sammenfattende om partnerskab med børn og forældre
Sammenfattende er der massiv dokumentation for, at forvaltningernes etablering af partnerskab med børn og forældre ikke vægtes tilstrækkeligt højt. Specielt for børnenes vedkommende ser det ud til, at de ofte lades i stikken ved separationen fra forældrene; uden information om, hvad der skal ske; uden invitationer til deltagelse; ligesom de og deres situation er underbelyst i de akter, der ligger til grund for beslutninger.

Det manglende fokus på partnerskab skaber et demokratisk underskud i forhold til lovgivningens anvisninger på involvering af børn og forældre. Man må også antage, at det skaber en dårligere kvalitet i sagsbehandlingen. Både børn og forældre er centrale samarbejdspartnere, hvis man skal forstå deres situation godt nok til at kunne sætte målet ind over for deres problemer. I sig selv er det pro-

blematisk, at børn, der som ofte på forhånd har været udsat for svigt fra voksnes side, anbringes i en proces, der ikke i tilstrækkelig grad respekterer deres integritet og værdsætter dem som subjekter med et syn på deres eget liv.

Planlægning af anbringelsen

En række undersøgelser beskæftiger sig med kvaliteten af den planlægning, der går forud for anbringelsen. Ideelt set skal en anbringelsesplan omfatte alle væsentlige aspekter af barnets hverdagsliv og udvikling og udstikke de mål, der særligt skal arbejdes på under anbringelsen.

Hestbæk (1997) finder, at der udarbejdes handleplaner i 60% af anbringelsessagerne. 60% af forældrene var bekendte med planerne.

Ebsen (2001) finder, at der foreligger skriftlig handleplan i 88% af 191 anbringelsessager. 56% af handleplanerne er blevet gennemgået med de anbragte børn, hvilket omvendt vil sige, at knap halvdelen ikke er bekendt med planerne for deres anbringelse.

Den svenske *Socialstyrelse (1995c)* konstaterer i en evaluering af indsatsen over for 2600 familieplejeanbragte børn, at der tit mangler en plan for anbringelsen, og at planen, når den foreligger, ofte er så ufuldstændig, at den ikke udgør et arbejdsredskab.

Claezon & Larsson (1985) skriver i en svensk undersøgelse, at handleplaner i anbringelsessager i almindelighed er meget vage, og målene for anbringelsen er upræcist formuleret.

Esping (1988) finder i et svensk studie af 45 anbragte børn, at der fandtes en del ufuldstændige undersøgelser af og handleplaner for børnene.

Fisher, Marsh, Phillips & Sainsbury (1986) dokumenterer i et britisk studie af 350 anbringelsessager, at personalet på institutionerne ikke havde fået information om barnet og dets situation og gav udtryk for, at sagsbehandlere ikke havde en plan for anbringelsen. *Waterhouse (1992)* sandsynliggør, at det samme kan gøre sig gældende i plejefamilier. Hun fandt i en kvalitativ undersøgelse af 17 britiske

plejefamiliers syn på anbringelsen, at plejeforældrene som hovedregel mente, at der manglede en plan for barnets anbringelse.

Hayden, Lemon & Martins (1999) undersøgelse af 99 britiske unge demonstrerer, at handleplanerne er fyldt med generaliseringer om, at den unge har behov for stabilitet og grænsesætning, men at de mangler specifikke og operationaliserbare mål. Man kan også sjældent af planerne aflæse, hvilke risikofaktorer, der præger den unges liv.

Vernon & Fruin (1986) dokumenterer i et britisk studie, at der ikke foreligger en langsigtet planlægning, når man forventer, at et barn skal være anbragt længe uden for sit hjem. Handleplaner er også tit overfladiske. Forfatterne karakteriserer dem direkte som en "form-filling activity". Heller ikke i møder, der har til hensigt at planlægge, foregår der en grundig planlægning. Møder anvendes ofte til at luften holdninger til sagen, snarere end til en seriøs planlægning.

Sinclair (1998) finder i en engelsk forskningsoversigt, at kun en fjerdedel af unge anbragte havde set handleplanerne for deres anbringelse.

Sammenfattende om handleplaner

Alt i alt peger undersøgelserne på, at planlægningen ikke er så konkret, nuanceret og præcis, at den udgør et styringsredskab for, hvad der forventes opnået gennem anbringelsen. Planer mangler helt eller har en generel karakter, er ikke handlingsanvisende og er ikke gjort bekendt for mange af de involverede parter. Det gælder både børnene selv. Deres forældre og anbringelsesmiljøerne.

Valg af anbringelsessted

Nogle få undersøgelser omhandler de kriterier, der vælges anbringelsessted efter.

Triseliotis, Borland & Hill (2000) viser i en spørgeskemaundersøgelse af 32 skotske anbringelsesmyndigheders praksis, at valget af anbringelsessted ikke foregår efter børnenes behov, men bestemmes af udbuddet af pladser.

Vernon & Fruin (1986) belyser i et studie af 185 britiske børn blandt andet valget af anbringelsessteder. De peger tilsvarende på, at dette

valg foregår rutinepræget og ikke tager udgangspunkt i det enkelte barns situation og behov.

Waterhouse & Brocklesby (2001) finder i en undersøgelse af 50 "trier" af britiske plejeforældre, sagsbehandlere og de ansvarlige for at finde anbringelsessteder, at plejefamilier, der var godkendt til at have flere anbragte børn for at kunne imødekomme behovet for at anbringe søskende sammen, i stedet ofte blev gennemtrækssteder for akutte anbringelser.

Sammenfattende om valg af anbringelsessteder

Der er få undersøgelser, der beskæftiger sig med dette aspekt. Eksisterende undersøgelser sandsynliggør imidlertid, at anbringelsessteder ofte bliver valgt pragmatisk, dvs. ud fra udbuddet, og rutinemæssigt. Konsekvensen af dette kan være, at der ikke tilstrækkeligt dybtgående tages stilling til, hvilket anbringelsessted der kan matche et konkret barns særlige behov.

Kvaliteten af kontakten

Kontakten med børnene

Der er undersøgelser, der har som hovedsigte at belyse kvaliteten af den kontakt, børnene bydes før og under anbringelsen. Sagsbehandlers kontakt med børnene er tæt knyttet til det ovenfor beskrevne om både arbejdsstil og inddragelse, men skal alligevel behandles særskilt, fordi kvaliteten af kontakten er central for de anbragte børn.

Flere undersøgelser⁹ godtgør, at anbragte børn tænker med glæde på de gode kontakter, de har haft med professionelle. Ved en god kontakt forstår børnene selv, at de mærker en genuin interesse for dem, hvor de ikke behandles på en distanceret professionel måde. I *Dønnestad & Sanners (2001)* norske undersøgelse af 100 norske børns synspunkter efterspørger børnene selv at få en fast person at holde sig til.

Butler & Williamson (1994, 1999), der har interviewet 190 børn, sandsynliggør, at børnenes kontakt med professionelle ikke altid er tillidsskabende for børnene. De voksne lytter ofte ikke til børnenes

9. Blandt andet Kildedal (1995) og Nielsen (2001).

oplevelser af de overgreb, de har været udsat for. Børnenes forståelse af overgrebet adskiller sig ofte fra voksnes. For eksempel kan afmagten over anbringelsen eller andre børns drillerier for nogle børn veje tungere end selve overgrebet. Børnene har som hovedregel mistillid til, at voksne vil forstå dem, specielt professionelle voksne. De har i særlig grad dårlige oplevelser med kontakten med deres sagsbehandlere. Der er eksempler på fortrolighedsbrud, på at sagsbehandlere anvender børnenes beretninger til deres egne administrative/organisatoriske formål,¹⁰ og på at børnene er blevet informeret i så ringe grad om anbringelsen, at de har været alene om at skabe sig forklaringer på, hvorfor de blev anbragt.

I Koch & Kochs (1995) norske undersøgelse udtrykker de 28 unge også afmagt over at skulle oplyse alt om sig selv til fremmede personer, der skriver det ned til deres egne formål, som er nogle andre end børnenes. De unge beskriver desuden sig selv som "postpakker" som udtryk for de mange skift, de har oplevet, men ikke er blevet inddraget i.

Fisher, Marsh, Phillips & Sainsbury (1986) finder i en britisk undersøgelse af 350 anbringelsessager, at sagsbehandlere er underkastet et pres for at handle. Det gør, at de ikke sætter sig grundigt ind i børnenes og forældrenes komplekse situation og ikke skaber en fælles forståelsesramme at arbejde ud fra. Konsekvenserne for børnene er også i denne undersøgelse en følelse af magtesløshed.

Nogle undersøgelser godtgør, at kontakten med sagsbehandleren er mager og præget af, at børnene synes, at de ikke kan komme i kontakt med deres sagsbehandlere, som virker fjerne og utilgængelige (*Buchanan, 1993*).

Også *Fletcher (1993)* peger i en britisk spørgeskemaundersøgelse af 600 anbragte unge på, at mere end en fjerdedel af de familiepleje-anbragte og to femtedel af de institutionsanbragte unge beklagede,

10. Wattam (1992) peger på, at relationen til børnene, selv under udfoldelse af den bedste vilje og store anstrengelser, vil blive kompromitteret af, at sagsbehandlere har et andet formål end børnene med de oplysninger, som børnene giver dem. Oplysningerne indgår ikke blot i en dialog med barnet, men skal transformeres til en organisatorisk proces, der producerer foranstaltninger.

at de ikke så deres sagsbehandler nok. De fleste var positivt indstillet overfor at have kontakt med sagsbehandleren.

Dønnestad & Sanner (2001) dokumenterer, at børn efterlyser, at der bliver taget hensyn til deres program og dagsorden i forvaltningens arbejde med dem. For eksempel føler de ikke at man tager hensyn til deres gøremål (fritidsaktiviteter, skolegang m.m.), når møder fastlægges.¹¹

Kontakt med forældre

Hessle (1988) gør den iagttagelse, at de svenske forældre, der indgik i hans undersøgelse, næsten uden undtagelse havde en overmåde negativ indstilling til børneforsorgen. Der var imidlertid forældre, der var glade for kontakten med specielle professionelle. Men disse personer opfattede forældrene næsten ikke som en del af "socialen". Man kan tolke dette på den måde, at forældre i almindelighed føler sig så dårligt behandlet, og at de ikke tillægger forvaltningen nogen gode sider: Samtidig er de tilgængelige og taknemmelige for en god kontakt, men betragter den som noget, der sker på trods af systemet.

Kjærgård (1986) undersøger 120 anbragte børn i en dansk kommune og finder, at de fleste børn og forældre er tilfredse med kontakten med sagsbehandlerne. Den primære grund til den generelle tilfredshed med kontakten er den økonomiske hjælp, familierne modtager. I almindelighed ved børn og forældre ikke, hvilken hjælp, de ellers kunne have fået via forvaltningen. Enkelte forældre efterlyser dog hjælp på et tidligere tidspunkt.

I Malmgreen & Hansens (2001) evaluering af anbringelsesarbejdet, der hviler på kvalitative interview omkring 25 anbringelsessager i et dansk amt, giver forældrene udtryk for, at de har dårlige erfaringer med at henvende sig for at få hjælp. De bliver ikke informeret, de forstår ikke formålet med indsatsen, og de mangler viden om forskellige anbringelsesformer. Desuden tilkendegiver forældrene en uro for, at eventuelle hjemmeboende børn også vil blive anbragt. Forældrene synes heller ikke, at de har fået støtte nok til at løse deres personlige problemer og problemer i relationen til deres børn.

11. Det samme resultat finder Steenstrup (2002) for børn, der modtager forebyggende foranstaltninger.

Christiansen (1992) ser i en norsk undersøgelse af 20 familiers oplevelser med børneværnet kontakten fra forældrenes side. Majoriteten af forældrene var tilfredse med kontakten, men et stort mindretal (40%) følte sig ydmygede i kontakten om barnet. De tilfredse forældre fremhævede specielt sagsbehandlerens måde at håndtere kritik og aggressivitet og evne til at finde et fælles udgangspunkt for beslutninger.

Sammenfatning om kvaliteten af kontakt

Sammenfattende belyser disse undersøgelser det paradoks, at børn og forældre ofte har erfaringer for en mangelfuld og sporadisk kontakt med de professionelle eller en kontakt, der ikke foregår på deres præmisser og ikke er tillidsskabende. Samtidigt opleves en genuin interesse fra en professionals side, når den af og til tilbydes, med glæde. Kontakt efterspørges oven i købet af børnene, når kontakten ikke forefindes. Dette resultat peger på, at en opsøgende, forpligtende og interesseret kontakt fra sagsbehandlerens side kunne have væsentlig positiv indflydelse på sagernes forløb.

Samarbejde mellem professionelle under anbringelsen

Der er en del undersøgelser, der belyser samarbejde og problemer i samarbejdet mellem de professionelle i forvaltningen og anbringelsesmiljøerne. De fleste undersøgelser omhandler samarbejde med plejefamilier, hvorfor dette samarbejde først bliver belyst.

Forvaltningernes samarbejde med plejefamilier

I *Mørup & Harbos (1985b)* danske undersøgelse finder plejeforældrene sagsbehandlerens tilsyn/kontrol med plejen mangelfuld. Plejeforældrene har varierede syn på kvaliteten af den støtte, de modtager fra sagsbehandlerne. Det tilkendegives også, at sagsbehandlerens kontakt med det anbragte barn er sporadisk og sjældent direkte. De plejeforældre, der ønsker at fortsætte som familiepleje, har dels en økonomi, der er baseret på plejeforholdet, dels er de mere tilfredse end andre plejefamilier med samarbejdet med sagsbehandleren.

I *Haviks (1996)* norske spørgeskemaundersøgelse af godt 1.000 plejefamilier er plejeforældrene uhyre negative overfor forvaltningen i tiden før en anbringelse og den første tid efter anbringelsen. De er utilfredse med informationsniveauet og med tilsynet med familie-

plejen. Senere i forløbet er tilfredsheden med sagsbehandlerne større hos de fleste plejeforældre, dog afhængigt af hvordan de vurderer sagsbehandlerens kompetence. Tilsynet opfatter de også som utilstrækkeligt senere i anbringelsesforløbet.

I *Midjos (1989)* undersøgelse, der også er norsk, interviewes 30 plejefamilier, og de anbringende myndigheder besvarer et spørgeskema om samarbejdet. Samarbejdet er meget varierende i kvalitet fra god til dårlig. Hovedkonklusionen er dog, at de anbringende myndigheder er passive i forholdet til plejefamilierne. Den enkelte plejefamilies arbejde følges ikke kontinuerligt op, og derfor er kendskabet til udviklingen i plejefamilien også begrænset hos de anbringende myndigheder.

Den svenske *Socialstyrelse (1995c)* kritiserer kommunerne for at følge sager op i ringere grad end loven foreskriver (mindst to gange om året). Socialstyrelsen er desuden kritisk overfor, at supervision og uddannelse til plejeforældre prioriteres lavt. De fleste plejeforældre tilbydes ikke uddannelse hverken før eller under anbringelsen.

Esping (1988) har i en svensk undersøgelse af 45 børn anbragt i familiepleje rejst som en kritik mod de anbringende myndigheder, at der ofte var mangelfuld kontakt med plejefamilierne og med de anbragte børn under anbringelsen. Desuden savnede de fleste plejeforældre støtte til og supervision af deres arbejde.

Fisher, Gibbs, Sinclair & Wilson (2000) har i en spørgeskemaundersøgelse spurgt knap 1.000 britiske plejeforældre, hvilke kvaliteter de efterspørger hos sagsbehandlere og anbringende myndigheder. Plejeforældrene efterspørger først og fremmest, at sagsbehandlere viser interesse for, hvordan plejeforældrene klarer opgaven; at de faktisk gør de ting, der er aftalt; og at de holder plejeforældrene informeret om væsentlige hændelser og inddrager dem i planlægning omkring barnet. Specielt vigtigt for plejeforældre er det, at sagsbehandleren står til rådighed, når der opstår kriser. I det hele taget giver plejeforældrene udtryk for, at kvaliteten af samarbejdet med sagsbehandlerne er af betydning for, om de fortsætter som plejeforældre.

Strover (1999) har det specielle sigte at undersøge, hvordan plejeforældre inddrages i anbringelsers ophør. Undersøgelsens datagrundlag

er et spørgeskema til 91 plejefamilier, suppleret med kvalitative interview med 10 familier. Plejeforældrene følte ikke, at de blev inddraget i overvejelser om plejens ophør. De finder slet ikke, at sagsbehandlerne bruger dem som samarbejdspartnere, og har en oplevelse af, at sagsbehandlerne prøver at presse planer om ophør igennem uden at tage hensyn til hverken plejeforældres, barnets eller slægtninges ønsker. Plejeforældre efterspørger også evalueringer af, hvordan plejen er forløbet, og informationer om, hvordan det videre går barnet, når plejen er ophørt.

Triseliotis, Borland & Hill (2002) undersøger samarbejds mønstrene i 32 britiske anbringelsesmyndigheder. Datagrundlaget er spørgeskemaer til og interview med ledere i forvaltningerne og plejeforældre. Plejeforældre er i almindelighed glade for den træning, de har modtaget, men mangler specialiseret træning i at tage sig af de meget adfærdsvanskelige børn. De fleste er også tilfredse med den løbende service, de modtager under anbringelsens gang. De utilfredse peger specielt på, at der ikke er besøg, at besøg aflyses, at sagsbehandlerne ikke står til rådighed eller ikke lytter til dem. Generelt tilkendegiver plejeforældrene, at de ikke bliver inddraget i forvaltningens overvejelser om barnet. De finder, at de ingen magt har i forhold til beslutninger om barnet og opfatter sig selv som lavstatuspersoner og outsiders i processen.

Waterhouse & Brocklesby (2001) finder i et mindre kvalitativt studie af 10 plejefamilier, at plejeforældre har fået ringe information om børnene og ikke føler, at der er ærlighed om alvorsgraden af barnets problemer forud for anbringelsen. Desuden savner de specialishjælp, når de står over for svære problemer, og de føler sig svigtet på en række praktiske punkter (for eksempel hjælp til transport, plejeveredlagets størrelse m.v.). *Waterhouse (1992)* finder ligeledes i en britisk kvalitativ undersøgelse af 17 plejeforældre, at plejeforældre ikke opfatter sig som samarbejdspartnere, forvaltningen lægger vægt på.

Af *Roche & Dunnes (1985)* britiske kvalitative undersøgelse af 20 plejefamilier fremgår, at familierne overvejende er tilfredse med samarbejdet med den anbringende myndighed. De tror dog, at deres samarbejde er en undtagelse, og at de har været specielt heldige, til trods for, at deres generelle attitude til forvaltningen er negativ.

Det britiske *Department of Health and Social Security (1981)* har via en survey evalueret 32 offentlige og tre frivillige anbringelsesmyndighedsarbejde. Ministeriet konkluderer, at der er store mangler i myndighedernes tilsynsbesøg i plejefamilierne. Besøgene glemmes eller udsættes i uforholdsmæssig lang tid. I en senere evaluering fra *Department of Health and Social Services Inspectorate and Office for Standards in Education (1995)*, der specielt vedrører samarbejde om anbragte børns skolegang, konstateres også, at anbringelsesmyndighederne forsømmer at give skolen informationer om barnets situation, således at arbejdet kan tilrettelægges efter dette. Herudover er det løbende samarbejde fragmenteret og tilfældigt.

Forvaltningers samarbejde med døgninstitutioner

Berridge & Brodie (1998) dokumenterer i en undersøgelse af 12 britiske børnehjem, at samarbejdet med de anbringende myndigheder som hovedregel er yderst sparsomt, og at det tilsyn med hjemmene, der forudsættes i lovgivningen, er mangelfuldt.¹²

Ansvarfordeling mellem de involverede parter

Nogle undersøgelser peger på, at en klar ansvarsfordeling kan være et problem. *Andersen (1999)* evaluerer det lokale samarbejde omkring døgnanbringelse (og aflastning) i en dansk kommune og finder gennemgående tilfredshed fra døgnplejefamiliernes side med samarbejdet med forvaltningen. Der er dog nogen uklarhed om, hvad der er forvaltningens respektive plejefamiliernes opgaver og ansvar. Plejeforældrene føler, at forvaltningsmedarbejderne har stor kompetence. På den ene side medfører det hurtige beslutningsgange, på den anden side medfører det, at medarbejderne tilsidesætter plejeforældre i forhold, der vedrører dem.

12. I sin forskningsoversigt over anbringelse i familiepleje er Berridge (1997) heller ikke opmuntret over resultaterne af britiske undersøgelser, der beskæftiger sig med samarbejde mellem anbringende myndighed og anbringelsesstederne.

I *Wegler & Warmings (1996)* danske undersøgelse konstateres en tendens til, at anbringelsen forløb mere gnidningsfrit og roligt, når der fra starten herskede en klar arbejdsdeling mellem professionelle og plejefamilie.¹³

Triseliotis, Borland & Hill (2000) peger i en skotsk undersøgelse på, at plejeforældre føler uklarhed i opgave- og ansvarsfordelingen, når flere socialarbejdere er indblandet. Dette er tilfældet, når forældre og eventuelt også barnet har en sagsbehandler, men en anden medarbejder i forvaltningen står for selve placeringen af barnet.

Sammenfattende om samarbejde

Der er således varierende udsagn om samarbejdsrelationerne mellem de anbringende myndigheder og primært plejeforældre. Nogle anbringelsessteder er overvejende positive over for den støtte, de modtager til anbringelsesforløbet, mens andre udtrykker stærk utilfredshed med samarbejdet. Det overvejende indtryk fra undersøgelserne er imidlertid, at samarbejde lader en del tilbage at ønske. Der er tale om utilstrækkelig information til anbringelsesstederne, for få opfølgingsbesøg, for ringe inddragelse af plejeforældre i beslutningsprocessen og uklare arbejdsdelinger og derfor uklarhed om, hvem der har ansvaret for forskellige aspekter af barnets liv.

Hjælp til familierne

Det er en væsentlig opgave for socialforvaltningerne at bidrage til, at forholdene i et anbragt barns hjem kan forbedres så meget, at barnet på et eller andet tidspunkt kan hjemgives. Det er også en væsentlig opgave at yde barnet ekstra hjælp til særlige problemer, der måtte opstå under anbringelsen. Om denne hjælp ydes, er et tema i flere undersøgelser.

13. Sandholt (2002) har gennemført en evaluering via spørgeskemaer om samarbejdet mellem plejehjemsforeningerne og kommunerne og plejefamilierne. Der er blandt ledere, sagsbehandlere og plejeforældre overordnet tilfredshed med plejehjemsforeningernes kurators arbejde. Der peges dog på, at der ikke altid er en klar rollefordeling i anbringelses- og tilsynsarbejdet, som kan skabe forvirring om ansvarsfordelingen. Der er et stort bortfald i undersøgelsen. Lidt under 35% af forvaltningspersonalet og 45% af anbringelsesstederne besvarer spørgeskemaerne.

Hjælp til familierne

Jørgensen, Gamst & Boolsen (1989) undersøgte praksis i børnesager i syv danske kommuner. De konstaterer, at når et barn først er anbragt, er det almindeligt, at den kommunale indsats over for familien mere eller mindre går i stå. Der er begrænset opmærksomhed på, at indsatsen skal fortsætte med henblik på at forbedre familiens forhold, så barnet kan hjemgives.

Mørup & Harbo (1985 b) peger på, at forud for et barns anbringelse er der ofte gået et forløb, hvor forvaltningen har sat foranstaltninger ind for at forsøge at forbedre familiens forhold. Det sker dog langt fra i alle tilfælde. Efter anbringelsen af barnet er det almindelige imidlertid, at disse foranstaltninger ophører.

Börjeson & Håkansson (1990) konstaterer i en svensk undersøgelse af 89 børn anbragt i familiepleje, at forvaltningernes største forsømmelse under anbringelsen lå i, at de ikke hjalp forældrene til at forbedre deres situation. Et flertal af børnenes forældre havde ikke fået forbedret deres situation under anbringelsen, og forfatterne karakteriserer på denne baggrund forældrene som anbringelsens store tabere.

Rowe, Cain, Hundleby & Keane (1984) peger i en britisk undersøgelse på det samme fænomen. Undersøgelsen vedrører 200 børn, der har været anbragt i familiepleje i mere end 3 år. Oprindelsesfamilierne var præget af fattigdom, boligproblemer, mange børn, dårligt helbred og samlivsproblemer. Trods dette blev en aktiv støtte under anbringelsen kun ydet til 10% af familierne. På undersøgelsestidspunktet, dvs. mindst 3 år efter børnenes anbringelse, havde sagsbehandleren kun kontakt med under halvdelen af forældrene. Flere forældre havde forbedret forholdene i hjemmet, men barnet forblev anbragt, fordi sagsbehandlerne ikke var opmærksomme på det.

Cleavers (1997) undersøgelse vedrører 32 britisk anbragte børn og har som hovedsigte at kortlægge kontakten mellem biologiske forældre og børn. Hun dokumenterer, at sagsbehandlerne ikke ser kontakten mellem barn og forældre under anbringelsen som et middel til at arbejde med at forbedre familierelationerne, som ellers ofte er dårlige på anbringelsestidspunktet.

Farmer & Owen (1995) konstaterer i et dybtgående studie af 44 børns gang gennem anbringelsessystemet, at den stærke interesse for at skaffe beviser for overgreb mod børnene fører til, at man overser børnenes og de øvrige familiemedlemmers behov for hjælp.

Freeman & Hunt (1998) finder i en kvalitativ undersøgelse af 44 familier, at forældrene så den service, som de blev tilbudt, som utilstrækkelig. Indsatsen fokuserede efter forældrenes opfattelse udelukkende på barnet, mens familiens dårlige levekår og forældrenes egne behov for en behandlingsmæssig indsats og hjælp i forbindelse med vold i familien blev ignoreret.

Hjælp til børnene

Bergman (2000) har i Sverige evalueret et udviklingsarbejde med at introducere det engelske LACS (Looking after children system), der har til formål systematisk at planlægge og evaluere anbringelser i familiepleje. Et af resultaterne er, at de løbende evalueringer i mange tilfælde førte til en identificering af, at barnet havde forskellige typer problemer. Kun i en tredjedel af de tilfælde, hvor problemer blev konstateret, førte det imidlertid til, at der blev sat en særlig indsats ind over for barnet.

Biehal & Wade (1999) undersøger 200 børn, der er kendetegnet ved, at de er stukket af fra deres plejefamilie eller institution. En gruppe af børnene stak ofte af og havde andre supplerende problemer, blandt andet pjækkeri, kriminalitet og misbrug. Det var således en specielt udsat gruppe, men kun få af disse unge modtog nogen terapeutisk hjælp, og hverken deres plejeforældre eller sagsbehandlere var opmærksomme på, at de kunne have behov for det.

Blythe & Millner (1998) beskæftiger sig i en forskningsoversigt med de anbragte børns skoleproblemer. De konstaterer, at der sjældent ydes støtte til skoleproblemer, og at sagsbehandlere er mere fokuserede på børnenes psykiske problemer og terapeutiske behov end på deres indlæringsbehov. Også *Fletcher & Hall (1991)* konstaterer, at børnenes behov for hjælp til deres skolegang ofte ikke bliver imødekommet. Også disse forfattere peger på, at indlæring ikke prioriteres så højt af de anbringende myndigheder som børnenes sociale færdigheder. Det samme resultat kommer *Francis, Thomson & Mills (1996)* til.

Department of Health and Social Services (1981) evaluerer 32 britiske anbringelsesmyndigheders arbejde og kommer blandt andet til det resultat, at børnene ofte ikke ydes den nødvendige hjælp under anbringelserne. For eksempel bliver nødvendige helbredsundersøgelser ikke gennemført, og der er begrænset opmærksomhed på børnenes skoleproblemer og uddannelse.

Børnekonventionens krav til hjælp

Et specialtilfælde udgøres af, om børnene modtager den hjælp, de efter love og konventioner har krav på at modtage. Det er specielt aktuelt, hvad angår etniske minoritetsbørn. *Skytte (2000, 2002)*, der undersøger anbringelsespraksis i en dansk plejehjemsforening, finder ikke, at dette er tilfældet. Ved anbringelsen tages der som hovedregel ikke hensyn til barnets bevarelse af modersmål og til religiøs og kulturel praksis. I realiteten bliver plejehjemsforeningens anbringelsespraksis en assimilationspraksis, der fordansker barnet og tilsidesætter det sproglige, kulturelle og etniske særpræg.

Egelund & Thomsen (2002) finder i en vignetundersøgelse i 11 danske kommuner, at etniske minoritetsbørn bedømmes anderledes end danske børn. Sagsbehandlerne er mindre tilbøjelige til at gribe ind med anbringelse over for etniske minoritetsbørn, fordi man i flere kommuner har erfaringer med, at der ikke er udviklet relevante foranstaltninger for denne gruppe af børn. Sagsbehandlerne har desuden en ængstelse for, at anbringelser vil krænke børnenes rettigheder, idet man ikke kan leve op til for eksempel at bevare børnenes modersmål.

Holmberg (1995) har udført en svensk statistisk opgørelse over udviklingen i anbringelsen af etniske minoritetsbørn, suppleret med et særstudie af 242 etniske minoritetsbørn, anbragt af seks svenske kommuner. Hun peger på, at det er svært at bedømme, i hvor høj grad der lægges vægt på sprog- og kulturaspekter ved anbringelsen af børnene, idet praksis er forskellig i de seks studerede kommuner. Det fremgår også af undersøgelsen, at ingen af kommunerne foretager en systematisk registrering af de anbragte børns eller plejefamiliernes etniske baggrund. Forfatteren slår til lyd for en mere systematisk erfaringsudveksling om etniske minoritetsbørns behov under en anbringelse og en mere systematisk evaluering af, hvordan det går anbragte etniske minoritetsbørn.

Sammenfattende om ydelse af nødvendig hjælp
Undersøgelser som de ovenstående sandsynliggør, at anbringelse ofte i forvaltningerne opleves som den endegyldige foranstaltning i den forstand, at arbejdet med forbedring af familiens levekår og psykosociale situation stopper, når anbringelsen har fundet sted. De sandsynliggør også, at børnene under anbringelsen heller ikke altid modtager specialydelser i forbindelse med problemer, der måtte opstå (for eksempel helbreds- og indlæringsproblemer). Dette er en problematisk situation, fordi det både kan stille sig hindrende i vejen for en hjemgivelse og for en helhedsorienteret indsats over for det anbragte barn.

Udslusning

Udslusning og efterværn behandles særskilt i kapitel 9. Her skal blot gentages, at sagsbehandlerens indsats i denne sårbare periode på overgangen mellem anbringelse og selvstændigt voksent liv er væsentlig for at konsolidere eventuelle gode virkninger af en anbringelse og for ikke at skabe risiko for en social deroute for de mest udsatte tidligere anbragte unge. At denne efterværnsindsats ikke altid ydes vedholdende og tilstrækkeligt helhedspræget fremgår af kapitel 9.

Sagsbehandlerskift

Endelig beskæftiger nogle få undersøgelser sig med, at kontinuiteten i sagsbehandlingen kompromitteres af hyppige sagsbehandlerskift.

Hansen (2001) dokumenterer i en evaluering af anbringelsespraksis i et dansk amt, at der havde været sagsbehandlerskift i 55% af 904 anbringelsessager inde for en 2-års periode.

En konsekvens af manglende kontinuitet i sagsbehandlingen kan være et mindre stabilt anbringelsesforløb. *Hestbæk (1997)* kan således konstatere en sammenhæng mellem sagsbehandlerskift på den ene side og genanbringelser og uplanlagte genanbringelser på den anden side. Jo flere sagsbehandlerskift, der er på en sag, jo hyppigere skifter barnet anbringelsessted, og jo hyppigere er skiftene uplanlagte.

Munro (2001), der undersøger 15 britiske unges synspunkter på deres anbringelseserfaringer, skriver, at det hyppigste kritikpunkt fra

de unges side var de mange sagsbehandlerskift, de havde været udsat for.

Rowe, Cain, Hundleby & Keane (1984) rapporterer i deres undersøgelse af 200 britiske børn, der alle havde været anbragt mere end 3 år, at i 65% af sagerne havde der været fem eller flere sagsbehandlere under sagens forløb. Ydermere opfyldtes kun i 15% af sagerne de lovpligtige opfølgingsbesøg på anbringelsesstedet. Kombinationen af en sådan udskiftning og mangelfulde besøg på anbringelsesstederne må formodes at give forvaltningen et yderst fragmentarisk billede af de anbragte børns udvikling.

Konsekvenser for praksis

Der er ganske mange konsekvenser for praksis, man kunne drage af dette kapitels resultater. Af flere grunde er det imidlertid ikke nemt at gøre. En grund er, at de anvisninger, der springer ud af resultaterne, med stor sandsynlighed ikke kan efterleves i forvaltningers virkelighed. Det kunne for eksempel gælde et råd om så vidt muligt at undgå sagsbehandlerskift. En anden grund er, at flere af de nævnte resultater ikke er nye. Det gælder for eksempel den mangelfulde inddragelse af ikke mindst børnene, men også af deres forældre. Det er over de senere år systematisk påvist i en række undersøgelser, at specielt børnene bliver baggrundsfigurer i deres egen sag, fordi de kun inddrages sporadisk i forløbet. Det gælder også, at handleplaner ikke altid udarbejdes og ikke altid har en sådan konkretiseringsgrad, at de kan bruges. Endelig kan en grund være, at nogle anvisninger er vanskelige at gøre konkrete, for eksempel at engagement, en ikke rutinepræget arbejdsstil og en genuint interesseret kontakt er væsentlig for en anbringelsessags forløb. I en vis forstand kan man sige, at de anbefalinger, der kunne springe ud af dette kapitels resultater er lige så trivielle, som de tilsyneladende er vanskelige at opfylde.

Alligevel vil vi gentage nogle få af de væsentligste konsekvenser, man kan drage af de præsenterede undersøgelser, selvom de ikke er nye og overraskende.

- En grundig planlægning af et anbringelsesforløb er et vigtigt arbejdsredskab for både børn, forældre, anbringelsessted og forvaltningen selv. En kontinuerligt opdateret plan, der bedømmer bar-

nets situation bredt og på en konkret måde opstiller mål for, hvad anbringelsen skal tilføre barnet, kan skabe en fælles viden om hensigterne med anbringelsen og være et pejlemærke for alle parter om, hvad der skal opnås og bliver opnået undervejs.

- Involvering af børnene og deres forældre er ikke blot et formelt krav, men må antages at højne anbringelsesarbejdets kvalitet på en række punkter. Ved inddragelsen kan de professionelle opnå en mere nuanceret viden om barnets og forældrenes syn på deres egen situation. En forpligtende inddragelse vil sandsynligvis også i mange tilfælde kunne opfange ressourcer i familien, som kan nyttiggøres for barnet under anbringelsen. Endelig er inddragelse af betydning for det barn, der har hovedrollen i sagen. Involvering kan give barnet forståelse for, hvorfor de voksne har truffet beslutninger om, at det skal væk hjemmefra. Involvering kan hjælpe børnene til at overkomme separationen. Og involvering kan medføre en respekt for barnets egne forestillinger og ønsker i det omfang, de ikke er i strid med anbringelsens formål.
- Arbejdet med familien er vigtigt også efter, at et barn er anbragt. Tendensen til at stoppe indsatsen i familien, når barnet først er hjemmefra, er problematisk, hvis familierne skal bringes i stand til at ændre hjemmeforholdene på en sådan måde, at barnet kan komme hjem igen. En del af en anbringelsesplan er også, hvilken støtte familien skal have for på konkrete områder at blive i stand til selv at kunne varetage omsorgen for barnet.
- Af plejefamiliernes vurderinger af samarbejdet med forvaltningerne kan drages de konsekvenser, at uddannelse, støtte til at gennemføre plejen og kontinuerlig kontakt om barnet og familiens eventuelle problemer med barnet (eller med dets forældre) er væsentlige forudsætninger for, at plejeforældre magter den svære opgave på en god måde for alle involverede parter.
- Klare arbejdsdelinger og ansvarsfordelinger mellem samarbejdspartnere går også igen som en lettende faktor i plejen af barnet.
- Det vanskeligste punkt at gennemføre i praksis er måske at bekæmpe en rutinepræget og uengageret arbejdsstil, som i bedste fald ikke påvirker forældre og børn, i værste fald kan skabe mis-

tillid, afmagt og modstand. Sagsbehandlers arbejde er vanskeligt, travlt og af og til utaknemmeligt, og der skal sandsynligvis ydes megen både faglig og personlig støtte til arbejdet, hvis en aktivt opsøgende, engageret og vedholdende arbejdsstil skal blive hovedreglen.

KVALITET I ANBRINGELSER

De foregående kapitler har fokuseret på specifikke problemstillinger i forbindelse med anbringelse uden for hjemmet, for eksempel effekter af anbringelse, kontakt under anbringelsen, sammenbrud, slægtspleje mv. I disse kapitler har vi ikke forholdt os så meget til, at alle former for indsats naturligvis eksisterer i forskellige grader af kvalitet fra højkvalitetsudgaven til discountudgaven.

I dette kapitel vil vi kort berøre nogle få undersøgelser, der belyser, hvordan man kan måle kvalitet på anbringelsesområdet, og hvordan forskellig kvalitet i indsatsen over for de anbragte børn og unge spiller ind på effekten af anbringelsen. Kapitlet refererer en række undersøgelser af, hvad der fremmer høj kvalitet og dermed gode resultater på døgninstitutioner. Desuden beskrives kort nogle undersøgelser, der sammenligner anbringelse i familiepleje med anbringelse på institution.

Kvalitet i institutionsanbringelsen

I dette afsnit refererer vi et mindre antal undersøgelser, der alle har beskæftiget sig med udvikling eller måling af kvalitet eller identifikation af faktorer, der kan bruges til at beskrive kvalitet med.

Andreassen (2003) har udarbejdet en grundig norsk forskningsoversigt over undersøgelser af institutioner til behandling af unges antisociale adfærd. Han har bl.a. beskæftiget sig med, hvad der kendetegner behandlingsinstitutioner med gode resultater.

I forskningsoversigten peges på en lang række faktorer, hvor behandlingsprogrammets teoretiske grundlag og metode er en central faktor. Forfatteren konkluderer på baggrund af en række undersøgelser og metaanalyser,¹ at programmer, der er multifacetterede, dvs. samtidigt retter sig mod forskellige aspekter af de unges problembillede, og som betjener sig af en kognitiv adfærdsterapeutisk strategi, har størst effekt over for antisociale unge.

Også behandlingsintegriteten er af betydning for institutionernes effektivitet. Ved behandlingsintegritet forstås, at de mål og retningslinier, der er sat op for arbejdet, faktisk efterleves i praksis.² Målene for arbejdet skal udgøre et kollektivt styringsredskab, hvis institutions program skal have udsigt til succes.

Det er også afgørende for en (ungdoms)institutions effektivitet, om den formår at dæmme op for, at en negativ ungdomskultur udvikles på institutionen som en modkultur til behandlingskulturen. Andreassen (2003) mener, at dette et stykke ad vejen er muligt og afhænger af, om man kan finde den rette balance mellem både autonomi for og kontrol af de unge og mellem kontrol af og emotionel støtte til de unge. Til udvikling af en positiv ungdomskultur hører også, at personalet er enige om arbejdets mål og metode og i øvrigt ikke har mange indbyrdes konflikter.

Også en institutions evne til at vurdere den rette anbringelsesvarighed for den enkelte unge har betydning for kvaliteten. Institutionsopholdet skal være tilstrækkeligt langt til, at antisocial adfærd (for eksempel vold) kan reduceres også på længere sigt, og at den unge kan lære færdigheder i forhold til den omverden, han/hun skal ud i. Opholdet må imidlertid ikke være unødigt langt, idet institutionsophold

1. Metaanalyser samkører data fra en række forskellige effektundersøgelser for at kunne præcisere effektstørrelser og identificere de faktorer, der har størst betydning for effekten.

2. Dette bliver naturligvis problematisk i institutioner, der ikke har formuleret klare behandlingsstrategier. I Bonke & Kofoeds (2001) danske undersøgelse af fire lukkede institutioner bliver det for eksempel klart, at institutionerne har vanskeligt ved at redegøre for, hvad behandlingen overhovedet består af. I sådanne tilfælde bliver et begreb som projekt- eller behandlingsintegritet meningsløst, og det bliver vanskeligt for institutionerne at evaluere deres arbejde og iværksætte en systematisk metodeudvikling.

kan have en "smitte-effekt", således at unge med færre problemer lærer problemadfærd af de mere problembelastede unge.³

Andreassen (ibid) kommer til den pessimistiske konklusion, at en del institutioner i dag ikke drives efter de principper for en effektiv behandling, som forskningsresultaterne peger på er nødvendige. Det betyder, at mange unge gennem deres institutionsophold ikke tilbydes en positiv udviklingsmulighed, men i realiteten udsættes for en risiko for forværring af deres antisociale adfærd i institutioner, der ikke formår at dæmme op for destruktive modkulturer blandt de unge anbragte.

Tjellflaat (2003), som har undersøgt norske døgninstitutioner, kommer til et lignende pessimistisk resultat vedrørende norske institutioner. Hun mener, at det blandt andet skyldes, at døgninstitutionerne ikke formår at integrere børnene og de unge i deres familiemæssige og lokale kontekst under anbringelsen. Samtidig efterspørger hun, at der udvikles omsorgsmodeller, som er relevante for den institutionelle kontekst, og som ikke tager udgangspunkt i familien.

Fra britisk side undersøger *Berridge & Brodie (1998)*⁴ 12 engelske institutioner af forskellig karakter. Studiet er en opfølgning af *Berridge (1985)*, hvor 20 institutioner med i alt 244 børn indgik i undersøgelsen. I studiet indgår såvel "familiegruppe-hjem", som er karakteriseret af at være små, kvindedominerede og uprofessionaliserede "ungdomshoteller", som er mellemstore specialiserede hjem for unge, som store "multi-purpose" institutioner. Undersøgelserne bygger på deltagende observation, og hensigten er at vurdere institutionernes kvalitet.

3. Jf. Levin (1998) omtalt i kapitel 4 og 8.

4. Berridge & Brodie (1998) konstaterer på baggrund af denne forudgående undersøgelse, at institutionslandskabet på ti år har ændret sig betragteligt. Institutionerne er blevet mindre, personalet er flyttet ud fra institutionerne, og der er langt større åbenhed over for betydningen af børnenes kontakt med biologiske forældre. Børnenes problemer har også forandret sig. Mange flere af børnene har svære adfærdsmæssige problemer, og flere har også været udsat for alvorlige overgreb forud for anbringelsen.

Kvaliteten på de 12 institutioner i den seneste undersøgelse er uhyre forskellig.⁵ God kvalitet hænger ikke sammen med børnenes problembilleder eller problemstyrke eller med pædagog-barn ratioen. Der er til gengæld en sammenhæng mellem god kvalitet og klare kriterier for, hvilke børn institutionen har kompetence til at optage og behandle. Stærkest betydning for en god kvalitet har det imidlertid, at institutionen har en klar og bevidst teoretisk/terapeutisk orientering. Det har ikke betydning, hvilken konkret teori, institutionen bekender sig til. Det er bevidstheden om, hvad man vil nå som sådan, der slår ud i højere kvalitet. Forfatterne peger i øvrigt på, at det overhovedet at have en bevidst teoretisk orientering og at forsøge at implementere den i praksis sjældent forekommer på institutionerne.⁶

Brown, Bullock, Hobson & Littles (1998) engelske studie har også som mål at identificere kvalitetskriterier på 10 institutioner af forskellig karakter, heraf en institution med sikrede pladser. Studiet har en longitudinel ansats, idet der er foretaget en opfølgning efter et år. Datagrundlaget er løbende, deltagende observation, interview med institutionsledere, dokumentanalyser og løbende korrespondance med udvalgte børn og personalemedlemmer.

Forfatterne ser kvalitet som en proces og tager som udgangspunkt, at institutionsstrukturer påvirker personalets kultur, som igen påvirker børnekulturen på institutionen. Ved struktur forstår Brown, Bullock, Hobson & Little (*ibid*) de mål, der er sat for institutionens arbejde på centralt og lokalt niveau, samt den måde, disse mål effektueres på. Hvis de centrale og lokale mål stemmer overens med den

5. Forskelligheder mellem institutioner går igen i flere undersøgelser. Forskellighederne knyttes imidlertid som regel til relativt ydre faktorer (ressourcer, grad af uddannelse hos personalet o.l.). Arvidsson (1996) har imidlertid taget et socialkonstruktionistisk udgangspunkt for sin analyse af to svenske lukkede institutioner for unge. Hun påpeger, at personalet definerer de unges normalitet forskelligt, og at forskellige strategier i forhold til grænsesætning legitimeres af disse forskellige definitioner. Der er næsten ingen studier af denne karakter, der går dybere i, hvordan personalets mere eller mindre bevidste forestillinger om normalitet præger arbejdet med de unge.

6. Sallnäs' (2000) svenske afhandling har et historisk perspektiv på børneforsorgens institutioner. Hun nævner, at institutionsfeltet er organiseret på normativ grund, og at det til nu ikke er lykkedes at finde fælles begreber og et fællesfagligt/teoretisk sprog, der kan anvendes til systematisk beskrivelse af indsatsen og til evaluering af den.

faktiske implementering af dem, er der tale om en klar strukturering af institutionen.

I undersøgelsen vurderes institutionernes kultur i forhold til personalets og børnenes respons på en række hverdagsagtige hændelser, for eksempel ankomst af et nyt barn til institutionen. Hvis personale eller børn reagerer ens og i overensstemmelse med målene på sådanne hændelser, karakteriseres kulturen som stærk på dette område. Vurderingerne af institutionernes struktur og kultur er derefter sat i relation til institutionernes resultater, som vurderes ud fra 12 forud opstillede indikatorer for en god institutionspraksis. De 12 indikatorer for god kvalitet er:

- 1) At børnene oplever omsorg for dem
- 2) At stedet opleves varmt og venligt
- 3) At børnene kan lide besøgende på institutionen
- 4) At personalet er stolte af deres institution
- 5) At personalet har formuleret mål med arbejdet
- 6) At der kun er lidt sygefravær
- 7) At børnene sjældent pjækker fra skole
- 8) At der finder en effektiv udnyttelse af det fysiske rum sted
- 9) At der er lagt planer for det enkelte barn
- 10) At lederen er involveret i hjemmets dagligdag
- 11) At børnene kan påvirke beslutninger
- 12) At personalet kan påvirke beslutninger

Brown, Bullock, Hobson & Littles (1998) resultater understøtter deres hypotese om, at der er en direkte sammenhæng mellem den overordnede struktur, personalekulturen og børne-/ungdomskulturen. På de institutioner, hvor lokalt fastsatte mål for institutionen svarer til intentionerne i mål, der er fastsat centralt i lovgivning, og til personalets værdier i arbejdet, opstår der en stærk personalekultur. Personalekulturen støtter op om institutionens idealer og bevirker, at de ansatte arbejder i overensstemmelse med dem. De institutioner, der klarede sig bedst, havde således en sammenhængende struktur, en stærk og positiv personalekultur og enten, som konsekvens heraf, en stærk og positiv børnekultur eller en fragmenteret børnekultur, som dog ikke underminerede institutionens arbejde.⁷

Også Fraser, Campell & Fean (1993) søger at identificere faktorer, der fremmer eller hæmmer udviklingen af høj kvalitet på institutioner. I studiet indgår der 33 børnehjem fra 11 geografiske distrikter i England. Studiet bygger på dokumentanalyse, interview med ledere, personale og børn. Forfatterne finder, at institutionernes standard er meget varierende, og at institutionerne også rummer børn og unge med meget forskellige indsatsbehov. Der er en klar sammenhæng mellem kvaliteten af omsorgen og personalets erfaring, uddannelse og stabilitet. Jo mere erfaring, uddannelse og stabilitet i personalegruppen, jo bedre var den i stand til at yde god omsorg.

Fraser, Campell & Fean (ibid) finder på tværs af de 11 institutioner følgende faktorer, der hæmmer udviklingen af en god kvalitet på institutionerne:

- 1) Mangel på klare kriterier for optagelse
- 2) Mangel på klare mål for institutionens arbejde
- 3) Utilstrækkelig uddannelse hos personalet
- 4) For få personaleressourcer
- 5) Personalets faglige isolation

Watson (2003) har foretaget en undersøgelse på ni døgninstitutioner under to skotske myndigheder. Fokus er på, hvordan socialarbejderne definerer kvalitet i indsatsen, og hvad der ifølge deres opfattelser hæmmer og fremmer høj kvalitet. I den forstand er der tale om et medarbejderperspektiv på kvalitet og ikke en ude fra kommende evaluering/vurdering. En af de spændende konklusioner på Watsons undersøgelse er, at ingen af deltagerne i undersøgelsen relaterer kvalitet til nogen form for målelig eller mere konkret aktivitet. Kvalitet handler – efter socialarbejdernes forståelse – om at arbejde med og møde børnenes/de unges behov med henblik på at forbedre disses velfærd. Her skal behov forstås som noget unikt, der er knyttet til den enkelte unge.

7. Som eksempel på dårlig kvalitet havde to af institutionerne en meget uharmonisk struktur, personalekulturen var stærkt negativ og virkede imod hensigten. På den ene institution var børnekulturen også stærkt negativ med afvigende adfærd og kriminalitet. På den anden institution var børnekulturen svag og negativ. Endelig var der en institution med en sammenhængende struktur, men med svag personalekultur og svag børnekultur.

Watson (ibid) konkluderer, at disse socialarbejderes definition af kvalitet overhovedet ikke er funderet i en fælles, teoretisk forståelse uden for dem selv. Kvalitetsforståelsen er udelukkende knyttet til deres egne konkrete erfaringer. Selv i de mest vanskelige sager er de i stand til at udvikle individuelle forståelser i hver enkelt sag, som giver mening i lyset af deres egne konkrete erfaringer, men uden at forholde det til en mere abstrakt forståelse. Det viser sig desuden, at selv om døgninstitutioner for børn og unge har stået i fronten af den britiske regerings agenda for kvalitetsudvikling, kender disse socialarbejdere ikke indholdet af de politiske dokumenter og procedurer, som skulle understøtte en kvalitetsudvikling af deres praksis. Derfor, konkluderer Watson, er det ikke tilstrækkeligt at udvikle centralt fastsatte standarder. Der må tillige fokuseres på, hvordan disse standarder implementeres lokalt. Blandt andet er der et åbenlyst behov for at kompetenceudvikle ledelse og medarbejdere til at arbejde systematisk med kvalitetsudvikling.

Hayden (1997) har et lidt andet sigte med sin sammenligning af 18 institutioner, idet hun belyser faktorer, der hænger sammen med fysisk magtanvendelse over for de anbragte unge. Studiet bygger på journalanalyser vedrørende hændelser af magtanvendelse, deltagerobservation og spørgeskemaer til ledere og personale.⁸ Der var ikke forskel på institutioner med en høj eller lav magtanvendelsesfrekvens i forhold til, hvordan personalet så deres opgave. I begge tilfælde fandt de, at hovedopgaven var omsorg for barnet. I det hele taget var det kun få faktorer, der adskilte institutioner med høj respektive lav magtanvendelsesfrekvens. På institutioner, hvor personalet fandt, at de havde autonomi i deres job, og hvor de så positivt på anbringelse på institution, var magtanvendelsen mindst hyppig.

Sammenligning af familiepleje og døgninstitution

I dette afsnit refereres til tre britiske undersøgelser, der alle på udvalgte områder foretager en sammenligning af anbringelse i henholdsvis familiepleje og døgninstitution.⁹

8. Svarfrekvensen var dog for personalets vedkommende lav (36%).

Der kan findes en lang række indvendinger mod denne type sammenlignende undersøgelser:

- Der kan helt overordnet stilles spørgsmål ved, om undersøgelser af denne art sammenligner ens fænomener. Hvis man for eksempel sammenligner udfaldet for store børn i familiepleje med udfaldet for store børn på institution, er det ikke sikkert, at børnegrupperne ligner hinanden. Tvært imod er der stor sandsynlighed for, at børn, der anbringes på institution, har andre problemprofiler end familieplejebragte børn. Det samme gælder, hvis man sammenligner udfaldet for små børn med udfaldet for større børn eller teenagere. Eller korttidsanbragte med langtidsanbragte børn og unge. Der er således den risiko, at man kommer til at sammenligne æbler med pærer.
- Oftere er indholdet i de forskellige anbringelsesformer ubeskrevet eller mangelfuldt beskrevet i undersøgelserne.¹⁰ Man undersøger familiepleje respektive institutionsanbringelse som sådan uden hensyn til, at både familiepleje og institutioner kan udøve en meget varieret behandlingspåvirkning. Dvs. at de undersøgte kategorier bliver meget brede, de kan hver for sig indeholde en mangfoldighed af nuancer, og man ved ikke, hvilke påvirkningsfaktorer, der bidrager til hvilken effekt.
- I det hele taget er det tvivlsomt, om hovedkategorierne: institution og familiepleje udgør distinkte og entydige former. Colton & Hellinckx (1994) skriver, at der i hele Europa ses den samme tendens, som kendes fra Danmark, til, at anbringelsesmiljøer antager hybridformer mellem institutioner og familiepleje som en

9. Der er naturligvis også andre undersøgelser, der har sammenligninger af familiepleje og døgninstitution på udvalgte områder, om end i mindre omfang end de her refererede (for eksempel Boolsen, Mehlbye & Sparre, 1986).

10. Af Lihme og Palsvigs (1977) meget grundige forskningsoversigt fra 1977 om effekten af behandling på børne- og ungdomshjem fremgår det, at kun halvdelen af de undersøgelser, der beskæftigede sig med døgninstitutionsbehandling, angav hvilken teoretiske referenceramme, institutionen arbejdede ud fra. Desuden konkluderer forfatterne, at redegørelsen for det daglige arbejde på institutionerne er det mest forsømte område.

afspejling af, at efterspørgslen på døgnanbringelsesmuligheder ændrer sig.¹¹ Sallnäs (2000) peger på det samme fænomen fra svensk side.

- En del af de refererede studier er britiske. Det er tvivlsomt, i hvor høj grad erfaringer fra for eksempel det britiske institutionslandskab kan overføres til danske forhold. Udformningen af institutioner må antages at være påvirkelig af institutionstraditioner, ressourcer m.v., og kender man ikke de nationale forhold, der sammenlignes med, kan sammenligningen blive problematisk.

Der er to grunde til, at vi alligevel har valgt at medtage udvalgte undersøgelser om sammenligning af anbringelsesformer. Den ene grund er, at nogle af disse undersøgelser er hyppige referencer i andre undersøgelser. Man vil således støde på henvisninger til dem. Den anden grund er, at der er nogle resultater, der ser ud til at have en så generel karakter, at de også vil kunne danne udgangspunkt for diskussion af danske forhold. Det er primært sådanne resultater, der kort vil blive belyst i dette afsnit.

Colton (1988a og b, 1989a og b, 1990, 1992) har ud fra britiske forhold gennemført en slags quasiekperimentelt studie, der sammenligner familiepleje og anbringelse på institution. Undersøgelsen bygger på en analyse af 12 børnehjem og 12 specialiserede plejefamilier i et geografisk afgrænset område. Begge anbringelsesmiljøer modtager unge med problemer, der gør dem vanskelige at placere ("hard to place youth"). Undersøgelsens datagrundlag er deltagende observation, anvendelse af standardiserede redskaber til måling af kontrol, sanktion og håndtering af dagligdags hændelser og interview med 60 børn (26 fra familiepleje og 34 fra børnehjem).

11. Som eksempel beskriver Holländer, Krabbe, Ytting, Jørgensen og Jensen (1990), hvordan en traditionel døgninstitution udvikles og omorganiseres til at udgøre en døgninstitution med fem separate behandlingstilbud tilknyttet, herunder integreret familiepleje.

Colton (ibid) finder, at familieplejen er mere børneorienteret ("child-centered") end institutionerne. I dette lægger han, at plejeforældre klarer dagligdags hændelser mere fleksibelt, ligesom de er mere fleksible og effektive i deres sanktioner over for uønsket adfærd. Desuden bringer plejeforældre i højere grad børnene i kontakt med den omgivende verden, de foretager sig mere sammen med børnene, og de varetager deres fysiske pleje bedre.

Forfatteren finder, at familieplejen har karakter af "social omsorg", mens institutionerne i højere grad er karakteriseret af "overvågning og administration". I begge anbringelsesmiljøer er idealet "social omsorg", men dette ideal realiseres bedst i familieplejen. Institutionspædagogerne er dog mere realistiske i forhold til børnenes adfærdproblemer og forventer ikke, at relationen til barnet skal udvikles til en forældre-barn-lignende relation. Plejeforældre vurderer oftere barnets adfærdproblemer negativt, fordi de stiller sig hindrende i vejen for en integration i plejefamilien.

De familieplejeanbragte børn ser plejeforældrene som deres vigtigste støtte, selvom de biologiske forældre også indgår i børnenes univers. De institutionsanbragte vil entydigt vende sig mod biologiske forældre efter støtte, hvis de har behov for det. Børnene i familiepleje har da også ringere kontakt med biologiske forældre end institutionsanbragte børn. Børn i familiepleje er mere positive over for anbringelsen end de institutionsanbragte børn. Hvor institutionsanbragte børn er positive, skyldes det fortrinsvis de materielle rammer (mad nok, fritidsinteresser m.m.), som er bedre end disse socialt dårligt stillede børn har oplevet derhjemme. Der er ikke markant forskel på de fremskridt de to grupper af unge gør under anbringelsen.

Aldgate (1989) har udarbejdet en britisk forskningsoversigt over fordele og ulemper ved henholdsvis familiepleje- og institutionsanbringelse af større børn (over 11 år), og er kritisk over for Colton's resultater. Hun finder ikke, at man kan sammenligne almindelige børnehjem med højt specialiserede plejefamilier og på denne baggrund drage så entydige konklusioner i familieplejens favør, som Colton har gjort.

Aldgate (1989) finder, at familiepleje i mange tilfælde ikke kan opfylde det basale krav om stabilitet, fordi sammenbrudsfrekvensen

for større børn er høj. Netop det forhold, at familieplejen er “child-centered”, gør den sårbar over for skuffelser og sammenbrud.¹² Aldgate (ibid) peger også på, at mange store børn selv foretrækker institution, fordi den er “neutralt territorium”, hvor de i højere grad kan bevare kontakten med familie og andet netværk. Forfatteren refererer til, at børn hyppigere får besøg af deres forældre på institution, og at forældre synes, det er lettere at besøge barnet på institution, fordi de oplever mindre rivalisering fra pædagogers end fra plejeforældres side.

Med hensyn til udvikling af børnenes “life skills” (skolegang, social omgang med andre m.m.) finder Aldgate (ibid) ikke resultater, der taler særskilt for familiepleje respektive institution. Ingen af de to anbringelsesformer formår for eksempel at forhindre, at mange anbragte børns skolegang er problematisk. Under hensyn til stabiliteten i anbringelsen og til bevarelsen af båndene til de biologiske forældre er Aldgate (ibid) tilbøjelig til at mene, at anbringelse på institution ofte vil være en fordel for de større børn.

Bilson & Barker (1995) belyser også kontakten med biologiske forældre for børn anbragt i henholdsvis familiepleje og på institution. Udvalget udgøres af 848 anbragte børn. Undersøgelsen dokumenterer på linie med mange andre, at anbragte børns kontakt med biologiske forældre formindskes med tiden, men at dette specielt gælder anbringelse i familiepleje.¹³ De børn, der var anbragt på institution, havde i almindelighed god kontakt med deres forældre, mens dette i mindre grad var tilfældet for familieplejeanbragte børn.

De nævnte undersøgelser vedrører overvejende større børn og kommer ikke til klare konklusioner om, hvilken anbringelsesform, der er mest hensigtsmæssig for børn i denne aldersgruppe. Det kunne dog tyde på, at kontakten mellem børn og biologiske forældre i højere grad bevares ved anbringelse på institution.

12. Nyere nordiske resultater sandsynliggør imidlertid, at det ikke blot er i plejefamilier, at sammenbrudsfrekvensen er høj. Vinnerljung, Sallnäs & Westermark (2001) peger på, at anbringelse af teenagebørn på institutioner (bortset fra lukkede institutioner) også er udsat for en høj forekomst af sammenbrud.

13. I kapitel 7 er spørgsmålet om kontakt behandlet grundigt.

Sammenfatning

Et resultat går igen i lidt forskellige formuleringer i undersøgelserne om, hvad der karakteriserer institutioner med høj kvalitet. Målbevidsthed, klarhed over principper og metode i behandlingen, enighed om værdier og arbejdsform, projektintegritet m.v. er væsentlige faktorer til at fremme effektiv institutionsbehandling.

Der hersker lidt uenighed om, hvorvidt indholdet i mål, principper, metode m.v. er afgørende, men ikke om, at en bevidsthed om disse ting som sådan er vigtig. Berridge & Brodie (1998) finder i deres undersøgelse, at det ikke så meget er det konkrete indhold i den terapeutiske orientering, der er vigtig, men dét overhovedet at have en teoretisk orientering som sådan.

Andreassen (2003) peger derimod i sin meget detaljerede forskningsoversigt på, at indholdet ikke er ligegyldigt, men at indsatsen må differentieres og målrettes mod bestemte grupper. Når målgruppen eksempelvis er unge antisociale mennesker, er nogle metoder klart mere effektive end andre.

Bevidsthed om mål, principper og metode har ikke blot betydning for den direkte behandling og mulighederne for at evaluere og forbedre den, men også for hvilket miljø og hvilke kulturer en institution formår at skabe blandt børnene/de unge. Man kan forstå resultaterne på den måde, at bevidste og fælles behandlingsstrategier skaber en sammenhængskraft, der påvirker hele klimaet på institutionen.

Samtidigt peger flere forfattere på, at en sådan bevidst og eksplicit behandlingsstrategi måske er en sjælden vare i dagens nordiske institutioner.¹⁴ Dette lægger op til, at kvalificering af behandlingspraksis på institutionerne kan være en væsentlig udviklingsopgave.

Ud over et teoretisk fundament for en målrettet behandlingsindsats peger undersøgelserne blandt andet også på, at det er vigtigt med klare kriterier for, hvilke børn og unge der hører hjemme på og kan

14. Andreassen (2003), Bonke & Kofoed (2001), Levin (1998), Sallnäs (2000) og Tjellflaat (2003).

profitere af institutionens måde at arbejde på. Endelig peger en enkelt undersøgelse på betydningen af tilstrækkelige personaleresourcer (mens en anden undersøgelse finder, at pædagog-barn ratioen er uden betydning), veluddannet personale og faglige fællesskaber.

På baggrund af de foreliggende resultater er det vor opfattelse, at både klarhed over og fællesskab om mål, værdier, principper og metoder i institutionsbehandling er væsentlig for institutionernes effektivitet. Indholdet i metodevalget er desuden centralt ved behandling af forskellige målgrupper, idet ikke alle teoretiske orienteringer har lige gode resultater for bestemte målgrupper blandt de anbragte børn og unge.

Konsekvenser for praksis

De refererede undersøgelser peger på, hvor vanskeligt det er at vurdere kvaliteten af anbringelsestiltag. Undersøgelserne udpeger en række indikatorer som mål for god kvalitet samt en række faktorer, der henholdsvis fremmer og hæmmer udviklingen af en god kvalitet. Budskabet til praksis fra disse undersøgelser er blandt andet, at det er vigtigt:

- At der på det enkelte anbringelsessted er klarhed over, hvilke målgrupper man har, og hvilke indsatses man kan yde over for netop disse målgruppe på baggrund af en bestemt behandlingsmæssig eller pædagogisk forståelse
- At der i alle processer og led sker en grundig dokumentation af den indsats, der foregår over for det enkelte barn med henblik på at kunne vurdere effekterne
- At der foretages en grundig vurdering af barnet ved indskrivning, sådan at det er muligt at vurdere, om barnets problemer modsvarer anbringelsesstedets tilbud
- At der i langt højere grad forskes i indholdet i børns anbringelsesformer, og at anbringelsesstederne til dette formål stiller sig villigt over for at lade sig observere, udvikle og evaluere. Det er et af de bedste midler, vi har til at kvalitetsudvikle hele anbringelsessektoren.

PERSPEKTIVERING AF FORSKNINGEN OM ANBRAGTE BØRN

Dette kapitel afslutter forskningsoversigten. Det er hensigten med kapitlet at sammenfatte og perspektivere forskningsresultaterne omkring anbringelse af børn uden for hjemmet.

- Først diskuteres kortfattet den socialpolitiske og organisatoriske kontekst, anbringelsesarbejdet foregår i.
- Efterfølgende diskuteres, hvad vi ud fra forskningsresultaterne ved om anbringelser uden for hjemmet, og hvad vi ikke ved.
- Sidst peges på områder, som ud fra forskningsoversigtens resultater både trænger til mere dansk forskning og igangsættelse af udviklingsprojekter, til metodeudvikling og til evaluering af praksis.

Anbringelserne i kontekst

I denne forskningsoversigt formidles en række tal og resultater, baseret på empiriske undersøgelser. Dvs. en mængde detaljerede resultater om forskellige aspekter af anbringelsesprocessen. Som læser kan man måske af og til føle sig overvældet over detailresultater og savne et overblik over, hvad anbringelsesfænomenet som sådan drejer sig om.

Det er ikke denne forskningsoversigts opgave at gå i dybden med børneforsorgens historie og med, hvilke samfundsmæssige udviklinger, der frembragte anbringelse uden for hjemmet som et kardi-

nalredskab i indsatsen over for udsatte og fattige børn.¹ De samfundsmæssige drivkræfter bag, at socialpolitikken over for udsatte børn ser ud, som den gør, er imidlertid en vigtigt forudsætning for at forstå den praksis, der udføres i dag.

Her skal kun kort nævnes, at indsatsen over for udsatte børn er et politisk legitimeret felt. Både kriterier for indgreb, dvs. de “diagnoser” der kan give anledning til anbringelse, og foranstaltninger, dvs. de “løsninger” der er til rådighed, er fastsatte i lovgivningen som resultatet af en politisk proces. På andre menneskebehandlende områder, for eksempel medicinen, er indsatsen professionelt legitimeret. Det er professionel kundskab, der afgør, om der skal gribes ind og hvordan. Naturligvis har man i det sociale arbejde med børn et vist råderum inden for lovens rammer, ikke mindst fordi en del regler skal fyldes ud med et fagligt skøn, men man kan ikke gøre noget helt andet end det, der står i loven, selv ikke hvis professionel viden tilsagde det.

Som på andre politiske områder er der i en demokratisk debat modsætninger på spil. Børnereglerne har da også i de ca. 100 år, det nuværende paradigme for varetagelse af udsatte børns konflikter har eksisteret, været præget af modsætninger. Det går igen i flere historiske studier, at hovedmodsatningen har været modsætningen mellem “børneværn og samfundsværn” (Dahl, 1978). “Børneværnet” har skullet beskytte “barnet i fare” fra overgreb, mens “samfundsværnet” har skullet beskytte os andre mod “det farlige barn” (Donzelot, 1977). Børnereglerne befinder sig således i et spændingsfelt, hvor både “børnenes og nationens interesser” skal varetages (Ohrlander, 1992). At forskellige interesser ikke altid er sammenfaldende, og at den samtidige varetagelse af børneværn og samfundsværn kan komme på kollisionskurs, er åbenbart. Af hovedmodsatningen mellem børneværn og samfundsværn udspringer en række andre modsætninger, som præger dagligdagen i anbringelsesarbejdet. Det er for eksempel modsætningen mellem hjælp til og kontrol med familierne og mellem at skulle tilstræbe frivillighed med tvangen i baghånden.

1. Af nordiske studier skal først og fremmest henvises til Dahl (1978), Lundström (1990) og Ohrlander (1992). Egelund (1997) gennemgår også den historiske udvikling i kapitel 2.

Af den politiske definition af feltet springer også det faktum, at en hovedopgave for socialforvaltningerne er at administrere en lov. Anbringelsesarbejdet foregår i Norden i kommunale bureaukratier, hvis styrke er administration af regler. Det er ikke lige så indlysende, at bureaukratiske organisationers styrke er at udvikle effektive behandlingsindsatser, der afhjælper børns og familiers problemer. Der er i lovgivningen fastsat så mange procedurer, der for at sikre den formelle kvalitet skal overholdes i forbindelse med anbringelser, at disse tager en væsentlig del af tiden til arbejdet (Egelund, 1997). Der er ikke i samme grad sat kvalitetsstandarder for den substantielle kvalitet, dvs. at børn faktisk modtager den effektive indsats, de har behov for.

Det er relativt få af de undersøgelser, der er præsenteret i forskningsoversigten, der prøver at stille sig det fundamentale spørgsmål, hvordan anbringelse af børn uden for hjemmet er opstået og institutionaliseret i så høj grad, at næsten ingen stiller spørgsmålstegn ved anbringelse af børn som et samfundsindgreb. Der er også kun få, der eksplicit stiller sig det spørgsmål, hvordan den socialpolitiske regulering og de organisatoriske rammer for anbringelsesarbejdet påvirker det arbejde, der faktisk udføres.

Forskere, hvis undersøgelser har bidraget til denne forskningsoversigt, skriver sjældent, hvilke værdier de baserer deres arbejde på. Ved læsning af mange undersøgelser får man imidlertid det indtryk, at en bærende værdi er nysgerrigheden over for det felt, der studeres, og et grundlæggende humanistisk engagement i, at dårligt stillede børn ydes bedre udviklingsbetingelser. Det er imidlertid også et hovedindtryk, at disse bedre udviklingschancer for børnene skal ske ved (eventuelt radikale) forbedringer af de foranstaltninger, der findes, dvs. inden for de eksisterende institutionelle rammer. Dette betyder ikke, at forskningen er ukritisk. Mange forskere er særdeles kritiske i diskussionen af de resultater, de opnår. Det betyder imidlertid, at man gennem de fleste empiriske studier om anbringelsesarbejdet opnår en indsigt i, hvad der foregår i arbejdet og eventuelt en kritik af arbejdsformen. Man opnår dog sjældent en indsigt i, hvorfor arbejdet udvikles, som det gør, i et samspil mellem socialpolitiske, organisatoriske og professionelle processer.

Sammenfatning af forskningsoversigtens resultater

Med udgangspunkt i forskningsoversigtens kapitler skal her rides op, hvilken viden, der findes, og hvilken viden, der til nu er sparsom eller modsætningsfuld. Hvad ved vi? Og hvad ved vi ikke?

Anbragte børns sociale baggrund

Det er forskningsmæssigt veldokumenteret, at anbragte børn kommer fra familier, der på en række klassiske socioøkonomiske områder er dårligt stillede. Forældrene har i de fleste studier et dårligere uddannelsesniveau, de er marginaliserede på eller udstødte af arbejdsmarkedet, de har dårlig økonomi eller kan direkte karakteriseres som fattige. Specielt i udenlandske undersøgelser har familierne også en dårlig boligsituation.

Anbragte børns familier er desuden ofte kendetegnet ved andre sociale problemer som misbrug, dårligt psykisk helbred, vold i familien o.l.

Anbragte børns familier er således en gruppe, der adskiller sig markant fra børnefamilier som helhed. De har en række konflikter at slås med, som æder af overskuddet til børn og hverdagsliv. For mange af disse familier vil en bredspektret, vedholdende indsats være nødvendig for at støtte deres evner til at varetage børnenes omsorg.²

Man kan ikke med sikkert forskningsmæssigt belæg sige, at de dårlige sociale forhold i sig selv er årsagen til, at børn udsættes for risiko under opvæksten. Meget taler for, at presset fra dårlige sociale forhold er én risikofaktor blandt andre, der tilsammen skaber risiko for barnet (Lundström & Wiklund, 2000). Det vil omvendt også sige, at forbedring af de sociale forhold er et indsatsområde blandt andre, hvis den samlede belastning på familierne skal reduceres.

2. Grinde (1997) skriver, at man fra undersøgelser ved, at man i praksis skelner mellem "deserving" og "undeserving poor". Hvor familiens ringe sociale vilkår skyldes for eksempel alvorlig sygdom og deraf følgende ringe forsørgerevne, smitter dette af i en mere positiv vurdering af barnet. Omvendt vurderes barnets situation mere negativt, hvis forældrene opfattes som fattige på grund af deres egne afvigelser.

Selvom lovgivningen principielt er for alle borgere, viser forskningen, at børnereglerne i praksis har socialt særdeles dårligt stillede familier som målgruppe.

Effekter af anbringelsen

Metodologisk velgennemførte effektstudier viser de samme tendenser, både når man ser på effekterne, mens barnet stadig er anbragt, og effekterne for unge voksne efter udskrivningen fra anbringelsen.

Under anbringelsen er det den klare tendens, at anbragte børn har uforholdsmæssigt mange problemer i forhold til børn, som de kan sammenlignes med. De har markant større skoleproblemer indlæringsmæssigt og socialt. Desuden har mange en antisocial adfærd og psykiske problemer, ligesom børnene har konfliktfyldte relationer til andre børn og voksne.

Tendensen er også klar for tidligere anbragte børn som gruppe. De udgør som (unge) voksne en uforholdsmæssigt socialt dårligt stillet gruppe. Det gælder, uanset hvilket udfaldsmål, der studeres. De har opnået dårlige skolepræstationer, et ringe uddannelsesniveau, de er oftere arbejdsløse, har dårligere økonomi og helbred, flere sociale problemer (misbrug, kriminalitet m.m.), og de risikerer hyppigere at dø i en ung alder.

De metodologisk velgennemførte effektstudier vedrører ofte langvarige anbringelser. I nogle undersøgelser er anbringelsestiden så lang, at man kan tale om de facto adoptioner. I disse langvarige anbringelser må man dels forvente, at barnet har været udsat for væsentlige belastninger før anbringelsen, dels må man konstatere, at der har været lang tid til via en samfundsindsats at kompensere barnet for dets uhensigtsmæssige sociale baggrund og skabe bedre udviklingschancer for barnet. Den langvarige påvirkning, som langtidsanbringelser muliggør, formår imidlertid heller ikke at bringe disse børn på niveau med deres jævnaldrende i almindelighed. Snarere ser det ud, som om langvarigt anbragte børn efter anbringelsen er bragt på linie med de få socialt dårligst stillede procent af børnebefolkningen. Dette kan næppe være et tilfredsstillende resultat af en langvarig samfundsindsats. Det rejser spørgsmålet om, hvorvidt ordinære anbringelsesforanstaltninger imødekommer de ekstraordinære behov, som denne gruppe af anbragte børn har.

Man kan ikke ud fra eksisterende forskning med sikkerhed sige, om det er anbringelsen som sådan, der stiller børnene dårligt i voksen alder, eller om det er de baggrundsfaktorer, der gav anledning til anbringelsen. Et afbalanceret forskningsmæssigt skøn taler mest for en kombination af de to ting. Men man kan ud fra resultaterne konstatere, at anbringelse ikke ser ud til i tilstrækkelig grad at kunne kompensere den anbragte børnegruppe for de opvækstvilkår, der gav anledning til anbringelsen (jf. Vinnerljung, 1996b).

Udenlandsk forskning om familiepleje i barnets egen slægt giver grund til opmuntring. Børnene udvikles lige så godt som børn i andre anbringelsesformer, og de har lettere adgang til og mere kontakt med deres biologiske forældre (Vinnerljung, 1993). Mest opmuntrende er det måske, at der sker færre sammenbrud i slægtsplaceringer, dvs. at både børn og plejeforældre ser ud til at overkomme problemerne, når de opstår, ligesom begge parter hyppigere har forventninger om, at plejeforholdet vil forløbe stabilt og eventuelt permanent gennem barnets opvækst. Den større stabilitet i slægtsanbringelser er specielt af betydning for anbringelse af større børn, hvor sammenbrudsfrekvensen i anbringelserne er høj. Det skal bemærkes, at forskning om effekten af slægtsplaceringer til nu ikke er udført i Danmark.

Der foreligger ikke megen forskning om lukkede/sikrede institutioner. Den begrænsede forskning, der eksisterer, peger imidlertid på, at lukkede institutioners succes ikke kan måles på deres behandlingsresultater, men kun på deres evne til at fastholde barnet/den unge i anbringelsen.³ Levins (1998) forskning sandsynliggør, at virkningen af anbringelse på lukkede institutionspladser er negativ i den forstand, at unge, der ikke har svære antisociale problemer, lærer antisocialitet via anbringelsen. Det er en skræmmende høj andel af de unge, der efter udskrivningen har misbrugs- og kriminalitetsproblemer, heraf også nogle, som ikke havde det før indskrivningen.

Igen skal det siges, at der ikke findes dansk forskning, der går i dybden med virkningen af at lukke børn inde på institutioner.

3. Andreassen (2003) og Levin (1998).

Skolegang

Det er forskningsmæssigt veldokumenteret, at anbragte børn har uforholdsmæssigt mange og store skoleproblemer. Det er også dokumenteret, at socialforvaltningerne i deres anbringelsesplanlægning ikke er tilstrækkeligt opmærksomme på betydningen af støtte til skolegang og indlæring, men i højere grad lægger vægt på børnenes psykiske konflikter. Anbringelsesstederne er heller ikke altid opmærksomme på, at indlæring er en strategisk vigtig faktor for børnenes udvikling og fremtidschancer.

De anbragte børns dårlige skolepræstation og den manglende opmærksomhed herpå er problematisk af flere grunde. En ordentlig skolegang er adgangsbilletten til næsten samtlige sociale goder i voksenlivet. Det er adgangsbilletten til uddannelse, arbejde, en acceptabel økonomi m.m., som alle er punkter, på hvilke den tidligere anbragte gruppe adskiller sig negativt fra andre unge voksne. Enkelte undersøgelser kan også tyde på, at skolegangen kan være en positiv faktor i selve anbringelsen og kan sætte en positiv spiral i gang for barnet (Quinton & Rutter, 1985).

Der foreligger kun enkelte danske undersøgelser (Bryderup, Madsen & Perthou, 2002), der har anbragte børns skolegang som hovedinteresse. Dette er således et strategisk vigtigt område, som er ringe belyst i dansk forskning.

Stabiliteten i anbringelser

Det er velbelyst forskningsmæssigt,⁴ at overraskende mange anbringelser simpelthen bryder sammen og ikke kan gennemføres. Dette gælder specielt for børn, der anbringes i teenagealderen. Det skyldes enten, at barnet ikke vil være på anbringelsesstedet og forlader det, eller at anbringelsesstedet ikke vil have barnet eller synes, at det er fejlanbragt. Flere forskningssammenfatninger peger på, at 40-50% af anbringelserne bryder sammen for ungdomsgruppen.

Dette har dels som konsekvens, at børn udskrives eller udskrives sig selv af forsorg som meget unge og uden tilstrækkelig planlægning af, hvad der skal ske efter anbringelsen. Dels betyder det et turbulent

4. I Norden skal nævnes Vinnerljung, Sallnäs & Kyhle-Westermark (2001).

anbringelsesforløb for de børn og unge, der anbringes igen som følge af en tidligere sammenbrudt anbringelse. Det er også dokumenteret, at anbringelsesformen er afgørende for sammenbrudsfrekvensen. For eksempel udsættes, som nævnt, anbringelse hos barnets egen slægt markant sjældnere for sammenbrud. Der findes ikke dansk forskning om sammenbrudsfrekvenser.

Genanbringeshyppighed er mere sporadisk belyst forskningsmæssigt. Genanbringelsesfrekvensen ser ud til at være afhængig af børnenes alder ved anbringelsen. I Sverige varierer genanbringelsesfrekvensen fra 25% for de mindre børns vedkommende til 40% for teenagebørnenes (Vinnerljung, Öman & Gunnarsson, 2003), hvilket svarer til internationale resultater. Der kan således ikke herske tvivl om, at mange børn anbringes en række forskellige steder under deres opvækst og på denne måde udsættes for gentagne brud.

Samlet vil det sige, at der er forskningsmæssigt belæg for, at anbringelser i mange tilfælde ikke er identisk med et stabilt forløb, hvor børnenes egen familie erstattes med et anbringelsesmiljø, der kontinuerligt kan støtte barnet i den tid, anbringelsen varer. Tværtimod er der for en stor andel af børnene tale om, at de udsættes for eventuelt gentagne skift og brud. Dette er ikke ønskværdigt i lyset af, at flere af børnene er anbragt som følge af svigt og brud. Det er heller ikke ønskværdigt ud fra ønsket om, at anbringelsen skulle byde på nye kontinuerlige voksne, der kunne blive betydningsfulde nok for barnet til, at de kan støtte dets positive udvikling.

Kontakt med biologiske forældre

Betydningen af kontakten med de biologiske forældre har været genstand for megen nordisk debat blandt forskere og praktikere i de sidste godt 15 år.

Det er imidlertid tvivlsomt, om det forskningsmæssigt (endnu) kan dokumenteres, at kontakten mellem barnet og dets biologiske forældre har en gunstig indflydelse på barnets udvikling under anbringelsen. Quinton, Rushton, Dance & Mayes (1997) finder i en meta-analyse af hidtidig forskning på området, at der til nu ikke foreligger tilstrækkelig dokumentation for, at kontakt med forældrene har den positive betydning, som man ellers har antaget. Det er dog vigtigt at understrege, at der heller ikke er dokumentation for det modsatte.

Vi ved altså ikke med sikkerhed, om kontakten med biologiske forældre er positiv, neutral eller eventuelt negativ for det anbragte barn. Den til nu manglende dokumentation kan imidlertid ikke tages som et argument for, at man i praksis ikke skal forberede kontakten mellem børn og forældre så godt som muligt. I et sådant forskningsrum må man tage det udgangspunkt, som også lovgivningen gør, at det er vigtigt, at anbragte børn bevarer forbindelsen til deres rødder, men mindre særdeles vægtige hensyn åbenbart taler imod. Når en relation mellem biologiske forældre og barnet er etableret, er den så fundamental for barnet, at det må anses for en menneskeret, at barnet har adgang til kontakt med forældrene eller, hvis kontakt ikke er mulig, i det mindste til at kende til sine rødder.

Der er yderst begrænset viden om anbragte børns relation til søskende og anden slægt og om disse relationers betydning. I en forskningsoversigt (McDonald, Allen, Westerfelt & Piliavin, 1993) godtgøres det, at tidligere anbragte børn som voksne har hyppigere kontakt med søskende end med biologiske forældre. Der er også undersøgelser, der peger på, at søskende og andre slægtsmedlemmer fylder meget i anbragte børns bevidsthed. Det er imidlertid et område, der som helhed er dårligt belyst forskningsmæssigt.

Børn og forældres syn på anbringelsen

Undersøgelser, der har et "bruger"perspektiv⁵ på anbringelser belyser mange aspekter af anbringelsesforløbet. Der er desuden ofte tale om mindre kvalitative studier, der belyser komplekse refleksioner, men ikke repræsentativt kan sige noget om, hvordan børn og forældre som helhed vurderer anbringelsen. Nogle få punkter skal fremhæves her.

I mange undersøgelser er der tegn på, at anbragte børn på en række områder bringes i eksistentielle konflikter i forbindelse med anbringelsen. De skal overkomme en separation fra de primære omsorgs-ydere (forældrene); de udsættes ofte for tab af familie; de skal for-

5. "Bruger" sættes i gæseøjne her, fordi det kan synes meningsløst at omtale anbragte børn og deres forældre som brugere. De er i klassisk forstand klienter, der hver for sig står over for en anbringende myndighed og ikke via organisationer, bestyrelser, råd m.m. har indflydelse på den konkrete sagsbehandling (Salonen, 1999). Dette er imidlertid ikke en hindring for, at organisationer af klienter, som imidlertid til nu er få på dette område, kan præge den offentlige debat på området.

holde sig til nye mennesker, skikke og kulturer på anbringelsesstedet; de er utrygge overfor fremtidsperspektiverne i anbringelsen, og de er ofte alene og ensomme, når de skal tumle med disse ting.

Eksisterende undersøgelser om børns syn på deres anbringelse løfter en flig af den mængde af konflikter, børnene bliver sat i. Dybden af konflikterne er imidlertid sjældent undersøgt. Det er et område, hvor der kunne tiltrænges mere forskning, hvor børnenes egen stemme ville blive afgørende, og metodeudvikling i praksis kunne blive en følge.

Et ofte studeret område i "bruger" undersøgelser er børns og forældres syn på deres deltagelse i og magt over anbringelsesprocessen. Resultaterne er ikke fuldstændigt entydige. Der er undersøgelser, hvor større børn finder, at de er blevet lyttet til og har haft indflydelse for eksempel på valg af anbringelsessted. Det overvejende antal af undersøgelser siger imidlertid det modsatte, både hvad børn og forældre angår. Der er megen afmagt, følelse af tilsidesættelse, manglende information og manglende deltagelse i processen og i beslutninger, der bliver udtrykt i "bruger" undersøgelser.

Det overvejende perspektiv, som anlægges med børns og forældres øjne, er således et udefra-perspektiv på beslutninger, der træffes om deres liv. Disse resultater fra et brugerperspektiv styrkes af undersøgelser, der antager et systemperspektiv, dvs. har socialarbejderens rolle i anbringelsessager i fokus. Sådanne undersøgelser dokumenterer systematisk, at opmærksomheden på et partnerskab med børn og forældre er begrænset.

Udslusning og efterværn

Det er forskningsmæssigt veldokumenteret, at anbragte unge på udslusningstidspunktet står med en række sociale behov, som de ikke kan formodes at løse alene. Det drejer sig om behov for yderligere skolegang, uddannelse, bolig, penge, helbredsindsatser m.m., men også om netværksskabelse og praktiske færdigheder i at organisere og mestre et hverdagsliv.

Udslusningen er et tidspunkt i anbringelsesprocessen, som udenlandske undersøgelser systematisk karakteriserer som en sårbar fase, hvor unge har brug for bredspektret støtte på overgangen mellem anbringelse og selvstændigt voksent liv.

Det er også i udenlandske undersøgelser systematisk dokumenteret, at den efterværnsstøtte, som forudsættes i lovgivningen, tit ikke realiseres, er sparsom eller kortvarig og ikke formår at udgøre en buffer for sårbarheden. For nogle unge har det den konsekvens, at de efter udslusningen frister et kummerligt liv som reelt boligløse og netværksfattige.

Der findes ikke dansk forskning om efterværnsindsatsen og dens betydning for de unge. Heller ikke på nordisk plan findes der meget. Der er imidlertid belæg nok i udenlandsk forskning for at anse efterværnet for en integreret og strategisk vigtig del af en anbringelsesproces, som ofte ikke ydes den opmærksomhed af de anbringende myndigheder, som den burde.

Anbragte etniske minoritetsbørn

Der er ikke mange undersøgelser om anbringelse af etniske minoritetsbørn. Meget få danske undersøgelser eksisterer.

Der vides i Danmark meget lidt om en så fundamental ting som anbringelsesfrekvensen for etniske minoritetsbørn, fordi officiel statistik kun medtager en del af de børn, der ville karakterisere sig selv ved en anden etnisk baggrund end dansk. Det vides fra få undersøgelser (Skytte, 2002), at der kan sættes spørgsmålstegn ved, om Børnekonventionens regler om hensyntagen til barnets etniske, kulturelle, religiøse m.v. baggrund overholdes i dansk anbringelsespraksis. Det vides også, at etniske minoritetsbørn i Danmark i højere grad end andre børn anbringes på institution.

I britisk forskning har interessen for anbringelse i familier med samme eller en anden etnisk baggrund end barnet været stor. Til dato foreligger der imidlertid ikke entydig dokumentation for, at det er bedst for et etnisk minoritetsbarn at blive anbragt i etniske omgivelser, der svarer til barnets egen baggrund. Nogle undersøgelser tyder dog på, at det i hvert fald er vigtigt for etniske minoritetsbørn at have kontakter inden for deres egen kultur under anbringelsen.

Konklusionen er, at der samlet vides meget lidt om anbringelse af etniske minoritetsbørn. Dansk forskning belyser kun undtagelsesvist dette felt.

Socialarbejderens rolle i anbringelsesprocessen

Mange undersøgelser beskæftiger sig med socialarbejderens indsats i anbringelsessager. Undersøgelserne omhandler imidlertid en broget vifte af arbejds momenter i anbringelsesprocessen, og det kan derfor være vanskeligt udtømmende at sammenfatte, hvilken viden der eksisterer. Her skal fremdrages nogle punkter af central betydning for arbejdet med anbringelser.

Der eksisterer fra mange undersøgelser viden om, at undersøgelsesaktiviteter og planlægning forud for anbringelsen kan være mangelfuld. Det er veldokumenteret i mange undersøgelser, at handleplaner ofte er holdt i vage vendinger, er generelle og vanskelige at konkretisere. Derfor udgør de heller ikke altid et vægtigt arbejdsredskab hverken for forvaltninger, anbringelsessteder, børn eller forældre.

Det er også veldokumenteret, at forvaltningerne i praksis ikke i tilstrækkelig grad efterstræber det partnerskab med børn og forældre, som lovgivningen pålægger dem. Børn og forældre lades for ofte ude af betragtning som samarbejdspartnere og deltager ikke i forberedelsen og gennemførelsen af anbringelsen. Specielt gælder dette for børnenes vedkommende.

Nogle undersøgelser beskæftiger sig desuden med, om forældre og børn faktisk får den hjælp, de trænger til forud for og under anbringelsen. Et gennemgående træk i resultaterne er, at hjælpen til familierne ofte trækkes tilbage, når barnet først er anbragt. Dvs. at indsatsen for at forbedre hjemmeforholdene med henblik på hjemgivelse kan være mangelfuld og af og til fraværende.

Der er en hel del undersøgelser om samarbejdsrelationerne mellem forvaltningen og specielt plejefamilier. Her er resultaterne imidlertid ikke entydige. I nogle undersøgelser er plejeforældre stort set tilfredse med samarbejdet. I de fleste undersøgelser giver plejeforældre udtryk for at have modtaget en mangelfuld støtte fra forvaltningens side. Det gælder besøghyppighed, generel støtte til plejeopgaven, høring i forbindelse med vigtige beslutninger, uddannelse, supervision, intervention over for kriser i plejeforholdet og i nogle tilfælde plejevederlagets størrelse. Der er en overvægt af resultater, der peger på samarbejds mangler. Man kan i hvert fald entydigt sige, at både tilfredse og utilfredse plejefamilier understreger den store betydning

af oplæring, forpligtende og kontinuerlig kontakt med den anbringende myndighed, interesse for barnet og plejeforældrenes mestring af situationen samt adgang til at komme til orde ved vigtige beslutninger om barnet.

Perspektiver for fremtiden

En forskningsoversigt som denne giver anledning til en lang prioriteringsliste over forhold, der kunne ændres, forbedres og udvikles på anbringelsesområdet.

Også for en aktuel prioritering inden for KABU projektet kan det være et dilemma, at der åbenlyst er så mange ting, man med god mening kunne gå i gang med.

Ud fra forskningsoversigten vil vi trække nogle områder ud, som vi finder specielt er udviklingsområder. Prioriteringen hviler på nogle kriterier:

- Først og fremmest skal området have væsentlig betydning for anbragte børn.
- Aspekter af anbringelsesarbejdet som ud fra international forskning ser ud til at have bedre effekter for de anbragte børn. Også selvom de er fremmede for dansk anbringelsestradition.
- Fokus er specifikt på de anbragte børn. Vi vil ikke prioritere en generel kompetenceøgning i sagsbehandlingen højt. Brister i sagsbehandlingen af børnesager er forskningsmæssigt en "gammel travet". Det går igen i mange undersøgelser, at der er mangler i undersøgelsen af børnene, planlægningen af anbringelsen m.m. Der er således utvivlsomt et behov for en generel kompetenceøgning i sagsbehandlingen. Det ville imidlertid være at hælde barnet ud med badevandet at prioritere en sådan almen kompetenceudvikling i sagsbehandlingen i et projekt, der retter sig direkte mod en forbedring af anbragte børns forhold.
- Prioriteringsforslagene er begrænset til nogle relativt få, som tillægges særlig vægt.

Vore forslag til prioritering er set gennem forskningsbriller. Dette betyder også, at der i prioriteringen vil blive peget på udækkede forskningsbehov. De områder, der nævnes, kan imidlertid også for de flestes vedkommende med god grund gøres til genstand for udviklingsprojekter i praksis, der kan følges op med evalueringer af virkningerne.

- Anbragte børns *skolegang* er en central faktor i børnenes udviklingsmuligheder. Det ser ud til at gælde, hvis en god spiral skal sættes i gang under selve anbringelsen, og det er afgørende, hvis børnenes sociale fremtidschancer skal forøges. Der foreligger som nævnt næsten ingen dansk forskning om anbragte børns skolegang, og eksisterende undersøgelser fokuserer på undervisningen på institutioner og opholdssteder. Der er således ingen samlet viden om, hvordan anbragte børns skolepræstationer ser ud, og hvad der influerer på resultaterne. Der er heller ikke megen viden om, hvordan de anbragte børn selv betragter deres skolegang.⁶ Resultater om, at socialforvaltningerne systematisk undervurderer børnenes skoleproblemer i planlægningen af anbringelsen, kunne tale for, at der også igangsættes udviklingsprogrammer til styrkelse af anbragte børns skolegang.
- Placeringer i *familiepleje i barnets egen slægt* er relativt fremmed for dansk praksis i anbringelsessager. Der er imidlertid fra udenlandsk forskning grund til at tro, at slægtsplaceringer kan have fordele for børnene. De udvikler sig lige så godt som i andre anbringelsesformer, de har i højere grad kontakt med deres biologiske forældre, og de er først og fremmest udsat for færre sammenbrud i anbringelserne og dermed for mindre turbulens i anbringelsesforløbet. Dette er også et område, hvor der ikke foreligger dansk forskning,⁷ og virkningerne af slægtsplaceringer under danske forhold er ukendte. Udviklingsprojekter, der sigter på systematisk at undersøge slægtsmedlemmers kapacitet til at tage et barn i pleje, ville også være væsentlige.

6. I Niensens (2001) casestudie af 10 danske unge beskrives skolen af de unge. Det fremhæves specielt, at skolen har været en arena for mobning.

7. Nielsen (2002) har dog i en kvantitativ undersøgelse fra Københavns kommune interesseret sig for slægtsplaceringernes karakteristika (for eksempel plejeforældrenes demografiske og socioøkonomiske karakteristika).

- En *efterværnsindsats* på overgangen mellem anbringelse og selvstændigt voksent liv ser ud fra udenlandske studier ud til at være afgørende for kvaliteten af de unges liv under udslusningen og i tiden efter anbringelsen. Også efterværn er et felt, som der i Norden og i Danmark eksisterer meget begrænset viden om. Det gælder både efterværnsindsatsernes karakter og varighed og deres betydning for de unge. Også her går et forskningsbehov hånd i hånd med behov for udvikling af efterværnsprogrammer i praksis, der kan imødekomme de unges behov i en sårbar overgangsfase.
- På et punkt ser brister i sagsbehandlingskvaliteten ud til at være snævert knyttet til børnenes behov. Det gælder, at *de professionelle ofte lader børnene alene med de eksistentielle konflikter*, som kan være en integreret del af en anbringelse. Der er behov for mere forskning, som går i dybden med, i hvor høj grad det er en sikker følgesvend til en anbringelse, at børnene bringes i denne type konflikter. Udviklingsprojekter, som fokuserer på dette aspekt, der i dag i almindelighed ikke varetages i sagsbehandlingen, kunne også være værdifulde.
- Et forskningsmæssigt underbelyst område er *anbragte børns sundhed* og kvaliteten af den sundhedsmæssige indsats, anbragte børn modtager. Internationalt er der få studier om dette, men resultaterne tyder på, at anbragte børn både har mange helbredsproblemer, og at disse ikke i tilstrækkelig grad behandles under anbringelsen. Der er behov for mere forskning på dette felt.
- Sidst skal nævnes *anbringelse på lukket institution*. Det er nævnt, at der kun foreligger et begrænset antal undersøgelser om dette, men deres resultater virker foruroligende og peger på, at anbringelse i sikrede pladser kan have negative effekter. De senere års socialpolitiske debat har sat udbygningen af lukkede institutionspladser på den politiske dagsorden. Det er i lyset af dette et forskningsmæssigt tomrum, at der stort set ikke eksisterer dansk forskning om lukkede institutioners indre liv, behandlingsprogrammer og effekterne af behandlingen for de unge.

ENGLISH SUMMARY

Background of the Research Review

This research review about the placement of children and juveniles is a part of a project under the auspices of the Ministry of Social Affairs, entitled *Quality in the Placement of Children and Juveniles* (in Danish KABU). The research review summarises and disseminates knowledge about central aspects of public care and the work surrounding placement that has been gleaned from existing Danish and international research.

The Research in the Review

The research review is based on 654 empirical studies of placement outside the home. The search for relevant research has been limited to Danish research, studies from the other Nordic countries and the United Kingdom.¹ Relevant Nordic studies have been included, regardless of their age, while only those British studies that have been produced since 1980 have been included. Danish research concerning placement outside the home is limited and this review is therefore dominated by foreign studies.

Placement in Denmark

On the basis of the powers invested in Danish municipalities by law, a Danish municipality can decide to place a child or juvenile outside the home when it is deemed to be of considerable significance

for the particular needs for support of the child or juvenile in question. If there is an obvious risk of serious detrimental effects to the health or development of the young person, the municipality's committee for children and juveniles can decide to place them in compulsory care, i.e., placement without the consent of the parents or youth.

There are currently 14,171 children and juveniles between 0 and 23 years placed outside the home.² Of these, 12,733 are children and juveniles under the age of 18. The 14,171 children and juveniles represent an almost 1% share of the population in the relevant age groups. Considering only those 0-18 years of age, the placement figures are slightly higher, that is 1.1%. Further divided by age, great differences become apparent, however. While only approximately 0.4% of those 0-6 years of age are placed outside the home, that figure is approximately 1% for those 7-11 years of age. This culminates for those 15-17 years of age, where approximately 3% of all boys and 2.5% of all girls are placed outside the home.³

A good 9% of all placements are non-consensual, i.e., the vast majority of placements (91%) are consensual. 46% of the children and juveniles are placed in foster care, 24% in residential care and 16% in group care. The remainder are placed in boarding schools, in own accommodations, ship projects or hospitals.

Summary of Results

The Social Background of placed Children

There is ample research documenting that placed children come from families that distinguish themselves poorly in a number of socio-economic areas. In most studies, the parents are found to have a weak educational background, they are marginalized or excluded from the labour market, they have a poor economy or can be directly

-
1. Isolated American studies are also included in the event that they are often cited in other researchers' work.
 2. At the time of writing, the most recent calculations from Statistics Denmark are from 31 December 2001, which all of the following figures refer to.
 3. The frequency of placement is very slight for those over 20 years of age.

characterised as impoverished. Moreover, the children's families are often characterised by an accumulation of social problems such as substance abuse, poor mental health, family violence, etc.

As such, placed children's families are in a group that distinguishes itself markedly from families with children in general. They have a number of problems and challenges to struggle with, which in turn eat away at the strength that could otherwise be invested in their children and everyday life. For many of these families, wide-ranging, sustained efforts will be necessary to support their abilities to adequately attend to the care of their children.

Effects of Placement

Methodologically well-conducted studies of effects display the same tendencies, both when examining the effects while the child is still in placement and the effects for young adults after discharge from placement.

While in care, there is a clear tendency that the placed children have disproportionately many problems in relation to comparable children. They have markedly greater problems in school, both in terms of learning and social problems. Furthermore, many display antisocial behaviour and psychological problems, just as they have conflict-ridden relations to other children and adults.

The tendency is also clear for the group of children that have been placed at an early age. As (young) adults, they constitute a disproportionately poorly socially-positioned group. They have achieved weak performances in school, have a mediocre level of education, they are more frequently unemployed, have a weaker economy and health, more social problems (substance abuse, criminality, etc.), and they run a greater risk of dying at a young age.

The effects studies often relate to long-term placement. In some studies the period of placement is so long that it is possible to talk of de facto adoption. In these protracted placements one might expect, on the one hand, that the child had been exposed to significant strain prior to placement. On the other hand, there has been a long time to compensate the child for the inappropriate social background and, via a concerted societal effort, to create better opportunities for

the child's development. Nevertheless, the long-term influence that is made possible by prolonged placement does not prevail to bring these children on the same level as their peers in general. Rather, it would appear as though children who experience long-term placement are brought up to the level of that segment of the population of children that are poorest positioned socially. This is not a satisfactory result of a prolonged societal effort. It raises questions as to whether ordinary care institutions are able to meet the extraordinary needs that this group of children have.

Foreign research about foster care within the child's own extended family provides reasons for encouragement. The children develop equally as well as children in other forms of care and they have easier access to, and more contact with, their biological parents. Perhaps the most encouraging feature is that fewer breakdowns take place in placements with relatives, i.e., that both children and foster parents appear to be able to overcome problems when they arise, just as both parts have greater expectations that the foster relationship will elapse in a stable fashion and possibly permanently through childhood. The greater stability in placement with relatives is of particular significance for the placement of older children, where the frequency of breakdowns in placements is otherwise high.

Little research exists about closed/secure institutions. In the meantime, the limited research that does exist points out that the successes of secure institutions cannot be measured in terms of their treatment results, but only in their capacity to retain the child/juvenile in placement. The research renders probable that the effect of placement in secure institutions can be negative in the sense that youth that are not previously characterised by severe antisocial problems acquire them via the placement.

Schooling

It is well documented in the research on the subject that placed children experience disproportionately many and significant problems related to their schooling. It is also documented that social services are not sufficiently aware of the significance of supporting the children's schooling and learning in the course of the period of placement, focusing instead to a larger degree on the children's psychological conflicts. Nor are the placement sites always aware of the strategically

important factor that learning plays for the children's development and future opportunities.

The cared for children's poor performances in school, and the lack of attention concerning this, is problematic on the grounds that adequate schooling is the ticket of admission to almost all social goods in adult life. It is the ticket for admission to education, work, acceptable economic standing, etc. These are all matters in which the previously placed group distinguishes themselves negatively in relation to other young adults.

Stability in Placements

It is well illustrated in the research on the matter that a surprising number of placements simply break down and must be interrupted. This is particularly the case for children that are put in placement in their teenage years. Several research reviews point out that up to 40-50% of all placements break down for this age group. This is either because the child refuses to remain at the site of placement and leaves it, or that the site of placement refuses to have the child or feel that the child is misplaced. One of the consequences of this is that the child is discharged, or "discharges him/herself" from care at a very young age and without sufficient planning for what is to happen subsequent to the placement. This also represents a turbulent course of placement for the children and juveniles that have to be re-placed as a result of prior placement breakdowns.

The frequency of repeated placement has been subject to sporadic research. The frequency of repeated placement appears to be dependent on the children's age at the time of placement. In Sweden, the frequency of repeated placement varies from 25% for small children to 40% for teenagers, which corresponds to other international results. As such, there are undoubtedly many children who are placed in a number of different settings, thereby exposed to repeated breaks.

In sum, there is research evidence indicating that in many instances, placement does not represent a stable procedure in which the children's own family is replaced by a placement milieu that is able to continually support the child in the space of time that the placement continues. To the contrary, a significant share of the children is exposed to repeated changes and breaks.

Contact with Biological Parents

The significance of the contact with the biological parents has been a much-debated subject among researchers and practitioners for at least the last 15 years. A number of studies find positive effects for the cared for child's development when they are able to maintain good contact with the parents while in care. Doubts have since been cast on the validity of these results, however. Until now, sufficient documentation does not exist to support the assumptions that have otherwise been held, i.e., that contact with the parents has positive significance. It is important to emphasise, however, that documentation of the opposite does not exist, either.

So we do not know with certainty whether contact with the biological parents is positive, neutral or possibly negative for the placed child. However, the lack of existing documentation cannot be used as an argument against working in practice to improve the contact between child and parents as much as possible. In the absence of relevant research the basis must be, as is also expressed in the relevant legislation, that it is important that child in care maintains connection with his or her roots unless there are particularly weighty considerations that can be used to argue the opposite.

There is extremely limited knowledge about placed children's relations to siblings and other relatives and the significance of these relations. There are studies that indicate that siblings and other relatives occupy a prominent place in the child's mind. However, this is an area that is poorly illustrated by research.

The Views of the Children and Parents on Placement
Studies that have a "user perspective" on placement cast light on many aspects of the placement procedure. A few points will be emphasised here.

In many studies there are signs that in a number of areas the placed children are cast out in existential conflicts in connection with the placement. They must overcome the separation from their primary caregivers; they are often subject to a loss of family; they must relate to new people, rules and cultures in the setting in which they are placed in care; they are insecure in relation to the perspectives for the future in the placement and they are often alone and lonely while they struggle with these things.

An oft-studied area in “user studies” is children’s and parents’ participation in the placement process. The majority of studies suggest that both children and parents experience a significant sense of impotence and neglect, a lack of information and participation in the decision-making process. The prevailing perspective as seen through the eyes of the children and parents is a sense of being outside of the decisions that are being made concerning their lives. These results from a user-perspective are further confirmed by studies that focus on the social worker’s role in placement cases. Such studies systematically document that the awareness of a partnership with children and parents is limited.

Leaving Care and After Care

There is ample research documenting that when being discharged from care, the previously placed youth encounter a number of social needs that they are unlikely able to meet on their own, e.g., needs for additional schooling, education, housing, money, health concerns, etc. These needs also include the creation of networks and practical skills to be able to organise and master an everyday life. Leaving care is a point in the placement process that foreign studies systematically characterise as being a vulnerable phase where youth require broad-spectrum support for the transition from placement to an independent adult life.

It is also well documented in foreign studies that the post-placement care that is required by law is often not realised, is sparse or short-lived and is not capable of constituting a buffer for the vulnerability inherent to the situation. For some youth this means that after leaving care they experience a miserable life as homeless and network poor. There is evidence in the foreign research to regard the post-placement care as being an integrated and strategically important part of a placement process that often does not receive the attention from the responsible authorities that it deserves.

Placement of Children of Ethnic Minorities

There are not a noteworthy number of studies about the placement of the children of ethnic minorities. There is little such knowledge in Denmark. A fundamental aspect such as the frequency of placement of the children of ethnic minorities is unknown because official statistics only include a fraction of the children who would characterise

themselves as having a foreign ethnic background. The few existing studies suggest that questions can be raised as to whether the rules of the Convention on the Rights of the Child are honoured in Danish placement practice. This pertains to the consideration that is to be granted to the child's background in terms of ethnicity, culture, religion, etc. It is also known that the children of ethnic minorities in Denmark are placed in institutions more often than are other children.

In British research there has been great interest in placement in families with the same or different ethnic background than the child. In the meantime there is still a lack of unambiguous documentation at the present time that shows that it is best for an ethnic minority child to be placed in surroundings that correspond to the child's own background. Some studies suggest, however, that in any case it is important for the children of ethnic minorities to have contacts within their own culture while placed outside the home.

The Role of the Social Worker in the Placement Process

Many studies deal with social workers' efforts in placement cases; however, these studies deal with the motley array of work features in the placement process. Some of the points of central significance for the work with placement will be highlighted here.

Knowledge stemming from many studies exists that planning prior to placement can be inadequate. More-over, many studies have contributed to the documentation that the plans are often formulated in vague phrases, are very general and difficult to concretise.

It is also well documented that in practice, the Child Protective Services fail to work sufficiently for the partnership with children and parents that legislation actually obliges them to. Children and parents are all too often not regarded as partners and do not participate in the preparation and conducting of the placement. This is particularly the case as far as the children are concerned.

Some studies additionally deal with whether parents and children actually receive the help they require prior to and during the placement. A general feature in the results is that the help to the families is often withdrawn when the child is first placed, i.e., that the efforts

to improve the relations at home for the purpose of being able to return home can be inadequate and occasionally absent.

There are quite a number of studies about the co-operation between the Child Protective Services and foster care families in particular. The results here are not unambiguous, however. In some studies the foster care families are largely satisfied with the collaboration. In most studies the foster parents tell of inadequate support from the administration in terms of the frequency of visits, general support for the foster care task, hearings in connection with important decisions, education, supervision, intervention in the event of crises in the foster care relationship and in some instances the amount of remuneration.

Prioritization Proposals

On the background of the research results in the above, it is recommended that the following points are granted high priority in connection with research and practice:

- Placed children's schooling is a central factor in these children's further opportunities for development. There is almost no Danish research about placed children's schooling and there is a need for deeper knowledge within this area. Results indicating that social services systematically underestimate the children's school problems in the planning of the placement could support the argument that development programmes ought to be initiated for the fortification of the children's schooling.
- Placements in a foster home among the child's own relatives are relatively foreign in Danish practice in placement cases. However, foreign research provides reason to believe that placement with relatives can be advantageous for the children. This is another area where very little Danish research exists. The effects of placement among relatives in the Danish context are unknown. Development projects that aim at the systematic study of relatives' capacity to accept a child in foster care would also be valuable.
- Foreign studies also indicate that efforts invested in the transition from placement to independent adult life appear to be of decisive significance for the quality of the youth's life while leaving the

care environment and in the period immediately following placement. *Leaving care* is an area about which there is very little existing knowledge in Denmark. This is another instance in which the need for research goes hand-in-hand with a need for the development of after care [JJ11]programmes[JJ12] in practice.

- *The professionals often leave the children alone with the existential conflicts* that can be an integral aspect of placement. There is a need for research that delves deeply into the experience of placement through the eyes of the child. Development projects focusing on this aspect would also be valuable.
- An area that is underexposed in existing research is the *health of the placed children* and the quality of the health care services that the child receives while in placement. There are few international studies about this, but the results that do exist indicate that these children experience many health problems and that these are not treated sufficiently while they are in care.
- Finally, *placement in secured institutions* ought to be mentioned. There are only a limited number of existing studies about this, but their results are disturbing and indicate that placement in secured institutions might have negative effects. In this light there is a 'research vacuum' – there is hardly any Danish research about secured institutions' treatment programmes and their effects on youth.

LITTERATUR

Adcock, M. (1995)

Contact. An overview. In: Argent, H. (ed.): *See you soon: Contact with children looked after by local authorities*, 4-22. London: British Agencies for Adoption and Fostering.

Ahmad, B. (1990)

Black perspectives in social work. Birmingham: Ventura Press.

Aldgate, J. (1980)

Identification of factors influencing children's length of stay in care. In: Triseliotis, J. (ed.): *New developments in foster care and adoption*, 22-40. London: Routledge & Kegan Paul.

Aldgate, J. (1990)

Foster children at school: success or failure. *Adoption & Fostering*, 14, 4, 38-49.

Aldgate, J. (1994)

Graduating from care – a missed opportunity for encouraging successful citizenship. *Children and Youth Services Review*, 16, 3, 255-272.

Aldgate, J., Colton, M., Ghatge, D. & Heath, A. (1992)

Educational attainment and stability in long-term foster care. *Children & Society*, 6, 2, 91-103.

- Aldgate, J., Heath, A., Colton, M. & Simm, M. (1993)
 Social work and the education of children in foster care.
Adoption & Fostering, 17, 3, 25-34.
- Aldgate, J., Stein, M. & Carey, K. (1989)
 The contribution of young people and their families towards improving foster family care. In: Aldgate, J., Reeves, C. & Maluccio, A. (eds.): *Adolescents in foster families*, 61-76. London: Batsford.
- Alin-Åkerman, B. (1972)
Den mentala utvecklingen hos barn på spädbarnshem i Stockholm. Stockholm: Högskolan för Lärarutbildning, Rapport från pedagogiska institutionen.
- Ames, J. (1999)
 Fostering children and young people with learning disabilities: the perspectives of birth children and carers. In: *Signposts in fostering. Policy, practice and research issues*, 187-196. London: British Agencies for Adoption and Fostering.
- Andersen, B. H. (1989)
Anbringelsesforløb: En registerundersøgelse af børn og unge anbragt uden for hjemmet. København: Socialforskningsinstituttet, rapport 89:2.
- Andersen, E. DeP. & Wagner, L. (1992)
Stærkt velfærdstruet: Et møde med 18 unge, der som børn blev tvangs-fjernet. Odense: Socialmedicinsk afsnit, Social- og sundhedsafdelingen.
- Andersen, J. (1999)
Familieplejen i Greve Kommune. Greve: Greve Kommune.
- Andersson, G. (1984)
Små barn på barnhem. Malmö: Liber Förlag/Gleerup. *Studia psychologica et paedagogica series altera LXXIII*.
- Andersson, G. (1988)
En uppföljning av barn som skilts från sina föräldrar. Lund: Meddelanden från Socialhögskolan 1988:1.

- Andersson, G. (1991)
Socialt arbete med små barn. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, G. (1992)
Social workers and child welfare. *British Journal of Social Work*, 22, 3, 253-269.
- Andersson, G. (1995)
Barn i samhällsvård. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, G. (1998)
Föräldrakontakt och familjetillhörighet ur fosterbarns perspektiv. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 1, 3-23.
- Andersson, G. (1999a)
Children in residential and foster care – a Swedish example. *International Journal of Social Welfare*, 8, 253-266.
- Andersson, G. (1999b)
Children in permanent foster care in Sweden. *Child and Family Social Work*, 4, 3, 175-186.
- Andersson, G. (2001a)
"Jag försöker gå framåt men vinden drar mig bakåt" – en barndom utan kontinuitet. Ingår i, Aronsson, K. (red.): *Haverier i social barnvård. Fem fallstudier*. Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete, Gothia.
- Andersson, G. (2001b)
Fosterbarn ur ett könsperspektiv. *Nordisk Socialt Arbeid*, 22, 1, 35-41.
- Andersson, G. (2001c)
Barns vardagsliv i familjehem. In: Bäck-Wiklund, M. & Lundström, T. (red.): *Barns vardag i det senmoderna samhället*, 144-176. Stockholm: Natur och kultur.
- Andersson, G. (2001d)
The motives of foster parents, their family and work circumstances. *British Journal of Social Work*, 31, 235-248. 2001.

Andersson, M. (1976)

Hur går det for 50-talets Stockholms-pojkar? – En oppfølging av 222 vanlige skolpojkar och 100 skåpojkar. Stockholm: Monografier utgivna av Stockholms kommunalförvaltning.

Andreassen, T. (2003)

Antisocialitet og ungdomsinstitusjoner – Hva sier forskningen? (Under udgivelse).

Angel, B. Ø. (1999)

Barnet mitt bor hos meg igjen: Barnevernets arbeid med tilbakeføring av barn. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS.

Ankestyrelsen (2002)

Sociale Danmarkskort 2002. København: Ankestyrelsen.

Arvidsson, M. B. (1996)

Att sätta gränser för det normala: om gränssättning på två särskilda ungdomshem. Lund: Network for Research in Criminology and Deviant Behaviour at Lund University.

Arvidsson, M. B. (2000)

När anhöriga involveras: personalens beskrivning av anhöriga på särskilda ungdomshem. Stockholm: Statens Institutionsstyrelse.

Backe-Hansen, E. (1982)

Når fosterhjemsplasseringer ender med utilsiktet flytting: Hvorfor skjer de, og hvordan kunne de vært unngått? Rapport fra et forskningsprosjekt utført ved Oslo barnvernkontors fosterhemssentral i 1980. Oslo: NAVF's senter for klinisk psykologisk forskning.

Backe-Hansen, E. (1994)

Contact between young children in long-term care and their parents. *Scandinavian Journal of Social Welfare*, 3, 1, 24-30.

Backe-Hansen, E. (1995a)

Omsorgsovertakelse av små barn i et utviklingspsykopatologisk perspektiv 1: Belastninger og risiko. *Nordisk Sosialt Arbeid*, 2, 102-113.

Backe-Hansen, E. (1995b)

Omsorgsovertakelse av små barn i et utviklingspsykopatologisk perspektiv 2: Hvordan gikk det med barna? *Nordisk Sosialt Arbeid*, 3, 213-223.

Backe-Hansen, E. (1997)

Barns behov for hjelp som sosial konstruksjon. In: Backe-Hansen, E. & Havik, T. (red.): *Barnevern på barns premisser*, 107-122. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Backe-Hansen, E. (2001)

Rettferdiggjøring av omsorgsovertakelse: En beslutningsteoretisk analyse av barneverntjenestens argumentasjon i en serie typiske saker om små barn. Oslo: NOVA, Rapport 2/01.

Backe-Hansen, E., Havik, T. & Moldestad, B. (1998)

Barnets talsperson: En evaluering av ordningen med barnets talsperson. Bergen: BVU.

Barn, R. (1990)

Black children in local authority care: admission patterns. *New Community*, 16, 2, 229-246.

Barn, R. (1993)

Black children in the public care system. London: Batsford in association with British Agencies for Adoption and Fostering.

Barn, R. (1998)

Race, ethnicity and foster care – meeting the needs of minority ethnic children. *Exchanging Visions*, 56-63.

Barn, R., Sinclair, R. & Ferdinand, D. (1997)

Acting on principle: An examination of race and ethnicity in social services provision for children and families. London: British Agencies for Adoption and Fostering.

Barth, R. (1990)

On their own: the experiences of youths after foster care. *Children and Adolescent Social Work*, 7, 5, 419-440.

- Barth, R. & Berry, M. (1987)
Outcomes of child welfare services under permanency planning. *Social Service Review*, 71-90.
- Barth, R. & Berry, M. (1988)
Adoption and disruption: Rates, risks and responses. New York: Aldine de Gruyter.
- Bates, T., Buchanan, J., Corby, B. & Young L. (1999)
Drug use, parenting and child protection. Towards an effective inter-agency response. Preston: University of Central Lancashire.
- Batta, I. & Mawby, R. (1981)
Children in local authority care monitoring racial differences in Bradford. *Policy & Politics*, 9, 2.
- Bayliss, C. (1987)
Providing family placements for adolescents. Ilford: Barnardo's.
- Bebbington, A. & Miles, J. (1989)
The background of children who enter local authority care. *British Journal of Social Work*, 19, 5, 349-368.
- Berglind, R. (1956)
Hur går det för fosterbarnen? Berättelse över av Almänna barnhuset verkställd fosterbarnsundersökning. *Sociala Meddelanden*, 493-519.
- Berglind, R. (1961)
Hur går det för fosterbarnen – del II. *Sociala Meddelanden*, 105-120.
- Berglind, R. (1963)
Hur går det för fosterbarnen – del III. *Sociala Meddelanden*, 53-68.
- Bergman, K. (2000)
Dartingtonprojektet: en försöksverksamhet för att stärka och utveckla familjevården. Stockholm: Socialstyrelsen, SoS-rapport 2000:2.
- Bergström, U. & Sarnecki, J. (1996)
Invandrarungdomar på särskilda ungdomshem i Stockholms län. In: Armelius, B-Å., Bengtzon, S., Rydelius, P-A., Sarnecki, J. &

Carpelan, K. S. (red.): *Vård av ungdomar med sociala problem*, 156-186. Stockholm: Statens Institutionsstyrelse (SIS).

Berrick, J. D., Barth, R. & Needell, B. (1994)

A comparison of kinship foster homes and foster family homes: Implications for kinship foster care as family preservation. *Children and Youth Services Review*, 16, 1/2, 33-63.

Berridge, D. (1985)

Children's homes. Oxford: Basil Blackwell.

Berridge, D. (1997)

Foster care. A research review. London: H.M.S.O.

Berridge, D. (1999a)

Partnership with parents of children in foster care or residential care. In: Masson, J., Harrison, C. & Pavlovic, A. (eds.): *Lost and found: making and remaking working partnerships with parents of children in the care system*, 91-103. Aldershot: Ashgate, Arena.

Berridge, D. (1999b)

Work with fostered children and their families. In: Hill, M. (ed.): *Effective ways of working with children and their families*, 240-255. London: Jessica Kingsley Publishers Ltd.

Berridge, D., Barrett, D., Brodie, I., Henderson, B. & Wenman, H. (1995)

Cautious optimism? Changing residential child care in local authority. Coventry: Social care: Papers for Practice. SCA (Education) in collaboration with The University of Warwick, Department of Applied Social Studies.

Berridge, D. & Brodie, I. (1996)

Hello – is anybody listening? The education of young people in residential care. Warwick: University of Warwick.

Berridge, D. & Brodie, I. (1998)

Children's homes revisited. London: Jessica Kingsley Publishers Ltd.

Berridge, D. & Cleaver, H. (1987)

Foster home breakdown. Oxford: Basil Blackwell.

Betænkning 1212 (1990)

Betænkning om de retlige rammer for indsatsen over for børn og unge (Graversen-betænkningen). København: Udvalget om de retlige rammer for indsatsen over for børn og unge.

Biehal, N. (1995)

Moving on. Young people and leaving care schemes. London: H.M.S.O.

Biehal, N., Clayden, J., Stein, M. & Wade, J. (1992)

Prepared for living? A survey of young people leaving the care of three local authorities. Leeds: Leaving Care Research Project, Leeds University in association with National Children's Bureau.

Biehal, N., Clayden, J., Stein, M. & Wade, J. (1994)

Leaving care in England: A research perspective. *Children and Youth Services Review*, 16, 3, 231-254.

Biehal, N. & Wade, J. (1996)

Looking back, looking forward: Care leavers, families and change. *Children and Youth Services Review*, 18, 4/5, 425-445.

Biehal, N. & Wade, J. (1999)

Taking a chance? The risks associated with going missing from substitute care. *Child Abuse Review*, 8, 6, 366-376.

Bilson, A. & Barker, R. (1992)

Siblings of children in care or accommodation. *Practice*, 6, 4, 307-318.

Bilson, A. & Barker, R. (1995)

Parental contact with children fostered and in residential care after the Children Act 1989. *British Journal of Social Work*, 25, 367-381.

Biss, D. (1995)

Weighing up the limitations of partnership policies in child protection: Commentary on Thoburn, Lewis and Shemmings. *Child Abuse Review*, 4, 3, 172-175.

Bjørgum, L. (2001)

Fosterhjemsplassering av innvandrerbarn: Hva avgjør plassering i norsk vs. etnisk fosterhjem? Harstad: Høgskolen i Harstad.

Blythe, E. & Milner, J. (1998)

The education of children in public care. In: *Social work with children: The educational perspective*, 45-58. London: Longman.

Bohman, M. (1971)

A comparative study of adopted children, foster children and children in their biological environment born after undesired pregnancies. *Acta Paediatrica Scandinavica*, Suppl, 221.

Bohman, M. & Sigvardsson, S. (1979)

Long term effects of early institutional care: A prospective longitudinal study. *Journal of Child Psychology & Psychiatry*, 111-117.

Bohman, M. & Sigvardsson, S. (1980a)

A prospective, longitudinal study of children registered for adoption. A 15-year follow-up. *Acta Paediatrica Scandinavica*, 61, 339-355.

Bohman, M. & Sigvardsson, S. (1980b)

Negative social heritage. *Adoption & Fostering*, 3, 25-31.

Bohman, M. & Sigvardsson, S. (1980c)

Umeåundersökning: Barn i fosterhem klarade sig sämst. *Socionomen*, 19, 8-9.

Bohman, M. & Sigvardsson, S. (1985)

A prospective longitudinal study of adoption. In: Nicol, A. R. (ed.): *Longitudinal studies in child psychology and psychiatry. Practical lessons from research experience*, 137-155. Norwich: Wiley & Sons Ltd.

Bonke, J. & Kofoed, L. (2001)

Længerevarende behandling af børn og unge i sikrede pladser - en evaluering. København: Socialforskningsinstituttet 01:8.

Bonnerjea, L. (1990)

Leaving care in London. London: London Boroughs Children's Regional Planning Committee.

- Bonnier, L. & Kälvesten, A.-L. (1990)
För sommaren – eller för hela livet: barn och ungdomar i Stockholm placerade i fosterhem 1960. Stockholm: Socialförvaltningen.
- Boolsen, M. W., Mehlbye, J. & Sparre, L. (1986)
Børns opvækst uden for hjemmet: En undersøgelse af døgnanbringelser i Københavns kommune. København: Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut.
- Borland, M., O'Hara, G. & Triseliotis, J. (1991)
Permanency planning for children in Lothian region. *Adoption & Fostering*, 1-46.
- Broad, B. (1998)
Young people leaving care. London: Jessica Kingsley Publishers Ltd.
- Broad, B. (1999)
Young people leaving care: Moving towards 'joined up' solutions? *Children & Society*, 13, 2, 81-93.
- Broad, B. (2001)
Kinship care: supporting children in placements with extended family and friends. *Adoption & Fostering*, 25, 2, 33-41.
- Brodie, I. (2001)
Children's homes and school exclusion. Redefining the problem. London: Jessica Kingsley Publishers Ltd.
- Brown, E., Bullock, R., Hobson, C. & Little, M. (1998)
Making residential care work. Structure and culture in children's homes. Aldershot: Ashgate, Dartington Social Research Series.
- Bryderup, I. M., Madsen, B. & Perthou, A. S. (2002)
Specialundervisning på anbringelsessteder og i dagbehandlingstilbud: En undersøgelse af pædagogiske processer og samarbejdsformer. København: Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Brønserud, S., Dessau, M. L. & Hind, A. R. (2001)
Anbringelse af børn i familiepleje: At navigere i en kompleks virkelighed. Frederikshavn: Dafolo.

- Buchanan, C. (1993)
Answering back: Report by young people being looked after on The Children Act 1989. Southampton: Southampton University, Department of Social Work Studies.
- Bucht, S-I. (1997)
Frivilliga omhändertaganden av barn. Umeå: Umeå Universitet.
- Bullock, R., Gooch, D., Little, M. (1998)
Children going home. The reunification of families. Aldershot: Ashgate.
- Bullock, R., Little, M. & Millham, S. (1993)
Going home. The return of children separated from their families. Aldershot: Dartmouth.
- Bullock, R., Little, M. & Millham, S. (1998)
Secure treatment outcomes. The care careers of very difficult adolescents. Aldershot: Ashgate.
- Burgess, C. (1981)
In care and into work. London: Tavistock Publications.
- Bushell, W. (1992)
Black children in care. London.
- Butler, I. & Williamson, H. (1994)
Children speak: Children, trauma and social work. London: Longman.
- Butler, I. & Williamson, H. (1999)
Children's views of their involvement. In: Shemmings, D. (ed.): *Involving children in family support and child protection*, 7-14. London: The Stationary Office.
- Butler, S. & Charles, M. (1998)
'The past, the present, but never the future'; thematic representations of fostering disruption. *Child and Family Social Work*, 4, 9-19.

Börjeson, B. (1976)

I föräldrars ställe: en studie i fosterbarnens livssituation. Stockholm: Almquist & Wiksel Förlag AB.

Börjeson, B. (1981)

Hur barn bliver människor. Om barns identitetsutveckling. In: Vinterhed, K., Börjeson, B., Cederström, A., Fledin, E., Hessle, M. & Hessle, S. (red.): *Barn i kris. En bok om barn och separation.* Stockholm: AWE-Gebers.

Börjeson, B., Cederström, A., Fredin, E., Hessle, M., Nordin, H. & Vinterhed, K. (1979)

Barn i kris – utveckling av ett forskningsprojekt. Stockholm: Barnbyns Skås rapportserie, nr. 46.

Börjeson, B. & Håkansson, H. (1990)

Hotade, försummade, övergivna: är familjehemsplacering en möjlighet för barnen? En bok för socialarbetare i den sociala barnomsorgen. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Callermo, P. & Lind, S. (1987)

Mellanvårdformer: ytterst en värdideologisk fråga: en uppföljning av ungdomar, som skrivits ut från fyra HVB- institutioner. Stockholm: Omsorgsnämnden.

Carlsson, I. (1972)

Barn i fosterhem följda under 20 år. Göteborg: Göteborg Universitet, Pedagogiska institutionen.

Caspersen, E. & K. Holm (1988)

Tvangsfjernelse af børn. Aalborg: Aalborg Kommune.

Cederström, A. (1990)

Fosterbarns anpassning – en relationsproblematik: om 25 barn i åldrarna 4-12 år som har placerats i fosterhem: en delstudie i Barn i krisprojektet. Stockholm: Stockholm Universitet, Pedagogiska institutionen.

Cederström, A. (1994)

Fosterbarns anpassning II: Delstudie 1: om 10 barn som har placerats i fosterhem under det första levnadsåret. Stockholm: Stockholm Universitet, Pedagogiska institutionen.

Chand, A. (2000)

The over-representation of black children in the child protection system: possible causes, consequences and solutions. *Child & Family Social Work*, 5, 1, 67-77.

Cheung, S. & Heath, A. (1994)

After care: the education and occupation of adults who have been in care. *Oxford Review of Education*, 20, 3, 361-374.

Christensen, E. (1998)

Anbringelser af børn: En kvalitativ analyse af processen. København: Socialforskningsinstituttet 98:2.

Christensen, E. & Egelund, T. (2002)

Børnesager: Evaluering af den forebyggende indsats. København: Socialforskningsinstituttet 02:10.

Christiansen, K. U. (1992)

Foreldreperspektiv på barnevernundersøgelsen. *Nordisk Sosialt Arbeid*, 12, 3, 29-42.

Christoffersen, M. N. (1988)

Familieplejen: En undersøgelse af danske plejefamilier med 0-17-årige plejebørn. København: Socialforskningsinstituttet, rapport 88:11.

Christoffersen, M. N. (1993)

Anbragte børns livsforløb: En undersøgelse af tidligere anbragte børn og unge født i 1967. København: Socialforskningsinstituttet, rapport 93:11.

Christoffersen, M. N. (1996)

A follow-up study of out-of-home care in Denmark: Long-term effects on self-esteem among abused and neglected children. *International Journal of Child & Family Welfare*, 1, 25-39.

Christoffersen, M. N. (1999)

Risikofaktorer i barndommen – en forløbsundersøgelse særligt med henblik på forældres psykiske sygdomme. København: Socialforskningsinstituttet 99:18.

Claezon, I. (1987)

Bättre beslut: en studie av handläggning av omhändertagande av barn. Umeå: Umeå Universitet, Institutionen för socialt arbete.

Claezon, I. & Larsson, S. (1985)

Det svåra valet: socialsekretarens nyckelroll vid omhändertagande av barn. Malmö: Liber Förlag.

Clausen, S-E. (2000)

Barnevern i Norge 1990-1997: En longitudinell studie basert på registerdata. Oslo: Projektrapport 2000:7, NIBR.

Cleaver, H. (1997)

Contact: The social workers' experience. *Adoption & Fostering*, 21, 4, 34-40.

Cleaver, H. (2000)

Fostering family contact. London: The Stationary Office.

Cleaver, H. & Freeman, P. (1995)

Parental perspectives in cases of suspected child abuse. London: H.M.S.O.

Colton, M. (1988a)

Dimensions of substitute child care. A comparative study of foster and residential care practice. Aldershot: Avebury.

Colton, M. (1988b)

Foster and residential care practices compared. *British Journal of Social Work*, 18, 1, 25-42.

Colton, M. (1988c)

Determinants of substitute child care practice. *British Journal of Social Work*, 18, 2, 113-135.

- Colton, M. (1989a)
Foster and residential children's perceptions of their social environments. *British Journal of Social Work*, 19, 217-233.
- Colton, M. (1989b)
Attitudes of special foster parents and residential staff towards children. *Children & Society*, 3, 1, 3-18.
- Colton, M. (1990)
Care fit for children. *Children & Society*, 3, 4, 339-344.
- Colton, M. (1992)
Carers of children: a comparative study of the practices of residential and foster carers. *Children & Society*, 6, 1, 25-37.
- Colton, M., Drury, C. & Williams, M. (1995)
Children in need. Aldershot: Avebury.
- Colton, M., Heath, A. & Aldgate, J. (1995)
School attainment and behaviour of foster children: a longitudinal study. In: Colton, M., Ghesqui re, P., Hellinckx, W. & Williams, M. (eds.): *The art and science of child care*, 67-84. Aldershot: Arena.
- Colton, M. & Hellinckx, W. (1994)
Residential and foster care in the European Community: Current trends in policy and practice. *British Journal of Social Work*, 24.
- Cook, R. (1994)
Are we helping foster care youth prepare for their future? *Children and Youth Services Review*, 16, 3/4, 213-229.
- Corser, A. & Furnell, J. (1992)
What do foster parents think of the natural parents? - A comparative study. *Child: Care, Health and Development*, 18, 2, 67-80.
- Crowley, M. (1985)
Preparation for foster care practice – a survey. Norwich: Social Work Monograph 11. University of East Anglia in association with Social Work Today.

Dahl, T. S. (1978)

Barnevern og samfunnsvern. Om stat, vitenskap og profesjoner under barnevernets oppkomst i Norge. Oslo: Pax Forlag A/S.

Dando, I. & Minty, B. (1987)

What makes good foster parents. *British Institute of Social Work*, 17, 3, 83-400.

Danmarks Statistik (1994)

Befolkningens bevægelser. København: Danmarks Statistik.

Danmarks Statistik (2002)

Sociale forhold, sundhed og retsvæsen. Bistand til børn og unge, 2001. København: Statistiske Efterretninger, 2002:18.

Dartington Social Research Unit (1984)

Predicting children's length of stay in care and the relevance of family links. Bristol: University of Bristol, School of Applied Social Studies, Dartington Social Research Unit.

Dávila, E. H. & Landgren-Möller, E. (1991)

Vilka barn omhändertas av samhället. En undersökning av barn födda 1976. Stockholm: SCB.

Denman, G. & Thorpe, D. (1993)

Family participation and patterns of intervention in child protection in Gwent. A research report for the Area Child Protection Committee, Gwent. Lancaster: Applied Social Science Department, University of Lancaster.

Department of Health (1994)

The Children Act 1989: Contact order study. London: Department of Health and Social Services Inspectorate.

Department of Health and Social Security (1981)

A study of the boarding-out of children. London: Department of Health and Social Security, Social Work Service.

Department of Health and Social Services Inspectorate and Office for Standards in Education (1995)

The education of children who are looked after by local authorities. London: Department of Health, Social Services Inspectorate and Office for Standards in Education.

Dickson, Z. (1995)

A care leaver's perspective of care and contact. In: Argent, H. (ed.): *See you soon: Contact with children looked after by local authorities*, 152-162. London: British Agencies for Adoption and Fostering.

Dingwall, R., Eekelaar, J. & Murray, T. (1995)

The protection of children: State intervention and family life. Oxford: Basil Blackwell.

Donzelot, J. (1977)

La police des familles. Paris: Les éditions de minuit.

Downes, C. (1992)

Separation revisited. Adolescents in foster family care. Aldershot: Ashgate.

Draiby, P. (2001)

"Når familien er et job" – samtaler med plejeforældre. Frederikshavn: Dafolo Forlag, Familieplejen i Danmark og Københavns Kommune.

Dubowitz, H., Feigelman, S. & Zuravin, S. (1993)

A profile of kinship care. *Child Welfare*, LXXII, 2.

Dubowitz, H. & Sawyer, R. J. (1994)

School behavior of children in kinship care. *Child Abuse & Neglect*, 18, 11, 899-911.

Durlak, J. (1997)

Successful prevention programs for children and adolescents. New York: Plenum Press.

Dønnestad, E. & Sanner, M. (2001)

Hallo – er det noen der?: Unge anrop fra en annen virkelighet. Oslo: Forum for barnekonvensjonen.

Ebsen, F. (2001)

Viden i børnesager. En kvantitativ undersøgelse af børnesagerne i fire kommuner og et amt. København: Socialministeriet.

Egelund, T. (1997)

Beskyttelse af barndommen. Socialforvaltningers risikovurdering og indgreb. København: Hans Reitzels Forlag.

Egelund, T. (1999)

Onde cirkler i socialt arbejde. In: *Social Årsrapport 1999*, 17-34. København: Socialpolitisk Forlag, CASA og Socialpolitisk Forening.

Egelund, T. (2002)

Metodeanvendelse i kommunernes forebyggende arbejde med børn og unge. 2. delrapport i evaluering af den forebyggende indsats over for børn og unge. København: Socialforskningsinstituttet, arbejdspapir 3:2002.

Egelund, T. & Thomsen, S. A. (2002)

Tærskler for anbringelse. En vignetundersøgelse om socialforvaltningers vurderinger i børnesager. København: Socialforskningsinstituttet 02:13.

Eriksson, M-L. & Nordin, H. (1973)

Fosterhem med tre eller flera fosterbarn: enkätundersökning som huvudsakligen belyser fosterföräldrarnas situation. Stockholm: Stockholm Universitet, Pedagogiska institutionen.

Ertmann, B. (1994)

Tvangsfjernelser: En analyse af samtlige tvangsfjernelser i Københavns kommune i 1990. Vejle: Kroghs Forlag.

Esping, U. (1988)

Familjehemsvård: ett känsligt samspel. En rapport från en undersökning av familjehemsvården i en mellanstor kommun. Stockholm: Almäna förlag.

Familieplejen i Danmark (1996)

102. årsberetning. Repræsentantskabsmøde 13.-14. september 1996. Roskilde.

- Fanshel, D. & Finch, S. J. (1990)
Foster children in life course perspectives. The Casey Family Program experience. New York: Columbia University Press.
- Fanshel, D., Finch, S. J. & Grundy, J. (1990)
Foster children in a life course perspective. New York: Columbia University Press.
- Fanshel, D. & Shinn, E. B. (1978)
Children in foster care. A longitudinal investigation. New York: Columbia University Press.
- Farmer, E. (1993)
Child abuse and child abusers: Protection and prevention. London: Research Highlights in Social Work, No. 24, Jessica Kingsley Publishers Ltd.
- Farmer, E. & Owen, M. (1995)
Child protection practice: Private risks and public remedies. A study of decision making, intervention and outcome in child protection work. London: H.M.S.O.
- Farmer, E. & Parker, R. (1991)
Trials and tribulations: Returning children from local authority care to their families. London: H.M.S.O.
- Fein, E., Maluccio, A. Hamilton, J. & Ward, D. (1983)
 After foster care: Outcomes of permanency planning for children. *Child Welfare*, LXII, 6, nov/dec.
- Fein, E., Maluccio, A., Kluger, N. & Miriam, P. (1990)
No more partings. An examination of long-term foster family care. Washington D. C.: Child Welfare League of America.
- Fenyo, A. Knapp, M. & Baines, B. (1989)
Foster care breakdown: A study of the Kent family placement scheme. Canterbury: University of Kent, Personal Social Services Research Unit.

Festinger, T. (1983)

No one ever asked us. A postscript to foster care. New York: Columbia University Press.

Fisher, M., Marsh, P., Phillips, D. & Sainsbury, E. (1986)

In and out of care. The experiences of children, parents and social workers. London: B.T. Batsford Ltd.

Fisher, T., Gibbs, I., Sinclair, I. & Wilson, K. (2000)

Sharing the care: the qualities sought of social workers by foster carers. *Child and Family Social Work*, 5, 3, 225-233.

Flaatten, E. S. (1984)

Hvem blir barnevernsklienter? Sammendrag av en undersøkelse ved Statistisk sentralbyrå. *Nordisk Sosialt Arbeid*, 4, 2, 63-72.

Fletcher, B. (1993)

Not just a name. The views of young people in foster and residential care. London: National Consumer Council.

Fletcher-Campell, F. (1998)

Progress or procrastination? The education of young people who are looked after. *Children & Society*, 12, 1, 3-11.

Fletcher-Campell, F. & Hall, C. (1991)

Changing schools? Changing people? A study of the education of children in care. Winsor: National Foundation for Educational Research/Nelson.

Flynn, R. (2002)

Research review: kinship foster care. *Child & Family Social Work*, 7, 311-321.

Fogelman, K. (1985)

Exploiting longitudinal data: examples from the National Child Development Study. In: Nicol, A. R. (ed.): *Longitudinal studies in child psychology and psychiatry. Practical lessons from research experience*, 241-261. Norwich: John Wiley & Sons Ltd.

- Fox, M. & Arcurri, K. (1980)
Cognitive and academic functioning in foster children. *Child Welfare*, LIX, 8, 491-496.
- Francis, J. (1997)
Learning to collaborate: Developing a joint approach to the education of children looked after by the local authority. In: Lindsay, M. (ed.): *Learning to care; Caring to learn. A collection of edited papers concerning the education of children and young people living in residential care*, 38-48. Strathclyde: The Centre for Residential Child Care in partnership with The University of Strathclyde, Langside College, Glasgow, Save the Children Fund & Who Cares?
- Francis, J. (2000)
Investing in children's futures: enhancing the educational arrangements of 'looked after' children and young people. *Child & Family Social Work*, 5, 1, 23-33.
- Francis, J. & Thomson, G. O. B. (1996)
Improving the educational experience of children in care. Edinburgh: New Waverly Papers, Department of Social Work and Education, University of Edinburgh.
- Francis, J., Thomson, G. O. B. & Mills, S. (1996)
The quality of the educational experiences of children in care. Edinburgh: Department of Social Work and Education, University of Edinburgh.
- Fransson, E. (1996)
Rom for jenteliv?: En sosiologisk studie av relasjoner i en barnevernstitusjon. Oslo: NOVA, afd. Barnevernets utviklingscenter. Rapport 1996:3.
- Fraser, C., Campell, A. & Fean, L. (1993)
Corporate parents. Inspection of residential child care services in 11 local authorities. November 1992 to March 1993. London: Social Services Inspectorate & Department of Health.

Fratter, J. (1989)

Family placement and access. Achieving permanency for children in contact with their birth parents. Ilford: Barnardo's Research & Development.

Fratter, J. (1996)

Adoption with contact. London: British Agencies for Adoption and Fostering.

Fratter, J., Rowe, J., Sapsford, D. & Thoburn, J. (1991)

Permanent family placement: a decade of experience. London: British Agencies for Adoption and Fostering.

Freeman, P. & Hunt, J. (1998)

Parental perspectives on care proceedings. London: The Stationary Office.

Fry, E. (1992)

After care. Making the most of foster care. London: National Foster Care Association.

Gardner, R. (1987)

Who says? Choice and control in care. London: National Children's Bureau.

Garnett, L. (1992)

Leaving care and after. London: National Children's Bureau.

Gibbons, J., Conroy, S. & Bell, C. (1995)

Operating the child protection system. London: H.M.S.O.

Gibbons, J., Gallagher, B., Bell, C. & Gordon, D. (1995)

Development after physical abuse in early childhood. A follow-up study of children on protection registers. London: Social Work Development Unit, University of East Anglia, Studies in Child Protection, H.M.S.O.

Gibson, P. & Parsloe, P. (1984)

What stops parental access to children in care? *Adoption & Fostering*, 8, 1, 18-24.

- Gilbert, N. (ed.) (1997)
Combating child abuse. International perspectives and trends. Oxford: Oxford University Press.
- Gill, O. & Jackson, B. (1983)
Adoption and race: Black, Asian and mixed race children in white families. London: Batsford in association with British Agencies for Adoption and Fostering.
- Glud, E. & Eydal, I. (1979)
Adfærdsvanskelige børn i privat pleje. København: Akademisk Forlag.
- Goble, J. & Lymbery, M. (1984)
Surviving the system: A report on the transition of young people from residential care to independence in Leicestershire. Leicester: Leicester Family Housing Association.
- Goldstein, J., Freud, A. & Solnit, A. J. (1973)
Beyond the best interest of the child. New York: Free Press.
- Goldstein, J., Freud, A. & Solnit, A. J. (1981)
Before the best interest of the child. New York: Free Press.
- Goodyer, I. (1990)
Life experience, development and childhood psychopathology. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Gottlesfeld, H. (1970)
In loco parentis: A study of perceived role values in foster home care. New York: Jewish Child Care Association of New York.
- Grinde, T. V. (1997)
Kunnskapsstatus for barnevernet: noen utviklingstendenser 1993-1996. In: Backe-Hansen, E. & Havik, T. (red.): *Barnevern på barns premisser, 27-46.* Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Grundin, I. (1994)
Att vara både flyktningbarn och fosterbarn: undersökning om flyktningbarn, deras familjehem och handläggare på familjevården. Stockholm: Rinkeby stadsdelsförvaltning.

Grønhøj, B. & Pruzan, V. (1974)

Idealer og praksis. København: Socialforskningsinstituttet, Teknisk Forlag.

Guldborg, P., Hansen, S., Jensen, E., Kjærgård, J. & Larsen, J. (1991)

Anbring mig ordentligt – om unges tanker, følelser og fantasier. København: Munksgaard Forlag, Socialpædagogisk bibliotek.

Hagen, G. & Qureshi, N. A. (1994)

Barnevernets møte med etniske minoriteter. Oslo: Norges kommunal- og sosialhøgskole.

Hansen, F. K. (2000)

Kortlægning af anbringelsessager – børn og unge i kommuner i Vest-sjællands amt. København: CASA.

Hansen, F. K. (2001)

Kortlægning af anbringelsessager – børn og unge i kommuner i Vest-sjællands amt. København: CASA.

Hansson, B. & Knutsson, M. (1998)

Så gick det se'n: fosterhemsplacerade på 70-talet - hur mår de idag?: en uppföljningstudie av Åtgärd Familjehemsplacering. Helsingborg: Familjehemsenheten, Helsingborg stad.

Hansson, K. (2001)

Familjebehandling på goda grunder. En forskningsmässig översikt. Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete, Gothia.

Haslund-Christensen & Schmeichel, K. (2002)

Det nytter – om vilde unge og det sociale arbejde i Den Gule Flyver. København: Gyldendals Uddannelse.

Havik, T. (1996)

Slik fosterforeldrene ser det: Resultat fra en kartleggingsstudie. Bergen: Barnevernets kompetansesenter på Vestlandet.

Havik, T. (2002)

Beslutninger om samvær når barn blir tatt under omsorg. In: Falck, S. & Havik, T. (red.): *Barnevern og fylkesnemnd*, 147-173. Oslo: Kommuneforlaget AS.

Havik, T. & Backe-Hansen, E. (1998)

Kunnskapsstatus for fosterhjemsarbeidet. Bergen: Barnevernets Utviklingscenter.

Havik, T. & Moldestad, B. (2003)

Etter plasseringen: samvær og samarbeid. In: Backe-Hansen, E. (red.): *Barn utenfor hjemmet. Flytting i barnevernets regi*, 110-126. Oslo: Norsk Gyldendal Forlag.

Hayden, C. (1997)

Physical restraint in children's residential care. London: Social Services Research and Information Unit, Report No. 37.

Hayden, C., Lemon, S. & Martin, T. (1999)

Non-city placements for children and young people. London: Social Services Research and Information Unit.

Heath, A., Colton, M. & Aldgate, J. (1989)

The educational progress of children in and out of care. *British Journal of Social Work*, 19, 6, 447-460.

Heath, A., Colton, M. & Aldgate, J. (1994)

Failure to escape: a longitudinal study of foster children's educational attainment. *British Journal of Social Work*, 24, 241-260.

Heptinstall, E., Bhopal, K. & Brannen, J. (2001)

Adjusting to a foster family: children's perspectives. *Adoption & Fostering*, 25, 4.

Hess, P. M. (1987)

Parental visiting of children in foster care: Current knowledge and research agenda. *Children and Youth Services Review*, 9, 1, 29-50.

Hessle, S. (1983)

Ej önskad: föräldrar med barn i familjehem. Göteborg: Göteborg Universitet, Skrifter om socialt arbete 1983:5.

Hessle, S. (1988)

Familjer i sönderfall. En rapport från samhällsvården. Göteborg: Norstedt Förlag, 1988.

Hessle, S. (2001)

Fosterbarnet som vägrade växa. In: Aronsson, K. (red.): *Haverier i social barnavård. Fem fallstudier*, 78-101. Stockholm: Förlagshuset Gothia.

Hessle, S. & Vinnerljung, B. (1999)

Child welfare in Sweden – an overview. Stockholm: Stockholm University, Department of Social Work. Stockholm Studies of Social Work:15.

Hessle, S. & Wählander, E. (2000)

Högriskbarn, livskarriär och livskvalitet som vuxna: en uppföljningsstudie av barn och föräldrar som vistats på barnbyn Skå. Stockholm: Stockholm Universitet, Institutionen för socialt arbete. Rapport i socialt arbete 97-2000.

Hestbæk, A.-D. (1997)

Når børn og unge anbringes. En undersøgelse af kommunernes praksis i anbringelsessager. København: Socialforskningsinstituttet 97:6.

Hestbæk, A.-D. (1998)

Tvangsanbringelser i Norden. En komparativ beskrivelse af de nordiske landes lovgivning. København: Socialforskningsinstituttet 98:15.

Hill, M. (1999)

Inclusiveness in residential child care. In: Chakrabarti, M. & Hill, M. (eds.): *Residential child care. International perspectives on links with families and peers*, 32-66. London: Jessica Kingsley Publishers Ltd.

- Hjern, A. & Vinnerljung, B. (2003)
Avoidable mortality among child welfare recipients and intercountry adoptees – a national cohort study. (Under udgivelse).
- Hodges, J. & Tizard, B. (1989a)
IQ and behavioural adjustment of ex-institutional adolescents. *Journal of Child Psychology & Psychiatry*, 30, 1, 53-75.
- Hodges, J. & Tizard, B. (1989b)
Social and family relationships of ex-institutional adolescents. *Journal of Child Psychology & Psychiatry*, 30, 1, 77-97.
- Holland, S. (2001)
Representing children in child protection assessments. *Childhood*, 8, 3, 322-339.
- Hollander, A. (1984)
Omhändertagande av barn. En studie av barnavårdsmål vid förvaltningsdomstolarna åren 1974, 1977, och 1982. Stockholm: Aktuell juridik.
- Holman, R. (1980)
Exclusive and inclusive concepts of fostering. In: Triseliotis, J. (ed.): *New developments in foster care and adoption*, 69-84. London: Routledge & Kegan Paul.
- Holmberg, S. (1995)
Indvandrarbarn i familjehem. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Howe, D. (1992)
Child abuse and the bureaucratization of social work. *Sociological Review*, 40, 3, 491-508.
- Humberside County Council (1995)
The educational attainments and destinations of young people looked after by Humberside County Council. Hull: Humberside County Council.

- Humphreys, C., Atkar, S. & Baldwin, N. (1999)
Discrimination in child protection work: recurring themes in work with Asian families. *Child & Family Social Work*, 4, 283-291.
- Hydén, L.-C. (1991)
Barnavårdsutredningen som identitet. Stockholm: Stockholms Socialförvaltning, FoU-byrån.
- Höjer, I. (1999)
Fosterfamiljens inre liv: En studie av relationer i ett föräldraskap med förbehåll. Göteborg: Göteborgs Universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Höjer, I. (2001a)
Fosterfamiljens inre liv. Göteborg: Göteborgs Universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Höjer, I. (2001b)
Fosterfamiljer i Danmark, Norge och Sverige. *Nordisk Socialt Arbeid*, 22, 1, 2-6.
- Höjer, I. (2002)
Den belönade utmaningen – om att vara fosterförälder. *Nordisk Socialt Arbeid*, 2, 76-84.
- Håkansson, H. (1985)
Samtal om fosterbarn. Älvsjö: Skeab Förlag.
- Håkansson, H. & Stavne, K. (1983)
“Jäg känner mig så himla osäker...”: En bok om socialarbetaren i barnavården, om att vara i en mellanställning och ensam ansvarig. Älvsjö: Skeab Förlag.
- Ince, L. (1998)
Making it alone: A study of the care experience of young black people. London: British Agencies for Adoption and Fostering.

Iversen, O. (2000)

Hvorfor griper barnevernet inn, og hvilken hjelp hadde barna fått?
In: Falck, S. & Havik, T. (red.): *Barnevern og fylkesnemnd*, 113-146.
Oslo: Kommuneforlaget AS.

Jackson, S. (1987)

The education of children in care. Bristol: The School of Applied Social Studies, University of Bristol. Bristol Papers in Applied Social Studies no. 1

Jackson, S. (1989)

Education of children in care. In: *Child care research, policy and practice*, 133-151. London: Hodder & Stoughton.

Jackson, S. (1994)

Educating children in residential and foster care. *Oxford Review of Education*, 20, 3, 267-279.

Jackson, S. & Martin, Y. P. (1998)

Surviving the care system: education and resilience. *Journal of Adolescence*, 21, 569-583.

Jackson, S. & Sachdev, D. (2001)

Better education, better futures: Research, practice and the views of young people in public care. Ilford: Barnardo's.

Jackson, S. & Thomas, N. (2000)

What works in creating stability for looked after children? Barkingside: Barnardo's.

Jensen, M. K. (1979)

Børn og døgninstitutioner. København: Socialforskningsinstituttet, publikation 93.

Jeppesen, K. J. & Nielsen, A. (2001)

Tosprogede småbørn i Danmark. Rapport nr. 4 fra forløbsundersøgelsen af børn født i 1995. København: Socialforskningsinstituttet 01:6.

Jonassen, W. (1996)

Middelklassens barn på vei inn i barnevernet? *Norges Barnevern*, 2, 25-33.

Jonassen, W., Clausen, S-E. & Kristofersen, L. B. (1997)

En gang klient – alltid klient. In: Backe-Hansen, E. & Havik, T. (red.): *Barnevern på barns premisser?* Oslo: AD Notam Gyldendal.

Jonsson, B. (1990)

En gang skåpojke... En studie av 20 f d Skå-pojkers erfaringer av barnby Skå. Stockholm: Stockholms Universitet, Socialhögskolan.

Jonsson, G. (1967)

Delinquent boys, their parents and grandparents. København: Munksgaard, Acta Psychiatria Scandinavia Supplementum 195, 43.

Jæger, M. M. (2002)

Øpvækstens betydning – identificering af sociale og socioøkonomiske risikofaktorer i barndommen. København: Socialforskningsinstituttet, paper.

Jørgensen, G. (1997)

Børn, unge og voksne på opholdsstederne – et øjebliksbillede af 1996. Dronningmølle: Nordkysten.

Jørgensen, G. (2003)

Undervisning på dagbehandlingstilbud og interne steder langt bedre end DPU påstår. *Gi'LOS*, 1, 18-23.

Jørgensen, G. (2003)

DPU-rapporten "Specialundervisning på anbringelsessteder og i dagbehandlingstilbud" – snik snak eller videnskab? *Gi'LOS*, 1, 24-29.

Jørgensen, P. S., Ertmann, B., Egelund, N. & Hermann, D. (1993)

Risikobørn. København: Det Tværministerielle Børneudvalg.

Jørgensen, P. S., Gamst, P. B. & Boolsen, M. W. (1989)
Kommunernes børnesager: En undersøgelse af forebyggelse, visitation og anbringelse i syv kommuner. København: Socialforskningsinstituttet, rapport 89:1.

Kajava, M. (1997)
The welfare of the child in the process of taking into care. Research on cases of taking into care without the parent's consent. Oulu: Acta University.

Kalve, T. (1997)
Innvandrerbarn i barnevernet: Flyktningbarn mottar oftest hjelp.
Samfunnsspeilet, 97, 3, 10-17.

Kalve, T. (1999)
Innvandrerbarn i barnevernet. Oslo: Statistisk Sentral Byrå, Rapporter 99/11.

Kanter, A. (1993)
Behövs det fortfarande barnhem? En undersökning av 138 barn 0-12 år och deras föräldrar inskrivna på Stockholms läns landstings akut- och utredningshem 1989-1990. Stockholm: Stockholms läns landsting, Västra omsorgsrådet, sociala avdelningen.

Kelly, G. (1984)
Natural parent contact – a theory in search of a practice. In: Family Rights Group (ed.): *Permanent substitute families. Security or severance? Two papers that look at history, research and social work theory and practice in relation to contact between children in care and their natural families*, 7-20. London: Family Rights Group.

Kendrick, A. (1995)
Residential care in the integration of child care services. Edinburgh: The Scottish Office Central Research Unit.

Kendrick, A. (1996)
Residential child care: the use and outcome of residential placements. In: Kendrick, A. & Macquarrie, A. (eds.): *A better kind of home. Proceedings of the first annual conference of the Centre for Residential Child Care*. Glasgow: Centre for Residential Child Care.

- Kendrick, A. & Macquarrie, A. (1996)
A better kind of home. Proceedings of the first annual conference of the Centre for Residential Child Care. Glasgow: Centre for Residential Child Care.
- Kildedal, K. (1995)
En menneskelig opvækst? – om voksnes oplevelse af at være anbragt i familiepleje og/eller institution i barndommen. En kvalitativ undersøgelse. Aalborg: Den sociale kandidatuddannelse, Nordjyllands Amt og Aalborg Universitet.
- Kirton, D. (2001)
Love and money: payment, motivation and the fostering task. *Child & Family Social Work*, 6, 3, 199-208.
- Kirton, D., Peltier, E. & Webb, E. (2001)
After all these years: accessing care records. *Adoption & Fostering*, 25, 4.
- Kjærgård, J. (1986)
Det kan blive bedre: En undersøgelse af børn og unges anbringelse uden for hjemmet. Birkerød: Social- og Sundhedsforvaltningen, Birkerød Kommune.
- Knudsen, M. & Liljenberg, A. K. (2001)
Børneliv – når børn ikke bor hjemme: Om ansvar og værdier i børns liv. Aabenraa: UFC Børn og Familier, Formidlingscenteret i Aabenraa.
- Koch, A. & Koch, K. (1995)
Barn av barnevernet. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Kosonen, M. (1996)
Maintaining sibling relationships – neglected dimension in child care practice. *British Journal of Social Work*, 26, 6, 809-822.
- Kosonen, M. (1998)
Foster children's sibling relationships – Compensation and/or reflection of adversity. *Exchanging Visions*, 32-40.

Kosonen, M. (1999)

Role of siblings in relation to children in residential care. In: Chakrabarti, M. & Hill, M. (eds.): *Residential child care. International perspectives on links with families and peers*, 125-140. London: Jessica Kingsley Publishers Ltd.

Kristinsdóttir, G. (1987)

Undersøgelse af børns placeringar i Reykjavik. Umeå: Umeå Universitet, Institutionen för socialt arbete (30).

Kälvesten, A-L., Bonnier, L., Cederblad, M.
& Thulin, S. (1973)

40 fosterfamiljer med Skåbarn. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Lagerberg, D. (1984)

Fosterbarn: forskning, teori och debatt. Älvsjö: Skeab Förlag.

Lagerberg, D. & Sundelin, C. (2000)

Risk och prognos i socialt arbete med barn. Forskningsmetoder och resultat. Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete, Gothia.

Lake, R. (1987)

Adolescent and parental contact. *Adoption & Fostering*, 11, 2, 15-18.

Lasson, I. (1981)

Where is my mum? Birmingham. Paper.

Levin, C. (1998)

Uppfostringsanstalten: om tvång i föräldrars ställe. Lund: Arkiv.

Lihme, B. (1999)

Det er så fucking træls: Solhaven og de unge. København: Børn & Unge.

Lihme, B. & Palsvig, K. (1977)

Effekten af behandlingen på børne- og ungdomshjem: En analyse af foreliggende undersøgelser. København: Socialforskningsinstituttet, rapport 78.

Lindborg, M-B. (1980)

Indvandrarbarn i åldern 0-12 år på barnhem inom Stockholms län år 1978: en förstudie. Stockholm: Socialstyrelsen.

Lindén, G. (1998)

Att bli fosterbarn i tonåren: om frigörelsen från internaliserade föräldrakärl. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Lov nr. 72 af 14. april 1905 om forsømte og forbryderske Børn og unge Mennesker.

Lov nr. 193 af 4. juni 1964 om børne- og ungdomsforsorg.

Lov nr. 501 af 24. juni 1992 om ændring af lov om social bistand og lov om styrelse af sociale og visse sundhedsmæssige anliggender samt lov om påligningen af indkomst – og formueskat til staten (ligningsloven) m.m.

Lundström, T. (1993)

Tvångsomhändertagande av barn. Stockholm: Stockholm Universitet.

Lundström, T. & Vinnerljung, B. (2001)

Omhändertagande av barn under 1990-talet. In: Szebehely, M. (red.): *Välfärdstjänster i omvandling*, 289-336. Stockholm: Statens offentliga utredningar, sou 2001:52.

Lundström, T. & Wiklund, S. (2000)

Att växa upp i familjer med långvarigt försörjningsstöd. En forskningsöversikt om barns uppväxtvillkor i familjer med socialbidrag och små ekonomiska resurser. Stockholm: Stockholms socialtjänstförvaltning, FoU-rapport 2000:3.

Lunggren, G. (1991)

En svala gör ingen sommar: hemflyttning och familjehemsplacerade barn. Karlshamn: Blekinge FoU-enhet.

Lupton, C. (1985)

Moving out. Older teenagers leaving residential care. Portsmouth: Social Services Research and Intelligence Unit.

Lurie, J. (2000)

Barnevernstjenestens arbeid med fylkesnemssaker. In: Falck, S. & Havik, T. (red.): *Barnevern og fylkesnemnd*, 90-112. Oslo: Kommuneforlaget AS.

Macaskill, C. (1991)

The abused child in the substitute family: the family's perspective. In: Batty, D. (ed): *Sexually abused children: making their placements work*, 17-36. London: British Agencies for Adoption and Fostering.

Mahler, M., Pine, F. & Bergman, A. (1975)

The psychological birth of the human infant. New York: Basic Books.

Malmgren, M. & Hansen, F. K. (2001)

Anbringelser af børn – svigt og misbrug i familier i Vestsjællands amt. København: CASA.

Malmström, U. (1993)

Missbruk och samhällsåtgärder i ett flergenerationsperspektiv – en 20-årsuppföljning av barn och ungdomar som omhändertogs för samhällsvård i Stockholm 1970. Stockholm: Stockholm Universitet.

Marsh, P. (1983)

Researching practice and practicing research in child care social work. In: Fisher, M. (ed.): *Speaking of clients*, 47-59. Sheffield: University of Sheffield.

Marsh P. (1987)

Parental access to children in care – the research message. *Children and Society*, 1, 71-80.

Marsh, P. & Peel, M. (1989)

Leaving care in partnership. Family involvement with care leavers. London: The Stationary Office.

Martin, Y. P. & Jackson, S. (2002)

Educational success for children in public care: advice from a group of high achievers. *Child & Family Social Work*, 7, 2, 121-130.

Masson, J. (1990)

Contact between parents and children i long-term care: the unresolved dispute. *International Journal of Law and Family*, 4, 97-122.

Mattsson, T. (1998)

Barnets mening i LVU-processen. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 1.

Maughan, B. (1988)

School experiences as risk/protective factors. Cambridge: The Press Syndicate of the University of Cambridge.

Mayer, J. & Timms, N. (1970)

The client speaks. London: Routledge and Kegan Paul.

McAuley, C. (1996)

Children's perspectives on long-term foster care. In: Hill, M. & Aldgate, J. (eds.): *Child welfare services*, 179-180. London: Jessica Kingley Publishers Ltd.

McDonald, T. P., Allen, R. I., Westerfelt, A. & Piliavin, I. (1993)

Assessing the long-term effects of foster care: A research synthesis. *Wisconsin*. University of Wisconsin-Madison, Institute for Research on Poverty.

McRoy, R. (1991)

American experience and research on openness. *Adoption & Fostering*, 15, 99-111.

Michanek, A. (2000)

Tiden på Älvan och ett år efter: 25 pojkars syn på vistelsen samt uppföljning ett år efter utskrivning. Stockholm: Statens Institutionsstyrelse (SIS).

Midjo, T. (1989)

Hjelp og støtteressurser til fosterhjem: Tilgjengelighet og fordelingsvirkninger. Trondheim: Norsk Senter for Barnevernsforskning.

- Miller, F. J. W., Kolvin, I. & Fells, H. (1985)
 Becoming deprived: a cross-generation study based on the Newcastle upon Tyne 1000-Family Study. In: Nicol, A. R. (ed.): *Longitudinal studies in child psychology and psychiatry. Practical lessons from research experience*, 223-240. Norwich: John Wiley & Sons Ltd.
- Millham, S., Bullock, R., Hosie, K. & Haak, M. (1986)
Lost in care. The problem of maintaining links between children in care and their families. Gower: Dartington Social Research Unit.
- Millham, S., Bullock, R., Hosie, A. & Little, M. (1989)
Access disputes in child-care. Gower: Dartington Social Research Unit.
- Minty, B. (1999)
 Annotation: Outcomes in long-term foster family care. *Journal of Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines*, 40, 7, 991-999.
- Moen, B. (1996)
Samspill mellom innvandrere og barnevernsarbeidere: Uløselige dilemmaer? Oslo: Norsk Institut for By- og Regionsforskning.
- Moffatt, P. G. & Thoburn, J. (2001)
 Outcomes of permanent family placement for children of minority ethnic origin. *Child & Family Social Work*, 6, 1, 13-21.
- Morgen-Klein, B. (1985)
Where am I going to stay? Scottish Council for Single Homeless.
- Morris, S., Wheatley, H. & Lees, B. (1994)
Time to listen. The experiences of children in residential and foster care. A childline study. London: Childline.
- Munro, E. (2001)
 Empowering looked-after children. *Child & Family Social Work*, 6, 2, 129-137.
- Mørup, E. & Harbo, J. (1985a)
Familiepleje – som plejefamilierne ser det – En interviewundersøgelse. Del 1 og 2. Viborg: Projekt 106, Socialstyrelsens Forsøgsudvalg, Viborgs Amtskommune.

Mørup, E. & Harbo, J. (1985b)

Familiepleje – som plejefamilierne ser det – En interviewundersøgelse. Del 3. Viborg: Projekt 106, Socialstyrelsens Forsøgsudvalg, Viborgs Amtskommune.

Newman, R. (1995)

From access to contact in a local authority setting. In: Argent, H. (ed.): *See you soon: Contact with children looked after by local authorities*, 51-76. London: British Agencies for Adoption and Fostering.

Nielsen, F. (2002)

“Som plejeførældrene ser det” – kortlægning og analyse af foranstaltningen “familiepleje” i Københavns Kommune. København: Københavns Universitet, Institut for Statskundskab.

Nielsen, H. E. (2001)

“Så kommer du til et bedre sted...” Samtaler med unge, der har været anbragt på institution eller i familiepleje om deres liv og om hvordan truede børn og unge kan hjælpes. København: Forlaget Børn og Unge.

Nord-Larsen, M. (1977)

Taberne i skolen – 7 år efter. København: Socialforskningsinstituttet, publikation 80.

O’Higgins, K. & Boyle, M. (1988)

State care – some children’s alternatives. An analysis of the data from the returns to the Department of Health, Child Care Division. ESCR.

Ohrlander, K. (1992)

I barnens och nationens intresse. Socialliberal reformpolitik 1903-1930. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag.

Olsen, B. M. (2002)

Den kommunale organisering af den forebyggende indsats over for børn og unge. 4. delrapport i evaluering af den forebyggende indsats over for børn og unge. København: Socialforskningsinstituttet, arbejdsrapport 8:2002.

Oppedal, M. (1997)

Bliver barn sett og hørt ved akutte vedtak? In: Backe-Hansen, E. & Havik, T. (red.): *Barnevern på barns premisser*, 231-242. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Osborn, A. & Clair, L. (1987)

The ability and behaviour of children who have been in care or separated from their parents. *Early Child Development and Care*, 28, 3, 187-354.

Owen, L. (1989)

Professional foster care. A client perspective study. Norwich: Social Work Monographs.

Oxenstierna, G. (1997)

Socialtjänstens förutsättningar för barnavårdsarbete: en studie om vilkor, påfrestningar och resultat. Stockholm: Stockholm Universitet.

Packman, J., Randall, J. & Jacques, N. (1986)

Who needs care? Social work decisions about children. Oxford: Basil Blackwell.

Pade, S. & Glavind, N. (1992)

Anbringelse af børn og unge udenfor hjemmet i Frederiksborg amt. Hillerød: Bureau 2000, SL, Frederiksborg Amt.

Page, R. & Clark, G. (1977)

Who cares? Young people in care speak out. London: National Children's Bureau.

Part, D. (1993)

Fostering as seen by the carers' children. *Adoption & Fostering*, 17, 1, 26-31.

Parton, N. (1991)

Governing the family: Child care, child protection and the state. Basingstoke: Macmillan.

- Parton, N., Thorpe, D. & Wattam, C. (1997)
Child protection. Risk and the moral order. Houndsmills: Macmillan.
- Persson, B. (1990)
Det förstärkta familjehemmet – ett samarbetsprojekt mellan fyra Östgötakommuner – Ett sammandrag av en utvärderingsrapport. Stockholm: Almänna barnhuset.
- Pinker, R. A. & Munro, E. (1995)
Decision-making in child protection work. London: Economic and Social Research Council.
- Pugh, G. (1996)
Seen but not heard: addressing the needs of children who foster. *Adoption & Fostering*, 20, 1, 3-41.
- Quinton, D. (1998)
Joining new families. A study of adoption and fostering in middle childhood. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Quinton, D., Rushton, A., Dance, C. & Mayes, D. (1997)
Contact between children placed away from home and their birth parents: research issues and evidence. *Clinical Child Psychology & Psychiatry*, 2, 393-414.
- Quinton, D. & Rutter, M. (1984a)
Parents with children in care I. Current circumstances and parenting. *Journal of Child Psychology & Psychiatry*, 25, 2, 211-229.
- Quinton, D. & Rutter, M. (1984b)
Parents with children in care II. Intergenerational continuities. *Journal of Child Psychology & Psychiatry*, 25, 2, 231-250.
- Quinton, D. & Rutter, M. (1985)
Parenting behaviour of mothers raised "in care". In: Nicol, A. R. (ed.): *Longitudinal studies in child psychology and psychiatry. Practical lessons from research experience*, 157-201. Norwich: John Wiley & Sons Ltd.

Quinton, D. & Rutter, M. (1988)

Parenting breakdown. The making and breaking of inter-generational links. Aldershot: Avebury.

Quinton, P., Selwyn, J., Rushton, A. & Dance, C. (1999)

Contact between Children Placed away from home and their birth parents: Ryburn's Reanalysis'. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 4.

Roche, E. & Dunne, A. (1985)

Children in long term foster care: The impact of the placement upon twenty foster families. Newcastle upon Tyne: Barnardo's North East Division. Adoption and Fostering Project.

Rothe, W. (1983a)

Forældreene, forældreret og børns tarv. Del 1: Børnene. København: Komiteen for Sundhedsoplysning, Social- og sundhedspolitiske Studier. Blå serie nr. 8.

Rothe, W. (1983b)

Forældreene, forældreret og børns tarv: Del 2: Mødrene. København: Komiteen for sundhedsoplysning, Social- og Sundhedspolitiske Studier. Blå Serie nr. 10.

Rowe, J. (1987)

Fostering outcomes: interpreting breakdown rates. *Adoption & Fostering*, 11, 1, 32-34.

Rowe, J., Cain, H, Hundleby, M. & Keane, A. (1984)

Long-term foster care. London: Batsford Academics and Educational in association with British Agencies for Adoption and Fostering.

Rushton, A., Dance, C., Quinton, D. & Mayes, D. (2001)

Siblings in late permanent placement. London: British Agencies for Adoption and Fostering.

Rushton, A. & Mayes, D. (1997)

Research review: Forming fresh attachments in childhood: A research update. *Child & Family Social Work*, 2, 2, 121-127.

- Rushton, A., Quinton, D. & Treseder, J. (1989)
New parents for older children. London: British Agencies for Adoption and Fostering.
- Rushton, A., Quinton, D. & Treseder, J. (1993)
New parents for older children: support services during eight years of placement. *Adoption & Fostering*, 17, 4, 39-45.
- Russell, J., Brownlie, H., Edwards, F. E. & Freeman, I. (1988)
Fostering and adoption disruption research project. The temporary placements. Edinburgh: Social Work Services Group, Scottish Education Department.
- Rutter, M. (1989)
Pathways from childhood to adult life. *Journal of Child Psychology & Psychiatry*, 30, 23-51.
- Rutter, M., Quinton, D. & Hill, J. (1990)
Adult outcome of institution reared children: males and females compared. In: Robins, L. N. & Rutter, M. (eds.): *Straight and devious pathways from childhood to adulthood*, 135-157. Cambridge: The Press Syndicate of the University of Cambridge.
- Ryburn, M. (1994)
Contact after contested adoptions. *Adoption & Fostering*, 18, 30-37.
- Ryburn, M. (1999)
Contact between children placed away from home and their birth parents: A reanalysis of the Evidence in Relation to Permanent Placements. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 4, 505-518.
- Rød, P. A. & Havik, T. (1996)
Kunne egentlig noe vært gjort?: En rapport om utilsiktede flyttinger fra fosterhjem – fosterforeldres og saksbehandleres opplevelser og forståelser av forløpet. Bergen: BVK.

Sallnäs, M. (2000)

Barnavårdens institutioner: framväxt, ideologi och struktur. Stockholm: Stockholms Universitet, Institutionen för socialt arbete, Socialhögskolan. Rapport i socialt arbete nr. 96-2000.

Salonen, T. (1999)

Klienter. In: Denvall, V. & Jacobson, T. (red.): *Hverdagsbegreber i socialt arbejde. Ideologi, teori og praksis*, 25-38. København: Hans Reitzels Forlag.

Salthe, G. & Thomsen, M. K. (1991)

“De blir veldig overrasket over at vi kommer”. Om barnevernets arbeid med fremmedkulturelle familier. Delrapport 1: prosjekt innvandrerbarn og barnevern. Frederikstad: Stiftelsen Østfoldforskning.

Sandholt, P. (2002)

Familieplejen for børn og unge – brugerundersøgelse – en undersøgelse af samarbejdet mellem Familieplejen for børn og unge, de kommunale forvaltninger og plejefamilierne. København: Familieplejen for børn og unge.

Sarnecki, J. (1996)

Problemprofiler hos ungdomar inskrivna på särskilda ungdomshem i Stockholms län åren 1990-1994. In: Armelius, B-Å., Bengtzon, S., Rydelius, P-A., Sarnecki, J. & Carpelan, K. S. (red.): *Vård av ungdomar med sociala problem*, 111-155. Stockholm: Statens Institutionsstyrelse (SIS).

Saunders, L. & Broad, B. (1997)

The health needs of young people leaving care. Leicester: Centre for Social Action.

Saus, M. (2002)

Etterlyser flerkulturelt perspektiv i nordnorsk barnevern. Oslo, Norges forskningsråd, Området for kultur og samfunn.

Scutt, N. (1995)

Child advocacy – getting the child's voice heard. In: Cloke, C. & Davies, M. (eds.): *Participation and empowerment in child protection*, 232-247. London: Pitman.

Scutt, N. (1999)

Child advocacy. In: Shemmings, D. (ed.): *Involving children in family support and child protection*, 93-99. London: The Stationary Office.

Sellick, C. & Thoburn, J. (1996)

What works in family placement. London: Barnardo's.

Sharland, E. E., Seal, H., Croucher, M., Aldgate, J. & Jones, D. (1996)

Professional intervention in child sexual abuse. London: H.M.S.O.

Simpson, T. (1997)

Young people in residential care – their view of education. In: Lindsay, M. (ed.): *Learning to care; Caring to learn. A collection of edited papers concerning the education of children and young people living in residential care*. Strathclyde: The Centre for Residential Child Care in partnership with The University of Strathclyde, Langside College, Glasgow, Save the Children Fund & Who Cares?

Sinclair, I. & Gibbs, I. (1998)

Children's homes. A study in diversity. Chichester: John Wiley and Sons Ltd.

Sinclair, I., Wilson, K. & Gibbs, I. (2001)

'A life more ordinary': What children want from foster placements. *Adoption & Fostering*, 25, 4.

Sinclair, R. (1998)

Research review: Involving children in planning their care. *Child & Family Social Work*, 3, 2, 137-142.

Singh, G. (1999)

Black children and the child protection system. In: The Violence against Children Study Group (eds.), 3-20. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.

Skerfving, A. (1993)

Föräldrar men ändå inte föräldrar. Stockholm: Stockholms socialförvaltning, FoU-rapport 1993:6.

Skytte, M. (2000)

Anbringelse af etniske minoritetsbørn: Udviklingsprojekt finansieret af Den Sociale Sikringsstyrelse. Fredensborg: Familieplejen i Frederiksborg Amt.

Skytte, M. (2002)

Anbringelse af etniske minoritetsbørn – om socialarbejderes vurderinger og handlinger. Lund: Lund dissertations in social work 11.

Small, J. (1986)

Transracial placements: Conflicts and contradictions. In: Ahmed, S., Cheetham, J. & Small, J. (eds.): *Social work with black children and their families*, 81-100. London: B.T. Batsford Ltd.

Social Services Inspectorate, Department of Health
(1997)

“...When leaving care is also leaving care...” An inspection of services for young people leaving care. London: Great Britain. Social Services Inspectorate.

Socialstyrelsen (1995a)

Sammanbrott i familjehem. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (1995b)

Ovisshetens barn. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (1995c)

Familjehemsvård i utveckling: en sammanställning av uppföljningar på länsnivå. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (1998)

Anmälan, utredning, insats: individ- och familjeomsorgens arbete med barn. Stockholm: Socialstyrelsen.

Sroufe, A. & Rutter, M. (1984)

The domain of developmental psychopathology. *Child Development*, 55, 17-29.

Stanford, R. & Hobbs, S. (2002)

The way it is. Young people on race, school exclusion and leaving care. London: The Prince's Trust.

Steenstrup, J. (2002)

Familie-erfaringer. 3. delrapport i evalueringen af den forebyggende indsats. København: Socialforskningsinstituttet, arbejdsrapport 6:2002.

Stein, M. (1989)

Leaving care. In: Kahan, B. (ed.): *Child care research, policy and practice*, 202-213. London: Hodder & Stoughton.

Stein, M. (1994)

Leaving care, education and career trajectories. *Oxford Review of Education*, 20, 3, 349-360.

Stein, M. (1997)

What works in leaving care. Barkingside: Barnardo's.

Stein, M. & Carey, K. (1986)

Leaving care. Oxford: Blackwell.

Stenström, N. (1998)

Utslussning och eftervård vid de särskilda ungdomshemmen. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.

Strathclyde Regional Council. Social Work Headquarters (1982)

Fostering and adoption disruptions. A preliminary study. Glasgow: Strathclyde Regional Council. Social Work Headquarters Research Team.

Strathdee, R. & Johnson, M. (1994)

Out of care and on the streets: Young people, care leavers and homelessness. London: Centrepoint.

Strover, A. (1999)

How foster parents experience social work with particular reference to placement endings. In: Hill, M. (ed.): *Signposts in fostering. Policy, practice and research issues*, 325-337. London: British Agencies for Adoption and Fostering .

- Sundell, K. & Thunell, M. (1997)
Att arbeta som familjehem: en undersökning av familjehemsvården. Stockholm: Socialtjänsten, FoU-byrån.
- Sørensen, T. H. (1999)
Døgntkontaktens arbejde med unge fra etniske minoritetsgrupper - en evaluering. København: Center for Forskning i Socialt Arbejde samt Københavns Kommune, Familie- og Arbejdsmarkedsforvaltningen.
- Sørensen, T. H. (2001)
Forståelse og praksis i børnesager – en kvalitativ undersøgelse af børnesagerne i 1 kommune. København: Socialministeriet. Lundgaard. Center for forskning i socialt arbejde.
- Thoburn, J. (1980)
Captive clients. Social work with families of children home on trial. London: Routledge.
- Thoburn, J. (1990)
Success and failure in permanent family placement. Aldershot: Avebury.
- Thoburn, J. (1994)
Child placement. Principles and practice. Aldershot: Gower.
- Thoburn, J. (1999)
Working in partnership with parents of children being looked after: issues of theory, research and practice. In: Masson, J., Harrison, C. & Pavlovic, A. (eds.): *Lost and found. Making and remaking working partnerships with parents of children in the care system*, 49-63. Aldershot: Ashgate, Arena.
- Thoburn, J., Lewis, A. & Shemmings, D. (1995)
Family participation in child protection. *Child Abuse Review*, 4, 3, 161-171.
- Thoburn, J., Norford, L. & Rashid, S. P. (2000)
Permanent family placing for children of minority ethnic origin. London: Jessica Kingsley Publishers Ltd.

- Thomas, N. & O'Kane, C. (1998)
Children and division making: A summary report. Swansea: International Centre for Childhood Studies, University of Wales.
- Thomas, N. & O'Kane, C. (1999a)
Children's participation in reviews and planning meetings when they are 'looked after' in middle childhood. *Child & Family Social Work*, 4, 3, 221-230.
- Thomas, N. & O'Kane, C. (1999b)
Experiences of decision-making in middle childhood. The example of children 'looked after' by local authorities. *Childhood*, 6, 3, 369-388.
- Thomassen, A-K. (1999)
Barnevern og barn med innvandrere- og flyktningebakgrunn: En kunnskaps- og litteraturoversikt. Bergen: IMER, Norway/Bergen Publications.
- Thorpe, D. (1994)
Evaluating child protection. Buckingham: Open University Press.
- Thorpe, R. (1980)
The experience of children and parents living apart: implications and guidelines for practice. In: Triseliotis, J. (ed.): *New developments in foster care and adoption*, 85-100. London: Routledge & Kegan Paul.
- Tjelflaat, T. (2003)
Barnevernsinstitusjonen – en arena for omsorg? In: Backe-Hansen, E. (red.): *Barn utenfor hjemmet. Flytting i barnevernets regi*, 184-202. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Trinder, L. (1996)
Social work research: the state of the art (or science). *Child & Family Social Work*, 1, 4, 233-242.
- Triseliotis, J. (1980)
Growing up in foster care and after. In: Triseliotis, J. (ed.): *New developments in foster care and adoption*, 131-161. London: Routledge & Kegan Paul.

- Triseliotis, J. (1983)
Identity and security in long-term fostering and adoption. *Adoption & Fostering*, 7, 22-31.
- Triseliotis, J. (1989)
Foster care outcomes: A review of key research findings. *Adoption & Fostering*, 13, 3, 5-17.
- Triseliotis, J. (2002)
Long-term foster care or adoption? The evidence examined. *Child & Family Social Work*, 7, 1, 23-33.
- Triseliotis, J., Borland, M. & Hill, M. (2000)
Delivering foster care. London: British Agencies for Adoption & Fostering.
- Triseliotis, J. & Russell, J. (1984)
Hard to place. The outcome of adoption and residential care. London: Studies in Deprivation and Disadvantage 13. ESCR/DHSS. Heinemann Educational Books.
- Triseliotis, J., Sellick, C. & Short, R. (1995)
Foster care: Theory and practice. London: B. T. Batsford Ltd. in association with British Agencies for Adoption and Fostering.
- Tunstill, J. (1997)
Implementing the family support clauses of the 1989 Children Act. In: Parton, N. (ed.): *Child protection and family support. Tensions, contradictions, and possibilities*, 37-58. London: Routledge.
- Twigg, J. (1989)
Models of carers: How do social care agencies conceptualize their relationship with informal carers? *Journal of Social Policy*, 18, 1, 53-66.
- Uglum, A. & Selsås, M. (1996)
"Det er ikke flaut å bo i fosterhjem": En empirisk undersøkelse om ungdom i fosterhjem. Haugesund: Fylkesbarnevernet, Tiltaksavdelingen i Nord-Rogaland.

Ulvik, O. S. (2002)

Barnevernsbarns kontakt med sine foreldre - en diskusjon av kunnskapssituasjonen. *Nordisk Sosialt Arbeid*, 2, 66-75.

Vedel-Petersen, J., From, A., Løve, T. & Pedersen, J. M. (1968)

Børns opvækstvilkår. En undersøgelse af de 9-12 åriges problemer og hjemmemiljø. København: Socialforskningsinstituttet, publikation nr. 34.

Veland, J. (1993)

Hvordan gikk det med barnevernets barn? Resultater fra barnevernsarbeid i 5 kommuner i Rogaland. Del 1. Stavanger: Fylkeshelsejefen i Rogaland.

Vernon, J. & Fruin, D. (1986)

In care: A study of social work decisions making. London: National Children's Bureau.

Vinnerljung, B. (1989)

Fosterhemsförvaltningen. Lund: Socialhögskolan Lunds Universitet.

Vinnerljung, B. (1992)

235 syskon med olika uppväxtöden: en retrospektiv aktstudie: empiriskt grundmaterial för forskningsprojektet "Olika öden - studier av vuxenlivet hos fosterbarn och andra utsatta barn". Lund: Socialhögskolan.

Vinnerljung, B. (1993)

Släktingplaceringar i fosterbarnsvården. *Socionomen*, forsknings-supplement, 3, 3-10.

Vinnerljung, B. (1995)

Mortalitet bland fosterbarn som placerats före tonåren. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 2, 1, 60-72.

Vinnerljung, B. (1996a)

Svensk forskning om fosterbarnsvård. En översikt. Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete, Liber utbildning.

Vinnerljung, B. (1996b)

Fosterbarn som vuxna. Lund: Arkiv.

Vinnerljung, B. (1998)

Fosterbarns skolgång och utbildning. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 1, 58-80.

Vinnerljung, B. (1999)

Den sociale arv. In: Denvall, V. & Jacobson, T. (red.): *Hverdagsbegreber i praksis. Ideologi, teori og praksis*, 81-109. København: Hans Reitzels Forlag.

Vinnerljung, B., Hjern, A. & Öman, M. (2003)

Återplacering af barn i dygnsvård: II - vad ökar eller mindskar risken? (Under udgivelse).

Vinnerljung, B., Langlet, P., Zaar, A. K. & Gunnarsson, T. (2000)

Prevalens av långa vårdtider m.m. bland barn som placerats i dygnsvård – en kohortstudie. In: *Omhändertagen. Samhällets ansvar för barn och unga*, 289-298. Stockholm: Statens offentliga utredningar, 2000:77, Socialdepartementet, Betänkande av LVU-utredningen.

Vinnerljung, B. & Ribe, M. (2001)

Mortality after care among young adult foster children in Sweden. *International Journal of Social Welfare*, 10, 3, 164-173.

Vinnerljung, B., Sallnäs, M. & Kyhle-Westmark, P. (2001)

Sammanbrott vid tonårsplacering: om ungdomar i fosterhem och på institution: en rapport från CUS. Stockholm: Socialstyrelsen, Centrum för utvärdering av socialt arbete.

Vinnerljung, B., Sallnäs, M. & Oscarsson, L. (1999)

Dygnsvård för barn och ungdom 1983-1995. *Sociomen*, 8, 1-20. Forskningssupplement nr. 11.

Vinnerljung, B., Öman, M. & Gunnarson, T. (2003)

Återplacering af barn i dygnsvård: I - vad ökar eller mindskar risken? (Under udgivelse).

Vinterhed, K. (1985)

De andra föräldrarna: om fosterföräldrars förhållningsätt till fosterbarn. Älvsjö: Skeab Förlag.

Vinterhed, K., Börjeson, B., Cederström, A., Fledin, E., Hessle, M. & Hessle, S. (1981)

Barn i kris. En bok om barn och separation. Stockholm: AWE/Gebers.

Wade, J. (1999)

Developing leaving care services: tapping the potential of foster carers. In: Hill, M. (ed.): *Signposts in fostering. policy, practice and research issues*, 46-62. London: British Agencies for Adoption and Fostering.

Waterhouse, S. (1992)

How foster carers view contact. *Adoption & Fostering*, 16, 2, 42-47.

Waterhouse, S. & Brocklesby, E. (2001)

Placement choice in temporary foster care: a research study. *Adoption & Fostering*, 25, 2, 39-46.

Watson, D. (2003)

Defining quality care for looked after children: Frontline workers' perspectives on standards and all that? In: *Child and Family Social Work*, 8, 67-77.

Watson, A. & Jones, D. (2002)

The impact of fostering on foster carers' own children. *Adoption & Fostering*, 26, 1.

Wedge, P. & Mantle, G. (1991)

Sibling groups and social work. A study of children referred for permanent substitute family placement. Aldershot: Avebury.

Wegler, B. & Elgaard, R. (1998)

Overvåget samvær: En undersøgelse af overvåget samvær imellem forældre og børn. København: Frydenlund.

- Wegler, B. & Warming, H. (1996)
Barnet mellem to familier. Frederikshavn: Dafolo Forlag.
- Werner, E. E. & Smith, R. S. (1992)
Overcoming the odds. High risk children from birth to adulthood. Ithaca: Cornell University Press.
- West, A. (1995)
You're on your own. Young people's research on leaving care. London: Save the Children.
- Westcott, H. (1991)
Institutional abuse of children – from research to policy: A review. London: National Society for the Prevention of Cruelty to Children.
- Westlund, P., Wik, L. & Lilja, T. (1991)
674 ärenden: Med barn och ungdomar som klienter. Karlshamn: Blekinge FoU-enhet.
- Wilding, J. & Thoburn, J. (1997)
Family support plans for neglected and emotionally maltreated children. *Child Abuse Review*, 6, 5, 343-356.
- Winther, S. (1985)
Iværksættelsesbarrierer. *Politica*, 4, 467-487.
- Wittendorf, B. & Bloch-Jespersen, S. (1989)
Børneundersøgelse over 95 anbragte børn. Kokkedal: Karlebo Kommune.
- Wolkind, S. & Rushton, A. (1994)
Residential and foster family care. In: Rutter, M. & Taylor, E. (eds.): *Child and adolescent psychiatry. Modern approaches. Third edition*. Oxford: Blackwell Science.
- Wåhlander, E. (1994)
Att alsidigt belysa barns situation. En jämförande undersökning av barnvårdsutredningar och sociala insatser vis tre socialdistrikt i Stockholm. Stockholm: Stockholms Socialförvaltning. FoU-rapport 1994:3.

Yaya, B. (1994)

Transracial fostering. – A black perspective. Norwich: University of East Anglia.

Ydebo, I. (1988)

Hjælpeforanstaltninger for børn & unge på grund af velfærdstrussel. Lovgivningens baggrund og udvikling samt emnets omfang belyst ud fra en analyse af Børne- og Ungdomsnævntes virksomhed i 1983. Århus: Århus Universitet.

Youdan, P. (1995)

'Hello mother, hello father'. Contact in residential care. In: Argent, H. (ed.): *See you soon: Contact with children looked after by local authorities*, 120-131. London: British Agencies for Adoption and Fostering.

Zobbe, K. (1993)

Anbringelse af børn og unge: Hvad kan vi lære af familierne selv? København: Akademisk Forlag.

SOCIALFORSKNINGSINSTITUTTETS UDGIVELSER SIDEN 1.1.2002

- 02:1 Boll, J. & Qvortrup Christensen, T.: Kontanthjælpsmodtagere og arbejdsmarkedet. Casestudie fra Vestegnen. 2002. 103 s. ISBN 87-7487-676-7. Kr. 80,00.
- 02:2 Filges, T., Harsløf, I. & Nord-Larsen, M.: Revalidering – deltagere, forløb og effekter. 2002. 103 s. ISBN 87-7487-677-5. Kr. 105,00.
- 02:3 Bach, H.B.: Kontanthjælpsmodtageres aktivering og arbejdsudbud. 2002. 149 s. ISBN 87-7487-678-3. Kr. 120,00.
- 02:4 Carøe Christiansen, C. & Hohnen, P.: Betingelser for børns sociale ansvar. 2002. 177 s. ISBN 87-7487-679-1. Kr. 135,00.
- 02:5 Hansen, H.: Elements of Social Security A comparison covering: Denmark, Sweden, Finland, Austria, Germany, The Netherlands, Great Britain, Canada. 2002. 383 s. Kun udgivet elektronisk: /<http://www.sfi.dk/sw1317.asp>.
- 02:6 Danske arbejdspladser – Plads til alle? Resultater og perspektiver fra Socialforskningsinstituttets forskning om arbejdsmarkedets rummelighed. 2002. 73 s. ISBN 87-7487-681-3. Kr. 50,00.
- 02:7 Strange, M.: Unge krænkere. 2002. 170 s. ISBN 87-7487-684-8. Kr. 130,00.
- 02:8 Christensen, E. & Ottosen, M.H.: Børn og familier. 2002. 60 s. ISBN 87-7487-685-6. Kr. 50,00.
- 02:9 Weatherall, J.H.: Vejen til førtidspension. En analyse af overgangen til førtidspension i befolkningen. 2002. 82 s. ISBN 87-7487-686-4. Kr. 65,00.

- 02:10 Christensen, E. & Egelund, T.: Børnesager. Evaluering af den forebyggende indsats. 2002. 218 s. ISBN 87-7487-687-2. Kr. 165,00.
- 02:11 Børnesager i korte træk. Evaluering af den forebyggende indsats. 2002. 44 s. ISBN 87-7487-688-0. Kr. 40,00
- 02:12 Når der er brug for hjælp. Kommunens hjælp til børn og deres forældre. 2002. 28 s. ISBN 87-7487-689-9.
- 02:13 Egelund, T. & Thomsen, S.A.: Tærskler for anbringelse. En vignetundersøgelse om socialforvaltningernes vurdering i børnesager. 2002. 204 s. ISBN 87-7487-690-2. Kr. 165,00.
- 02:14 Olsen, H.: Attitudes towards the disabled in Denmark. 2002. 28 s. ISBN 87-7487-691-0.
- 02:15 Bengtsson, S.: Bestemmer forvaltningen om du får førtidspension? – kommunens forvaltningspraksis og tilkendelse af førtidspension. 2002. ISBN 87-7487-692-9. Kr. 90,00.
- 02:16 Bach, H.B.: Aktiv socialpolitik – en sammenfatning af evalueringer af revalidering og aktivering. 2002. 114 s. ISBN 87-7487-693-7. Kr. 90,00.
- 02:17 Kvist, J. (red.): Beskæftigelsespolitik i et nyt Europa. 2002. 109 s. ISBN 87-7487-694-5. Kr. 85,00.
- 02:18 Kvist, J. (red.): Velfærdspolitik i et nyt Europa. 2002. 120 s. ISBN 87-7487-695-3. Kr. 90,00.
- 02:19 Boll, J. & Kruhøffer, A.: Virksomheders sociale engagement. Årbog 2002. 2002. 162 s. ISBN 87-7487-696-1. Kr. 130,00.
- 02:20 Boll, J. & Kruhøffer, A.: Virksomheders sociale engagement. Årbog 2002 – Sammenfatning. 2002. 32 s. ISBN 87-7487-699-6. Kr. 30,00.
- 02:21 Boll, J. & Kruhøffer, A.: Social responsibility of enterprises. Yearbook 2002 – Summary. 2002. 32 s. ISBN 87-7487-698-8. Kr. 30,00.
- 02:22 Ploug, N. (red.): Velfærd i Europa. Resultater og perspektiver fra Socialforskningsinstituttets komparative velfærdsforskning. 2002. 57 s. ISBN 87-7487-700-3. Kr. 50,00.
- 02:23 Andersen, D. & Heide Ottosen, M. (red.): Børn som respondenter. Om børns medvirken i survey. 2002. 218 s. ISBN 87-7487-703-8. Kr. 175,00.
- 02:24 Heide Ottosen, M. & Torbenfeldt Bengtsson, T.: Et differentieret fællesskab. Om relationer i børnehaver, hvor der er børn med handicap. 2002. 224 s. ISBN 87-7487-704-6. Kr. 175,00.

- 02:25 Carøe Christiansen, C. & Schmidt, G. (red.): Mange veje til integration. Resultater og perspektiver fra Socialforskningsinstituttets forskning om etniske minoriteter. 2002. 76 s. ISBN 87-7487-705-4. Kr. 65,00.
- 02:26 Bonke, J.: Tid og velfærd. 2002. 112 s. ISBN 87-7487-709-7. Kr. 90,00.
- 02:27 Bonke, J. & Munk, M.D.: Fordeling af velfærd i Danmark. Resultater og perspektiver fra Socialforskningsinstituttets forskning om velfærdsfordeling. 2002. 60 s. ISBN 87-7487-707-0. Kr. 50,00.
- 02:28 Schmidt, G.: Tidsanvendelse blandt pakistanere, tyrkere og somaliere – Et Integrationsperspektiv. 2002. 148 s. ISBN 87-7487-708-9. Kr. 150,00.
- 03:01 Clausen, T.: Når hørelsen svigter. Om konsekvenserne af hørenerdsættelse i arbejdslivet, uddannelsessystemet og for den personlige velfærd. 2003. 228 s. ISBN 87-7487-713-5. Kr. 165,00.

Social Forskning er instituttets nyhedsblad. Det udkommer fire gange om året og orienterer i en lettilgængelig form om resultaterne af instituttets arbejde. Lejlighedsvis udkommer Social Forskning som udvidet temanummer med bidragydere udefra.

Abonnementet er gratis, kan tegnes ved henvendelse til instituttet. Emne-opdelte lister over instituttets publikationer kan ses på instituttets hjemmeside: www.sfi.dk. Hver titel er forsynet med en kort omtale, og der er mulighed for at bestille rapporterne via hjemmesiden. En fuldstændig liste over instituttets udgivelser kan fås ved henvendelse til Socialforskningsinstituttet tlf. 33 48 09 46, e-mail: library@sfi.dk.

ANBRINGELSE AF BØRN
OG UNGE UDEN FOR HJEMMET
En forskningsoversigt

Forskningsleder: Ivan Thaulow
Forskningsgruppen: Børn, integration og ligestilling

Undersøgelsens følgegruppe:
Socialfaglig konsulent Asbjørn Agerschou, Socialpædagogernes Landsforbund
Konsulent Lotte Pihl Andersen, Amtsrådsforeningen i Danmark
Lektor Bjarne Hjorth Andersen, Sociologisk Institut, Københavns Universitet
Forstander Anne Bjerg, repræsentant for Foreningen af Danske
Døgninstitutioner for Børn og Unge
Programleder Else Christensen, Socialforskningsinstituttet
Fuldmægtig Karen Elmegaard, Socialministeriet
Stud.mag. Stefan Gunnensen, De 4 årstider
Konsulent Susanne Jørgensen, repræsentant for Dansk Socialrådgiverforening
Sekretariatschef Geert Jørgensen, Landsforeningen af opholdssteder (LOS)
Udviklingsmedarbejder Malene Lind, Københavns Kommune
Bente Nielsen, repræsentant for Baglandet
Landsformand Birthe Nielsen, Forældreforeningen for Børne- og Ungdomsbistand
Familieteamchef Flemming Nielsen, Lokalcenter Vesterbro, Københavns Kommune
Lektor, PhD. Morten Nissen, Psykologisk Institut, Københavns Universitet
Sekretariatsleder Bo Morthorst Rasmussen, KABU-sekretariatet, UFC-Børn og familie
Forskningsleder Ivan Thaulow, Socialforskningsinstituttet
Lektor Simon Thorbek, Den Sociale Højskole i København
Social- og psykiatridirektør Jette Pio Trampe, repræsentant for Foreningen
af socialchefer i Danmark
Socialfaglig konsulent Christine Wydojnik, Familieplejen i Danmark

ISSN 1396-1810
ISBN 87-7487-714-3

Grafisk tilrettelæggelse og produktion: KPTO a/s
Omslagsfoto: john.eley.dk
Oplag: 2.000
Trykkeri: Phønix Trykkeriet A/S

© Socialforskningsinstituttet og KABU, Socialministeriets kvalitetsprojekt 2002-2005

Socialforskningsinstituttet
Herluf Trolles Gade 11
DK-1052 København K
Tlf. 33 48 08 00
Fax 33 48 08 33
E-mail sfi@sfi.dk
www.sfi.dk

Socialforskningsinstituttets publikationer kan frit citeres med tydelig angivelse af kilden. Skrifter, der omtaler, anmelder, henviser til eller gengiver Socialforskningsinstituttets publikationer, bedes sendt til instituttet.

ANBRINGELSE AF BØRN OG UNGE UDEN FOR HJEMMET

En forskningsoversigt

I forskningsoversigten beskrives resultaterne af de seneste årtiers forskning på anbringelsesområdet. Forskningsoversigten indgår som en del af Socialministeriets projekt: Kvalitet i anbringelsesarbejdet med børn og unge (KABU).

Oversigten præsenterer viden, som er opsamlet fra godt 650 undersøgelser, primært danske, norske, svenske og britiske fremstillet i 10 temaer, så læseren kan orientere sig på udvalgte områder.

Temaerne er: Anbragte børns sociale baggrund – effekter af anbringelse – anbragte børns skolegang – stabilitet i anbringelsen – anbragte børns kontakt med deres biologisk forældre – anbringelsen set fra børnenes og de biologiske forældres synspunkt – udslusning og efterværn – anbringelse af etniske minoritetsbørn – socialarbejdernes rolle i anbringelsesforløbet. Forfatterne supplerer med forslag til, hvilke områder det ville være oplagt at prioritere i Danmark i de kommende år, med baggrund i forskningsoversigtens konklusioner.